

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TH. SØRENSEN

SOCIAL-STATISTISKE UNDERSØGELSER

TH. SØRENSEN

SOCIAL-STATISTISKE UNDERSØGELSER

over

Byarbejderes og landarbejderes levevilkår,
arbejdsulykker, børnedødelighed
og økonomisk og erhvervsbetinget dødelighed

i

anden halvdel af det 19. århundrede

Indledt med

en biografi over
Th. Sørensen og en bibliografi over
hans forfatterskab
ved Erik Strange Petersen

Bind I

REPROGRAFISK GENUDGIVET OG FORLAGT AF
SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE
KØBENHAVN 1984

*Udgivet med tilskud fra
Statens humanistiske Forskningsråd,
Statens lægevidenskabelige Forskningsråd og Statens
samfundsvidenskabelige Forskningsråd*

ISBN nr. 87 7500 148 9 (compl. vol. I-II)

ISBN nr. 87 7500 149 7 (vol. I)

Tryk:

Wadmann Bogtryk/Offset, Thisted

INDHOLD

	Side
<i>Biografi</i>	7
<i>Bibliografi</i>	53
<i>Afhandlinger</i>	
Et Bidrag til Belysning af Kjøbstadarbejderes Vilkaar, 1880	65
Markarbejderes Vilkaar i jyske Hedeamter, 1881 ...	133
Statistik over Ulykkestilfælde under Arbejde, 1882 .	261

TH. SØRENSEN (1839-1914)

En biografi

Juleaftens eftermiddag 1914 samledes adskillige hundrede mennesker i Garnisons Kirke på Sct. Annæ Plads i København for at tage afsked med en af indenrigsministeriets højtplacerede embedsmænd, lederen af inspektoratet for de statsanerkendte arbejdsløshedskasser, Th. Sørensen.

Begravelsen blev en på alle måde storslået højtidelighed og – tør det nok hævdes uden sammenlignende studier af andre embedsmænds begravelser – et enestående vidnesbyrd om omfanget af den respekt og tillid, som Th. Sørensen havde opnået gennem sin livslange indsats på den danske socialforsorgs område.

Udover den efterladte familie og personalet ved arbejdsløshedsinspektoratet deltog en række af tidens mest fremtrædende skikkelser indenfor politik, statsadministration og samfundsvidenskab, heriblandt mange, som han i kortere eller længere perioder af sit liv havde arbejdet snævert sammen med. Blandt de mere notable fremmødte kan nævnes kammerherre A. Krieger, indenrigsminister Ove Rode, departementschef Henrik Vedel, universitetsrektor Harald Westergaard, nationalbankdirektør Marcus Rubin, generaldirektør for skattevæsenet Michael Koefoed samt Sørensens efterfølger som leder af sygekasseinspektoratet, Fr. Wittrup. Blandt politikerne sås den gamle højremand Lars Dinesen, men specielt Socialdemokratiet var fornemt repræsenteret med partiformanden Th. Stauning og næstformanden Sigvald Olsen i spidsen. Også fra De samvirkende Fagforbund var der mødt mange fremtrædende personer.

Denne markante deltagelse af arbejderbevægelsens topfigurer ved en statsebedsmands begravelse er i sig selv bemærkelsesværdig på dette tidspunkt, men det helt ekceptionelle var den store mængde af mere anonyme repræsentanter for de anerkendte sygekasser og arbejdsløshedskasser, der her hyldede den mand, som af en borgerlig statsmagt var blevet indsat som koordinerende og kontrollerende chef for deres virksomhed. Omkring 30 af sygekasserne mødte med faner, mens arbejdsløshedskasserne havde arrangeret og bekostet begravelsen.¹⁾

Som det fremgår af begravelsen – og af de mange mindeord, der blev ytret såvel ved båren som i presse og tidsskrifter, savnede Th. Sørensen ingenlunde anerkendelse i sin samtid. Hans indsats var respekteret af alle og højt skattet af de fleste, han kom i berøring med. I alle nekrologer tillagdes han en afgørende betydning for opbygningen og udviklingen af den offentlige socialforsorg i Danmark, og ved jordfæstelsen sluttede arbejdsløshedskassernes repræsentant, A. Johansen, sin tale således: »Så længe vore institutioner leve, skal dit minde leve, knyttet til dem.«²⁾

Nogen synderlig stærk position i eftertidens bevidsthed kan han dog ikke siges at have opnået, hverken i generelle eller mere specielle behandlinger af periodens historie, selv om nogle få af hans socialstatistiske undersøgelser er blevet rimeligt anerkendt og udnyttet i senere historisk og samfundsvidenskabelig forskning.³⁾

I forbindelse med denne genudgivelse forekommer det derfor rimeligt at supplere de summariske portrætter af ham, der kan findes i *Dansk biografisk Leksikons* udgaver, med en mere udførlig biografi.

Hensigten er at give en sammenhængende karakteristik af forfatteren til disse afhandlinger, dels fordi hans løbebane i sig selv er erindringsværdig, men især fordi Th. Sørensen i sin person eksemplificerer en væsentlig udviklingslinje i den danske socialpolitik historie, og fordi han uden ligefrem at skabe denne udvikling i høj grad satte sit præg på den. Uden af den grund at ville agitere for en genoplivelse af den personcentrerede historieskrivning tør det hævdes, at Th. Sørensens indsats var så selvstændig og betydningsfuld for meget store dele af den danske befolknings levevilkår, at

Fotografi af Th. Sørensen kort før hans død. Billedet blev bragt i forbindelse med flere af dagspressens nekrologer og indsat i stort format ved Svend Triers nekrolog i Social Forsorg, 1914/15, s. 275-78.

han med nok så stor ret som mange andre kunne fortjene en plads, også i bredere fremstillinger af periodens historie.

Den foreliggende biografi må dog ikke betragtes som en udtømmende levnedsskildring. Den baserer sig i alt væsentligt på trykt materiale, og handler derfor i hovedsagen kun om Th. Sørensens udadvendte virksomhed, mens hans private liv og forhold kun sjældent og sporadisk lader sig belyse.⁴⁾

II.

Theodor Sørensen blev født d. 15. januar 1839 i Hobro. Faderen var den lille bys – 770 indbyggere ved folketællingen 1840 – driftigste forretningsmand og største skatteyder, vicekonsul, købmand, dampbrænderiejer og proprietær Søren Sørensen (1801-1864).⁵⁾

Th. Sørensen voksede således op i et velstående og, hvis der tør dømmes ud fra hans senere gode relationer til familien, også harmonisk hjem.⁶⁾ Om barndom og ungdom kan der iøvrigt ikke berettes meget.

Hobro, som fordoblede sit indbyggertal i denne periode, havde ingen latinskole, så Theodor Sørensen afsluttede sin skolegang i Randers med første del af studentereksamen. Anden del af artium absolverede han i 1857 ved Københavns Universitet, hvor han herefter immatrikuleredes som medicinstuderende. I 1864 meldte han sig som frivillig til hæren og virkede som læge ved Sølvgades Lazaret i København, hvorpå han i januar 1865 afsluttede sin medicinske embedseksamen med første karakter.

Frem til 1869 forblev han i København, først 1½ år som kandidat ved Frederiks Hospital og dernæst med 2½ års ansættelse som underlæge ved Garnisonshospitalet. I denne periode synes han at have stilet mod en specialisering som øjenlæge, bl.a. som assistent hos oftalmologiens danske pioner, Edm. Grut. Men han opgav København og flyttede tilbage, ikke alene til sin kære fødeby, men endog til sit barndomshjem, hvor moderen og den ældre broder videreførte faderens forretning. Og d. 3. april 1869 bekendtgjorde

han i Hobro Avis, at han samme dag havde nedsat sig som »practiserende læge og øienlæge ... i afdøde Consul Sørensens gård«. ⁷⁾

I de første år forblev Th. Sørensen som »logerende« i barndomshjemmet, men i juni 1871 blev han gift med Margrethe Schøller, datter af hans tidligere foresatte, oberst Schøller, inspektør ved Garnisonshospitalet, og samtidig flyttede han til Hostruphuse i det tilgrænsende Hørby sogn, en fremvoksende arbejderforstad til Hobro, tæt ved den nyanlagte jernbanestation.

Om der allerede da lå et bevidst socialt engagement bag valget af denne praksis, eller om et sådant skabtes ved mødet med Hostruphuses fattige befolkning, vides ikke. Men ved begyndelsen af 1872 var det under alle omstændigheder grundfæstet. Sammen med svogeren, købmand Chr. Smith (der blev foreningens forretningsfører) og to arbejdere fra Hostruphuse tog han da initiativet til dannelsen af en *Sygehjælpsforening for Hobro og dens nærmeste omegn*. Th. Sørensen var »som medbestyrer« stærkt engageret i denne sygekasse, som efter en beskeden start blev rimeligt konsolideret i løbet af 1870'erne. ⁸⁾

Han tog også ivrigt del ved stiftelsen og konsolideringen af den *Arbejderforening*, som startede sin virksomhed d. 8. november 1874. Han var en flittig foredragsholder og oplæser ved dens månedlige møder og synes at have været aktiv i dens *sparekasse* og *brugsforening* (eller rettere rabatformidlende indkøbsforretning). I tilslutning til denne virksomhed stod han også bag oprettelsen (december 1875) af et beskedent *folkebibliotek* til »gratis benyttelse for arbejdsmænd og håndværkersvende«. ⁹⁾

Året efter var han påny ude med et socialt initiativ, nemlig oprettelsen af et *børneasyl* i Hostruphuse for 40-50 børn fra 3-års alderen. Her havde han formået sin broder, Jacob E. Sørensen (der nu videreførte faderens forretninger alene) til at stille grund og en til formålet opført asylbygning til rådighed mod en beskeden årlig ydelse.

I 1877 stod han bag oprettelsen af en *skolesparekasse*, og til en afrunding af billedet af hans social-reformatoriske aktiviteter i

Hobro-tiden skal endelig nævnes, at han i 1885 var medstifter af *Samfundet til Ædruelighedens Fremme*. Helt irrelevant i sammenhængen er vel heller ikke hans bestyrelsespost i *Foreningen til Dyrenes Beskyttelse*.¹⁰⁾

Vi skal senere tage karakteren af Th. Sørensens sociale engagement op i en sammenhængende vurdering af hans indsats. Her skal det blot konstateres, at han fra første færd som praktiserende læge i Hobro lagde en forbløffende energi og tid i sine bestræbelser på at forbedre forholdene for byens fattige og ubemidlede. Men med i billedet af ham hører samtidig, at han også (bl.a. som taler i *Borgerforeningen*) satte sit præg på det sociale liv i byens bedrestillede kredse, som han jo naturligt tilhørte gennem sin familie og stilling.

Politisk synes forholdene i den lille købstad meget ukomplicerede frem til begyndelsen af 1880'erne. Hverken de landspolitiske spændinger mellem Højre og Venstre eller den socialistiske arbejderbevægelses fremkomst satte sig mærkbare spor i 1870'erne i den provinsielt-konservative lilleby, hvor gamle tiders patriarkalske indstilling fortsat rådede, såvel mellem bystyre og borgere som mellem arbejdsgivere og arbejdstagere.¹¹⁾ Naturligvis var der ikke i et og alt tale om den rene samdrægtighed, men selv en hæftig og langvarig strid om det kommunale skolevæsen i 1880'ernes første år var uden nationalpolitiske skillelinjer.¹²⁾

Men i foråret 1883 holdt landspolitikken sit indtog i byen, da den besindige samfundsbevarende *Hobro Avis* fik en konkurrent i det erklærede Venstre-organ *Hobro Dagblad*. Dette henvendte sig naturligvis især til byens omliggende landdistrikter og erhvervede næppe mange holdere i selve købstaden. Men *Dagbladets* aggressive rigsdagsprægede politisering chokerede borgerskabet og tvang det efter en heroisk undvigelsesmanøvre til også at erklære politisk kulør.

Og i denne proces svigtede Th. Sørensen ikke sin egen sociale baggrund.¹³⁾

Da det d. 16. juli 1883 på en stormfuld generalforsamling i *Arbejderforeningen* besluttedes fremover også at avertere møderne i *Hobro Dagblad* (udover som vanligt i *Hobro Avis*), frasagde han sig

sammen med jernstøber Jørgensen øjeblikkeligt hvervet som revisor. Men året efter var han blandt initiativtagerne til et bemærkelsesværdigt forsøg på at genskabe fortidens harmoniske tilstande i byen. Sammen med 21 andre »mænd af forskellige politiske ånskuelser« fra by og omegn – heriblandt de to redaktører – indbød han til en »upolitisk grundlovsfest« i Hobro Skov d. 5. juni 1884. Denne blev særdeles vellykket og velbesøgt og forløb som planlagt uden politiske mislyde. Kompromisånden var forbløffende. Venstreredaktøren talte for kongen og den kongevalgte borgmester for Grundloven! Som tredje hovedtaler talte Th. Sørensen om »folkeoplysningen«, og ved aftenens festmiddag bidrog han endvidere med talen for kvinden.¹⁴⁾

Med sin fremskudte rolle i arrangementet er der ingen tvivl om, at han nærede samme håb som den gamle redaktør for *Avisen* om, at festen måtte »blive det første skridt til fordragelighed og bedre forståelse i vor lille by«. Men, i det mindste hvad angår forholdet til Venstre, blev det ikke til mere. I den tilspidsede forfatningskamp måtte Hobros borgerskab vælge side. En Højre-vælgerforening var allerede dannet i 1884, og efter Estrups provisoriske finanslov var en realitet, stiftedes i august 1885 en *konservativ klub*, i hvilken Th. Sørensen fik en bestyrelsespost.¹⁵⁾

Nogen doktrinær Højre-mand blev han imidlertid ikke, som det fremgår af hans breve til Marcus Rubin. »Det nye Højres« konfrontationskurs bød ham allerede i 1885 inderligt imod, og d. 22. december 1887 underskrev han sig selvironisk som »forhenværende medlem af bestyrelsen i en konservativ klub og nuværende medlem af bestyrelsen for en Toldreformforening«. ¹⁶⁾ Siden synes han at have sympatiseret med de moderate kræfter i Højre og Venstre, som bl.a. via sociallovgivningen arbejdede henimod forliget i 1894.

Nogen egentlig analyse af Th. Sørensens politiske virkelyst skal ikke gives her, men det bør nævnes, at han selv – sikkert med rette – vurderede sin indflydelse på byens opinion som meget betydelig.¹⁷⁾

III.

Alt i alt tegner ovennævnte udslag af Th. Sørensens sociale og politiske virksomhed gennem hans 23-årige tilværelse som praktiserende læge i Hobro billedet af en alsidig, velorienteret og aktiv personlighed med et levende engagement i sit lokalsamfunds udvikling.

Dette engagement førte ham fra slutningen af 1870'erne til også at markere sine socialpolitiske synspunkter og erfaringer over for en bredere national offentlighed (jvf. *bibliografiens* nr. 4-8), og sporede ham ind på hans socialstatistiske forfatterskab. Den udslagsgivende anledning hertil synes at have været offentliggørelsen af »den ældre fattigkommissions« betænkning, der blev afgivet d. 25. oktober 1878.¹⁸⁾

1879-1880 indsamlede han materialet til de to levevilkårsundersøgelser, der grundlagde hans centrale placering i de næste 35 års danske socialpolitik. Disse to, i henholdsvis 1880 og 1881 publicerede, afhandlinger om købstads- og markarbejdere vil – ligesom de øvrige, her genudgivne undersøgelser blive nærmere omtalt i et senere afsnit. I denne levnedbeskrivende sammenhæng skal blot påpeges den myreflottige og omhyggelige dataindsamling, som lå bag dem. I Hobro-undersøgelsen havde Th. Sørensen selv etableret samtlige oplysninger uden mellemed, mens han i hedesognene benyttede sig af en række skolelærere som indsamlere, men dog reelt må formodes at have udført eller personligt kontrolleret den overvejende del af arbejdet.¹⁹⁾

Den statistiske analyse og fremstillingen er oplysende og nøgtern, men uden spor af den strenge kritisk-metodiske bevidsthed, der prægede hans efterfølgende, videnskabelige produktion.

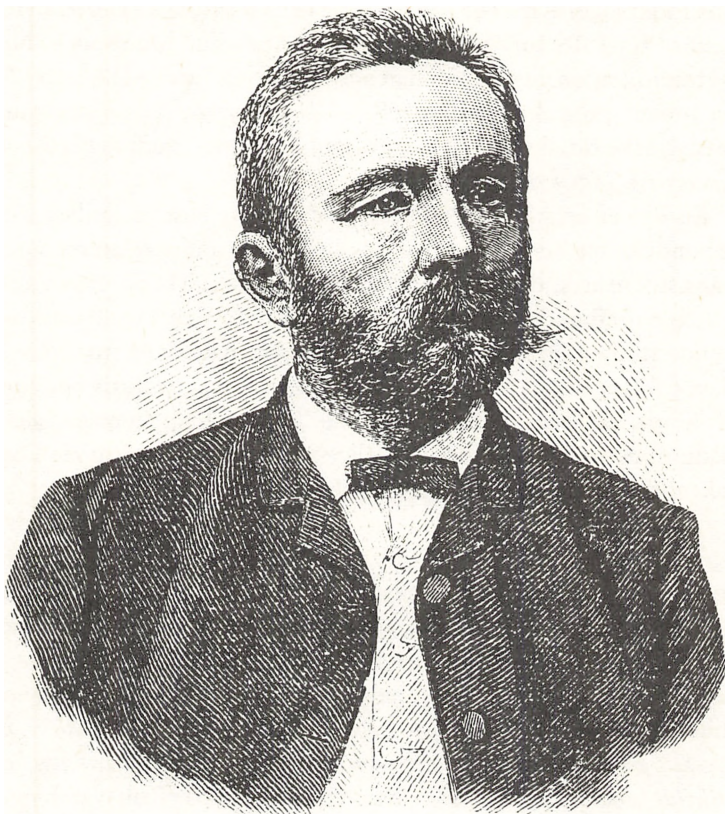
I 1880'ernes første år må han have gennemført et intensivt selvstudium af statistikkens teori og praksis, samtidig med at han knyttede personlige kontakter til landets førende statistikere. Herigennem blev han straks opmærksom på fremkomsten af Harald Westergaards både i dansk og international sammenhæng skelsættende afhandling, *Die Lehre von der Mortalität und Morbilität* (Jena 1882), som uden overdrivelse kan betegnes som den klippefaste autoritet bag hans senere arbejder.²⁰⁾

Fra 1880 til 1885 udgav han årligt en større afhandling (*bibliografien* nr. 9-11, 13 og 15-16), og herudover blev også hans kommissionsundersøgelse fra 1887 (nr. 31) og hans statistiske »Ledetråd for læger« fra 1889 (nr. 46) publiceret selvstændigt. Men som et blik på bibliografien vil vise, var han også – specielt i årene 1885-1892 – en meget produktiv bidragyder til *Ugeskrift for Læger* og andre medicinske tidsskrifter og kongrespublikationer, samt til *National-økonomisk Tidsskrift* og *Tilskueren*.

En del af artiklerne er naturligvis relativt hastige indlæg i en løbende debat i de respektive tidsskrifter, og andre relaterer sig til hans større arbejder, men det bør bemærkes, at Th. Sørensen også i tidsskriftafhandlingerne i høj grad baserede sig på egne tidskrævende studier i primært kildemateriale, som han for en stor del selv havde foranlediget etableret. At han samtidig var en flittig benytter af Statistisk Bureaus upublicerede folketællingsskemaer, siger både noget om hans videnskabelige omhu og om hans gode kontakter til de københavnske nationaløkonomer.

I billedet af Th. Sørensen i 1880'erne indgår altså, ved siden af hans fortsatte og mangesidige engagement i Hobroegns sociale og politiske forhold, en flittig og produktiv forskningsindsats af umiddelbar samfundsrelevans, foruden naturligvis en lægepraksis og et familieliv.²¹⁾ Og dertil kommer fra 1885-87 hans arbejde i den indenrigsministerielle *Kommission til overvejelse af spørgsmålene om sygekassernes ordning og om arbejdernes sikring mod følgerne af ulykkestilfælde under arbejdet*, som han via sit forfatterskab var blevet medlem af, og som gjorde ham til en central skikkelse i det landspolitiske arbejde på socialpolitikens område – også i årene mellem betænkningens afgivelse og sygekasselovens vedtagelse.²²⁾

Loven af 12. april 1892 om anerkendte sygekasser var i sine hovedprincipper overensstemmende med kommissionens resultater, og Th. Sørensen var derfor i kraft af sit bredt anerkendte arbejde her, og af sine kvalifikationer i det hele taget, en oplagt, omend langtfra den eneste, kandidat til det nyoprettede embede som sygekasseinspektør. De fleste nekrologer giver udtryk for, at han ikke alene blev kaldet, men endog hårdt presset til at overtage embedet, men

Portræt af T. b. Sørensen fra begyndelsen af 1890'erne (efter fotografi). Billedet bragtes i forbindelse med det populære ugeblad, Søndags-Posten's store artikel om den nyudnævnte sygekasseinspektør, d. 19. februar 1893.

dette dementeres dog af hans brev til Marcus Rubin af 27. april 1892. For selv om han heri lader forstå, at det kun er hans hustrus indtrængende ønske om at komme til København, der overhovedet kan få ham til at overveje muligheden, afslører han sig reelt som særdeles interesseret i stillingen, som han allerede i sommeren 1891 havde drøftet seriøst med indenrigsminister Ingerslev.²³⁾ Under alle omstændigheder fik han embedet, og at hans socialpolitiske opfattelse, og generelle politiske holdning overhovedet, på dette tidspunkt ikke har ligget særligt langt fra den moderat-konservative indenrigsministers linje, har næppe skadet hans kandidatur.

IV.

53 år gammel opgav Th. Sørensen altså sin relativ uafhængige tilværelse som læge og fri forsker til fordel for en karriere som embedsmand ved centraladministrationen. Mens det ikke synes at have været et problem for ham at forlade sin lægepraksis (jvf. note 21), kan der næppe være tvivl om, at det var tungt for ham at forlade Hobro og at indstille sin grundforskning, der, som det vil fremgå af bibliografien, på det nærmeste ophørte på dagen for hans udnævnelse til sygekasseinspektør (23. maj 1892). Det nye embede kom imidlertid hverken til at give ham tid eller anledning til at fortryde beslutningen.

Umiddelbart kan hans position ved udnævnelsen forekomme ideel. Hans saglige kvalifikationer var anerkendte af alle toneangivende politikere, embedsmænd og nationaløkonomer, han nød sin ministers fulde tillid, og han skulle administrere en lov, som han selv havde haft væsentlig indflydelse på – og hvis socialpolitiske grundsætning på det nærmeste var identisk med hans egen.

Hovedindholdet i loven var en *statslig hjælp til selvhjælp* i form af tilskud til private sygeforsikringsordninger for ubemidlede. Den første betingelse herfor var, at kasserne søgte og opnåede statens anerkendelse, til hvilken der naturligvis var knyttet en række bestemmelser vedr. medlemstal, vedtægter, regnskabsførelse mv. Principielt skulle staten dog ikke styre de anerkendte sygekasser,

men kun rådgive og kontrollere deres selvstændige virksomhed. Endelig skal Th. Sørensens mærkesag, *frivillighedsprincippet*, understreges. Statsanerkendelsen og det dermed forbundne tilskud var et tilbud, som det stod sygekasserne frit at benytte sig af. Sygeforsikringen blev ikke obligatorisk som i Bismarcks tyske sociallovgivning i 1880'erne.²⁴⁾

Sygekasseloven tog således sit udgangspunkt i den faktisk eksisterende, frivillige sygeforsikring, som siden Næringsfrihedslovens ikrafttræden i 1862 havde været i kraftig vækst.²⁵⁾

Men netop dette forhold, eksistensen af et stort antal kasser, som allerede af frivillighedens vej i nogen udstrækning havde opbygget samarbejdende centralforeninger, kom også til at volde vanskeligheder for lovens iværksættelse. For trods dennes økonomiske fordele (som dog af nogle frygtedes opslugt af forhøjede lægehonorarer) var der en udbredt og forståelig skepsis over for at underkaste sig statens – og specielt da Estrups provisorieudstedende statsmagts – tilsyn.

Denne forhåndsskepsis gjaldt også den nyudnævnte sygekasseinspektør, som man vel nok i sygekasserne kendte af navn, men som aldrig i større målestok havde markeret sig som praktisk organisator i sygekassebevægelsens samvirkende organer – modsat f.eks. et andet medlem af 1885-kommissionen, stiftsfysikus Trautner fra Odense. Th. Sørensens første og vigtigste opgave var derfor at overbevise om lovens uomtvistelige fordele og om sin egen personlige evne og vilje til at administrere den i et gensidigt samarbejde til kassernes tarv, og uden urimelige indgreb i deres selvstyre. Men dette formåede han også fra første færd, som følgende citat fra *Søndags-Posten* kan vise:²⁶⁾

»Den 25de juli forrige år afholdt »de forenede sjællandske sygekasser« deres årsmøde i Roeskilde, og på dette møde havde den nys valgte sygekasseinspektør givet tilsagn om at besvare en række forespørgsler angående den nye sygekasselov. Dette havde bevirket, at delegerede fra sygekasser over hele landet havde udbedt sig tilladelse til at overvære mødet. Det var en meget talrig forsamling, der hin dag havde indfundet sig på Jernbanehotellet i Roeskilde.

De fleste delegerede vare landboere, der hjemme i sognet havde behandlet sygekasseloven, og ikke fundet stor sympathi for den. Da mødet åbnedes, meddelte formanden, at læge Th. Sørensen var kommen tilstede og foreslog ham til dirigent. Sørensen valgtes, og fik altså den dobbelte opgave at være dirigent og at besvare alle spørgsmålene, men den lille mand med det energiske ansigt, tog sagen meget resolut. Samtidigt med, at han ledede det langvarige og ret livlige møde, besvarede han en lang række forespørgsler, og dagen endte som en sejr for sygekasseinspektøren, idet de forenede sjællandske sygekasser vedtog at søge anerkendelse.

Sygekasseinspektøren – som få dage forud havde tiltrådt sit embede – vandt øjensynlig straks en stor del af sygekassebestyrelserne for sig. Det viste sig snart, at den folketingsmand havde ret, der havde sagt til formanden for en sygekasse: »Jeg stemte imod loven fordi jeg fandt, at det ikke var nogen god lov, men jeg gratulerer sygekasserne til den mand, der er valgt til inspektør; han vil søge at bringe det mest mulige ud af loven.«

Dette første indtryk holdt og bestyrkedes dag for dag gennem hans 15-årige virke som chef for den offentligt støttede sygeforsikring, som i samme periode opnåede en forbløffende – og i europæisk sammenhæng helt uhørt – tilslutning. Ved udgangen af 1893 var der 457 anerkendte kasser med 116.763 nydende medlemmer, hvilket udgjorde 7,9% af befolkningen over 15 år. I 1907 var tallene henholdsvis 1452, 552.962 og 31,6%.²⁷⁾

I øvrigt skal hverken sygekassernes udvikling eller Th. Sørensens andel i denne her følges i detaljer. Men i en generel karakteristik af hele hans indsats må der indgå en række superlativer som flid, indsigt, kompetance, samvittighedsfuldhed og en personlig integritet, som gjorde ham lige skattet af sygekassebestyrelserne som af de ministerielt foresatte.

Hans ligegyldighed over for juridiske og bureaukratiske formaliteter var legendarisk, og han blandede sig ikke mere i kassernes interne og fællesorganisatoriske forhold, end nødigt var, uden der af den grund opstod den ringeste tvivl om hans autoritet og myndighed som tilsynsførende. Han afstak og udviklede rammerne for

sygeforsikringen i et ægte samarbejde med kassernes tillidsmænd og realiserede herigennem den frivillige sygeforsikring som et socialt trykkehssystem for flertallet af befolkningens ubemidlede lag i alle egne af landet.

Til ovenstående, glorificerende karakteristik bør anføres, at den ikke bare bygger på nekrologer og hyldestartikler, men også til fulde bekræftes af en gennemgang af den ellers lidet lyriske *Sygekassetidende* i hans funktionsperiode. Gang efter gang sluttede således de landsdækkende og regionale årsmøder med en varm tak fra forsamlingen til sygekasseinspektøren, og ved hans afgang fra embedet gjorde centralforeningernes landsorganisation ham til æresmedlem. Betegnende i denne forbindelse er også den noget trykede efterfølger, Fr. Wittrups tiltrædelseserklæring, som nærmest var ét langt løfte om, at han ikke vil fravige Th. Sørensens kurs.²⁸⁾

Wittrup lovede blandt andet, at han (der som forgængerens var læge) i lige så høj grad som denne ville værne om kassernes interesser over for lægerne. Dette var utvivlsomt en hentydning til Th. Sørensens bestemte håndtering af kassernes problemer med at opnå acceptable overenskomster med lægerne i årene omkring århundredeskiftet, specielt i Vestjylland. Desværre forbyder pladsen her en nærmere behandling af interessenmodsatningerne mellem sygekasserne og lægerne, men det skal nævnes, at Th. Sørensen konsekvent forsvarede 'sine' kassers økonomiske interesser og ikke lod sig rokke af de bitre fordømmelser for manglende kollegial forståelse, han blev udsat for af sine tidligere standsfæller. I 1901 fik han i forhandlingerne med formanden for *Den almindelige danske Lægeforening* sluttet en for sygekasserne acceptabel overenskomst om den for de jyske land-kasser eksistenstruende konflikt. Og samtidig oprettedes en voldgiftsinstitution, der fremover lagde en vis dæmper på det fortsat alt andet end kærlige forhold mellem lægestand og sygeforsikring.²⁹⁾

Tæt integreret med Th. Sørensens virksomhed som sygekasseinspektør (og den heraf afledte post som 'født' formand for Sygekassenævnet³⁰⁾) var hans arbejde for begravelseskasserne. Mange af sygekasserne havde også begravelseshjælp som målsætning, men denne side af virksomheden var ikke omfattet af sygekasseloven.

1890'erne igennem udfoldede Sørensen og mange af centralforeningernes mest fremtrædende tillidmænd et energisk arbejde på at skabe en forsikringsøkonomisk sund samordning på området. Bestræbelserne sluttede i 1900 med oprettelsen af *Gjenforsikringsforeningen af Begravelseskasser*. Th. Sørensen blev foreningens forretningsfører, og siden, da *Loven af 1. april 1905 om tilsyn med begravelseskasser* trådte i kraft, blev han også det offentliges tilsynsførende med dem.

Både sammenlignet med periodens øvrige socialforsikring og vurderet ud fra initiativtagernes intentioner, må begravelseskasserne betragtes som en relativ fiasko. Men i et portræt af Th. Sørensen må de nævnes. Dels på grund af den ildhu han viede ideen, dels på grund af den faktiske arbejdsindsats han lagde i ledelsen af den gensidige forsikringsforening, der trods alt var et anseeligt foretagende. Den startede med 26.357 medlemmer i 135 kasser og omfattede ultimo 1905 421 kasser med 102.102 medlemmer.³¹⁾

Th. Sørensens indsats ved etableringen og opbygningen af den offentligt understøttede danske sygeforsikring var en imponerende kraftpræstation, både kvantitativt og kvalitativt, men skal ikke følges videre her. Til gengæld skal nævnes nogle af de mange tillidshverv, han i samme periode bestred på beslægtede områder.

Han var fra starten i august 1896 formand for repræsentantskabet i *Dansk Folkeforsikringsanstalt*.³²⁾ Han blev efter vedtagelsen af *Loven af 7. januar 1898 om arbejderes forsikring mod følger af ulykkestilfælde i visse virksomheder* indenrigsministeriets tilfornordnede i *Arbejderforsikrings-Rådet*, og bestred denne post til sin afgang som sygekasseinspektør. I 1909 indtrådte han i øvrigt påny i rådet som kongevalgt medlem af dets nyoprettede landbrugsafdeling.³³⁾ Han sad i centralbestyrelsen for *Nationalforeningen til tuberkulosens Bekæmpelse* og var 1901-02 medlem af *Kommissionen angående foranstaltninger til bekæmpelse af tuberkulose*.³⁴⁾ Og endelig skal nævnes hans medlemskab af *Kommissionen til overvejelse af spørgsmålet om en almindelig invaliditets- og alderdomsforsikring*, som nedsattes i 1903 og først afgav sin endelige betænkning på selve Th. Sørensens dødsdag d. 20. december 1914.

Inden det kom så vidt, havde sidstnævnte kommission imidlertid løst en delopgave for indenrigsministeren, da den i marts 1906 afgav et *Forslag til lov om anerkendte arbejdsløshedskasser med tilhørende bemærkninger* (jfr. bibliografiens tillæg, pkt. c). Et forslag, som gik forbløffende smertefrit igennem rigsdagen og resulterede i Loven af 9. april 1907.

V.

Loven om anerkendte arbejdsløshedskasser var tydeligt præget af Th. Sørensens ideer og erfaringer fra sygekasserne.³⁵⁾ Så trods sine ærværdige 68 år og sin veletablerede position i sygekasseinspektoratet påtog han sig endnu engang som opgave at opbygge et nyt hjørne af den offentlige socialforsorg fra grunden.

Hans situation som nyudnævnt arbejdsløshedsinspektør – han tiltrådte embedet d. 1. juli 1907 – var i mangt og meget parallel med hans start i sygekasseinspektoratet. Også den nye lov byggede grundlæggende på *hjælp til selvhjælp-* og *frivillighedsprincippet* og tog udgangspunkt i de allerede eksisterende, frivillige forsikringsordninger. En væsentlig forskel var dog, at de etablerede arbejdsløshedskasser ikke umiddelbart kunne anerkendes, idet de stort set alle var direkte tilknyttet en fagforening eller et fagforbund og dermed åbenlyst integreret i den socialdemokratiske arbejderbevægelse. Betingelsen for statsanerkendelse blev derfor, at kasserne organisatorisk udskiltes fra fagbevægelsen og åbnedes for samtlige et fags (eller et lokalområdes) arbejdere – altså også de uorganiserede. Til gengæld var opgaven umiddelbart mere overskuelig end ved sygekasserne, da der kun var relativt få – og stort set nyetablerede – kasser at tage hensyn til.

En anden væsentlig forskel gjorde sig positivt gældende. Th. Sørensens administrative erfaring var, ligesom hans grundlæggende holdning til sin socialpolitiske opgave, nu veldokumenteret og velrenommeret også i hans fremtidige arbejdsmark, dvs. blandt de arbejdsløshedsforsikrede og deres tillidsmænd.

Et par minusser var der dog også. Hans konkrete forhåndskendskab til arbejdsløshedsforsikringens praktiske problemer var

meget beskedent, og det var klart, at embedet indebar en særdeles vanskelig balancegang mellem arbejdstager- og arbejdsgiversynspunkter.

Med de arbejdsløshedsforsikredes tillidsmænd etablerede han fra første færd et samarbejde af samme tillidsfulde og gensidige karakter, som det han havde haft med sygekassernes repræsentanter. *De samvirkende Fagforbund* havde kort efter lovens vedtagelse besluttet at acceptere den krævede omdannelse af arbejdsløsheds-kasserne, og oven i købet gjort det obligatorisk for sine fagligt organiserede medlemmer at indtræde i de nyoprettede faglige landskasser. Samtidig nedsattes et både effektivt og sagkyndigt udvalg til at forberede omdannelsen.

Med dette DsF-udvalg indledte Th. Sørensen straks et nært samarbejde, hvor kombinationen af hans generelle indsigt og udvalgets praktiske erfaringer resulterede i en mønstervedtægt, som samtlige kasser uden problemer kunne lægge til grund for deres individuelle vedtægter.

DsF-udvalgets mest fremtrædende medlemmer fik kort efter plads i det *Arbejdsløshedsnævn*, som analogt med *Sygekassenævnet* – men med en klarere, selvstændig profil – oprettedes med arbejdsløshedsinspektøren som 'født' formand. Og her, som på årsmøderne med samtlige arbejdsløsheds-kassers tillidsmænd, fortsatte det harmoniske samarbejde, der, som vi har set, fandt sin afslutning med kassernes beslutning om at arrangere og bekoste deres inspektørs begravelse – og som i *De samvirkende Fagforbunds* 25-års festskrift fik følgende vurdering:³⁶⁾

»Vi skylder her at indføje en varm anerkendelse af den velvillige og dygtige måde, hvorpå den socialt forstående og i mange måder fremragende daværende arbejdsløshedsinspektør, dr. Th. Sørensen behandlede hele sagen. Sammen med inspektoratets sekretær, den senere arbejdsløshedsinspektør, frk. Clara Black, bidrog han til, at loven – trods alle forhåndsbetæneligheder hos arbejderne – blev ført glat og hurtigt ud i livet.«

Heller ikke om den offentligt understøttede arbejdsløshedsforsik-

rings struktur og udvikling skal der her gås i detaljer. Bemærkel-sesværdigt er det dog, at Th. Sørensen formåede størsteparten af landets kommuner til at udnytte den i loven indeholdte mulighed – men ikke pligt – til at yde kasserne kommunale tilskud, endda op til det foreskrevne maksimum.³⁷⁾

I øvrigt skal det konstateres, at arbejdsløshedsinspektoratets resultater – også i europæisk perspektiv – var imponerende. De anerkendte kasser fik allerede i lovens første år, bl.a. som følge af DsF's opbakning, en fornem tilslutning. 1907/08 var der 70.449 medlemmer i 34 kasser. I 1914/15 var tallet fordoblet til 139.505 medlemmer i 57 kasser.³⁸⁾ Denne udvikling fandt sted på trods af de vanskeligheder, som den store vækst i arbejdsløsheden under krisen 1907-08 beredte de nyetablerede kasser, og på trods af de stadige angreb, som arbejdsgiverne rettede mod kasserne og deres inspektør for ensidigt at tilgodese arbejderbevægelsens interesser. Specielt var det arbejdsløshedskassernes arbejdsanvisning, der lag-des for had.³⁹⁾

Forsåvidt, at Th. Sørensen i sine senere år (ved siden af sin livslange solidaritet med den økonomisk betrængte arbejderklas-se) havde udviklet en stærk respekt og sympati for den socialdemo-kratiske arbejderbevægelse, var arbejdsgivernes opfattelse forstå-elig, og vel også til en vis grad berettiget. Men objektivt set, skød anklagerne langt over målet. I hele sit regelsæt forvaltedes arbejds-løshedsforsikringens midler med den yderste neutralitet overfor klassekonflikter. Og arbejdsgivernes kritik fik da heller ikke (i første omgang) politiske konsekvenser, da loven blev revideret i 1914.⁴⁰⁾

For en generel karakteristik af Th. Sørensens indsats som arbejds-løshedsinspektør skal blot henvises til de tidligere anførte superla-tiver ved bedømmelsen af hans virke for sygekasserne. Herudover skal det bemærkes, at han også i sine sidste år var aktiv uden for sit hovedembede. Ikke mindst i *Invaliditets- og alderdomsforsikrings-kommissionen*, der som allerede nævnt først afsluttede sit arbejde på hans dødsdag, men også som medlem af et ministerielt *Udvalg til at udarbejde udkast til ændringer i Lov om anerkendte sygekasser*, der

arbejdede 1910-11. I øvrigt fortsatte han med mange af sine tidligere påbegyndte gøremål, og som nævnt blev han i 1909 medlem af *Arbejderforsikrings-Rådets Landbrugsafdeling*.

I sit sidste leveår var han mærket af en kræftlignende sygdom og havde planlagt sin afgang til 1. april 1915, men døde altså 3 måneder før, knap 76 år gammel. Aktiv til det sidste, hvilket en gennemgang af stoffet i *Social forsorg*, 10. årgang, april 1914-marts 1915, kan overbevise om.

VI.

»Der har ikke været mange embedsmænd, der i den grad som Th. Sørensen forstod at vinde tillid hos de mennesker, han skulle arbejde iblandt. Han var fordringsløs og beskeden i hele sin optræden, men han var samtidig udrustet med en mærkelig myndighed, der overalt indgød respekt.«⁴¹⁾

Denne vurdering fra Harald Westergaards hånd kan med forskellige formuleringer genfindes i stort set alle udsagn om Th. Sørensen fra personer, der havde arbejdet sammen med ham i forskellige sammenhænge.

Yderligere et par citater kan nuancere billedet af hans personlighed. »Han manglede ikke den selvfølelse eller rettere den selvsikkerhed, som viden om, at man har indsigt i den sag, der foreligger en, giver«, skrev Marcus Rubin i sin nekrolog, men betonedes samtidig hans »hjertelig ringe interesse for ydre væsen«.

En »enspændernatur ... heftig og opfarende, men ligeså hurtig afdæmpet igen, usnobbet og ganske respektløs for al anden autoritet end den, hans egen sunde sans fik ham til at anerkende. Men først og sidst en god og varmt følende mand«, mente efterfølgeren som sygekasseinspektør, F. Wittrup.

Og hans næreste medarbejder og efterfølger som arbejdsløshedskasseinspektør, Clara Black, fremdrog i sin varme nekrolog blandt meget andet, at »han var den fødte organisator. Han havde dennes sikre sans for forskellen mellem det væsentlige og det uvæsentlige, og han havde organisatorens betydningsfulde evne og vilje til at søge og finde medarbejdere. Disse søgte han først og

fremmest i de samfundslag, til hvis gavn hans gerning skulle være, og af dem blev han ikke træt af at lade sig belære, ligesom han heller aldrig var bange for, når han mente, at hans sag stod sig derved, da at lade dem træde i forgrunden på bekostning af ham selv«. ⁴²⁾

Ovenstående rummer meget af forklaringen på Th. Sørensens imponerende resultater som administrator, men antyder kun den allervæsentligste årsag, nemlig hans personlige og totale engagement i samfundets sociale problemer og deres løsning. Det engagement, der også lå bag hans videnskabelige arbejder.

Som Clara Black også havde blik for i sin nekrolog, havde han »lykke til at komme som den rette mand på den rette plads i det rette øjeblik«. Th. Sørensen skabte ikke den danske socialforsikring. Hans indsats var, som mange andres, en reaktion på de iøjnefaldende problemer, som kapitalismens gennemslag i Danmark rejste for landets ubemidlede befolkning. Men det var i kraft af hans personlige åbenhed og spændvidde, at han blev den »rette mand«.

Th. Sørensen tilhørte gennem sin familie og uddannelse det højere borgerskab, og han kunne som hovedparten af sine ligestillede have valgt uden større anfægtelser at acceptere og lukrere på de givne samfundsforhold – eventuelt med lejlighedsvis donationer til nødstedte. Men som mange andre – ikke mindst præster og læger – som dagligt var vidne til den eksistentielle nød i arbejderklassen, erkendte han tidligt eksistensen af *arbejderspørgsmålet* eller *det sociale spørgsmål*, og engagerede sig aktivt i tidens bestræbelser på at tilvejebringe en grundlæggende forbedring af den ubemidlede befolknings vilkår.

Fattigdom og nød var ingenlunde et nyt fænomen omkring 1870, og den gældende fattiglovgivning fra århundredets begyndelse forpligtede kommunerne til at understøtte dem, »der ej ved egne kræfter, på lovlig måde, kan erhverve sig nødtørfug underholdning, og således uden andres hjælp, enten ganske eller for en del, måtte savne den føde, klæde, husly, varme og pleje i sygdoms

tilfælde, som er dem uundværlig til at vedligeholde liv og helbred«. ⁴³⁾

Oprindeligt havde der ikke været knyttet sanktioner til den offentlige fattigunderstøttelse, men i løbet af århundredet blev erhvervelsen af den underlagt en række deklasserende og umyndiggørende betingelser som forbud mod ægteskab og – efter forfatningen i 1849 – fortabelse af valgretten. Hertil kom, ikke mindst på fattiggårdene i anden halvdel af 1800-tallet, en ofte hårdhændet, knap og ydmygende tildeling af fattighjælpen.

Medvirkende hertil var ikke mindst det skatteydernesynspunkt, der gjorde sig gældende i kommunerne, og det øgede pres på fattigvæsenet, som fulgte med økonomiske kriser – og med opbruddet i samfundstrukturen og den deraf følgende opløsning af de traditionelle sociale netværk inden for lavsvæsen, landsbyfællesskab m.v.

Den offentlige fattighjælps barske virkninger havde dels til formål at afskrække arbejdsføre, men arbejdssky, elementer fra at leve højt på samfundets bekostning, dels skulle de tilskynde de mere arbejdsomme til sparsommelighed, så de selv kunne klare konsekvenserne af nedsat eller manglende indtjeningssevne.

Den konsekvente deklassering af *alle* fattighjælpsmodtagere havde imidlertid åbenlyse urimeligheder til følge. ⁴⁴⁾ Fra midten af århundredet blev en skelnen mellem *værdigt trængende* og *ikke værdigt trængende* derfor almindelig i den offentlige debat, uden det dog lovgivningsmæssigt fik synderlige konsekvenser før 1891-92. ⁴⁵⁾ Indtil da var det overladt til den private filantropi at sikre de *værdigt trængende* mod at falde det offentlige til byrde. ⁴⁶⁾

Den private velgørenhed var et broget og mangfoldigt billede af almisser, legater, milde stiftelser, nødbespisningsordninger og understøttelsesforeninger m.m., som i øvrigt ikke skal behandles her. Det er dog værd at bemærke, at dens samlede omfang har ligget væsentligt over den offentlige fattighjælp, og at det ofte, specielt i understøttelsesforeningerne, var et værdighedskriterium, der lagdes til grund for tildelingen af hjælp. ⁴⁷⁾ For selv om enhver var sin

egen lykkes smed, og følgelig ud fra en konsekvent liberal ideologi burde kunne klare sig selv, kunne der være tilfælde, hvor en stræbsom og flittig arbejder var kommet i uforskyldt nød, som han ikke ved egne kræfter var i stand til at overvinde. Her kunne en kortvarig hjælp udefra være velanbragt og bringe ham på ret køl igen – før han blev trukket ned i den offentlige fattighjælps demoraliserende morads. Men bedst var det naturligvis helt at undgå en situation, hvor materiel bistand var fornøden. Og hermed er vi tilbage ved starten på Th. Sørensens sociale indsats.

Om Th. Sørensen i 1860'erne i København har haft berøring med *selvhjælpsbevægelsen* vides ikke, men i det mindste sygekasserne må han som læge have stiftet bekendtskab med.⁴⁸⁾ Under alle omstændigheder var hans mange initiativer i Hobro i 1870'erne klart påvirket af de borgerligt ledede, mangesidige *selvhjælpsforeninger*, som fra midten af tresserne med mænd som H. Chr. Sonne, F. R. Ulrik og V.S.V. Faber som foregangsmænd bredte sig ud over landet. Sørensen var således en flittig læser af det af Faber redigerede og meget informative *Arbejderen. Et Maanedssblad for Selvhjælp og Samarbejde* frem til dets ophør i 1876.⁴⁹⁾

· Dette fremgår af hans første indlæg i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* om *Vore arbejdere og deres selvhjælpsbestræbelser*, som i øvrigt giver et bemærkelsesværdigt klart og sammenhængende indblik i Th. Sørensens socialpolitiske opfattelse i 1870'erne⁵⁰⁾

Han indledte artiklen med en bitter beklagelse over den manglende opbakning, som selvhjælpsbevægelsen havde mødt i pressen og over »den ringe sympati – for ikke at bruge en stærkere betegnelse – som mænd udenfor arbejderklassen mange steder fandt hos deres ligestillede, når de forsøgte at få selvhjælpsforeninger i gang«. Blandt årsagerne hertil nævnte han, at nogle var for indskrænkede til overhovedet at erkende et socialt problem, mens andre på forhånd anså det for uløseligt. Og så var der dem, der ville forsvare deres passivitet med Socialdemokratiets hånlige afvisning af selvhjælpstanken, men, spurgte han, har »hint parti nogensinde, selv i dets blomstringsperiode, kunnet gælde som repræsentant for vore arbejdere eller endog kun en større del af dem? Har ikke

tværtimod det aldeles overvejende antal stået uden synderlig berøring med de socialistiske ideer, og har ikke denne del vist interesse for selvhjælpsforeningerne næsten overalt, hvor de andre samfundslag hjalp med til at bære dem frem?»

Sørensen hensigt var at tilbagevise den øjeblikkelige mistillid, som selvhjælpstanken nød hos flere fremtrædende socialpolitikere. For det var alt for tidligt at dømme om dens indirekte og direkte resultater. »Ordenssans, sparsommelighed, hensyntagen til fremtiden, kort sagt den udvikling af karakteren, som foreningerne skulle fremkalde – sådanne egenskaber kræve mere end én menneskealder, for at slå rod hos et helt folk eller en enkelt klasse af det.« Og selv om de mere umiddelbare økonomiske forbedringer ville indtræffe tidligere, kunne heller ikke disse forventes realiseret i løbet af nogle få år. »Hvis de arbejdere, der sætte foreningerne igang, nå så vidt, at de ved hjælp af sygekasser kunne sikre sig mod forbigående arbejdsudygtighed, ved hjælp af spare- og lånekasser kunne komme ud over arbejdsstrange perioder, af ikke alt for lang en varighed, og endelig ved hjælp af husholdningsforeninger, byggeforeninger og aldersforsørgelseskasser kunne blive i stand til at bøde noget på den med årene aftagende arbejdsevne og dermed følgende formindskede indtægt, da er der for denne slægts vedkommende opnået betydeligt«.

»Når en større del af arbejderklassen har lært at tage så meget hensyn til fremtiden, at den ikke længere i de unge år bruger hver en øre af sin, i forhold til de nødvendige udgifter, mangan gang rigelige indtægt; når den har indset det utilladelige i at stifte familie, før man har skaffet sig et rygstød, endsige da med gæld; når den har lært, at orden og sparsommelighed er nødvendig i de fleste husholdninger; når den er kommen så vidt frem i karakterudvikling og intelligens, at den forstår på rette måde at bruge »det tveæggede sværd«, som fagforeningerne lægge arbejderne i hånden – da er tidspunktet kommen, hvor man kan vente at se de økonomiske resultater fuldt ud«.

Men, spurgte Sørensen efter således at have udviklet sine visioner, ville arbejderne være i stand til »at bevare interessen for foreninger, hvis betydning langt mere ligger i den opdragende

indflydelse, de udøve, end i deres økonomiske resultater«. Ja, det afhæng af, om deres flertal var »mere eller mindre modtageligt for Socialdemokratiets påvirkning, thi dette må altid høre til selvhjælpens værste fjender«. Imidlertid var Danmark, med dets få store byer og virksomheder, velrustet til at modstå socialismen. Og selv om Socialdemokratiet skulle få mere uegennyttige og dygtigere ledere, ville det næppe formå at vinde indpas i småbyerne og på landet, »thi der er her ikke engang antydningen af nogen kløft mellem arbejder og arbejdsgiver«. Tværtimod, og faktisk var arbejdsgivernes patriarkalske omsorgsfuldhed over for de undergivne uheldig, da den gjorde arbejderne altfor sorgløse over for fremtiden.

Hermed var Sørensen inde på de vanskeligheder, som selvhjælpsbevægelsen – udover socialismen – måtte søge at overvinde. Problemet var ikke så meget at fastholde foreningernes medlemmer, for én gang vakt var den danske almue sejt og udholdende. Hvad det drejede sig om, var at få arbejderne overhovedet til at indse nytten af at melde sig ind i foreningerne. Og her udgjorde den alt for lette adgang til privat og offentlig fattighjælp en alvorlig vanskelighed. Med henvisning til sine egne resultater i Hobro, kunne han dog fastslå, at vanskelighederne lod sig overvinde med en ihærdig indsats.

Derfor var fysikus Krebs for pessimistisk, når han havde tabt troen på arbejdernes frivillige selvhjælp, og blandt andet med henvisning til de lave landarbejderlønninger og den lette adgang til fattighjælp nu mente, at sygdoms- og aldersdomsforsikring kun lod sig realisere ved tvang.⁵¹⁾ I stedet burde der gribes fat om de nævnte vanskeligheder, for »hvorledes det end forholder sig med daglønnen, om den er for lav eller ikke, så er der under enhver omstændighed ved denne fattighjælp noget galt, som i selvhjælpens interesse bør forandres. Hvis hr. Krebs har ret i sin forudsætning, at daglønnen som helhed er for lav, da har han også ret i sin slutning, at arbejdsgiveren står sig bedre ved at forhøje lønnen og stryge fattighjælpen; har han ikke ret, bør den private fattighjælp, om ikke stryges, så dog i høj grad begrænses«.

»Hvis hele samfundets frivillige fattighjælp blev benyttet som

spore for selvhjælpen, ... så ville det offentlige fattigvæsen få friere hænder til at benytte sine tvangsforholdsregler«.

De mere træge arbejderes personlige ansvarsfølelse burde altså vækkes ved såvel gulerods- som stokkemetoden, og hvis så i øvrigt de bedrestillede lag – specielt i de forsømte landdistrikter – blot ville engagere sig mere i sagen og påtage sig bestyrelsen af foreningerne, var der ingen grund til at opgive den frivillige selvhjælps-tanke. Hvad sygdom angik – bortset fra den uhelbredelige, som ikke var sygekassernes sag – var der i det mindste ingen tvivl om, at arbejderne formåede at hjælpe sig selv, og de ansvarsbevidste, unge arbejdere ville også være i stand til selv at betrygge alderdommen. Ældre arbejdere ville derimod ikke kunne nå at sikre en tilstrækkelig alderdomsforsørgelse gennem egen opsparring, så i en overgangsperiode kunne det være rimeligt at supplere selvhjælpen for disse med et tilskud.

Ovenstående, meget fyldige gennemgang af Th. Sørensens artikel er givet, fordi den så klart præsenterer hans og selvhjælpsbevægelsens kort- og langsigtede intentioner og samtidig giver et levende indtryk af hans dybe forankring i en borgerlig tankeverden. Når mænd som Sørensen (og selvhjælpsbevægelsens pionerer) engagerede sig i det sociale spørgsmåls løsning, er der ingen grund til at betvivle, at det var ud fra et dybfølt, humant ønske om at bekæmpe den notoriske materielle og åndelige fattigdom, der prægede store dele af den arbejderbefolkning, de mødte. Det ville være urimeligt at tillægge dem bevidste og kyniske hensigter om at tilsløre årsagerne til de bestående uligheder i samfundet – men det er lige så klart, at de reelt medvirkede hertil.

For selvhjælpstankens tilhængere var den grundlæggende årsag til den udbredte elendighed i arbejderklassen dennes uvidenhed, og heraf følgende mangel på evne til at administrere sig selv. Det drejede sig derfor om at indpode den gode borgerlige dyder som sparsommelighed og ansvarlighed. Herved ville alle hæderlige og værdige arbejdere kunne overvinde den materielle nød, som nu ramte så hårdt under sygdom, arbejdsløshed og alderdom – og

dette ville på længere sigt kunne føre til en generel åndelig og moralsk højnelse, hvor arbejderne ikke blot så »deres livsmål realiseret i »kartofler og kaffe«.

Det progressive ved selvhjælpsbevægelsen var, at den erkendte, at den første betingelse for at overvinde arbejderklassens 'uvidenhed' og 'ansvarsløshed' var at forbedre dens økonomiske muligheder, og bl.a. derfor prioriteredes brugsforeningerne højt.⁵²⁾

Det utilstrækkelige var, at bevægelsen ud fra en blanding af patriarkalsk-konservativ og borgerlig-liberal ideologi – i øvrigt af stærkt vekslende beskaffenhed hos de enkelte talsmænd – fundamentalt betragtede den materielle nød som et moralsk problem hos den enkelte og derfor anså direkte økonomiske tilskud for demoraliserende. Dette så vi tydeligt udtrykt af Th. Sørensen i hans kritik af den alt for rigelige offentlige og private fattighjælp. Men vi så også, at han trods sit helhjertede forsvar for selvhjælps-tanken havde svært ved at fastholde den i sin rene form. Når blot arbejderne havde vist sig værdige ved at gå ind i bevægelsens foreninger, stillede han sig ikke ubetinget afvisende overfor visse supplerende ydelser udefra, altså *hjælp til selvhjælp*.

VII

Når det gælder Th. Sørensens socialpolitiske holdning ved afslutningen på hans løbebane, kan vi ikke som i første fase finde den samlet udtrykt i en enkelt kilde fra hans egen hånd.⁵³⁾ Men der foreligger rigeligt med udsagn af og om ham til at kunne konstatere fundamentale ændringer i hans opfattelse. Mange af disse udsagn er allerede benyttet i den forudgående fremstilling, så der er næppe behov for endnu en lang redegørelse. Men et par citater kan tydeliggøre hans udvikling i de mellemliggende 35 år.

»Han var en god og aldrig svigtende talsmand for det offentleges pligt til medvirkning ved alle sociale forsørgelsesopgaver, selv hvor hans egentlige klassefæller stod stejlt imod ham og angreb ham på det groveste«, skrev *Social-Demokraten* i sin lange og varmt anerkendende nekrolog, og – knap så begejstret – udtrykte *Berlingske*

Tidende det samme i sin bedømmelse af hans virke som sygekasse-inspektør: »Han var nemlig en mild fortolker af den lov, hvis overholdelse han som statens repræsentant skulle passe, og det blev ikke statskassen, som lukrerede ved hans sociale syn på udviklingen; med glæde så han den vækst, statstilskuddet til de anerkendte sygekasser fik år for år, selv om det gik langt ud over, hvad der var forudsætningen ved lovens vedtagelse«. ⁵⁴⁾

I disse to vidnesbyrd, såvel som i selve hans virksomhed i den offentlige socialforsorgs tjeneste, er det unægteligt svært at genkende den *rene selvhjælps* advokat. Men ret beset, er hans ændrede holdning her ikke særligt overraskende. Selv i 1878 var *hjælp til selvhjælp* ham, som nævnt, ikke ganske fremmed, når det drejede sig om overgangs- eller nødløsninger. Og siden havde samfundsudviklingen, og hans egne videnskabelige analyser af den, overbevist ham om, at store dele af arbejderklassen – også den 'værdige' – notorisk ikke formåede at sikre sig betryggende mod alle livets vanskeligheder ved egen opsparing. Til denne erkendelse bidrog givetvis også den større horisont, som hans nære kontakter til politiske og nationaløkonomiske kredse i København gav ham fra midten af 1880'erne.

Accepten af *hjælp til selvhjælp* som det styrende socialpolitiske princip blev almindelig i borgerskabet i dette årti og fik sit rigsdagspolitiske stempel med lovgivningen 1891-92, og for Th. Sørensen var skridtet så meget lettere at tage, som det fastholdt *frivilligheden* og dermed det folkeopdragende sigte, der for ham var hovedsagen. Disse principper forblev han nemlig tro gennem hele sin livsbane, og han fandt dem bekræftet af den udvikling, først sygekasserne og siden arbejdsløsheds-kasserne gennemløb. Dette kunne belægges med mange vidnesbyrd, men et enkelt udsagn fra ham selv, sommeren 1914, skulle være tilstrækkeligt: »Jeg betragter med stor glæde den udvikling, som den frivillige socialforsikring har haft herhjemme. Jeg anser den ved siden af vor andelsbevægelse for at være et af de smukkeste og sundeste skud, som vor kultur har sat, og jeg føler mig taknemmelig for at have været med til at muliggøre og fremme denne udvikling. Den bunder sikkert også så dybt i vort

folks ejendommeligheder, så der ikke vil være fare for, at man skal opgive den for at gøre det tilbageskridt, som en overgang til tvangsforsikring ville være«. ⁵⁵⁾

En mere fundamental holdningsændring findes udtrykt i *Invaliditets- og alderdomsforsikringskommissionens betænkning*, der som nævnt udkom på Th. Sørensens dødsdag. Heri motiverede han den mindretalsindstilling, som han (sammen med bl.a. Th. Stauning) afgav mod flertallets anbefaling af *tvungen* forsikring med, »at de bestående samfundsforhold fuldt ud berettiger de uformuende og på grund af invaliditet eller alder, helt eller delvis arbejdsudygtige til at erholde en så rigelig understøttelse af det offentlige, at de derved sættes i stand til at forskaffe sig selv og dem, overfor hvem de har forsørgelsespligt, det fornødne til underhold, bolig, klæder osv.«. ⁵⁶⁾

Her var selvhjælpsadvokatens opfattelse af fattigdommen som et individuelt og moralsk problem erstattet med en forståelse af samfundets ansvar og forpligtelser over for alle sine medlemmers ve og vel. Som blandt andet alderdomsunderstøttelsesloven af 1891 viser, var heller ikke denne holdningsændring særegen for Th. Sørensen, men om nogen generel anerkendelse af retfærdighedsprincippet var der langt fra tale i det danske borgerskab – hverken i 1891 eller 1914.

Vedrørende slutåret kan der blot henvises til kommissionens flertalsindstilling, og som det fremgår af 1891-lovens tilblivelsesfase, lå der adskillige andre og mindre uegennyttige motiver end social retfærdighed bag dens vedtagelse – ikke mindst ønsket om at tage vinden ud af sejlene på det frembrusende socialdemokrati. ⁵⁷⁾ Åbenlyst proklameret eller mere eller mindre besmykket indgik dette formål som en væsentlig drivkraft bag Højres og Det moderate Venstres socialpolitiske tiltag i de følgende årtier. Men dette gjaldt ikke Th. Sørensen.

Som det vil være fremgået, var Th. Sørensen i 1870'erne en socialt følende, men klart konservativ, moraliserende og formynderisk bedsteborger, og som sådan tog han naturligvis afstand fra socialis-

men og al dens snak om uforsonlige klasse modsætninger, jævnfør endnu et citat fra hans selvhjælps-artikel: »Ved at bringe arbejderen til at tro, at han tilhører en forurettet og foragtet samfundsklasse, og dernæst indbilde ham, at han for tid og evighed kan komme på den grønne gren ved statens hjælp, gør man ham just ikke skikket til at vandre ad selvhjælpens langsomme og besværlige vej«.

På mange områder synes Th. Sørensen livet igennem at have bevaret sin moralske og konservative grundholdning, men i sin opfattelse af socialismen frigjorde han sig fuldstændigt fra sine borgerlige bindinger.

I det forudgående er der givet mange eksempler på den gensidige respekt og tillid, der prægede hans samarbejde med den socialdemokratiske arbejderbevægelse – og på den heraf følgende mistillid i arbejdsgiverkredse. Så der skulle næppe være behov for yderligere belæg for, at hans oprindelige antisocialistiske indstilling i hans senere år var erstattet med en klart positiv holdning til socialdemokraterne.

Socialdemokrat blev han dog ikke, men derimod »en social demokrat med dybtgående interesser for de arbejdende klassers ve og vel«. Nøgleordet i dette citat fra Marcus Rubins nekrolog er i denne sammenhæng *demokrat*. Så det var derfor fejlagtigt, når Rubin anvendte karakteristikken på Th. Sørensen i begyndelsen af 1880'erne, da han endnu var bundet i sin formynderiske grundholdning.⁵⁸⁾

Hans sociale engagement var allerede da fuldt udviklet, men ægte demokrat blev han først gennem sit praktiske og vellykkede samarbejde med først sygekassernes og siden arbejdsløshedskassernes tillidsmænd. Gennem sit videnskabelige arbejde havde han da udviklet en evne til (rimeligt) fordomsfrit at analysere faktiske kendsgerninger og at tage hensyn til andres vurderinger, når de vel at mærke var seriøse og kvalificerede.

Dette forklarer, at han trods arbejdsgivernes mange angreb, heller ikke i de seneste år blev udsat for alvorlige anslag fra borgerligt rigsdagspolitisk hold, men fastholdt de skiftende ministeries tillid. Og det forklarer, at han var i stand til at erkende arbejder-

bevægelsens dygtige og resultatrige, organisatoriske gennembrud, og derved fik et andet syn på socialismen.

En nok så væsentlig årsag hertil var naturligvis, at også socialismen, eller rettere det danske Socialdemokrati, havde bevæget sig. I forhold til 1870'erne var klassekampsperspektivet stærkt nedtonet, og partiet havde tøvende opgivet sin principielle modstand mod såvel *selvhjælps-* som *hjælp til selvhjælpsprincipets* anvendelse i den offentlige socialpolitik.

Ud fra hver sin position havde arbejderbevægelsen og Th. Sørensens gennem en reformsøgende praksis nærmet sig hinanden, således at de kunne mødes i et efter begge parter opfattelse konstruktivt og værdifuldt klassesamarbejde. Et samarbejde, som mest markant kom til udtryk i 1907 i kontakten mellem *De samvirkende Fagforbunds* arbejdsløshedsudvalg og den nyudnævnte inspektør for arbejdsløshedskasserne, men som indirekte eksisterede både før og efter via de mange tillidsmænd i sygekasserne og arbejdsløshedskasserne, som samtidig besad tillidsposter i arbejderbevægelsens faglige og politiske organisationer.

Reformismens opkomst, indhold og konsekvenser har været et centralt tema i den nyere arbejderhistoriske forskning, men skal ikke diskuteres nærmere her.⁵⁹⁾ I denne sammenhæng skal kun konstateres arbejderbevægelsens vilje til at indgå i et konkret, reformorienteret klassesamarbejde om blandt andet sociallovgivningen i årene omkring århundredeskiftet. Dette er væsentligt, da det må have været en tungtvejende årsag til Th. Sørensens ændrede holdning til socialismen. *Den sociale fred* var og forblev nemlig en mærkesag for ham; her ændrede han ikke opfattelse.

Det kendetegnende for hans udvikling var hans gradvise erkendelse af, at klassesamarbejdet ikke ensidigt kunne bygge på den ene klasses – borgerskabets – præmisser. Han følte selv (og var stolt af), at han gennem sin indsats ydede et væsentligt bidrag til den sociale freds opretholdelse, og dette anerkendte selv hans kritikere i borgerskabet som positivt.⁶⁰⁾ Men modsat disse, var klassesamarbejdet for Sørensens ikke et repressivt middel til fastholdelse af den bestående samfundsstruktur, men et grundlæg-

gende princip på linje med folkeoplysningen for en ny og bedre samfundsorden. Og han nærrede derfor ikke borgerskabets almindelige frygt for, at en samfundsændring kunne komme til at hvile på opfattelsen hos den anden part i classesamarbejdet, for »Når den socialistiske stat kommer, og jeg tror, den vil komme, så skal den frivillige social-forsikring have dygtiggjort arbejderne til de opgaver, der da ligger for dem. Den arbejder i det fremtidige samfunds interesse«. ⁶¹⁾

VIII.

Afslutningsvis skal der gives en kort kommentar til de her genudgivne afhandlinger. En mere indholdsmæssig gennemgang skønnes unødvendig i denne forbindelse, ligesom der heller ikke skulle være grund til at gå i detaljer med de metodiske principper, som Th. Sørensens indsamlingsmæssigt og analytisk lagde til grund for sine arbejder, da han selv omhyggeligt redegør for disse.

Et citat fra Harald Westergaards nekrolog kan i få ord sige noget om både karakteren og lødigheden af Th. Sørensens videnskabelige indsats: »Man må beundre den energi, hvormed han gennemførte det uhyre mekaniske arbejde, de fleste af disse undersøgelser førte med sig. Planen for undersøgelserne lagde han med stor omhu, og han udviste megen skønsomhed i behandlingen af materialet, idet han fulgte korrekte statistiske principper. Havde disse arbejder været offentliggjorte på alle verdensprog, ville hans navn have været kendt langt ud over Danmarks grænse«. ⁶²⁾

En anden af tidens førende statistikere, Marcus Rubin, vurderede ham som »en metodisk og ædruelig forsker, der blandt de første herhjemme gennem individualundersøgelser søgte at skabe en solid basis for kendskabet til de sociale forholds sammenhæng med liv og død«. ⁶³⁾

Generelt finder vi her som i mange andre nekrologer en uforbeholden anerkendelse af Th. Sørensens videnskabelige kvalitet 20 år efter, at han havde indstillet sin grundforskning, og det er næppe forkert at placere ham som en af 1880'ernes mest indsigtfulde og anerkendte statistikere herhjemme. Dette bekræftes i øvrigt indi-

rette af, at han blev betroet anmeldelsen i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* af Rubins og Westergaards store arbejder (jvf. bibliografien nr. 28, 41 og 55), ligesom hans renommé understreges af den *Ledetråd for læger ved statistiske undersøgelser*, som han i 1889 udsendte for *Lægeforeningen*. Sidstnævnte skrift må i øvrigt stærkt anbefales for alle, der måtte ønske en mere udførlig indsigt i hans metode, ikke mindst de *middelfejlsberegninger*, der for Th. Sørensen (fra 1882) var alfa og omega i den videnskabelige statistiske analyse. I det hele taget lagde han stærk vægt på at belære sine standsfæller – og andre amatører – om statistikens muligheder og begrænsninger, for som han formulerede det (i et nådesløst indlæg mod en fremført teori om, at kulturel fremgang indebar en svækkelse af den menneskelige konstitution): »overhovedet fungere dilettanterne i statistik som en vedvarende kilde til vrang forestillinger«. ⁶⁴⁾

Også de enkelte afhandlinger blev vel modtaget ved fremkomsten og alle anmeldt i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* i udgivelsesåret.

Købstadsarbejderes vilkår fik en lang, refererende anmeldelse af redaktøren, Aleksis Petersen Strudnitz, som året efter udvidede sin positivt bedømmende anbefaling til *Markarbejderes vilkår*. ⁶⁵⁾

Disse afhandlinger grundlagde Th. Sørensens ry og bragte ham i tæt kontakt med det videnskabelige miljø i København. Salgsmæssigt må de også have fået en rimelig udbredelse, hvis der ellers tør sluttet af, at Hobro-undersøgelsen udsendtes i 'kommission', mens landarbejder-undersøgelsen, såvel som de følgende, blev regulært udgivet af C. A. Reitzel.

Som allerede anført adskiller disse to levevilkårsundersøgelser sig fra de senere afhandlinger gennem den mindre bevidste, statistisk-metodiske tilgang. Th. Sørensen mente således – muligvis med rette, men uden egentlig diskussion – at hans resultater kunne overføres generelt til henholdsvis mindre provinsbyer og hedeegne (og var endda tilbøjelig til at mene, at sidstnævnte var af endnu større rækkevidde). ⁶⁶⁾ En anden forskel er, at hans subjektive socialpolitiske opfattelse utilsløret blev inddraget i vurderingerne (sammenlign note 53).

Når det ikke desto mindre især er disse to undersøgelser, der har bevaret hans navn – og vel også i denne udgave vil blive de mest benyttede – hænger det naturligvis sammen med, at grundmaterialet blev publiceret sammen med den i øvrigt sobre og omhyggelige bearbejdelse. Ud fra en socialhistorisk – og herunder ikke mindst en hverdagshistorisk – orienteret tilgang, udgør de 22 købstadsarbejderes og de 53 landarbejderes budgetter en både enestående og righoldig kilde til de sociale forhold omkring 1880. Men også hans øvrige fremstilling er i sig selv et vægtigt bidrag til den sparsomme viden om periodens sociale forhold – og er da også i tidens løb ofte og anerkendende blevet anvendt i den historiske og samfundsvidenskabelige forskning. Blandt mange andre af P. Knudsen⁶⁷⁾, Knud Dalgaard⁶⁸⁾, Jørgen Pedersen⁶⁹⁾ og Lilla Voss⁷⁰⁾. Nævnes bør i denne forbindelse også det kortlivede forlag, Clio-Reprint's genoptryk af Hobro-undersøgelsen i 1974.⁷¹⁾

Derimod synes Th. Sørensens senere undersøgelser kun sparsomt benyttet af eftertiden. Umiddelbart kan der ikke peges på mange andre end *Georg Nørregaard*, som i *Arbejdsforhold indenfor dansk håndværk og industri 1857-1899* (1943) mere systematisk inddrager hans arbejder.⁷²⁾ Forklaringen herpå kunne naturligvis være, at Marcus Rubin havde ret, når han mente, at disse pioner-undersøgelser »for indholdets vedkommende (var) overfløjede af Westergaards arbejder, Statistisk Bureaus publikationer og de erfaringer, der nu foreligger offentliggjorte i årsberetningerne fra Arbejderforsikringsrådet« (som note 63). Men denne vurdering stod han imidlertid ret ene om. F.eks. anførte E. Mackeprang i den professionelt interesserede forsikringsbranches tidsskrift om afhandlingerne, »at man endnu den dag i dag efter snart 30 års forløb kan læse dem med stort udbytte, og at flere af dem, som f.eks. Forholdet mellem beskæftigelsen og dødeligheden, endnu er så godt som de eneste af den art undersøgelser, der findes herhjemme baseret på danske forhold.«⁷³⁾

Vurderet 70 år senere, og set ud fra historikerens standpunkt, forekommer det under alle omstændigheder rimeligt at gribe tilbage til Th. Sørensens arbejder, som – uanset om de ud fra en

statistikers betragtninger er overfløjet af mere tilfredsstillende undersøgelser – gennem deres omhyggelige og nuancerede fremstilling rummer meget, der ikke kan findes andetsteds.

Ganske vist finder vi ikke længere selve grundmaterialet, spørgeskemabesvarelsenerne, publiceret, men Th. Sørensen var også i sine senere undersøgelser så detaljeret og specificerende i sin analyse og diskussion, at hans mange tal indeholder, om ikke kød og blod, så dog klare konturer af de individer, de dækker over.

Efter denne generelle karakteristik og efterfølgende få linjer om de enkelte titler skal denne indledning afsluttes med ønsket om, at den foreliggende genudgivelse, såvel som bibliografiens henvisninger, vil bidrage til en øget udnyttelse af Th. Sørensens righoldige og på mange måder enestående produktion.

Med *Statistik over ulykkestilfælde under arbejdet* debuterede Th. Sørensen som 'faglært' statistiker. Undersøgelsen var begrænset til Jylland i et enkelt år (1880), men som det vil fremgå, alligevel en anseelig opgave for en 'fritidsforsker'. Materialet var tilvejebragt ved spørgeskemaer til 220 jyske læger, af hvilke 198 havde svaret. Harald Westergaard anmeldte undersøgelsen meget positivt og udtalte håbet om, »at forfatteren ikke ville sky den ulejlighed at fortsætte arbejdet gennem flere år og udstrække undersøgelsen til at omfatte hele landet og alle arter af ulykkestilfælde (både udenfor og under arbejdet)«. ⁷⁴ Et håb, som 5 år senere blev indfriet (dog ikke, hvad ulykker udenfor arbejdet angik) med *Statistisk fremstilling af ulykkestilfælde under arbejdet i kongeriget Danmark for femåret 1880-84*, som Th. Sørensen udarbejdede som bilag til den yngre arbejderkommissions betænkning.

I *Børnedødeligheden i forskellige samfundslag* begyndte Th. Sørensen at operere med anderledes store talstørrelser. Undersøgelsen dækkede perioden 1820-79 og byggede, med velvillige præsters bistand, på kirkebøgerne i et københavnsk sogn, 7 provinsbyer og 25 provstier i landdistrikterne. I alt omfattede den 87.686 fødsler og 20.858 dødsfald. Harald Westergaard, som havde ydet støtte

»ved anvendelsen af sandsynlighedsberegningens teori«, leverede atter en positiv anmeldelse, hvori han især hæftede sig ved den nuancerede indsigt vedrørende de uægte børn, og ved den forbløffende overensstemmelse i børnedødeligheden i landarbejder- og gårdmandsklassen.⁷⁵⁾

De økonomiske forholds og beskæftigelsens indflydelse på dødeligheden må betegnes som Th. Sørensens videnskabelige hovedværk. En imponerende enkeltmandspræstation, baseret på de til Statistisk Bureau afleverede dødsattester i årene 1865-74 for Københavns vedkommende og 1876-83 for provinsbyernes, samt på folketællingslisterne fra henholdsvis 1870 og 1880. Når landdistrikterne ikke også blev inddraget, skyldtes det, at dødsattesterne her ikke blev udstedt af læger, men af ligsynsmænd, og følgelig var for upræcise i angivelsen af dødsårsagerne. I sin anmeldelse var Harald Westergaard mere end almindeligt begejstret, og følgende citat herfra forekommer at være en rimelig afslutning på denne fremstilling:

»Det er et særkende for Sørensen, at han helt igennem benytter sig af korrekte metoder og anvender en streng videnskabelig kritik på sine resultater, så at han på ethvert punkt hellere siger for lidt end for meget, og man må være ham så meget mere erkendtlig herfor, som denne ærlighed ved behandlingen af stoffet medfører et arbejde, der er mange gange større end det, som de fleste tidligere forfattere have anvendt på deres let købte resultater.«⁷⁶⁾

Erik Strange Petersen

NOTER TIL BIOGRAFIEN

- 1) Begravelsen er fyldigt omtalt i *Politiken* 25/12 1914 (lidt kortere allerede i aftenudgaven d. 24/12) og i *Social-Demokraten* d. 26/12 1914. Biskop H. Ostenfelds tale er trykt i *Social Forsorg* 1914/15 s. 318-21. Beslutningen om at lade arbejdsløshedskasserne bekoste begravelsen blev truffet i Arbejdsløshedsnævnet d. 21/12 (*Social-Demokraten* d. 23/12-14). Et håndskrevet regnskab over udgifterne er bevaret i kontorchef *Peter Hvidtfeldts* arkiv (ABA).
- 2) Følgende (større) nekrologer o.l. er benyttet:
Arbejderen (Medlemsblad for DsF) 1914/15 s. 190. *Berlingske Tidende* 21.12-14. *Dansk Assurance* 1915 s. 21-23 (E. Mackeprang). *Dansk Forsikringstidende* 1915 s. 59-60 (H. Westergaard). *Hobro Avis* 21/12-14. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1915 s. 1-9 (M. Rubin og Clara Black). *Politiken* 21/12-14, 24/12-14 (aften) og 25/12-14. *Social-Demokraten* 21/12-14, 22/12-14 og 26/12-14. *Social-Demokraten for Hobro og Omegn* 21/12-14 og 28/12-14. *Social Forsorg* 1914/15 s. 275-78 (Sv. Trier) og s. 318-21 (H. Ostenfeld). 1915/16 s. 125-28 (Clara Black). *Sygekassetidende* 1915 s. 76-78 og s. 96. *Ugeskrift for Læger* 76, 1914 s. 2221-2224 (F. Witttrup).
A. Johansen, der var medlem af arbejdsløshedsnævnet og hovedkasserer i Smedenes og Maskinarbejdernes Arbejdsløshedskasse, findes citeret af Clara Black i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*.
- 3) Han er rimelig fyldigt omtalt i alle udgaver af *Dansk biografisk Leksikon* og smukt portrætteret af Clara Black i *Aage Vater (red.): Arbejdsløshedslovgivningen i Danmark gennem 25 år* (1932). De samvirkende Fagforbunds 25-års jubilæumsskrift fra 1923 yder ham uforbeholden anerkendelse i en kort karakteristik, mens han kun nævnes sporadisk, og sjældent ved navns nævnelser, i *25 år under sygekasseloven* (1917) og i indenrigsministeriets *Danmarks Sociallovgivning II* (1920). Det fyl-

digste eftermæle findes i *Søren Vasegaard: Hobro nyere historie. Bidrag til dens belysning omkring årene 1870-1890* (1941), men dette er i overensstemmelse med bogens titel begrænset lokalt og kronologisk. Mindre udførligt er han senere skildret af H. Morell Jørgensen i *Spredte træk og skæbner fra Hobros historie* (1980) og i *Aalborg Stiftstidendes kronik* d. 28/10 1982.

En sondering af den mere relevante erindringslitteratur har også kun givet beskedne resultater. *Harald Westergaard: Erindringer og betragtninger 1885-1935* (1935) har en positiv bemærkning om ham og *Frede Bojsen* en negativ i de af Kr. Hvidt udgivne *Erindringer* (1963). Men ellers er han ikke fundet omtalt – ikke engang af Marcus Rubin.

- 4) Der findes intet efterladt privatarkiv i offentlige samlinger. I *Ordenskapitlets Arkiv* findes en enkelt side fra Sørensens hånd med tørre data om hans karriere frem til den første ordensdekoration i 1888. Der er dog bevaret adskillige breve fra ham i forskellige privatarkiver. På *Rigsarkivet* i *Niels Neergaards* og på det *Kgl. Bibliotek* i *Marcus Rubins*. Men bortset fra de af *Lorenz Rerup* udgivne (i *Marcus Rubins brevvæksling 1870-1922, 1-4* (1963) er brevmaterialet ikke inddraget i denne undersøgelse.
- 5) *Louisedal* lidt syd for byen bestod af 560 td. kultiveret hedejord. For denne bedrift modtog Søren Sørensen *Landhusboldningselskabets* store guldmedalje (Trap: Danmark, 5. udg., 18 s. 647). Hovedkilden til Th. Sørensens herkomst og Hobrotilværelse er iøvrigt *Søren Vasegaard: op. cit.*
- 6) Clara Black giver ganske vist udtryk for, at faderen mistede en stor del af sin formue i 1850'erne og 60'erne, men i betragtning af, at broderen Jacob, som videreførte virksomhederne, også var en af byens største skatteydere, har det næppe bragt familien til tiggerstaven.
- 7) Øjenlægespecialiseringen nævnes i nekrologen i *Ugeskrift for Læger* (jvf. note 2), og som *bibliografiens* to første numre viser, opgav han ikke umiddelbart denne videnskabelige interesse. I

begge artikler er det iagttagelser fra sin Hobro-praksis, han fremlægger.

- 8) Se udover *Vasegaard: op. cit.* Sørensens egne bemærkninger i *bibliografiens* nr. 4 og 9.
- 9) Omtales af Sørensen i *bibliografien* nr. 5.
- 10) Se bl.a. *Vasegaard: op. cit.*
- 11) Indtrykket bygger på *Vasegaard: op. cit.* og spredt læsning i *Hobro Avis*. Naturligvis betyder den tilsyneladende fordragelighed ikke, at alt har været den rene idyl. Men sociale og andre spændinger mellem og inden for byens klasser gav sig ingen synlige organisatoriske udtryk før i 1880'erne.
- 12) Striden drejede sig om den kommunale betalingskoles fortsatte eksistens og kostede bl.a. Th. Sørensens broder byrådsmandatet. Th. Sørensen var som bosat i Hørby sogn ikke beføjet til at blande sig i denne debat – som givetvis har interesseret ham såre.
- 13) Hans patriarkalsk-konservative indstilling fremgår også tydeligt af hans tidlige indlæg i den socialpolitiske debat, jvf. *bibliografien* nr. 4-10.
- 14) Festen er beskrevet af *Vasegaard: op. cit.*, som bygger på de to avisreferater. Disse oplyser intet om indholdet af Sørensens festtale, der i øvrigt betegnes som »interessant« i Venstrebladet.
- 15) Stort set hele vælgerkorpset i selve købstaden stemte konservativt i resten af 80'erne. I 1884 var der 221 højrestemmer overfor Venstres 7, i 1887 hhv. 283 mod 25 og i 1890 hhv. 280 mod 19 (*Vasegaard: op. cit.*). Sørensens bestyrelsespost fremgår bl.a. af hans offentlige korrespondance med Marcus Rubin i *Politiken* d. 27/10 & 5/11 1885.
- 16) *Rubins brevvæksling I* (jvf. note 4), nr. 203 (af 22/12 1887). Rubin havde i samme måned holdt et foredrag i Industriforeningen om *En nordisk toldunion*, udgivet i *Tilskueren* 1888 s. 13-60.

- 17) *Rubins brevveksling I* nr. 141 (af 11/11 1885).
- 18) *Betænkning afgiven af den i følge kgl. resolution af 20. september 1875 til undersøgelse af arbejderforholdene i Danmark nedsatte kommission* (1878). Nævnes som Sørensens inspiration i flere nekrologer.
- 19) Jvf. indledningen til *Markarbejderne*. 53 familier i 13 sogne er inddraget i undersøgelsen. Heraf hele 15 fra Sørensens eget sogn, Hørby, og yderligere 17 fra Hobros nærmeste omegn.
- 20) Westergaards afhandling havde i 1881 indbragt ham Københavns Universitets guldmedalje. Sørensen benyttede den allerede i sin *arbejdsulykke-undersøgelse* fra 1882. Om Westergaard kan bl.a. henvises til DBLs forskellige udgaver.
- 21) Th. Sørensens privatliv kan dårligt belyses på det foreliggende grundlag. Han blev som nævnt i 1871 gift med den 10 år yngre Margrethe Schøller, der sammen med datteren Ebba Rothe overlevede ham (jvf. *Sygekassetidende* 1915 s. 96), mens en søn var død som barn eller ung (*Hobro Avis* 21/12 1914). Ifølge hans nære medarbejder og efterfølger, Clara Black, udøvede han sit forfatterskab »på bekostning af sin egen og sin families velvære« (*Social Forsorg* 1915/16 s. 126). Dette betyder dog næppe, at de har lidt nød, men snarere, at han ikke tjente, hvad en normalt praktiserende læge, der ikke sendte patienterne videre til konkurrenterne, ville have gjort. Samtidig har salget af hans bøger dårligt kunne dække udgifterne til de bag ved liggende undersøgelser. Som embedsmand blev han nærmest herostratisk berømt for sin sparsommelighed (se bl.a. 25 år under *Sygekasseloven* (1917)). I sin tilbageskuende afskedstale ved arbejdsløshedskassernes årsmøde 1914, gav han følgende karakteristik af sin lægegerning: »Denne virksomhed interesserede mig imidlertid ikke, og jeg passede ikke for den, blandt andet fordi jeg ikke er praktisk« (*Social Forsorg* 1914/15 s. 285f). Denne vurdering bør dog tages med et gran salt i betragtning af den tillid han nød blandt sine klienter, arbejderbefolkningen i Hobro og omegn.

- 22) Jvf. hans mange bidrag til *Nationaløkonomisk Tidsskrift* og *Tilskueren* i denne periode (*bibliografien* nr. 26-28, 36-37, 41-44, 48-49, 51-52, 54-57, 66, 70-71). En betydningsfuld side af kommissionens arbejde var for Th. Sørensen den nære personlige kontakt, han fik til Marcus Rubin og Harald Westergaard.
- 23) *Rubins brevveksling I* nr. 306. Ifølge H. Westergaard modtog han stillingen på Ingerslevs opfordring (*Dansk Forsikrings-tidende 1915*), men som det påpeges i *Sygekassetidendes* nekrolog (som formodentlig er skrevet af redaktøren, C. Nielsen, der som centralforeningsformand i Aalborg Amt havde gjort hele sygekasseudviklingen med) havde sygekasserne i 1892 hellere set en person som stiftfysikus Trautner eller pastor V. Munck udnævnt til embedet.
- 24) Først med socialreformen i 1933 blev der tale om en tvangs-forsikring. Om sygekasseloven og dens administration kan bl.a. henvises til F. Wittrups behandling i *Danmarks Sociallov-givning II* (1920).
- 25) Ifølge »den ældre arbejderkommissions« opgørelse var der 297 syge- og begravelseskasser med 23.000 medlemmer i 1867 og 685 kasser med 87.000 medlemmer i 1874. »Den yngre arbejderkommission« regnede i 1885 med o. 1.000 kasser med mere end 120.000 medlemmer. De sidste tal dækkede over store skævheder, hvad angår kassernes størrelse (27% havde under 50 medlemmer), deres geografiske spredning (de jyske landdistrikter var svagt dækket) og medlemmernes sociale baggrund (i Kbhv. og landdistrikterne var arbejdere og dermed ligestillede helt dominerende, mens der i provinsbyerne var et kraftigt islæt af håndværksmestre). Jvf. iøvrigt *Danmarks Sociallovgivning II* s. 9ff.
- 26) *Søndags-Posten. Illustreret Ugeblad til Nytte og Fornøielse for alle Stænder* bragte d. 19/2 1893 på forsiden en stor artikel om Th. Sørensen, som indledtes med det citerede afsnit – og hvorfra

portrættet også er hentet. Om sygekassernes forhåndsindstilling, se også note 23.

- 27) *25 år under sygekasseloven* s. 133. Den nedre aldersgrænse for optagelse var 15 år. Bemærk iøvrigt, at kun den ubemidlede del af befolkningen var berettiget til nydende medlemskab.
- 28) *Sygekassetidende* 1906/07, s. 81f. Æresmedlems-diplomet er gengivet i den følgende årgang s. 15 (og i *Tidsskrift for Arbejderforsikring* 1907/08 s. 235).
- 29) Jvf. *bibliografiens* nr. 75, som er en barsk indsigelse mod et skrift fra Lægeforeningen af samme titel. Når *Iver Hornemann Møller* i *Klassekamp og Sociallovgivning 1850-1970* (1981) s. 216 gør Sørensen til repræsentant for lægestandens interesser, må det klart afvises. Den (fortrinsvis) vestjyske konflikt kan følges i *Sygekassetidende* 1898/99ff og *Ugeskrift for Læger* 1898ff. Som et bemærkelsesværdigt udtryk for tillidsforholdet mellem Sørensen og sygekasserne skal en (blandt flere tilsvarende) resolutioner fra centralforeningernes årsmøder i 1899 citeres (*Sygekassetidende* 1898/99 s. 58):
»Hr. sygekasseinspektør Th. Sørensen!

I modsætning til de angreb, som ere rettede imod Dem i et par nummere af *Ugeskrift for Læger* udtaler de forenede sjællandske sygekassers fællesmøde, som repræsentanter for over 60.000 sygekasse-medlemmer på Sjælland udenfor København, enstemmigt sin taknemmelige anerkendelse af Deres dygtige og kraftige ledelse, der har hjulpet sygekasserne til at være en velsignelse for tusinder af vort lands ubemidlede befolkning«.

I øvrigt bør det bemærkes, at mange læger, specielt i København og de større byer, langt fra var negative overfor sygekasserne, som jo nok krævede kraftige rabatter for sine medlemmer, men til gengæld garanterede for deres betaling – og som samtidig inddrog nye store befolkningsgrupper blandt de regelmæssigt lægekonsulterende.

- 30) Sygekassenævnets virksomhed var i Sørensens embedsperi-

de så tæt sammenvævet med inspektoratets, at der ikke er grund til at omtale det nærmere her. Men der kan henvises til bl.a. *25 år under Sygekasseloven* s. 31-52.

- 31) Sørensens bestræbelser kan følges i *Sygekasse-Tidende* (se bl.a. *bibliografiens* nr. 72) og afløseren *Sygekassetidende*. Om begravelseskasserne kan generelt henvises til F. Wittrups afsnit herom i *Danmarks Sociallovgivning II*. Efter 1. verdenskrig blomstrede genforsikringen op, se *Westergaard: Erindringer og Betragtninger* (1935) s. 63.
- 32) Folkeforsikringen ville, bl.a. ved en ugentlig opkrævning af små beløb, gøre det muligt for ubemidlede at tegne livsforsikring. Jvf. *Salmonsens Konversationsleksikon VI* (1897) s. 788f.
- 33) Arbejderforsikrings-Rådet blev et væsentligt organ inden for det danske sociallovgivningskompleks med store beføjelser. Det udgav fra 1899 årlige beretninger om sin virksomhed, som i øvrigt løbende kan følges i *Tidsskrift for Arbejderforsikring* og afløseren *Social Forsorg*, 1905ff. Jvf. iøvrigt A. Birkmoses afsnit i *Danmarks Sociallovgivning II*. Om Sørensens kompetance på området skal blot henvises til hans medlemskab af arbejderkommissionen af 1885 samt *bibliografien* nr. 11, 15-16, 24, 31-32, 63, 67 og 73.
- 34) Også her rakte hans kvalifikationer langt tilbage, jvf. *bibliografien* – især nr. 14, 18, 22, 33, 38, 40 og 58.
- 35) Allerede d. 15/1 1903 havde han under en diskussion i Nationaløkonomisk Forening af et foredrag af Harald Westergaard givet en klar skitse af det, der blev resultatet i 1907, se *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1903, s. 150-54. Westergaards foredrag er trykt samme sted s. 129-50. Jvf. også Westergaards nekrolog, op. cit.
- 36) *De samvirkende Fagforbund i Danmark. 1898 - 3. januar - 1923* (1922) s. 80. Udover dette festskrift bygger fremstillingen på Aage Vater (red.): *Arbejdsløbelseslovgivningen i Danmark i 25 år* (1932) og på Sørensens egne fremstillinger, jvf. *bibliografien* nr. 74 og 76-79. Se også de løbende udsagn i

Tidsskrift for Arbejderforsikring/Social Forsorg samt Clara Blacks og Svend Triers i note 2 anførte nekrologer.

- 37) Jvf. *bibliografien* nr. 74. Efter dette foredrag i Købstadsforeningen (17/11 1908) vedtog forsamlingen en resolution om, at kasserne fra kommunerne burde have det højeste tilskud, som loven gav mulighed for. Ved lovrevisionen 1914 blev det kommunale tilskud obligatorisk (*Vater: op. cit.* s. 34f).
- 38) *Vater: op. cit.* s. 182.
- 39) Om arbejdsgivernes kritik, se *S. Agerholm og A. Vigen: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 år*, s. 266f, samt nekrologerne i *Berlingske Tidende og Dansk Assurance*. Jvf. også *J. Due og J. Steen Madsen: Kampen om arbejdsløbslovgivningen* (stenc., 1978), s. 106ff.
- 40) At angrebene siden hen med lovændringen i 1921 bar frugt, skal ikke behandles i denne fremstilling af Th. Sørensens livsbane, hvor den heldigt gennemførte lovrevision i 1914 betegnede en smuk anerkendelse af hans indsats.
- 41) *H. Westergaard: Erindringer og betragtninger*, s. 64.
- 42) Citeret fra *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1915, s. 3 (Rubin) & s. 5 (Black) og *Ugeskrift for Læger LXXVI*, 1914, s. 2224 (Wittrup).
- 43) Fattiglovene af 5. juli 1803, her citeret efter *Harald Jørgensen: Studier over det offentlige fattigvæsens historiske udvikling i Danmark i det 19. århundrede* (1940), s. 38.
- 44) Bl.a. for »den tapre landsoldats« familie, der måtte ty til kommunen, mens forsørgeren kæmpede for fædrelandet i 1848. Dette afbødedes dog meget hurtigt med et ministerielt cirkulære (*H. Jørgensen, op. cit.*, s. 57).
- 45) I 1853, 1855 og 1856 vedtog rigsdagen dog love om ekstraordinær dyrtidshjælp uden fattighjælps virkning (*H. Jørgensen, op. cit.*, s. 98ff).
- 46) Til den private filantropi medregnes her den halvoffentlige

institution, *De fattiges Kasse*, der oprettedes ved lov i 1856, selv om den i høj grad måtte basere sin virksomhed på kommunale tilskud. Kassen, som fik en mere virkningsfuld – omend ligeledes utilstrækkelig – afløser med *Hjælpekasseloven* i 1907, var imidlertid alt for svagt funderet til at udfylde den påtænkte funktion som socialt sikkerhedsnet under de *værdigt trængende*.

- 47) For en nærmere behandling kan bl.a. henvises til *Inger Bruun Hansens* utrykte speciale: *Den private fattigforsorg i København ca. 1860-1875. En analyse af den sociale debat og den konkrete, private velgørenhed* (Århus Universitet 1980).
- 48) Th. Sørensen kan tænkeligt have haft forbindelse med byggeforeningspioneren F. R. Ulrik, som han må have kendt fra barndommen. Ulrik var praktiserende læge i Hobro 1842-54.
- 49) *Arbejderen* kan i øvrigt meget vel tænkes at indeholde indlæg fra Th. Sørensen, men er ikke gennemgået med henblik herpå.
- 50) *Bibliografiens* nr. 4.
- 51) Nogenlunde samtidig med sit indlæg i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* debatterede Th. Sørensen spørgsmålet om tvang kontra frivillighed med Krebs i *Ugeskrift for Læger*, 3. række XXVII, 1897, jvf. *bibliografien* nr. 7 og 8, samt Krebs mellem-liggende indlæg, *Sygekasserne* (s. 281-89). Om F. C. Krebs kan i øvrigt henvises til *Dansk biografisk Leksikon* og *Harald Jørgensen*, op. cit.
- 52) Se bl.a. *Preben Dollerups* behandling af pastor Sonnes ideer i *Brugsforeningerne 1866-1896* (1966), s. 53ff.
- 53) For 1870'ernes vedkommende kunne i øvrigt adskillige andre kilder have været inddraget, bl.a. *bibliografiens* nr. 5-8. Sammenlign også den holdning til »de dovne og letsindige arbejdere«, han fremlægger i *Købstadsarbejderes vilkår* (s. 4), og hans afsluttende diskussion af den manglende tilslutning til sygekasserne på landet i *Markarbejderes vilkår* (s. 118f).

- 54) De to dagblades nekrologer d. 21. dec. 1914.
- 55) *Bibliografiens* nr. 80, s. 96. Artiklen indgår (som også nr. 79) i en polemik i tidsskriftet med en tvangsforsikringstilhænger.
- 56) Citeret fra gennemgangen af betænkningen i *Social Forsorg* 1914/15, s. 295f.
- 57) Jvf. f.eks. *Jørgen S. Dich: Kompendium i socialpolitikens historie indtil 2 verdenskrig* (1961, stenc.), s. 30ff.
- 58) Jvf. f.eks. den foran omtalte mandatnedlæggelse i *Hobro Arbejderforening* i 1883.
- 59) Om reformismedebatten kan generelt henvises til *Gerd Callesen m.fl.: Fremad og aldrig glemme. Ti års forskning i arbejderbevægelsens historie – status og perspektiver* (SFAH 1981). Specielt om socialpolitikken kan henvises til *Iver Hornemann Møllers* konsekvente, marxistiske tolkning af den offentlige hjælp til selvhjælps svækkende indvirkning på arbejderbevægelsen kampkraft i *Klassekamp og sociallovgivning 1850-1970* (1981).
- 60) Se således nekrologen i *Berlingske Tidende*.
- 61) Udtalelsen er gengivet som direkte citat i Clara Blacks nekrolog, desværre uden tids- og stedsangivelse.
- 62) *Dansk Forsikringstidende* 1915, s. 59.
- 63) *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1915, s. 2.
- 64) *Bibliografiens* nr. 69.
- 65) *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, henholdsvis bd. 16, 1880, s. 372-77 og bd. 18, 1881, s. 315.
- 66) Se de to undersøgelser, henholdsvis s. 3f og s. 4.
- 67) *P. Knudsen: Sygeforsikring og alderdomsforsørgelse* (1888).
- 68) *Knud Dalgaard: Arbejderklassens økonomiske kår i Danmark* (i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1926).
- 69) *Jørgen Pedersen: Arbejdslønnen i Danmark under skiftende konjunkturer i perioden ca. 1850-1913* (1930).

- 70) *Jens Haugaard Jensen, Erik Hansen og Lilla Voss: Sociale studier. Kriminalitet, prostitution og fattigdom i Århus ca. 1870-1906* (1975).
- 71) Forlaget havde også bebudet et genoptryk af *markarbejdere*, som imidlertid ikke blev realiseret.
- 72) Nemlig *bibliografiens* (her genoptrykte) nr. 11, 15, 16 og 31, samt endvidere nr. 24. *Torben Berg Sørensen* har i *Arbejderklassens organisering og socialpolitikens dannelse* (1978) benyttet nr. 15 og 31. Der er dog ikke forsøgt et egentligt, systematisk opsporingsarbejde af Th. Sørensens placering i den samfundsvidenskabelige litteratur.
- 73) *Dansk Assurance* 1915, s. 22.
- 74) *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bd. 20, 1882, s. 250-51.
- 75) *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bd. 21, 1883, s. 295-98.
- 76) Citeret fra anmeldelsen i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* bd. 22, 1884, s. 330-33. Provinsby-bindet anmeldtes i bd. 23, 1885, s. 425 – også af Westergaard.

TH. SØRENSEN (1839 - 1914)

En bibliografi

Efterfølgende bibliografi må ikke betragtes som en fuldstændig oversigt over Th. Sørensens publicerede arbejder. For det første dækker den ikke avisindlæg, som der utvivlsomt vil kunne findes mange af i såvel Hobro- som hovedstadspressen, i betragtning af hans stærke engagement i samfundets sociale og politiske forhold.¹⁾

Og for det andet fortegner bibliografien ikke de mange officielle beretninger, redegørelser, fortolkninger etc., som Th. Sørensen udarbejdede som sygekasseinspektør (1892-1907) og arbejdsløshedsinspektør (1907-14) eller i forbindelse med sine andre – af disse embeder afledte – offentlige hverv og tillidsposter.

Sygekasseinspektørens og arbejdsløshedsinspektørens årlige indberetninger til Indenrigsministeriet publiceredes løbende i uddrag i *Ministerialtidende B* og fremlagdes samtidig (og ofte fyldigere) i *Sygekassetidende*, *Tidsskrift for Arbejderforsikring* og *Social Forsorg*. Disse tidsskrifter, som i høj grad var meddelelsesblade for den fremvoksende sociale forsorg, rummer i det hele taget et væld af stof, som mere eller mindre bearbejdet stammer fra Th. Sørensens hånd. Men dette materiale er altså generelt udeladt, når det skønnes skrevet af 'inspektøren', mens enkelte signerede bidrag, bl.a. foredrag, er registreret.²⁾

Hovedsigtet med bibliografien er nemlig at supplere den foreliggende genudgivelse af Th. Sørensens selvstændigt publicerede undersøgelser med en – såvidt muligt – komplet fortegnelse over hans egentlige artikler og afhandlinger, specielt i samtidens perio-

diske litteratur. Jeg tør dog ikke gøre fordring på, at den tilstræbte fuldstændighed er opnået, da jeg i nogen udstrækning har bygget på foreliggende bibliografier, nemlig *Svend Thomsen: Danske blandede Tidsskrifter 1855-1912. 1-2. Kbhv. 1928-29* og *Oscar Preisler: Bibliotheca Medica Danica. Fortegnelse over den danske medicinske litteratur fra de ældste tider til 1913. 1-7. Stenc., Lyngby 1916-19.*³⁾

Sidstnævnte registrerer imidlertid ikke artikler vedr. lægestanden som sådan, dens sociale, økonomiske og indre kollegiale forhold og organisation – herunder forholdet til sygekasserne – og dette er naturligvis beklageligt, når det netop gælder en person som Th. Sørensen, specielt hvad angår perioden før han trådte frem for en bredere offentlighed. Efter Sygekassetidende at dømme vil han dog efter 1892 være meget 'embedsmandsmæssig' hvis og når han ytrede sig i f.eks. *Ugeskrift for Læger*, men på dette felt kan Preisler og dermed denne bibliografi altså ikke garantere en konsekvent registrering af forfatterskabet.⁴⁾

Udover de allerede anførte begrænsninger skal det til slut nævnes, at der efter de gennemgåede, administrative tidsskrifter at dømme burde kunne fremdrages flere bidrag til kongresser og internationale konferencer, end de her registrerede.

I øvrigt er bibliografien, som det vil fremgå, opstillet kronologisk efter udgivelsesår. Titlerne er – stort set – tillempet moderne dansk retskrivning.

De anførte tidsskrifter er forkortet som følger:

Bibl. f. Læger	Bibliotek for Læger.
Hosp.-T.	Hospital-Tidende.
Hyg. Medd.	Hygiejniske Meddelelser og Betragtninger. (fortsættes i T. f. Sundh.)
Nat.T.	Nationaløkonomisk Tidsskrift.
Nær og Fjern.	Nær og Fjern. Et ugeblad.
Soc. Fors.	Social Forsorg.
Sygek.-T.	Sygekasse-Tidende.

T. f. Arb.	Tidsskrift for Arbejderforsikring. (fortsættes i Soc. Fors.)
T. f. Sundh.	Tidsskrift for Sundhedspleje.
Tilsk.	Tilskueren. Månedsskrift for Litteratur, Samfundsforhold og almenfattelige videnskabelige skildringer.
U. f. Læger.	Ugeskrift for Læger.

Noter

- 1) Først og fremmest i Hobro Avis i 1870'erne og 80'erne, som det fremgår af S. Vasegaard: Hobro nyere historie (1941) men også i mere udbredte blade, jfr. hans indlæg i Politiken den 5. nov. 1885 i debatten med Marcus Rubin om den anspændte politiske situation efter provisoriet og attentatet på Estrup. Ifølge hans nære medarbejder, Svend Trier, synes han dog efter sin udnævnelse til et offentlig embede af principielle grunde at have afholdt sig fra at ytre sig offentligt om politiske spørgsmål (Social Forsorg 10, 1914/15 s. 237).
- 2) Udover i disse anførte tidsskrifter vil der givetvis kunne findes tilsvarende embedsmæssige bidrag i andre (semi-) offentlige og privatorganisatoriske, administrative skrifter med berøring til Th. Sørensens i biografien anførte hverv og tillidsposter.
- 3) Svend Thomsen synes at være meget pålidelig i sin registrering, men dækker »kun« 27 af sin periodes blandede tidsskrifter. Preislers iøvrigt imponerende bibliografi er derimod ikke altid helt præcis ved anførslen af de bibliografiske data.
- 4) Bibliografiens nr. 7 og 8 er således ikke registreret hos Preisler, men fundet på anden vis. En systematisk gennemgang af Ugeskrift for Læger vil sandsynligvis kunne fremdrage flere artikler til belysning af Th. Sørensens engagement i sygeforsikrings-sagen i 1870'erne.

BIBLIOGRAFI

- 1869 1) Et tilfælde af neuroparalytisk øjenlidelse, forbundet med metastatisk choroiditis på begge øjne. U. f. Læger. 3. række, bd. 7, s. 461-76.
- 1870 2) Et par tilfælde af akkodomatons anomali. U. f. Læger. 3. række, bd. 9, s. 326-35.
- 1875 3) Et par ord om kvaksalveriet. U. f. Læger. 3. række, bd. 19, s. 433-39.
- 1878 4) Vore arbejdere og deres selvhjælpsbestræbelser. Nat. T., bd. 11, s. 326-38.
- 5) En side af almindelig folkeoplysning. Nær og Fjern. Nr. 318, d. 4. aug. 1878, s. 13-15.
- 1879 6) Arbejderkommissionen og selvhjælpsforeningerne. Nat. T., bd. 13, s. 341-58.
- 7) Arbejderkommissionen og sygekasserne. U. f. Læger, 3. række, bd. 27, s. 89-95.
- 8) Tvungen eller fri sygeforsikring. U. f. Læger. 3. række, bd. 27, s. 385-92.
- 1880 9) Et Bidrag til Belysning af Kjøbstadarbejderes Vilkaar. 68 s., Kbhv. 1880. (Fotomekanisk genudgivet af Clionreprint, 1974, og i nærværende udgave).
- 1881 10) Markarbejderes Vilkaar i jyske Hedeamter. 128 s., Kbhv. 1881. (Reprografisk genudgivet i nærværende udgave).
- 1882 11) Statistik over Ulykketilfælde under Arbejde. 103 s., Kbhv. 1882. (Reprografisk genudgivet i nærværende udgave).
- 12) Børnedødeligheden i Danmark i femåret 1875-1879. U. f. Læger. 4. række, bd. 6, s. 417-23.
- 1883 13) Børnedødeligheden i forskellige Samfundslag i Danmark. 110 s., Kbhv. 1883. (Reprografisk genudgivet i nærværende udgave).

- 14) Den relative dødelighed af tuberkulose i København. U. f. Læger. 4. række, bd. 8, s. 365-73.
- 1884 15) De økonomiske Forholds og Beskæftigelsens Indflydelse på Dødeligheden. Første Afdeling. Kjøbenhavn. 119 s., Kbhv. 1884. (Reprografisk genudgivet i nærværende udgave).
- 1885 16) De økonomiske Forholds og Beskæftigelsens Indflydelse på Dødeligheden. Anden Afdeling. Provinsbyerne. 152 s., Kbhv. 1885. (Reprografisk genudgivet i nærværende udgave).
- 17) Et forsøg på en dranker-statistik. Hosp.-T. 3. række, bd. 3, s. 945-55.
- 18) Den relative dødelighed af tuberkulose i Danmarks provinsbyer. U. f. Læger. 4. række, bd. 11, s. 69-77 & 97-103.
- 19) Om drankersygdomme, selvmord og ulykkestilfælde samt deres betydning for dødeligheden. U. f. Læger. 4. række, bd. 11, s. 445-56 & 465-75.
- 20) Nogle bemærkninger om børnedødeligheden i Danmark. U. f. Læger. 4. række, bd. 12, s. 181-86 & 201-13.
- 21) Staten og arbejderforsikringen. U. f. Læger. 4. række, bd. 12, s. 465-70 & 485-93.
- 1886 22) La mortalité dans les différentes classes sociales à Copenhague, surtout par rapport aux maladies tuberculeuses. (Bidrag til) Congrès périodique international des sciences médicales. 8me Session, Copenhague 1884. Compte-rendu publié par C. Lange. Tôme IV, Kbhv. 1886, s. 121-40.
- 23) Regelmæssigheden i selvmordene. Hosp.-T. 3. række, bd. 4, s. 49-62 & 98-107.
- 24) Den professionelle dødelighed. Hosp.-T. 3. række, bd. 4, s. 477-90.
- 25) Konnexen mellem seksualforholdet hos fødte og for-

- ældrenes indbyrdes aldersforhold. Hosp.-T. 3. række, bd. 4, s. 841-50 & 865-75.
- 26) Bidrager arbejderklassen uforholdsmæssigt til statens indtægt gennem tolden. Nat. T., bd. 24, s. 1-12.
- 27) Dranker dødsfalds og selvmords betydning for dødeligheden i de forskellige samfundslag. Nat. T., bd. 24, s. 262-78.
- 28) (Anmeldelse af) Rubin & Westergaard: Landbefolkningens Dødelighed i Fyns Stift. Nat. T., bd. 24, s. 557-72.
- 29) Et tilbageblik på statistikken over sygeligheden i vore skoler. U. f. Læger. 4. række, bd. 13, s. 229-40 & 249-57.
- 30) Fordringerne til en statistisk undersøgelse. U. f. Læger. 4. række, bd. 13, s. 601-9 & bd. 14, s. 1-7.
- 1887 31) Statistisk Fremstilling af Ulykkestilfælde under Arbejdet i Kongeriget Danmark for Femaaret 1880-84. Paa grundlag af de af Kommissionen til Overvejelse af Spørgsmaalet om Arbejdernes Sikring imod Følgerne af Ulykkestilfælde indhentede Oplysninger. 53 og 14 s., Kbhv. 1887. (Reprografisk genudgivet i nærværende udgave).
- 32) Statistik over ulykkestilfælde ved maskiner. Hosp.-T. 3. række, bd. 5, s. 265-74 & 289-94.
- 33) Om den erhvervede disposition for tuberkulose. Hosp.-T. 3. række, bd. 5, s. 1009-19 & 1033-43.
- 34) Statistikken i hygiejnens tjeneste. Hyg. Medd. 3. række, bd. 3, s. 58-74.
- 35) Forskellen på dødeligheden hos vor by- og landbefolkning. Hyg. Medd. 3. række bd. 3, s. 255-80.
- 36) Statistik vedrørende ulykkesforsikring af arbejdere i Danmark, samt omkostningerne derved. Nat. T., bd. 25, s. 320-52.
- 37) Regelmæssigheden i de sociale fænomener og den fri vilje. Tilsk. 1887, s. 873-90.

- 1888 38) Tør man antage arvelighedens og specielt et arveligt anlægs betydning for tuberkulosen? Hosp.-T. 3. række, bd. 6, s. 525-36 & 551-65.
- 39) »Statistik og leg med tal« – et par kritiske bemærkninger. Hosp.-T. 3. række, bd. 6, s. 663-65.
- 40) Resumé og fortsatte bemærkninger om arvelighedens betydning for tuberkulose. Hosp.-T. 3. række, bd. 6, s. 1141-54.
- 41) (Anmeldelse af) Beboelses- og huslejeforholdene i staden København. Tabelværk til Københavns Statistik Nr. 9. Kbhv. 1888. Nat.T., bd. 26, s. 191-204.
- 42) Forholdet mellem udgiften til kosten og totaludgiften hos familier på forskelligt velstandstrin. Nat.T., bd. 26, s. 255-70.
- 43) Bemærkninger om vore arbejderes kost. Nat.T., bd. 26, s. 313-50.
- 44) Staten og arbejderforsikringen. Tilsk. 1888, s. 835-58 & 927-49.
- 45) Dødeligheden hos læger, samt lægevirksomhedens betydning derfor. U. f. Læger. 4. række, bd. 18, s. 141-55.
- 1889 46) Ledetraad for Læger ved statistiske Undersøgelser. Udgivet med understøttelse af den almindelige danske Lægeforening. 62 s., Kbhv. 1889. (Følgeblad til »Ugeskrift for Læger«. 4. række, bd. 20, nr. 6).
- 47) Fejlkilder ved beregning af dødeligheden hos uægte fødte. Hosp.-T. 3. række, bd. 7, s. 629-42.
- 48) De sociale lovforslag. Nat.T., bd. 27, s. 1-15. (Foredrag i Nationaløkonomisk Forening d. 13. dec. 1888. Diskussionsreferatet er trykt s. 102-15).
- 49) Næringsmidler og nydelsesmidler blandt beskatningsobjekterne. Nat.T., bd. 27, s. 422-27.
- 50) Maximalarbejdstiden set fra et hygiejnisk standpunkt. T. f. Sundh. 1. række, bd. 1, s. 123-39.
- 51) Forholdet mellem uægte fødsler og ægteskab. Tilsk. 1889, s. 650-59.

- 52) De sociale lovforslag i Landstinget. Tilsk. 1889, s. 805-23.
- 1890 53) Terapien og statistikken. Hosp.-T. 3. række, bd. 8, s. 705-11.
- 54) Tilvejebringelse af arbejdsstatistik. Nat.T., bd. 28, s. 46-57.
- 55) (Anmeldelse af) Rubin & Westergaard: Ægteskabsstatistik. Nat.T., bd. 28, s. 58-72.
- 56) Antydninger til en eventuel alderdomsforsørgelse. Nat.T., bd. 28, s. 257-74.
- 57) Samfundets krav til den unge arbejder. Tilsk. 1890, s. 907-14.
- 58) Ætiologien af tuberkulose hos kvæget. U. f. Læger. 4. række, bd. 21, s. 1-10.
- 59) Den mellem samfundslagene optrædende forskel på afkommets dødelighed og årsagerne hertil. U. f. Læger. 4. række, bd. 21, s. 357-66.
- 60) Børnedødeligheden på landet i dette århundrede. U. f. Læger. 4. række, bd. 22, s. 557-62 & 581-86.
- 1891 61) Conditions of the working classes in the towns and the rural districts. (Bidrag til) Denmark, its medical organization, hygiene and demography. Published with subvention of the Danish Government. Presented to the 7. International Congress of Hygiene and Demography, London 1891. Kbhv. 1891, s. 378-86.
- 62) Infant mortality in the different social classes. (Som nr. 61), s. 433-42.
- 63) 1) Trades mortality. 2) Mortality amongst working men in towns. (Som nr. 61), s. 442-57.
- 64) Suicide statistics. (Som nr. 61), s. 462-67.
- 65) Kristiania-København, en statistik parallel (om hygiejnens udvikling og tilstand). Hosp.-T. 3. række, bd. 9, s. 709-14 & 733-38.
- 66) Minimum af kostudgifter. Nat.T., bd. 29, s. 247-55.

- 67) Den professionelle dødeligheds betydning for arbejderbeskyttelseslovgivningen. T. f. Sundh. 1. række, bd. 2, s. 22-31.
- 68) Dødsårsagernes hyppighed i de forskellige samfundslag. T. f. Sundh. 1. række, bd. 2, s. 83-111.
- 1892 69) Menneskeslægtens fysiske degeneration. Bibl. f. Læger. 7. række, bd. 3, s. 309-14.
- 70) Afhænger arbejdskraften af kødnæring? Nat. T., bd. 30, s. 21-39.
- 71) Maksimalarbejdstiden. Tilsk. 1892, s. 460-66.
- 1893 72) Genforsikring af begravelseskassernes risiko. Sygek.-T. 1. årg. 1892/93, sp. 85-91. (Foredrag på Sygekasse-møderne i sommeren 1893).
- 1898 73) Omkostningerne ved en udvidelse af Ulykkesforsikringsloven til at omfatte medhjælperne ved skov- og landbrug. Nat.T., bd. 36, s. 164-82 (Foredrag i Nationaløkonomisk Forening d. 20. aug. 1898 – diskussionsreferatet er trykt s. 183-88).
- 1909 74) Kommunitilskud til anerkendte arbejdsløshedskasser. T. f. Arb. 4. årg. (1908/09), s. 259-66. (Foredrag i Købstadsforeningen d. 17. nov. 1908).
- 1910 75) Sygekasser og læger. T. f. Arb., 6. årg. (1910/11) s. 118-19.
- 1911 76) Arbejdsløshedsforsikringen i Danmark. 37 s., Kbhv. 1911. Udg. af Dansk Forening for Arbejderbeskyttelse. 11. hæfte. (Nogenlunde identisk med nr. 78).
- 77) Arbejdsløshedskasserne og kritikken imod dem. Nat.T., bd. 49, s. 144-65.
- 78) Arbejdsløshedsforsikringen i Danmark. Beretning fremlagt på 1. internationale arbejdsløshedskongres i Paris, sept. 1910. T. f. Arb. 6. årg. (1910/11) s. 327-37 & 361-69 og 7. årg. (1911/12) s. 1-9 & 34-40. (Jfr. nr. 76).

- 1914 79) Arbejdsløshedsforsikringen i Europa. Soc. Fors. 10. årg. (1914/15), s. 12-16. (Jfr. også s. 68-70).
- 80) Tvang eller frivillighed på den danske socialforsikrings område, Soc. Fors. 10. årg. (1914/15), s. 91-96.

— — — — —

Udenfor bibliografien skal anføres de kommissionsbetænkninger, på hvilke Th. Sørensen som aktivt medlem satte sit præg:

- a) Betænkningen afgiven af den af Indenrigsministeriet d. 4. Juli 1885 til Overvejelse af Spørgsmålene om Sygekassernes Ordning og om Arbejdernes Sikring mod Følgerne af Ulykkestilfælde under Arbejdet nedsatte Kommission. Afgivet d. 31. Oktober 1887. 109 s., Kbhv. 1887. (Jfr. bibliografien nr. 31).
- b) Betænkning fra Kommissionen angaaende Foranstaltninger til Bekæmpelse af Tuberkulose. Nedsat 18. nov. 1901, betænkning afgivet december 1902. 50 s. + bilag, Kbhv. 1902.
- c) Forslag til Lov om anerkendte Arbejdsløshedskasser med tilhørende Bemærkninger. Udarbejdet af den i Henhold til Lov Nr. 50 af 27. Marts 1903 nedsatte Kommission til Overvejelse af Spørgsmålet om en almindelig Invaliditets- og Alderdomsforsikring. Afgivet marts 1906. 55 s., Kbhv. 1906. (Også trykt i Rigsdagstidende, Tillæg A, 1906-7, sp. 2737ff).
- d) Betænkning afgiven af det af Indenrigsministeriet nedsatte Udvalg til at udarbejde Udkast til Ændringer i Lov om anerkendte Sygekasser Nr. 85 af 12. April 1892. Nedsat d. 19. maj 1910, betænkning afgivet 12. august 1911. 74 s., Kbhv. 1911. (Også trykt i Rigsdagstidende, Tillæg A, 1912-13, sp. 2317ff).
- e) Betænkning afgivet af Invaliditets- og Alderdomsforsikringskommissionen. Nedsat d. 27. marts 1903, betænkning afgivet dec. 1914. 211 s. + bilag, Kbhv. 1915.

Et Bidrag til Belysning

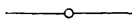
af

Kjøbstadarbeideres Vilkaar.

Af

Th. Sørensen,

Læge.

Kjøbenhavn.

I Kommission hos C. A. Reitzel.

1880.

Det er bekendt nok, at de paa Indenrigsministeriets Foranstaltning indsamlede og udgivne «Oplysninger om Arbeidernes økonomiske Vilkaar i Kongeriget Danmark i Aaret 1872» i en vis Henseende ingenlunde fyldestgjorde de Forventninger, man havde stillet til det store Apparat, der var sat i Gang. Vel tilveiebragtes der herved meget instruktive Oversigter over Arbeidernes Antal og Fordeling, deres Lønningsforhold, Arbeidstidens Længde o. s. v., men noget Overblik over deres Levefod og økonomiske Stilling gav de derimod ikke. Allerede Bearbejderne af det statistiske Materiale indrømmede med Beklagelse, at det i saa Henseende frembød betydelige Mangler. Det Samme blev senere paavist nærmere af Prof. Scharling i hans Artikel¹⁾ om «den danske Arbeiderstands økonomiske Vilkaar». Navnlig vare de fra Provinskjøbstæderne indkomne Besvarelser meget mangelfulde. Jeg har derfor forudsat, at et Forsøg paa at give et Billede af Arbeidernes økonomiske Stilling og Levefod i en mindre Provinskjøbstad (c. 2800 Indbyggere) kunde have sin Interesse²⁾, thi man tør vel nok anse sig berettiget til deraf

¹⁾ Nationaløkonomisk Tidsskrift 4de Bind.

²⁾ Den hertil valgte By er Hobro. Det ovenfor anførte Indbyggerantal fremkommer ved at lægge Beboerne af Forstaden (577) sammen med Byens. Skøndt hin i Virkeligheden hører ind under

at drage Slutninger om Arbejderforholdene i andre Kjøbstæder af omtrent samme Størrelse. Hvor mange af de herværende Arbejder var det nu nødvendigt at inddrage i Undersøgelsen, for at naa det Maal, jeg havde sat mig? Om dem Alle eller blot største Parten af dem kunde der selvfølgelig ikke være Tale. Ikke alene vilde Arbeidet næsten overskride en Enkelts Kræfter, naar Undersøgelsen da ikke holdt sig paa Overfladen, men Billedet vilde desuden uden Nytte blive overlæst med Enkeltheder, af hvilke mange vare mere skikkede til at vildlede end veilede. Hvad det nærmest kom an paa at faa at vide, var jo dog, hvorledes den jevn dygtige og nogenlunde stræbsomme Arbejder er stillet, hvilken Tilværelse hans Indtægt tillader ham at føre; med andre Ord, det er Gjennemsnitsarbejderens Livsforhold, jeg har villet drage frem. Jeg har derfor paa den ene Side udskudt de i deres Fag særlig dygtige Arbejdere, paa den anden Side de dovne og letsindige. Kan der maaske strides om det Rigtige i at udskyde de Første, for de Sidstes Vedkommende vil der næppe være Tvivl, thi i denne Undersøgelse høre de ikke ind; de ligge, som de rede; den Interesse, der for Samfundet knytter sig til dem, er af helt anden Art. Men blandt Gjennemsnitsarbejderne har jeg atter kun draget gifte, der have en større Familie — paa 4 Personer eller derover — ind i Undersøgelsen, thi naar man veed, hvorledes disse ere stillede, er hermed den Linie givet, under hvilken de ugifte eller de med mindre Familie næppe ville komme, medens de som Regel ville findes at være mere eller mindre over den. Af mit

et Landsogn, vil det være naturligt her at betragte dem som en Helhed, blandt andet fordi en stor Del af Byens Arbejderbefolkning bor i Forstaden.

Materiale falder omtrent Halvdelen paa Dagleierklassen, der jo udgjør en betydelig Del af Arbejderbefolkningen i mindre Provinsbyer, dernæst har jeg medtaget Repræsentanter for alle de Haandværk, der her beskjæftiger gifte Svende, og endelig for de faa Former af Fabriksdrift, der findes i Byen. Maaske vil man indvende, at der burde være medtaget et større Antal Familier, selv indenfor den Begrændsning, jeg nu engang havde sat mig. Jeg skal hertil kun bemærke, at Hovedvægten for mig har ligget paa Materialets Paalidelighed og ikke paa dets Udstrækning.

At tilviebringe et i det Væsenlige paalideligt Materiale, er imidlertid forbundet med ikke saa faa Vanskeligheder. Først maa den fulde Indtægt bringes for Lyset, som vedkommende Arbejderfamilie har havt i Løbet af et givet Aar, altsaa ikke alene Udbyttet af Mandens Erhverv, men ogsaa Konens og Børnenes Tilskud; dernæst maa der gives en detailleret Oversigt over de Poster, hvorpaa Udgiftsbudgettet fordeler sig — saavidt mulig, med specificerede Regnskaber; endvidere en Fremstilling af, hvorledes Familien bor, spiser og er klædt, for at det deraf kan ses, hvorledes dens daglige Tilværelse former sig, hvorvidt den kan gaa i sine materielle Krav til Livet; endelig maa der skaffes Oplysning om dens økonomiske Stilling i sin Helhed, om der er Formue eller Gjæld, og i sidste Tilfælde Aarsagerne hertil, forsaavidt det lader sig gjøre at faa fat paa dem. Det følger af sig selv, at om største Parten af disse Forhold kan man Intet faa at vide uden af Arbejderens egen Mund. Jeg har derfor stillet mine Spørgsmaal personlig til hver Enkelt — i flere Tilfælde ogsaa til Hustruen —, og bestræbt mig for at gjøre ham klar baade paa Hensigten med hele Underøgelsen og paa Meningen af ethvert Spørgsmaal, for at

Svarene kunde blive saa præcise, som mulig. Hvad angaar de af oven nævnte Forhold, som man kan komme paa det Rene med gennem eget Øiesyn, nemlig Beskaffenheden af Bolig, Klædedragt, Maaltider o. s. v., da har jeg som fleraarig Læge ved den herværende Arbejdersygekasse havt rig Leilighed til at blive bekendt dermed; ved de enkelte Familier, jeg ikke havde personligt Kjendskab til, har jeg gennem Besøg søgt at skaffe mig det nødvendige Indblik. Hvor det lod sig gjøre, har jeg fremdeles henvendt mig til Arbejdsherren for at kontrollere Rigtigheden af den Indtægt ved eget Erhverv, som Arbejderen havde opgivet, samt her suppleret mit Kjendskab til Mandens og Konens Vandel. Til Slutning kommer alligevel Materialets Paalidelighed væsenlig til at bero paa, om Arbejderne have havt Villie og Evne til at give en med Virkeligheden stemmende Fremstilling af deres Forhold. At Villien har været tilstede, tror jeg at kunne gaa ud fra. Vel er Arbejderne i Reglen utilbøilige til at lade Folk af de bedre stillede Klasser faa Indblik i deres private Liv, men særegne Omstændigheder have bevirket, at min Henvendelse til dem har fundet stor Imødekommen. Som Stifter og Medbestyrer af deres Selvhjælpsforeninger er jeg nemlig kommen i personlig Berøring med en hel Del af dem, og har tillige havt Leilighed til at vise, at jeg nærede Interesse for deres Forhold. Hvad Evnen til at give paalidelige Oplysninger angaar, har det overrasket mig at se, hvorledes mange af Arbejderne, skjøndt de kun undtagelsesvis føre nøiagtigt Regnskab, dog vare paa det Rene med deres Indtægter og de fleste af Udgifterne; hvor det ikke strax var Tilfælde, har det alligevel, ved at lede dem frem, været muligt at komme til Resultater, som i deres Helhed kunne anses for tilnærmelsesvis rigtige.

Ved en saadan Undersøgelse, der holder sig til et enkelt Aar — i dette Tilfælde 1879 — er der altid en Mulighed for, at Billedet kunde blive skuffende paa væsentlige Punkter, hvor paalideligt end Materialet i og for sig var. Det vil afhænge af, om Forholdene i dette Aar have været mere eller mindre normale for Arbejderne. Til Vurdering heraf maa jo Arbejdslønnens Høide, Prisen paa deres vigtigste Livsfornødenheder og Efterspørgselen efter Arbejde tages i Betragtning. Som Sammenligningspunkter benytte vi de to Aar: 1872 og 1874; det sidste som Paradigma paa de gode Aar i dette Decennium, det første som det, hvortil de ovenfor omtalte «Oplysninger om Arbejdernes økonomiske Vilkaar o. s. v.» refererede sig. En Sammenligning mellem Arbejdslønnens Høide i disse tre Aar giver forskjelligt Resultat for de egentlige Arbeidsmænd paa den ene Side og de industrielle Arbeidere paa den anden, og for disses Vedkommende atter forskjelligt for de enkelte Haandværk. Den Stigning af Arbeidsmændenes Dagløn (15—20 pCt.), som indtraadte efter 1872 og stod paa sin Høide i 1874, var atter i 1879 næsten udslettet; blandt de industrielle Arbeidere har det Samme været Tilfælde med Garvernes og Snedkernes Arbejdsløn, medens Skomagernes og Tømrernes, omend gaaet endel ned siden 1874, dog endnu var 12 à 15 pCt. høiere end i 1872, og endelig Skrædernes, Murernes, Bagernes og Farvernes ikke viste nogen synderlig Nedgang fra de gode Aar. Sammenstilles Prisen paa de til Arbejdernes sædvanlige Forbrug hørende Næringsmidler for Aarene 1872 og 1879¹⁾ — hertil er benyttet Falbe-

¹⁾ Belysning og Vask iberegnet.

Hansens Undersøgelse af Prisbevægelsen i 1870—73¹⁾ men hovedsagelig dog Oplysninger fra Detailudsalg her i Byen —, viser det sig, at Udgiften paa Arbejderregnskaberne kun er nogle faa (indtil 4) Procent høiere i 1879 end den med samme Forbrug vilde være i 1872. Stigningen, som indtraadte fra 1870 til henimod Midten af Decenniet, formindskedes i 1879 saa meget, at Prisen nu ikke differerede synderlig fra i 1872. Dette fandt derimod ikke Sted med deres andre Livsfornødenheder, idet Husleien ingen Nedgang viste fra 1874, og Brændsel var dyrere end det har været noget Aar i dette Decennium. Hvad Efterspørgselen efter Arbeide angaar, har denne kun i de sidste 8 Maaneder af Aaret været normal, men under det Normale i de første 4 Maaneder, hvad der dog her kun faar Betydning for de løse Dagleiere og de paa Akkord arbejdende Haandværksvende. Resultatet heraf bliver, at 1879 har været et nogenlunde gunstigt Aar for de fleste Haandværksarbeidere; for enkelte af dem samt for de egenlige Arbeidsmænd derimod mindre gunstigt, og særlig ugunstigt for dem blandt de sidste, der ikke have fast Arbeide.

Efter disse indledende Bemærkninger skal jeg gaa over til at fremsætte de fra 22 Arbejderfamilier indhentede Oplysninger, nemlig fra 10 Dagleiere (5 faste og 5 løse), og fra 12 Haandværksvende og Fabrikarbeidere. Jeg forudskikker en skematisk Fremstilling af Spørgsmaalene, der blev stillede.

¹⁾ Nationaløkonomisk Tidsskrift, 3die Bind.

- 1) Familiens Størrelse? $\left. \begin{array}{l} \text{Mand} \\ \text{Kone} \\ \text{Børn} \end{array} \right\} \text{Alder?}$ Mulige Oplysninger om Mandens og Konens Vandel?
- 2) Mandens Indtægt i 1879 ved sit Hovederhverv? Har han havt Akkordarbejde eller ikke? I sidste Tilfælde, hvor stor har den daglige Arbejdsløn været Sommer og Vinter? Har han havt Beskæftigelse hele Aaret igjennem?
Har Arbejdsherren ydet ham andet end Pengelønnen?
Har han havt noget Bierhverv?
Hvor lang er Arbejdstiden Sommer og Vinter?
- 3) Har Konen havt nogen Indtægt ved Arbejde for Fremmede; hvor stor i Aarets Løb og ved hvilken Beskæftigelse?
Har hun ved Huslid bidraget til den fælles Indtægt eller sparet Familien for Udgifter?
- 4) Bidrager noget af Børnene til Familiens Indtægt og Underhold?
- 5) Hvor stor har den samlede Indtægt været i Aarets Løb?
Er der privat Formue; er den arvet eller erhvervet?
- 6) Er Familien i Gjæld? Modtager den Gaver (Penge, Fødevarer eller Beklædningsgjenstande)?

Udgift.

- 1) Hvor meget er der betalt i Husleie, og hvor meget til Brændsel?
Hvorledes er Bopælen?
- 2) Hvad har Føden til Familien kostet (iberegnet Udgift til Belysning og Vask)?
Hvor mange Maaltider daglig og af hvilken Beskaffenhed?
- 3) Hvor meget er der givet ud til Beklædningsgjenstande og hvor meget til Møblement?
Hvordan er Familien klædt og hvorledes er Møblementet?
- 4) Hvor stor har Udgiften været til Tobak, Brændevin og Fornøielser?
Hvad betales der i kommunal Skat? Betales der noget i Skoleløn for Børnene? Hvor meget er der medgaaet til Slid paa Værktøi?
- 5) Er Familien i en Sygekasse eller Alderdomsforsørgelseskasse? Hvor stort er det aarlige Kontingent hertil? Udgift til Læge og Medicin?
Er deus Indbo forsikret; hvad betales der i Præmie herfor?
- 6) Hvor stor har den samlede Udgift været i 1879? Har Aaret bragt Overskud eller Underskud?

Nr. 1.

1) Snedkersvend, Familie paa 5 Pers. Mand, 33 Aar. Kone, 27 — 3 Børn } 5 Aar
 (Møbel- og Bygnings-snedker.) } 2 —
 } 3/4 —

Manden er en jevn dygtig og flittig Arbejder, der vilde have større Fortjeneste, hvis han kunde naa at faa Akkordarbejde hele Aaret igjennem, Konen ordenlig og flink.

- 2) Manden har i 1879 ved sit Hovederhverv havt en Indtægt af 550 à 560 Kr. Han har havt Akkordarbejde en mindre Del af Aaret, i den øvrige Tid har Daglønnen været 2 Kr. om Sommeren og 1½ Kr. om Vinteren. Han har havt Beskæftigelse hele Aaret igjennem. Arbeidsherren har ikke ydet ham Andet end Penge-lønnen. Intet Bierhverv. Arbejdstiden er om Sommeren 14 Timer (2 Timers Hvil), om Vinteren 13 Timer (1½ Times Hvil).
- 3) Konen har i Aarets Løb tjent c. 15 Kr. ved Syning for Fremmede. Hun syr alt Familiens Tøj, uudtagen Mandens Yderklæder.
- 4) Børnene have Intet bidraget til den fælles Indtægt.
- 5) Den samlede Iudtægt har i 1879 været 565 a 575 Kr Ingen Formue. Manden havde ved sit Giftermaal 150 Kr., som blev anvendt til at sætte Bo for; det meste af Møbementet har han forfærdiget selv.
- 6) Familien er ikke i Gjæld. Den har ingen Gaver modtaget.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 70 Kr. Til Brændsel medgaaet 42 Kr. Bopælen, der bestaar af 2 Værelser med Kjøkken, er noget fugtig og mangler Lys.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan med nogenlunde Sikkerhed angives til 360 Kr. Der nydes daglig 3 Hovedmaaltider, deraf bestaar Middagsmaaltidet af 1, sjelden 2 Retter varm Mad. Hele Familien faar Paalæg paa den tørre Kost.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet 45 Kr. Til Møbement 15 Kr. Familien er net og ordenlig klædt. Møbementet ret godt.
- 4) Manden ryger ikke Tobak og drikker sjelden Brændevin — Udgiften hertil 5—6 Kr. Ingen Udgift til Fornøielser. Den kommunale Skat er 3 Kr. aarlig. I Skoleløn er der Intet betalt. Slid paa Værktøi medfører ingen Udgift for ham.
- 5) Hele Familien er i en Sygekasse; det aarlige Kontingent til denne er 18 Kr. 70 Øre. Indboet er forsikret; der betales i Præmie herfor 2 Kr. 20 Øre aarlig.
- 6) Den samlede Udgift har i Aaret 1879 været c. 561 Kr. Der har været et Overskud af 15 Kr.

Nr. 2.

1) Skrædersvend, Familie	Mand, 52 Aar	3 Børn	} P. 6 Aar
- 5 —
Dr. 3 —
paa 5 Pers.	Kone, 41 —		

Manden har tidligere været tilboilig til Svir, endnu nyder han ikke saa lidt af Spirituosa, men passer dog sit Arbejde nøiagtig. Konen flink og ordenlig.

- 2) Mandens Indtægt ved hans Profession har i 1879 været 598 Kr. Han har arbejdet paa Akkord og havt Beskæftigelse hele Aaret igjennem. Intet Bierhverv. Arbejdstiden er om Sommeren 14 Timer. (2 Timers Hvil); om Vinteren 13 Timer (1½ Times Hvil).
- 3) Konen har ingen Indtægt havt ved Arbejde for Fremmede. Hun og Manden sy selv Familiens Klædningsstykker.
- 4) Børnene have Intet bidraget til den fælles Indtægt.
- 5) Familiens samlede Indtægt har i 1879 været 598 Kr. Ved Ægteskabets Stiftelse eiede Manden og Konen tilsammen 320 Kr., som blev anvendt til at sætte Bo for.
- 6) Familien er i en Gjæld af 140 Kr. Den modtager af og til Klædningsstykker og Tøi til saadanne i Gave fra Arbejdsherren og Konens Fader.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 70 Kr. Til Brændsel medgaaet 48 Kr. Bopælen, der bestaar af 2 Værelser med Kjøkken, er kun middelmaadig; den mangler Lys og er noget fugtig.
- 2) Udgiften til Føde for Familien (Belysning og Vask iberegnet) kan med nogenlunde Sikkerhed opgives til 440 Kr. Daglig tre Hovedmaaltider; til Middag 1 Ret varm Mad; færsk Kjød nydes en Gang om Ugen. Manden faar Paalæg paa den tørre Kost, de andre Medlemmer af Familien kun af og til.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet c. 20 Kr.; Resten har Familien faaet i Gave, som ovenfor berørt. Til Møblement er der Intet givet ud. Familien er tarvelig klædt. Møblementet tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak (Skraatobak) har været c. 5 Kr.; til Brændevin 21 Kr.; til Fornøielse 15 Kr., hvoraf største Parten er medgaaet til bajersk Øl til Manden. Kommunal Skat 2 Kr. Ingen Udgift til Skolelon. Til Tillæg (Synaale) er der næppe medgaaet 1 Kr.
- 5) Hele Familien er i Sygekasse; det aarlige Kontingent hertil er 16 Kr. 76 Øre. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betaales aarlig 2 Kr.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været c. 640 Kr. Der har været et Underskud af 50 Kr.

Nr. 3.

1) Skomagersvend, Familie	Mand, 38 Aar	3 Børn	} Dr. 10 Aar	
paa 5 Personer.	Kone. 38 —			P. 7 —
				- 1 —

Manden var før sit Ægteskab tilbøilig til Svir. Han er en jevn dygtig Arbejder, men mærker endnu af og til Reminiscentser af sin gamle Lyst til at more sig. Konen respektabel, men ikke ganske ordenlig.

- 2) Manden har ved sin Profession havt en Indtægt af 500 Kr., udelukkende ved Akkordarbejde. Han har havt Beskæftigelse hele Aaret igjennem. Intet Bierhverv. Arbeidstiden er om Vinteren 13 Timer (1½ Times Hvil), om Sommeren 14 Timer (2 Timers Hvil).
- 3) Konen har tjent c. 30 Kr. ved at vaske for Fremmede i sit hjem. Hun syr kun endel af Børnenes Toi, alt det Øvrige sys udenfor Huset (Fodtøiet forfærdiger Manden selv).
- 4) Det ældste Barn har tjent 12 Kr. ved at gaa Byærinder, som er sat i Sparekassen for ham.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 530 Kr. Ægteskabet stiftedes paa fuldstændig bar Bund, saa at alt Møbement er anskaffet senere lidt efter lidt.
- 6) Familien er i en Gjæld af lidt over 40 Kr. Den har forrige Aar modtaget 20 Kr. af Velgjørenhedsselskabet til Dækning af tidligere Gjæld, samt en enkelt Gang brugte Klædningsstykker af Arbeidsherren.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 60 Kr. Til Brændsel medgaaet 56 Kr. Bopælen daarlig, bestaar af 1 Værelse med Kjøkken, mangler Lys og er fugtig.
- 2) Føden til Familien (Belysning og Vask iberegnet) har kostet c. 340 Kr. Daglig 3 Hovedmaaltider; til Middag 1 Ret varm Mad, af og til færsk Kjød. Til den tørre Kost faar Manden Paalæg, de andre Medlemmer af Familien ikke.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er udgivet c. 50 Kr., til Møbement Intet. Familien er tarvelig, men Børnene dog ordenlig klædt. Møbementet tarveligt.
- 4) Til Tobak er der medgaaet 7 Kr., til Brændevin 25 Kr., til Fornøielser c. 5 Kr. Kommunal Skat 1 Kr. Ingen Udgift til Skole- løn. Til Slid paa Værktoi c. 5 Kr.
- 5) Hele Familien er i en Sygekasse; det aarlige Kontingent hertil er 16 Kr. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 1 Kr. 40 Øre aarlig.
- 6) Den samlede Udgift har i 1879 været c. 566 Kr. Aaret har givet et Underskul af 35 Kr.

Nr. 4.

1) Bagervend, Familie	Mand, 39 Aar	} P. 9 Aar	
paa 6 Personer.	Kone, 32 —		- 7 —
	4 Børn		- 4½ —

Manden er arbejdsom og ædrulig. Konen flink og ordenlig.

- 2) Manden har i 1879 tjent 365 Kr. ved sin Profession. Han faar i Dagløn 1 Kr. baade Sommer og Vinter, Søndag og Hverdag; desuden har han den fulde Kost til sig selv hos Arbejdsherren. Intet Bierhverv. Der er ingen fast daglig Arbejdstid.
- 3) Konen har ved Vask og Syning for Fremmede tjent c. 45 Kr. i Aarets Løb. Hun syr alt Familiens Tøi, med Undtagelse af Mandens Yderklæder.
- 4) Intet af Børnene har bidraget til den fælles Indtægt.
- 5) Familiens samlede Indtægt har i 1879 været 410 Kr. (foruden Kosten til Manden). Ingen Formue. Ved Ægteskabets Begyndelse eiede Manden 100 Kr., som blev anvendt til at sætte Bo for.
- 6) Familien er ikke i Gjæld. Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 60 Kr. Til Brændsel medgaaet 42 Kr. Bopælen bestaar af et rummeligt Værelse med Kjøkken, er ret god. Der hører et Stykke Havejord til.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) for Familien, undtagen Manden, er der medgaaet 240 Kr. Daglig 3 Hovedmaaltider. Til Middag i Reglen 1 Ret varm Mad, næsten aldrig færsk Kjød. Kun sjelden Paalæg paa den tørre Kost.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 36 Kr., til Møblement Intet. Familien er tarvelig men ordenlig klædt. Møblementet tarveligt, men net holdt.
- 4) Udgiften til Tobak har været c. 12 Kr.; til Brændevin og Fornøielser c. 5 Kr. Kommunal Skat 1 Kr. Ingen Udgift til Skoleløn.
- 5) Manden og Konen ere i en Sygekasse, derimod ikke Børnene. Det aarlige Kontingent hertil er 13 Kr. 50 Øre. Indboet er ikke forsikret.
- 6) Den samlede Udgift har i 1879 været c. 410 Kr. Der har hverken været Over- eller Underskud.

Nr. 5.

1) Modelsnedker, Familie paa 8 Personer.	Mand, 53 Aar Kone, 38 — 6 Børn	}	P. 13½ Aar
			Dr. 11½ —
			- 10 —
			P. 7½ —
			- 4½ —
			- 2½ —

Manden flittig og respektabel. Konen har Ord for at være uøkonomisk, men holder dog sit Hus ordenlig.

- Mandens Indtægt paa det Jernstøberi, hvor han arbejder som Modelsnedker, har i 1879 været 750 Kr (Søndagsarbejde iberegnet). Daglønnen har været 2 Kr. 25 Øre baade Sommer og Vinter¹⁾. Han har havt Beskæftigelse hele Aaret igjennem. Ved Bierhverv har han tjent 20 Kr. (Snedkerarbejde i Hjemmet om Søndagen). Arbejdstiden er om Sommeren 14 Timer (2 Timers Hvil), om Vinteren 13 Timer (2 Timers Hvil).
- Konen har ved Strikning og Syning for Fremmede tjent 40 a 50 Kr. Med Undtagelse af Mandens og sine egne Yderklæder syr hun alt Familiens Tøj.
- Den ældste Søn har ved at gaa Byærinder tjent c. 12 Kr., som er gaaet med til det fælles Forbrug.
- Familiens samlede Indtægt i 1879 har været 820—830 Kr. Ved Ægteskabets Stiftelse eiede Manden c. 200 Kr., som blev anvendt til at sætte Bo for.
- Familien er i en Gjæld af c. 400 Kr. Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- I Husleie er der betalt 70 Kr. Til Brændsel er der medgaaet 56 Kr. Bopælen ret god, bestaar af 2 Værelser, et Tagkammer og Kjøkken.
- Til Føden (Belysning og Vask iberegnet) er der nøiagtig forbrugt 572 Kr., idet Husmoderen faar 11 Kr. ugenlig. Til Middag 1 sjelden 2 Retter varm Mad, jevnlig færsk Fisk, men sjelden færsk Kjød. Manden faar altid, de Øvrige kun af og til Paalæg paa den tørre Kost.
- Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 58 Kr.; til Møblement Intet. Familien er net og ordenlig klædt. Møblementet tarveligt men godt holdt og ret rigeligt.
- Til Tobak (Skraatobak) er der medgaaet 4 Kr. 16 Ø.; til Brændevin 10 Kr.; til Fornøielser Intet. I Skoleløn er der betalt 15 Kr. (Byens kommunale Betalingskole). Kommunal Skat 3 Kr. 50 Ø. Ingen Udgift til Slid paa Værktøi.
- Manden er i Jernstøberiets Syge- og Understøttelseskasse; det aarlige Kontingent hertil er 10 Kr. 20 Ø.²⁾ Indboet er forsikret, i Præmie herfor er betalt 2 Kr aarlig. Til Læge og Medicin under Børnenes Sygdom er der medgaaet 20 Kr.
- Den samlede Udgift i 1879 har været 821 Kr. Der har hverken været Over- eller Underskud.

¹⁾ Af de 11 Arbejdere paa Jernstøberiet har 1 i Dagløn 2 Kr. 55 Ø., 5 have 2 Kr. 25 Ø., 5 (Arbeidsmænd) 1 Kr. 95 Ø

²⁾ Arbejdsherren betaler for hver af sine Arbejdere 13 Kr. aarlig til denne Kasse.

Nr. 6.

- 1) Garversvend, Familie Mand, 46 Aar } Datter 19 Aar
 paa 4 Personer. Kone, 48 — 2 Børn } Søn 14 —
- Manden er en flittig Arbejder, men han har i de to sidste Aar været noget svagelig af Helbred, saa at hans Indtægt i disse Aar har været 15 pCt. mindre end tidligere. Konen flink og ordenlig.
- 2) Manden har i 1879 havt en Indtægt ved sin Profession af 675 Kr., udelukkende ved Akkordarbejde¹⁾. Han har havt Beskæftigelse hele Aaret igjennem. Arbejdsherren har intet ydet udenfor Penge-lønnen. Intet Bierhverv. Arbejdstiden er om Sommeren 14 Timer, om Vinteren 13 Timer — i begge Tilfælde 2 Timer Hvile til Maaltiderne.
- 3) Konen har tjent 26 Kr. ved Handskevask. Familiens Klæder med Undtagelse af Mandens Ydertøj sys i Hjemmet af Konen og Datteren.
- 4) Hvad Datteren fortjener ved Syning, bruger hun til sin egen Paa-klædning.
- 5) Familiens samlede Indtægt har i Aarets Løb været 701 Kr. Ægte-skabet begyndte paa fuldstændig bar Bund. Skjøndt Manden har forbrugt af sin Kapital i de sidste 2 Aar, hvor hans Helbred har været mindre godt, har han dog endnu c. 200 Kr. i Arbejder-spækassen.
- 9) Familien modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 80 Kr. Til Brændsel er der medgaaet 50 Kr., men han laver selv endel Tørv af Bark. Boligen, der ligger i Byens Forstad, er god og rummelig; den bestaar af 2 Værelser med Kjøkken.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været nøi-agtig 520 Kr., idet Husmoderen faar 10 Kr. ugenlig til at føre Hus for. Til Middag faas 1 a 2 Retter varm Mad, der jevnlig er færsk Kjød; af Æg og Fløde bruges endel. Manden faar Paalæg paa den tørre Kost, de andre ikke.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 70 Kr., til Møblement Intet. Familien er godt klædt. Møblementet kan, naar man tager Hensyn til Mandens sociale Stilling, kaldes luxuriøst.
- 4) Manden ryger ikke Tobak og drikker sjelden Brændevin. Til bajersk Øl, Brændevin og Fornøielser er der medgaaet c. 20 Kr. Kommunal Skat (til en Landkommune) 3½ Kr. I Skoleløn betaales Intet. Slid paa Værktøj kræver ingen Udgift.
- 5) Manden, Konen og Sønnen er i en Sygekasse; det aarlige Kon-tingent hertil er 15 Kr. 60 Ø. Indboet er forsikret, i Præmie her-for betaales 5 Kr. aarlig.
- 6) Den samlede Udgift har i 1879 været c. 764 Kr. Aaret har givet et Underskud af 60 Kr. (Forbrug af Formue).

¹⁾ En almindelig kraftig Arbejder med godt Helbred tjener 100 Kr. mere om Aaret.

- Nr. 7. Mand, 37 Aar
1) Farversvend, Familie paa	Kone, 37 —	3 Børn	Dr. 5 Aar
6 Pers. (Dampfarveri).	Koners Fader, 68 —		- 3 —
			P. 1 —
- Manden er sparsomlig og arbeidsom. Der føres aarligt Regnskab over Indtægt og Udgift.
- 2) Manden har i 1879 ved sin Profession havt en Indtægt af 715 Kr. (deri medregnet Søndagsarbeide). Han har i Dagløn havt 2 Kr. 25 Ø. baade Sommer og Vinter; har havt Beskæftigelse hele Aaret igjennem. Intet Bierhverv (Svigerfaderen betaler Intet for sit Ophold). Arbeidstiden er hele Aaret igjennem 14 Timer daglig (1½ Time til Maaltiderne).
 - 3) Konen har Intet tjent ved Arbeide for Fremmede. Hun syr alt Familiens Tøi, undtagen Mandens Stadsklæder.
 - 4) Af Børnene er der ikke bidraget til den fælles Indtægt.
 - 5) Den samlede Indtægt har i Aarets Løb været 715 Kr. Ved Ægte-skabets Stiftelse eiede Manden og Konen tilsammen 300 Kr., som benyttedes til at sætte Bo for. Nu eier han et Stykke af et Hus, vurderet til 1400 Kr., hvorpaa han skylder 600 Kr. Han har Intet arvet.
 - 6) Familien modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) Til Skatter, Reparation og Forrentning af Gjælden paa Huset er der medgaaet 35 Kr. (den virkelige Husleie 67 Kr.). Udgiften til Brændsel har været 47 Kr. Bopælen, der ligger i Byens Forstad, er god og rummelig, bestaar af to Værelser med Kjøkken. Der hører et Stykke Havejord til.
- 2) Udgiften til Føde (Vask og Belysning iberegnet) har været nøiagtig 468 Kr. Til Middag 1 a 2 Retter varm Mad, der mindst en Gang ugenlig er færsk Kjød. De Voxne faa Paalæg paa den tørre Kost, Børnene derimod ikke.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 111 Kr. 50 Ø.; til Møblement 33 Kr. Familien er vel klædt. Møblementet godt og rigeligt.
- 4) Til Tobak og Brændevin er der medgaaet 16 Kr. 52 Ø.; til For-nøielse Intet. Kommunal Skat (til en Landkommune) 2 Kr. aarlig. Ingen Udgift til Skoleløn.
- 5) Ingen af Familien er i Sygekasse eller Alderdomsforsørgelseskasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales aarlig 4 Kr. 20 Ø.
- 6) Den samlede Udgift har i 1879 været 716 Kr. Hverken Over- eller Underskud (men Aarsrenten af Mandens egen, i Huset indestaaende, Kapital er forbrugt).

Nr. 8.

				Dr. 16 Aar (er ude at tjene).
1) Tømrer ¹⁾ , Familie Mand 44 Aar	} 5 Børn	P. 10 —		
paa 6 Personer. Kone 38 —		- 7 —		
		- 5 —		
		Dr. 1 —		

Manden er arbeidsom. Konen ordenlig.

- 2) Manden har i 1879 tjent ved sin Profession c. 610 Kr., hvoraf største Delen ved Akkordarbeide. Naar han arbeider paa Dagløn er denne 2 Kr. 33 Ø. a 3 Kr. Han har havt Beskjæftigelse ved Bygningsarbeide omtrent de 9 Maanedes af Aaret. De andre 3 Maanedes har han lavet Stole, Borde, Trillebøre o s. v., og har herved havt en Biindtægt af c. 90 Kr. Arbeidstiden er om Sommeren 13 Timer (2 Timers Hvil), om Vinteren 12 Timer (2 Timers Hvil).
- 3) Konen har Intet tjent ved Arbeide for Fremmede. Hun syr alt Familiens Tøi, undtagen Mandens Ydertøi.
- 4) Af Børnene er der Intet bidraget til den fælles Indtægt.
- 5) Familiens samlede Indtægt har været c. 700 Kr. Ved Ægteskabets Begyndelse eiede Manden 60 Kr., som blev anvendt til at sætte Bo for.
- 6) Familien er i Gjæld af 100 Kr. Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 80 Kr. Til Brændsel er der medgaaet 30 Kr. (foruden Spaaner og Affald af Tømmerarbeidet, som han har gratis). Bopælen, der ligger i Byens Forstad, er ret god; den bestaar af to, lidt smaa, Værelser med Kjøkken. Der hører et Stykke Havejord til.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der udgivet c. 430 Kr. Til Middag 1 Ret varm Mad (jevnlige færske Fisk, men sjelden færske Kjød). Manden faar Paalæg paa den tørre Kost, de øvrige Medlemmer af Familien kun sjelden.
- 3) Udgiften til Beklædningsgjenstande kan med nogenlunde Sikkerhed opgives til 81 Kr. Til Møblement er der Intet udgivet. Familien er solidt og ordenlig klædt. Møblementet ret godt og rigeligt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 13 Kr.; til Brændevin 31 Kr. (1 Pægl Brændevin om Dagen); til Fornøielser Intet. Kommunal Skat (til en Landkommune) 2 Kr. Til Slid paa Værktøi er der medgaaet c. 25 Kr.
- 5) Manden er i en Sygekasse, Kontingentet hertil 8 Kr. 84 Ø. aarlig. Indboet er forsikret, i Præmie herfor betales 3 Kr.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været c. 703 Kr. Der har hverken været Over- eller Underskud.

¹⁾ De 6 Tømrere, der findes her i Byen, ere alle smaa Mestre, der ved større Bygningsarbeide gjerne slaa sig et Par sammen, for at overtage det i Akkord. Deres meste Arbeide falder paa Landet. Nr. 8 hører blandt de dygtigere af dem.

Nr. 9.

- 1) Murer¹⁾, Familie Mand 54 Aar } Datter 27 Aar } ere borte fra
 paa 4 Personer. Kone 53 — 4 Børn } Søn 25 — } Hjemmet.
 } Datter 15 —
 } Søn 13 —

Mauden er jevn dygtig og ret arbejdsom.

- 2) Ved Murerarbejde har Manden i 1879 tjent c. 480 Kr., hovedsagelig ved Akkordarbejde. Naar han arbejder paa Dagløn, er denne 2 a 3 Kr. Han har havt Arbejde lidt over 7 Maanedere af Aaret. I Bilerhverv har han tjent c. 20 Kr. (ved Rensning af Kakkelovne). Arbejdstiden er i Gjennemsnit 13 Timer (2 Timers Hvil).
- 3) Konen har Intet tjent ved Arbejde for Fremmede. Hun syr af Familiens Klædningsstykker kun Indertøiet.
- 4) Intet af Børnene har bidraget til den fælles Indtægt.
- 5) Den samlede Indtægt har i Aarets Løb været c. 500 Kr. Ved Ægteskabets Begyndelse eiede Manden 360 Kr., som hovedsagelig blev anvendt til at sætte Bo for. Han eier nu et Hus til Værdi af 3600 Kr., hvorpaa skyldes 1600 Kr. (der er saameget Jord til, at der kan holdes en Ko derpaa). Han har arvet 500 Kr., Resten har han selv tjent.
- 6) Familien modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) Til Skatter, Reparationer, Forrentning af Gjæld paa Huset og Drivning af Jorden er der medgaaet c. 110 Kr. Ved Fremleie indvindes 108 Kr. Til Brændsel er der udgivet 60 Kr. Bopælen, der ligger i Byens Forstad og bestaar af 2 Værelser med Kjøkken, er rummelig og god. Der hører et Stykke Havejord til.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der medgaaet c. 300 Kr. (foruden Nettoudbyttet af en Ko, som Manden regner til Værdi af c. 80 Kr.). Til Middag 1 Ret varm Mad (af og til færsk Kjød). Hele Familien faar Paalæg paa den tørre Kost.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 70 Kr., til Møblement Intet. Familien er godt og ordenlig klædt. Møblementet rigeligt og godt holdt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 8 Kr., til Brændevin 21 Kr., til Fornøielse Intet. Kommunal Skat (til en Landkommune) 8 Kr. Til Slid paa Værktøi er der medgaaet c. 10 Kr.
- 5) Hele Familien er i en Sygekasse; det aarlige Kontingent hertil er 16 Kr. Indboet forsikret, i Præmie derfor betaales 5 Kr.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været c. 498 Kr., foruden fri Bolig og Nettoudbyttet af Koen. Der har hverken været Over- eller Underskud (men Renterne af Mandens Penge i hans Eiendom ere forbrugte).

¹⁾ Af Murere findes der her i Byen 11 smaa Mestre, af hvilke denne er valgt som Exempel (han var oprindelig Arbejdsmand). Af større Mestre findes der ingen, af Murersvende kun to gifte. Ved større Bygningsarbejder slaar gjerne 2 a 3 af disse smaa Mestre sig sammen og overtage det i Akkord. En stor Del af deres Arbejde falder paa Landet.

Nr. 10.

- 1) Fabrikarbeider, Familie paa 5 Manden 33 Aar 3 Børn } 5 Aar
 Personer. (Handskeskindsfab.) Konen 27 — } 2 —
 } $\frac{3}{4}$ —

Manden er en jevn dygtig og flittig Arbeider. Konen noget svagelig.

- 2) Manden har i 1879 havt en Indtægt af 800 Kr. paa Fabrikken. Han arbeider paa Dagløn, der sidste Aar har været 2 Kr. 66 Ø. baade Sommer og Vinter¹⁾, og har havt Arbeide hele Aaret igjennem. Af Arbeidsherren har han Intet modtaget foruden Penge-lønnen. Intet Bierhverv. Arbeidstiden er 13 Timer daglig baade Sommer og Vinter med 2 Timers Hvil.
- 3) Konen har Intet fortjent ved Arbeide for Fremmede. Huu syr Familiens Linned; men alle dens øvrige Beklædningsstykker sys udenfor Huset.
- 4) Intet af Børnene har kunnet bidrage til den fælles Indtægt.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 800 Kr. Da Familien stiftedes, eiede Manden 300 Kr., som blev anvendt til at sætte Bo for.
- 6) Ved Aarets Slutning stod Familien med en Gjæld af 60 Kr. Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 100 Kr. Til Brændsel medgaaet 60 Kr. Bopælen, der ligger i Byens Forstad, er hyggelig, rummelig og god; den bestaar af to Værelser med Kjøkken.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været c. 480 Kr. Til Middag 1 à 2 Retter varm Mad (færsk Kjød faas jevnlig). Manden faar Paalæg paa den tørre Kost, de andre Medlemmer af Familien derimod sjelden.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 150 Kr. (i Gennemsnit bruges hertil c. 100 Kr. aarlig); til Møblement Intet. Familien er godt klædt. Møblementet godt og rigeligt.
- 4) Til Tobak og Brændeviu er der medgaaet c. 52 Kr., til Fornøielser c. 20 Kr. Kommunal Skat (til en Landkommune) 7 Kr. Ingen Udgift til Slid paa Værktøi.
- 5) Hele Familien er i en Sygekasse; det aarlige Kontingent hertil 17 Kr. 68 Ø. Indboet er forsikret; der betales 7 Kr. i Præmie herfor.
- 6) Den samlede Udgift har i Aarets Løb været c. 890 Kr. Der har været et Underskud af 90 Kr., af hvilket 60 Kr. staar som Familiens Gjæld ved Slutningen af 1879, medens Resten dækkedes ved Overskudet fra 1878.

¹⁾ Af Fabrikens 12 Arbeidere tjene 3 Svende 18 Kr. ugenlig, 7 dt. 16 Kr. og 2 Arbeidsmænd 10 Kr. ugenlig.

Nr. 11.

1) Fabrikarb., Familie paa 6 Pers.	Mand, 41 Aar	} Dr. — 14 Aar - — 12 — - — 9 — P. — 4 —
(Dampfarveri og Spinderi).	Kone, 41 —	
	4 Børn	

Manden er tilbøilig til Drik, men dog aldrig saameget, at han for-
sømmer sit Arbeide. Konen uordenlig.

- 2) Manden har i 1879 havt en Indtægt paa Fabrikken af 606 Kr.; han faar i Dagløn 2 Kr. baade Sommer og Vinter. Han har havt Beskjæftigelse hele Aaret igjennem. Af Arbeidsherren har han Intet modtaget foruden Pengelønnen. Intet Bierhverv. Arbeidstiden er baade Sommer og Vinter 12 Timer (1½ Times Hvl).
- 3) Konen har i Aarets Løb tjent 102 Kr. ved Havearbeide hos en Gartner. Alt Familiens Tøi, ogsaa Ydertøiet, sys i Hjemmet, da Manden tidligere har lært Skræderprofessionen.
- 4) Af Børnene er der Intet bidraget til den fælles Indtægt.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 708 Kr. Ved Ægteskabets Begyndelse eiede Konen c. 100 Kr., som blev benyttet til at sætte Bo for.
- 6) Familien er i en Gjæld af 40 Kr. Den har af og til i Gave modtaget brugte Klæder og lidt Mad.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 80 Kr. Til Brændsel medgaaet 42 Kr. Bopælen er daarlig, mangler Lys og er fugtig; den bestaar af to Værelser med Køkken.
- 2) Føden til Familien (Belysning og Vask iberegnet) har kostet c. 460 Kr. Til Middag faas i Reglen i Ret varm Mad (næsten aldrig færsk Kjød). Manden faar Paalæg paa den tørre Kost, de øvrige Medlemmer af Familien derimod ikke.
- 3) Til Beklædningsgjenstande angives der at være udgivet c. 50 Kr.; til Møblement Intet. Familien er daarlig og uordenlig klædt. Møblementet meget tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak har været c. 25 Kr., til Brændevin c. 40 Kr., til Fornøielser Intet. Kommunal Skat 1 Kr. Ingen Udgift til Skoleløn.
- 5) Manden er i en Sygekasse; det aarlige Kontingent hertil 8 Kr. 84 Ø. Indboet er ikke forsikret.
- 6) Den samlede Udgift har i 1879 været c. 706 Kr. Der har hverken været Over- eller Underskud (Manden angiver endog at have afbetalt c. 30 Kr. paa gammel Gjæld, men Udgiften til Føde eller Beklædningsgjenstande maa da være opgivet for høi).

Nr. 12.

1) Fabrikarbejder, Familie paa 8 Pers. Mand, 32 Aar
(Fyrbøder ved en Spritfabrik). Kone, 38 — 6 Børn	}	P. 12 Aar
		- 10 —
		Dr. 8 —
		P. 5 —
		- 3 —
		- $\frac{1}{4}$ —

Manden er en paalidelig og intelligent Arbejder. Konen noget uordenlig.

- 2) Manden har i 1879 havt en Indtægt paa Fabrikken af 728 Kr. (14 Kr. ugenlig baade Sommer og Vinter¹⁾). Desuden har han Øl og Brændevin til eget Forbrug. Ved Bierhverv har han tjent 60 Kr. (Fiskeri, Opdrætning af Sangfugle, Udleie af Baad). De 9 Maaneder af Aaret er Arbejdstiden i Gjennemsnit 15 Timer i Døgnet (2 Timers Hvil), 3 Sommermaaneder er det 12 Timer (2 Timers Hvil).
- 3) Konen har ingen Indtægt havt ved Arbejde for Fremmede. Hun syr Børnenes og sit eget Tøi, men ikke Mandens.
- 4) Børnene have Intet bidraget til den fælles Indtægt.
- 5) Den samlede Indtægt i Aarets Løb har været 788 Kr. Ægteskabet stiftedes paa fuldständig Bar Bund.
- 6) Familien er i en Gjæld af c. 100 Kr. Den modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 50 Kr. Til Brændsel medgaaet 52 Kr. Bopælen, der ligger i Byens Forstad, bestaar af et Værelse, nogenlunde rummeligt og lyst, med Kjøkken. Der hører et Stykke Have til, hvis Udbytte kan ansættes til Værdi af 15 Kr.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan med nogenlunde Sikkerhed angives til 570 Kr. Til Middag 1 Ret varm Mad (af og til færsk Kjød). Manden faar Paalæg paa den tørre Kost, de øvrige Medlemmer af Familien ikke.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet c. 90 Kr; til Møblement 34 Kr. Familien er godt og ordenlig klædt. Møblementet ret godt, med enkelte Luxusartikler.
- 4) Manden bruger kun lidt Tobak, Udgiften hertil har været 6 Kr., til Fornøielser 5 Kr. Brændevin har han frit. Kommunal Skat (til en Landkommune) 1 Kr. 33 Ø. Ingen Udgift til Skoleløn.
- 5) Mand, Kone og 3 Børn ere i en Sygekasse; det aarlige Kontingent hertil 21 Kr. 84 Ø. Indboet er forsikret; i Præmie derfor betales 1 Kr. 95 Ø.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været c. 832 Kr. Der har været et Underskud af 40 Kr.

¹⁾ Af Fabrikkens faste Arbejdere ere kun 3 gifte; de have omtrent den samme Løn.

Nr. 13.

- 1) Arbeidsmand, Familie paa 4 Mand, 52 Aar 2 Børn { P. 15 Aar
Personer (har fast Arbeide). Kone, 53 — Dr. 12 —
Manden arbeidsom og respektabel. Konen meget sygelig.
- 2) Manden har ved sin Stilling som fast Arbeidsmand haft en Indtægt af 510 Kr., idet han i Dagløn faar 1 Kr. 66 Ø. baade Sommer og Vinter. Han har haft Beskjæftigelse hele Aaret igjennem. Af Arbeidsherren modtager han Intet foruden Pengelønnen. Intet Bierhverv. Arbeidstiden er om Sommeren 15 Timer (3 Timers Hvil), om Vinteren 10 Timer (2 Timers Hvil).
- 3) Konen har Intet tjent ved Arbeide for Fremmede. Hun og Datteren sy Familiens Indertøi, medens Ydertøiet sys udenfor Huset.
- 4) Datteren har paa Grund af Moderens Sygelighed Intet kunnet for-tjene. Drengen har tjent 8 Kr., der er medgaaet til det fælles Forbrug (han har samlet Hundegjødning til Handskeskindsfabrikken, hvilket afgiver en lille Indtægt for ikke saa faa Børn).
- 5) Den samlede Indtægt har været 518 Kr. Ægteskabet begyndte paa fuldstændig bar Bund.
- 6) Familien er i en Gjæld af 70 Kr. Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 28 Kr. Til Brændsel er der medgaaet 44 Kr. Bopælen, der ligger i Byens Forstad, bestaar af et Værelse med Kjøkken; den mangler Lys og er fugtig.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været c. 360 Kr. Til Middag 1 Ret varm Mad (næsten aldrig færsk Kjød). Manden faar kun af og til Paalæg paa den tørre Kost, den øvrige Del af Familien aldrig.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der kun udgivet 15 Kr. (til Træsko og Lærred). Ingen Udgift til Møbement. Familien er tarvelig klædt (Manden meget tarvelig) men ordenlig. Møbementet meget tarveligt.
- 4) Manden ryger kun lidt og drikker sjelden Brændevin. Udgiften til Tobak (Skræatobak) c. 4 Kr., til Brændevin 6 Kr., til Fornøielse Intel. Kommunal Skat (til en Landkommune) 1 Kr. 33 Ø. Ingen Udgift til Skoleløn.
- 5) Manden og Børnene ere i en Sygekasse (Konen paa Grund af sin Helbredstilstand nægtet Optagelse); det aarlige Kontingent hertil er 14 Kr. 4 Ø. Udgift til Læge og Medicin 40 Kr. Indboet forsikret, Præmien herfor er 1 Kr. 40 Ø.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været c. 513 Kr. Aaret afsluttedes med Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 14.

1) Arbeidsm., Familie	Mand, 50 Aar 5 Børn Kone, 40 —	} P. 20 Aar (er ude at tjene). Dr. 13 — - 10 — P. 7 — - 3 —
paa 6 Personer (har		
fast Arbeide).		

Manden er arbejdsom og ædrulig.

- 2) Manden, der har fast Arbeide som Dagleier hos en Kjøbmand, har i 1879 havt en Indtægt af 466 Kr. Hans Daglei har i 3 Sommermaaneder været i Kr. 66 Ø., i Resten af Aaret i Kr. 50 Ø. Med Undtagelse af den ene Trediedel af Januar har han været beskæftiget hele Aaret igjennem. Foruden Pengelønnen har han fra Arbeidsherren frit Øl og Brændevin til eget Forbrug (1 Pægl Brændevin daglig). Ved Brændeskjæring (Søndagsarbeide) har han tjent 9 Kr. Arbeidstiden er om Sommeren 15 Timer (3 Timers Hvil), om Vinteren 10 Timer (1½ Times Hvil).
- 3) Konen har Intet fortjent ved Arbeide for Fremmede. Hun syr alt Familiens Tøi, undtagen Mandens Frakker (hvoraf han i 18 Aar kun har faaet en).
- 4) Den ældste Søn har ved at gaa Byærinder tjent 7 Kr., der er gaaet til det fælles Forbrug.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 482 Kr. Manden eiede ved sit Giftermaal 160 Kr., der blev anvendt til at sætte Bo for.
- 6) Familien er i en Gjæld af 20 Kr. Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 32 Kr. Til Brændsel medgaaet 50 Kr. Bopælen, der ligger i Byens Forstad, bestaar af et Værelse, lyst og rummeligt, samt Køkken. Der hører en lille Haveplads til, hvis Udbytte kan sættes til Værdi af 8 Kr.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været c. 380 Kr. Til Middag 1 Ret varm Mad, næsten aldrig færsk Kjød. Manden faar Paalæg paa den tørre Kost, Familien sjelden.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet c. 25 Kr.; til Møblement Intet. Familien er tarvelig men ordenlig klædt. Møblementet tarveligt, men godt holdt.
- 4) Udgiften til Tobak har været c. 10 Kr.; Brændevin har han frit; til Fornøielse Intet. Kommunal Skat (til en Landkommune) 1 Kr. 33 Ø. Ingen Udgift til Skoleløn.
- 5) Manden er i en Sygekasse; det aarlige Kontingent hertil 8 Kr. 84 Ø. Indboet er forsikret, i Præmie herfor betales 1 Kr. 66 Ø.
- 6) Den samlede Udgift har i 1879 været c. 508 Kr. Der har været et Underskud af 20 Kr.

Nr. 15.

1) Arbeidsm., Familie paa 7 Personer (har fast Arbeide).	Mand, 49 Aar Kone, 49 — 6 Børn	}	P. 18 Aar (er ude at tjene).
			Dr. 16 —
			P. 14 —
			- 12 —
			Dr. 10 —
			P. 7 —

Manden er arbejdsom. Konen ordenlig.

- 2) Manden, der er fast Dagleier i et Garveri, hvor han udfører alt Slags Arbeide, har herved haft en Indtægt i 1879 af 510 Kr.; han faar i Dagløn 1 Kr. 66 Ø. baade Sommer og Vinter. Han har haft Beskæftigelse hele Aaret igjennem. Af Arbejdsherren har han Intet modtaget udenfor Pengelønnen. Ved Bierhverv har han tjent 9 Kr. (Brændeskjæring). Arbejdstiden er om Sommeren 14 Timer, om Vinteren 13 Timer, med to Timers Hvil.
- 3) Konen har Intet tjent ved Arbeide for Fremmede. Hun syr Familiens Tøi, undtagen Mandens og sit eget Ydertøi.
- 4) Den ældste Søn, der er i Skomagerlære, har for sit Ophold og Klæder betalt 121 Kr., der er medgaaet til det fælles Forbrug.
- 5) Den samlede Indtægt har været 640 Kr. Ægteskabet stiftedes paa fuldstændig bar Bund. Ingen Formue.
- 6) Familien er ikke i Gjæld. Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 32 Kr. Til Brændsel medgaaet 45 Kr. Bopælen, der ligger i Byens Forstad, bestaar af to smaa Værelser med Køkken, er lys og venlig. Der hører et Stykke Havejord til, hvis Udbytte kan sættes til Værdi af 8 Kr.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan med nogenlunde Sikkerhed ansættes til 490 Kr. (Husmoderen har faaet c. 9½ Kr. ugenlig). Til Middag i Ret varm Mad (sjelden færsk Fisk, aldrig færsk Kjød). Manden og den ældste Søn faa Paalæg paa den tørre Kost.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet c. 30 Kr.; til Møblement Intet. Familien er tarvelig men net og ordenlig klædt. Møbementet tarveligt men godt.
- 4) Udgiften til Tobak (Skraatobak) har været 5 Kr., til Brændevin 20 Kr., til Fornøielser Intet. Kommunal Skat (til en Landkommune) 1 Kr. 33 Ø. Ingen Udgift til Skoleløn.
- 5) Manden og Børnene ere i en Sygekasse; det aarlige Kontingent hertil 15 Kr. 8 Ø. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 1 Kr. 66 Ø.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været 640 Kr. Der har hverken været Over- eller Underskud.

Nr. 10.

1) Arbeidsmand, Familie paa 6 Mand, 38 Aar	} P. 8 Aar	
Personer (har fast Arbeide). Kone, 36 — 4 Børn		
		- 6 —
		- 5 —
	Dr. 2 —	

Manden er en flink Arbeider men temmelig tilbøilig — ialfald tidligere — til Spil. Konen arbeidsom og ordenlig.

- 2) Manden, der har fast Arbeide hos en Kjøbmand, har i 1879 havt en Indtægt af 520 Kr.; hans Dagløn har de 9 Maaneder af Aaret været 1 Kr. 66 Ø., de tre Sommermaaneder 1 Kr. 85 Ø. Han har havt Beskæftigelse hele Aaret. Af Arbeidsherren har han foruden Pengelønnen Intet modtaget. Intet Bierhverv. Arbeidstiden er om Sommeren 15 Timer (3 Timers Hvil), om Vinteren 10 Timer (1½ Times Hvil).
- 3) Konen har ved Vask og Syning for Fremmede tjent c. 30 Kr. Hun syr alt Familiens Tøi, med Undtagelse af Mandens Ydertei.
- 4) Børnene have Intet kunnet bidrage til den fælles Indtægt
- 5) Den samlede Indtægt har i Aarets Løb været 550 Kr. Ved Ægteskabets Begyndelse eiede Manden og Konen tilsammen c. 400 Kr., hvoraf største Delen gik til at sætte Bo for, Resten under et langt Sygeleie, som Konen gennemgik i det 2det Aar af Ægteskabet.
- 6) Manden skylder til sin Arbeidsherre 155 Kr. (denne Sum er laant i Løbet af de sidste 5 Aar). Familien modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 50 Kr.; til Brændsel medgaaet 50 Kr. Bopælen, der ligger i Byens Forstad, bestaar af et Værelse med Kjøkken, er nogenlunde rummelig og lys. Der hører et Stykke Have til, hvis Udbytte kan ansættes til Værdi af 10 Kr.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan ansættes til c. 390 Kr. Til Middag i Ret varm Mad (næsten aldrig færsk Kjød). Manden faar Paalæg paa den tørre Kost, de øvrige Medlemmer af Familien derimod ikke
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 50 Kr.; til Møblement Intet. Familien er net og ordenlig klædt. Møblementet tarveligt, men godt holdt.
- 4) Udgiften til Tobak har været c. 10 Kr., til Brændevin og Forneielser 15 Kr. Kommunal Skat (til en Landkommune) 1 Kr. 33 Ø. Ingen Udgift til Skoleløn.
- 5) Manden er i en Sygekasse; Kontingentet hertil 8 Kr. 84 Ø. Indboet er forsikret, i Præmie herfor betales 2 Kr. 30 Ø.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været c. 577 Kr. Aaret har givet et Underskud af 30 Kr.

Nr. 17.

			}	P. 13 Aar
				- 12 —
				Dr. 11 —
1)	Arbeidsmand, Familie paa Mand, 44 Aar	8 Børn		- 10 —
	10 Pers. (har fast Arbeide). Kone, 34 —			P. 9 —
				- 8 —
			- 3 —	
			- ½ —	
- 2) Manden, der er Gaardskarl¹⁾ hos en Kjøbmand, har i 1879 havt i fast Løn 108 Kr. og ved Drikkepenge tjent c. 500 Kr. Af Arbeids-herren faar han desuden Øl, Brændevin og Tobak til eget Forbrug. Som Bierhverv har han handlet lidt med Skind og Vildt, hvorved han i Aarets Løb har tjent c. 50 Kr. Arbeidstiden er forskjellig, i Reglen 14 Timer om Sommeren og 13 Timer om Vinteren med 2 Timers Hvil.
- 3) Konen har ingen Indtægt havt ved Arbeide for Fremmede. Hun syr Familiens Indertøi, men ikke dens Ydertøi.
- 4) Hvad det ældste af Børnene har tjent ved at gaa Byærinder (13 Kr.), er sat i Sparekassen for hende.
- 5) Den samlede Indtægt i 1879 har været 658 Kr. Manden eiede ved Ægteskabets Begyndelse 200 Kr., som blev anvendt til at sætte Bo for. Han eier nu sit eget Hus, vurderet til 2000 Kr., hvorpaa han skylder 400 Kr. Han har arvet 150 Kr., Resten har han tjent selv.
- 6) Der skyldes i Smaasummer 60 Kr. bort. Familien modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) Til Skatter, Reparationer og Forrentning af Gjælden paa Huset er der medgaaet 36 Kr. Ved Fremleie indvindes 40 Kr. Til Brændsel er der medgaaet 40 Kr. Bopælen, der ligger i Byens Forstad, er ret god; den bestaar af 2 Værelser med Kjøkken. Der hører et Stykke Havejord til.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været c. 570 Kr. Til Middag i Ret varm Mad (af og til færsk Kjød). Manden faar Paalæg paa den tørre Kost, de øvrige Medlemmer af Familien sjelden.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 60 Kr.; til Møblement Intet. Famillen er net og ordenlig klædt. Møblementet ret godt.
- 4) Tobak og Brændevin har Manden frit. Til Fornøielser er der brugt c. 5 Kr. Kommunal Skat (til en Landkommune) 2 Kr. Ingen Udgift til Skoleløn.
- 5) Manden er i en Sygekasse; det aarlige Kontingent hertil 9 Kr. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betaales 2 Kr. 25 Ø. Udgift til Læge og Medicin i Anledning af Børnenes Sygdom 12 Kr.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været c. 700 Kr. Aaret har givet et Underskud af 40 Kr. (men desuden er Renten af den Kapital forbrugt, som Manden har staaende i sit Hus).

¹⁾ Jeg har taget denne Mand med som Exempel paa den i Provinskjøbstermer forholdsvis ikke ubetydelige Part af Arbeidere, i Reglen gifte, der finde deres Erhverv som Gaardskarle hos Kjøbmænd.

Nr. 18.

- 1) Arbeidsmand, Familie paa 4 Pers. Mand, 40 Aar 2 Børn { Dr. 5 Aar
(har ikke havt fast Arbeide). Kone, 28 — { P. 2 —
Manden er anset for en stræbsom og jevn dygtig Arbeider.
- 2) Manden har i 1879 havt en Indtægt som Arbeidsmand af c. 270 Kr. I de 8 Maaneder af Aaret har han havt Arbeide hos en Avlsbruger tæt ved Byen, paa en Dagløn af 1 Kr. i de 6 Maaneder og 75 Ø. i de 2 Maaneder, foruden Kosten. Af de øvrige 4 Maaneder har han, Alt sammenlagt, knap havt Arbeide i to (hos Kjøbmænd), til en Dagløn af 1 Kr. 50 Ø. foruden Øl og Brændevin til eget Forbrug. Intet Bierhverv. Arbeidstiden 14 Timer om Sommeren og 12 Timer om Vinteren (2 Timers Hvil).
- 3) Konen har ved Syning og Vask for Fremmede tjent c. 20 Kr. Hun syr Familiens Tøi, undtagen Mandens og sit eget Ydertøi.
- 4) Børnene have Intet kunnet bidrage til den fælles Indtægt.
- 5) Den samlede Indtægt har været 290 Kr. foruden Kosten til Manden i de 8 Maaneder af Aaret. Ved Ægteskabets Begyndelse eiede de tilsammen 200 Kr., der blev anvendt til at sætte Bo for.
- 6) Familien er i en Gjæld af 30 Kr. Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 20 Kr. Til Brændsel medgaaet 32 Kr. Bopælen, der ligger i Byens Forstad, er daarlig, mangler Lys og Luft; den bestaar af 1 Værelse uden Kjøkken.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 240 Kr. (Konen har i de 8 Maaneder, hvor Manden har havt Kosten hos Arbeidsgiveren, faaet 4 Kr. ugenlig, de øvrige 4 Maaneder omtr. 6 Kr. ugenlig til at føre Hus for). Til Middag som oftest 1 Ret varm Mad, undertiden dog kun Fedtebrød og Kaffe. Manden faar Paalæg paa den tørre Kost, de øvrige Medlemmer af Familien ikke.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 15 Kr.; til Møbement Intet. Familien er tarvelig klædt. Møbementet meget tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak (Skraatobak) har været 4 Kr.; til Brændevin 5 Kr.; til Fornøielser Intet. Kommunal Skat (til en Landkommune) 1 Kr. 33 Ø.
- 5) Ingen af Familien er Medlem af Sygekasse. Indboct er forsikret; i Præmie derfor betales 1 Kr. 60 Ø. Udgift til Medicin c. 4 Kr.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været 323 Kr. Aaret sluttede med et Underskud paa 30 Kr.

Nr. 19.

1) Arbeidsmand, Familie
paa 4 Pers. (har ikke
havt fast Arbeide). | Mand, 54 Aar
Kone, 50 — | 4 Børn | } P. 24 Aar }
- 20 — }
Dr. 11 — }
P. 6 — }
ere ude
at tjene. |
|---|----------------------------|--------|---|

Manden har ikke Ord for at være nogen flittig Arbeider, ligesom han ogsaa er lidt tilbøilig til Svir.

- 2) Mandens Indtægt som Arbeidsmand har i 1879 været c. 315 Kr., dels ved Akkordarbeide (Jordarbeide) dels paa Dagløn hos Kjøbmænd. I sidste Tilfælde har han havt 1 Kr. 50 Ø. a 1 Kr. 66 Ø. i Dagløn foruden Øl og Brændevin til eget Forbrug. Alt sammenlagt, har han næppe havt Beskæftigelse de 8 Maaneder af Aaret. Intet Bierhverv. Arbeidstiden er om Sommeren 15 Timer og om Vinteren 10 Timer med 2 Timers Hvil.
- 3) Konen har ved Strikning af Trøier tjent c. 15 Kr. Hun syr alt Familiens Tøi med Undtagelse af sit eget og Mandens Ydertøi.
- 4) Fra de to Børn, der ere ude at tjene, er der bidraget 30 Kr. til Familiens Underhold. Det ældste af de i Hjemmet værende Børn har tjent c. 8 Kr. (ved Indsamling af Hundegjødning til Handskeskindsfabrikken).
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været c. 368 Kr. Ved Ægteskabets Begyndelse eiede Manden 400 Kr., som blev anvendt til at sætte Bo for.
- 6) Familien er i en Gjæld af 40 Kr. Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) Manden har fri Bolig til Gjengjæld for at have Opsyn med det Hus, hvori han bor (en nu nedlagt Fabrik). Til Brændsel er der medgaaet 46 Kr. Bopælen, der bestaar af 1 Værelse med Kjøkken, er lille men ret god. En lille Haveplads hører til.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan med nogenlunde Sikkerhed ansættes til 300 Kr. Til Middag 1 Ret varm Mad (sjelden Fisk, aldrig færsk Kjød). Manden faar i Reglen Paalæg paa den tørre Kost, de andre Medlemmer af Familien ikke.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 25 Kr.; til Møblement Intet. Familien er tarvelig men ordenlig klædt. Møblementet tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak (Skraatobak) har været 6 Kr., til Brændevin 13 Kr., til Fornøielser Intet. Kommunal Skat (til en Landkommune) 1 Kr. 33 Ø. Ingen Udgift til Skoleløn.
- 5) Manden er i en Sygekasse; det aarlige Kontingent hertil 9 Kr. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 76 Ø. Udgift til Medicin for Kone og Børn c. 6 Kr.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været c. 407 Kr. (fri Bolig). Aaret har givet et Underskud af 40 Kr.

Nr. 20.

- 1) Arbeidsmand, Familie paa 4 Pers. Mand, 42 Aar (har ikke havt fast Arbeide). Kone, 42 — 2 Børn {P. 8 Aar
Dr. 1 —
Manden har Ord for at være en dygtig men just ikke flittig Arbeider.
- 2) Manden har i 1879 havt en Indtægt som Arbeidsmand af c. 380 Kr., for største Delen ved Jordarbeide paa Akkord (Mærgelgravning, Grøftgravning o. s. v.). Naar han har arbejdet paa Dagløn, har denne været 1 Kr. 33 Ø.—2 Kr. Alt sammenlagt, har han næppe havt Arbeide mere end de 9 Maaneder af Aaret. Intet Bierhverv. Arbeidstiden er om Sommeren 13 Timer og om Vinteren 10 Timer med 2 Timers Hvil.
- 3) Konen har ved Syning og Vask for Fremmede tjent c. 20 Kr. Hun syr Familiens Tøi undtagen Mandens og sit eget Ydertøi.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til den sælles Indtægt.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været c. 400 Kr. Da de giftede sig, eiede Manden 100 Kr., som blev afbetalt paa et Hus, han strax købte for 1000 Kr. Husets Værdi er for Tiden 1200 Kr.; der skyldes derpaa 625 Kr. Møblementet have de siden anskaffet sig lidt efter lidt.
- 6) I Smaaabeløb skyldes der bort 60 Kr. Familien modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) Til Skatter, Reparation og Forrentning af Gjæld paa Huset er der medgaaet 35 Kr. (den virkelige Husleie 49 Kr.). Til Brændsel er der medgaaet 26 Kr. (han har købt Træ i en nærliggende Skov og selv savet det). Bopælen, der ligger udenfor Byen men paa dens Grund, er rummelig og god, bestaar af 2 Værelser med Kjøkken. Der hører en Haveplads til, hvis Udbytte kan ansættes til Værdi af c. 18 Kr.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan med nogenlunde Sikkerhed anslaaes til 350 Kr. Til Middag 1 Ret varm Mad (aldrig færsk Kjød). Manden faar Paalæg paa den tørre Kost, de øvrige Medlemmer af Familien af og til.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 15 Kr., til Møblement Intet. Familien er tarvelig men ordenlig klædt. Møblementet tarveligt, men rigeligt og godt holdt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 4 Kr., til Brændevin 11 Kr.; til Forneielser Intet. Kommunal Skat 2 Kr. I Skoleløn er der betalt 16 Kr. for det ældste Barn (Pogeskole).
- 5) Ingen af Familien er i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 1 Kr. 66 Øre.
- 6) Den samlede Udgift har i 1879 været 460 Kr. Aaret gav et Under-skud af 60 Kr. og han har desforuden brugt Renten af sine i Huset indestaaende Penge.

Nr. 21.

- 1) Arbeidsmand, Familie paa 4 Pers. Mand, 38 Aar { Dr. 6 Aar
(har ikke havt fast Arbeide). Kone, 28 — 2 Børn { - 3 —
Manden er arbeidsom og sparsomlig.
- 2) Som Daglønner har Manden i 1879 havt en Indtægt af c. 390 Kr., hovedsagelig ved Brølægningsarbejde. Han har i Gjennemsnit havt 1 Kr. 66 Ø. i Dagløn (1 Kr. 50 Ø.—2 Kr.). Alt sammenlagt, har han næppe havt Arbeide de 9 Maaneder af Aaret. Ved Bieerhverv har han tjent c. 45 Kr. (Fiskeri). Arbeidstiden er om Sommeren 13 Timer, om Vinteren 10 Timer med 2 Timers Hvil.
- 3) Konen har ved Syning tjent 15 Kr. Hun syr alt Familiens Tøi, undtagen Mandens Ydertøi.
- 4) Børnene have Intet kunnet bidrage til den fælles Indtægt.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været c. 450 Kr. Ved Ægteskabets Begyndelse ejede Manden og Konen tilsammen 300 Kr., som for største Delen blev anvendt til at sætte Bo for. Ingen Formue.
- 6) Familien er ikke i Gjæld, Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betal: 60 Kr. Til Brændsel er der medgaaet 38 Kr. Bopælen, der ligger udenfor Byen, men paa dens Grund, bestaar af 2 Værelser med Kjøkken, er rummelig og lys. Der hører en Haveplads til, hvis Udbytte kan ansættes til Værdi af 12 Kr.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været c. 300 Kr. (Konen har næsten hele Aaret havt 6 Kr ugenlig til at føre Hus for). Til Middag 1 Ret varm Mad (af og til færsk Fisk, men aldrig færsk Kjød). Manden alene faar Paalæg paa den tørre Kost.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet c. 25 Kr.; til Møblement Intet. Familien er tarvelig men ordenlig klædt. Møblementet tarveligt men godt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 8 Kr., til Brændevin 16 Kr., til Forneielser Intet. Kommunal Skat 2 Kr.
- 5) Ingen af Familien er i Sygekasse. Indboet er forsikret; der betales i Præmie derfor 2 Kr. 10 Ø.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været 451 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 22.

1) Arbeidsmand, Familie paa 7 Pers. Mand, 42 Aar
(har sidste Aar ikke havt fast Kone, 39 — 5 Børn
Arbeide). | } | Dr. 14 Aar
- 13 —
P. 10 —
- 7 —
Dr. 3 — |
|---|---|---|

Manden, der ved uheldige Omstændigheder er bragt ud af et tidligere vel lønnet Erhverv, er anset for en flink Arbeider.

- 2) Som Arbeidsmand har han i 1879 havt en Indtægt af c. 295 Kr. Hovedsagelig har han arbeidet paa Akkord (Veiarbeide, Jordarbeide), kun sjelden paa Dagløn; denne har i Gjennemsnit været 1 Kr. 66 Ø. Alt sammenlagt, har han næppe havt Arbeide de 8 Maaneder af Aaret (i to Maaneder har han været syg). Som Bierhverv har han forfærdiget River og derved tjent 64 Kr. Arbeidstiden har om Sommeren været 14 Timer og om Vinteren 10 Timer med 2 Timers Hvil.
- 3) Konen har tjent 20 Kr. ved Syning og Vask for Fremmede. Hun syr alt Familiens Tøi, undtagen Mandens Frakker.
- 4) De to ældste Børn have i Sommerens Løb ved Kreaturvogtning tjent 58 Kr., der er medgaaet til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været c. 437 Kr. Ægteskabet begyndte paa fuldstændig bar Bund.
- 6) Familien er i en Gjæld af 135 Kr. Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleie er der betalt 58 Kr. Til Brændsel medgaaet 40 Kr. Bopælen, der ligger udenfor Byen men paa dens Grund, bestaar af 2 Værelser med Kjøkken, er rummelig og ret god. Der hører en Haveplads til, hvis Udbytte kan ansættes til Værdi af 15 Kr.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan med nogenlunde Sikkerhed anslaaes til 340 Kr. Til Middag 1 Ret varm Mad (mest Vandmad — næsten aldrig færsk Kjød). Manden alene faar Paalæg paa den tørre Kost.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 55 Kr.; til Møblement Intet. Familien er tarvelig klædt. Møblementet tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 8 Kr., til Brændevin 15 Kr., til Forføtelser 2 Kr. Kommunal Skat 2 Kr. Ingen Udgift til Skoleløn.
- 5) Ingen af Familien er i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 1 Kr. 92 Ø. Udgift til Medicin c. 8 Kr.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været c. 530 Kr. Aaret har givet et Underskud af 100 Kr.

TABEL I.

Oversigt over den daglige Fortjeneste¹⁾ og Arbeidstiden i en mindre Provinskjøbstad i 1879.

Beskjæftigelse.	Kontant Fortjeneste pr. Dag.		Anmærkning	Arbeidstimer pr. Dag.			
	Sommer.	Vinter.		Sommer.	Vinter.	Hviletid.	
						Sommer	Vinter.
	Kr.	Kr.		T.	T.	T.	T.
Bygnings og Møbelsnedker	2	1,50	Den almindelig Dagløn for Svende	14	13	2	1½
Skræder (Akkordarbeide)	1,99	1,99		14	13	2	1½
Skomager (Akkordarbeide)	1,66	1,66		14	13	2	1½
Bager	1	1	Den almindelige Dagløn for Svende	ingen fast Arbeidstid			
	foruden	Kosten					
Modelsnedker	2,25	2,25	Af Jernstøberiets 11 Arbeidere har 1 i Dagløn 2,55 Kr.; 5 have 2,25 Kr.; 5 (Arbeidsmænd) 1,95 Kr.	14	13	2	2
Garver (Akkordarbeide)	2,25	2,25	En almindelig kraftig Arbeider tjener 15 pCt. mere.	14	13	2	2
Farver (Dampfarveri og Spinderi)	2,25	2,25	Den almindelige Dagløn for Svende	14	14	1½	1½
Tømrer (Akkordarbeide)	2,60	2,60	Daglønner er 2,33 a 3 Kr.	13	12	2	2
Murer (Akkordarbeide)	2,64	2,64	Daglønner er 2 a 3 Kr.	13	13	2	2

do. (Spritfabrik)	2,33	2,33 ²	Denne Løn naa kun 3 gifte Arbeidere paa Fabrikken.	12	15	2	2
Arbeidsmand (fast Arbeide)	1,66	1,66		15	10	3	1½
do.	1,66 (3 Mdr.)	1,50 ²	Den almindelige Dagløn hos Kjøbmænd.	15	10	3	1½
do.	1,66	1,66	Den almindelige Dagløn for Arbeidsmænd i Garverierne.	14	13	2	2
do.	1,85 (3 Mdr.)	1,66		15	10	3	1½
do. (Gaardskar)	2 ²)	2 ²)	Denne daglige Indtægt menes de fleste Gaardskarle hos Kjøbmænd at naa.	14	13	2	2
Arbeidsmand (løst Arbeide) for største Delen Akkordarb.	1,62	1,62		13	10	2	2
do. do.	1,54	1,54		15	10	2	2
do. do.	1,46	1,46		14	10	2	2
do. (løst Arbeide)	1 Kr. i 6 Maaneder, 75 Ø. i 2 Maaneder — foruden Kosten; 1 Kr. 50 Ø. ²) i Resten af Aaret.			14	12	2	2
do.	I Gjennemsnit 1,66 Kr. i Dagløn.			13	10	2	2

1) Ved Akkordarbeide er den daglige Fortjeneste ndregnet ved at dividere Indtægten af Mandens Hovederhverv med Antallet af Arbeidsdage. Dette er sat til 300, hvor han har haft Arbeide hele Aaret igjennem. I enkelte Tilfælde bliver Resultatet herved lidt for høit, da Udbyttet af Søndagsarbeide, hvor d. tte finder Sted, ligesaa hyppig er at søge under Hovederhverv som under Bieerhverv.

2) Foruden Øl og Brændeivin til eget Forbrug.

TABEL II.

Oversigt over 22 Arbejderfami

N. mmer	Mandens Beskæftigelse.	Antal af Personer i Familien.	Indtægt.					Husleje.	Brændsel.	Føde (Belys- ning og Vask).
			Mandens Indtægt.		Konens Indtægt.	Børnens Indtægt.	Samlet Indtægt.			
			Hoved- ehærr.	Bi- ehærr.						
			Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
1	Snedkersvend	5	550 à 560	"	c. 15	"	565 a 575	70	42	360
2	Skrædersvend	5	598	"	"	"	598	70	48	440
3	Skomagervend	5	500	"	c. 30	"	c. 530	60	56	c. 340
4	Bagersvend	6	365 ¹⁾	"	c. 45	"	c. 410	60	42	c. 240 ⁵⁾
5	Modelsnedker	8	750	20	40 a 50	12	820 a 830	70	56	572
6	Garversvend	4	675	"	26	"	701	80	50	520
7	Farversvend	6	715	"	"	"	715 ^{35 3)}	47	468	
8	Tømrer	6	610	90	"	"	700	80	30 ⁴⁾	c. 430
9	Murer	4	c. 480	20	"	"	c. 500	" ⁵⁾	60	c. 300 ⁶⁾
10	Fabrikarbejder (Handskeskindsfabrik)	5	800	"	"	"	800	100	60	c. 480
11	do. (Dampfarveri og Spinderi)	6	606	"	102	"	708	80	42	c. 460
12	do. (Spritfabrik)	8	728	60	"	"	788	50	52	570
13	Arbejdsmand (fast Arbejde)	4	510	"	"	8	518	28	44	c. 360
14	do.	6	466	9	"	7	482	32	50	c. 380
15	do.	7	510	9	"	121	640	32	45	490
16	do.	6	520	"	30	"	550	50	50	c. 390
17	do. (Gaardskarl)	10	608	c. 50	"	"	c. 658	" ⁵⁾	40	c. 570
18	Arbejdsmand (løst Arbejde)	4	270 ²⁾	"	20	"	290	20	32	240 ⁵⁾
19	do.	4	c. 315	"	c. 15	38	c. 368	frit	46	300
20	do.	4	c. 380	"	20	"	c. 406	35 ³⁾ , 20 ⁴⁾		350
21	do.	4	c. 390	c. 45	15	"	c. 450	60	38	300
22	do.	7	c. 295	64	20	58	c. 437	58	40	340

¹⁾ Foruden Kosten hele Aaret.²⁾ Foruden Kosten i 8 Maanedes.⁵⁾ Foruden Kosten til Manden en Del af eller hele Aaret.⁶⁾ Foruden U

ægt og Udgift i 1879.

Udgift.												Overskrud i 1879.	Underskrud i 1879.	Gjæld.
Tobak.	Brændevin.	Fornøielse.	Kommunal Skat.	Skoleløn.	Slid paa Værktøi.	Kontingent.		Premie for Fors. af Indbo	Læge og Medicin.	Samlet Udgift.				
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Syge-kasse.	Alderdomsfors.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
"	c. 6	"	3	"	"	18,70	"	2,20	"	561	15	"	"	
5	21	c. 15	2	"	1	16,76	"	2	"	c. 640	"	50	140	
7	23	c. 5	1	"	5	16	"	1,40	"	c. 566	"	35	40	
12	c. 5	"	1	"	"	13,50	"	"	"	c. 410	"	"	"	
4,16	10	"	3,50	15	"	10,20	"	2	20	821	"	"	400	
"	c. 20	"	3,50 ⁷⁾	"	"	15,60	"	5	"	c. 764	"	60	"	
"	16,52	"	2 ⁷⁾	"	"	"	"	4,20	"	716	"	"	"	
13	31	"	2 ⁷⁾	"	c. 25	8,84	"	3	"	c. 703	"	"	100	
8	21	"	8 ⁷⁾	"	c. 10	16	"	5	"	c. 498	"	"	"	
"	52	c. 20	7 ⁷⁾	"	"	17,68	"	7	"	c. 890	"	90	60	
25	c. 40	"	1	"	"	8,84	"	"	"	c. 706	"	"	40	
6	frit	c. 5	1,33 ⁷⁾	"	"	21,84	"	1,95	"	c. 832	"	40	100	
4	6	"	1,33 ⁷⁾	"	"	14,4	"	1,40	40	c. 513	"	"	70	
10	frit	"	1,33 ⁷⁾	"	"	8,84	"	1,66	"	c. 508	"	20	20	
5	20	"	1,33 ⁷⁾	"	"	15,8	"	1,66	"	640	"	"	"	
10	c. 15	"	1,33 ⁷⁾	"	"	8,84	"	2,30	"	c. 577	"	30	150	
frit	frit	c. 5	2 ⁷⁾	"	"	9	"	2,25	12	c. 700	"	40	60	
4	5	"	1,33 ⁷⁾	"	"	"	"	1,60	c. 4	323	"	30	30	
6	13	"	1,33 ⁷⁾	"	"	9	"	0,76	c. 6	407	"	40	40	
4	11	"	2	16	"	"	"	1,66	"	460	"	60	60	
8	16	"	2	"	"	"	"	2,10	"	c. 451	"	"	"	
8	15	2	2	"	"	"	"	1,92	c. 8	c. 530	"	100	135	

n er Huseier.
Ko.

4) Særegne Omstændigheder have formindsket Udgiften til Brændsel.
7) Skatten svares til en Landkommune.

TABEL III.

Sammenstilling af nogle industrielle Arbejderes Indtægt
i Hobro og Odense¹⁾.

Profession.	Hobro (1879)	Odense (1872)	} med Tillæg af de Pro- cent, som Arbejdslønnen opgives (for Hobro) at være højere i 1879 end i 1872.	
Bygnings- og Møbelsnedker	560 Kr.	580 à 750 Kr.	+ 0 pCt.	580 à 750 Kr.
Skræder	598 Kr.	590 à 650 Kr.	+ 20 pCt.	708 à 780 Kr.
Skomager	495 Kr.	400 à 484 Kr.	+ 15 pCt.	460 à 556 Kr.
Modelsnedker	750 Kr.	676 Kr.	+ 18 pCt.	797 Kr.
Garver	675 à 775 Kr.	676 à 800 Kr.	+ 0 pCt.	676 à 800 Kr.
Farver	715 Kr.	460 à 500 Kr.	+ 30 pCt.	598 à 650 Kr.
Tømrer	585 Kr.	403 à 500 Kr.	+ 15 pCt.	463 à 575 Kr.
Murer	470 Kr.	480 à 620 Kr.	+ 15 pCt.	552 à 713 Kr.

¹⁾ For den sidste Bys Vedkommende cfr. „Oplysninger om Fabrik- og Haandværks- Arbejdernes Fortjeneste i Odense, meddelte af Arbejderne selv“. Da den for Odense opgivne Indtægt er „Mandens Nettofortjeneste, i Reglen uden Hensyn til hvad Søndagsfortjeneste, Bierhverv udenfor Professionen eller Konens og Berns Erhverv kan indbringe“ — vedrøre de for Hobro opgivne Tal ogsaa kun Mandens Fortjeneste ved hans Hovederhverv, med Fradrag af Udgiften til Slid paa Værktoi.

TABEL IV.

Den af 20 Arbejderfamiliers Regnskab uddragne Udgift pr. Individ (de to Familier, hvor Manden fik Kosten hos Arbejdsgiveren, ere udeladte).

Familiens Størrelse.	Samlet Udgift.	Udgift pr. Individ.
5 Personer	561 Kr.	112 Kr. 20 Ø.
5 —	640 -	128 - " -
5 —	566 -	113 - 20 -
8 —	821 -	102 - 62 -
4 —	764 -	191 - " -
6 —	748 - ¹⁾	124 - 66 -
6 —	703 -	117 - 16 -
4 —	578 - ¹⁾	144 - 50 -
5 —	890 -	178 - " -
6 —	706 -	117 - 66 -
8 —	832 -	104 - " -
4 —	513 -	128 - 25 -
6 —	508 -	84 - 66 -
7 —	640 -	91 - 42 -
6 —	577 -	96 - 16 -
10 —	760 - ¹⁾	76 - " -
4 —	407 -	101 - 75 -
4 —	473 - ¹⁾	118 - 25 -
4 —	451 -	112 - 75 -
7 —	530 -	75 - 71 -
I Gjennemsnit pr. Individ		115 Kr. 90 Ø.

Af »Oplysninger om Arbejdernes økonomiske Vilk. o. s. v.« fremgaar det, at Gjennemsnitsudgiften pr. Individ var 180 Kr. 64 Ø. i 23 københavnske Arbejderfamilier, som gennem »Dansk Arbejdersamfund« havde opgivet deres Udgifter i 1872, men tillige at Pluraliteten af de paa Schemaerne givne Besvarelser, i Forbindelse med Opgivelserne fra 7 andre københavnske Arbejderfamilier, viste en Gjennemsnitsudgift af 155 Kr. 42 Ø. Holde vi os til det sidste Beløb, som efter ovennævnte statistiske Værk tør anses for at stemme nærmest med Virkeligheden, da bliver Gjennemsnitsudgiften pr. Individ i en Arbejderfamilie 34 pCt. højere i København (1872) end i Hobro (1879). Skjøndt det ikke kan give synderlig Feil i Procentregningen, maa det dog erindres, at Udgiften for Hobro indbefatter nogle mindre Poster, der ikke ere optagne i den for København opgivne Udgift.

) I disse Beløb er medregnet Renten af den Kapital, som Manden selv har staaende i sit Hus.

TABEL Va.

Detallerede Oplysninger om nogle Arbejderfamiliers Udgift til Føde (Belysning og Vask iberegnet).

Ugenlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 6 Børn (Indtægt 788 Kr.). Nr. 12 (Fabrikarbejder).	Til Sammenligning anføres Pristorskjel- len i 1880 (Marts).	Ugenlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 5 Børn (Indtægt 640 Kr.). Nr. 15 (Arbeidsmand).	Til Sammenligning anføres Pristorskjel- len i 1880 (Marts).
7 Rugbrød	3 Kr. 15 Ø.	6 Rugbrød	2 Kr. 70 Ø.
2 Pd. Smør	1 - 60 -	1 Pd. Smør	" - 70 -
2 Pd. Fedt	" - 80 -	2 Pd. Fedt	" - 80 -
3 Pd. Mel	" - 54 -	2 Pd. Mel	" - 36 -
1 Pd. Gryn	" - 25 -	1½ Pd. Gryn	" - 38 -
1 Pot. Ærter	" - 25 -	¼ Pd. Kaffe	" - 32 -
¼ Pd. Kaffe	" - 32 -	2 Cichorier	" - 14 -
2 Cichorier	" - 14 -	⅛ Pd. The	" - 18 -
¼ Pd. Sukker	" - 10 -	¼ Pd. Pudersukker	" - 10 -
27 Potter Mælk	1 - 40 -	¼ Pd. brunt Sukker	" - 16 -
½ Pægl Fløde	" - 8 -	14 Potter Mælk	" - 70 -
1 Pd. Sæbe	" - 24 -	1 Pd. Sæbe	" - 24 -
1 Pd. Soda	" - 10 -	1 Pd. Soda	" - 10 -
1 Pd. Flæsk	" - 44 -	3 Pd. Flæsk	1 - 32 -
2 Pd. færsK Kjød	" - 80 -	½ Pd. Rismel	" - 14 -
½ Pd. Rismel	" - 14 -	½ Pot. Petroleum	" - 12 -
1 Pot. Petroleum	" - 24 -	¼ Skjæppe Kartoffler	" - 20 -
1 Fjerdingkar Kartoffler	" - 20 -	Salt, Svovlstikker, Kryderi	" - 20 -
Salt, Svovlstikker, Kryderi	" - 25 -	Ost	" - 40 -
Ost bruges ikke	" - " -	Øl	" - 20 -
Øl har Manden frit til eget For- brug og det bruges ellers ikke i Husholdningen	" - " -	9 Kr. 46 Ø.	10 Kr. 57 Ø. Stigning af 12 pCt.
11 Kr. 4 Ø.	12 Kr. 62 Ø. Stigning af 15 pCt.		

TABEL V b.

Ugenlig Udgift for en Familie paa 3 Voxne og 3 Børn (Indtægt 715 Kr.). Nr. 7 (Farversvend).	Ugenlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 3 Børn (Indtægt 598 Kr.). Nr. 2 (Skrædersvend).
Rugbrød og Sigtebrød 1 Kr. 90 Ø.	3 Rugbrød og 1 Sigtebrød 1 Kr. 60 Ø.
færsk Kjød og Flæsk 2 - 15 -	Flæsk og færsk Kjød 2 - -
færsk Fisk - 30 -	færsk Fisk - 35 -
2 Pd. Smør 1 - 50 -	1 ¹ / ₂ Pd. Smør 1 - 20 -
1 Pd. Mel - 16 -	1 ¹ / ₂ Fjerdingspund Kaffe - 48 -
1 ¹ / ₂ Pd. Byggryn - 22 -	2 Cichorier - 14 -
1/4 Pd. Kaffe - 32 -	1/2 Pd. Mel - 9 -
1 Cichorie - 7 -	1 ¹ / ₂ Pd. Gryn - 38 -
2 Lod The - 14 -	1/2 Pd. Pudersukker - 20 -
1/2 Pd. Pudersukker - 20 -	1 Pot Ærter - 25 -
1/4 Pd. hvidt Sukker - 14 -	10 Potter Mælk - 50 -
6 Potter Mælk - 30 -	1/2 Pd. Sæbe - 12 -
1/2 Pot Fløde - 32 -	1/2 Pd. Soda - 5 -
1/2 Snes Æg - 30 -	1 Pot Petroleum - 24 -
1/2 Pd. Sæbe - 12 -	1/2 Skjæppe Kartofler - 40 -
1 Pd. Soda - 8 -	Ost - 35 -
1 Pot Petroleum - 24 -	Salt, Svovlstikker - 12 -
Salt, Svovlstikker - 10 -	
Ost - 35 -	
Øl bruges næsten ikke - -	
Kartofler haves fra egen Have - -	
	8 Kr. 47 Ø.
8 Kr. 91 Ø.	

TABEL V c.

Ugenlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 3 Børn (Indtægt 560 Kr.). Nr. 1 (Snedkersvend).	Ugenlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 2 Børn (Indtægt 400 Kr.). Nr. 20 (Arbejdsmand).
3 Rugbrød 1 Kr. 35 Ø.	4 Rugbrød 1 Kr. 80 Ø.
1 Pd. Smør - 80 -	1/2 Pd. Smør - 40 -
Flæsk og Kjød (hver 2den Uge Flæsk, hver 2den Kjød) 2 - -	2 Pd. Fedt - 80 -
1/4 Pd. Kaffe - 32 -	2 Pd. Flæsk - 88 -
1 Cichorie - 7 -	1 Pd. Bygmel - 15 -
1/4 Pd. Pudersukker - 10 -	2 Pd. Byggryn - 30 -
1 Pd. Bygmel - 14 -	1/16 Pd. Kaffe - 8 -
1 Pd. Byggryn - 15 -	1 Cichorie - 7 -
21 Potter Mælk 1 - 5 -	1/2 Pd. Pudersukker - 20 -
Kaal - 10 -	10 Potter Mælk - 50 -
1/2 Pd. Sæbe - 12 -	1/4 Pd Sæbe - 6 -
1/2 Pd. Soda - 4 -	1/4 Pd. Soda - 2 -
1 Pot Petroleum - 24 -	1/4 Pot Petroleum - 6 -
1 Fjerdingkar Kartoffler - 20 -	1 Skjæppe Kartoffler - 80 -
2 Potter Øl - 10 -	Salt, Svovlstikker, Kryderi - 15 -
Salt, Svovlstikker og Kryderi - 15 -	Ost - 50 -
Ost bruges ikke - -	
6 Kr. 93 Ø.	6 Kr. 77 Ø.

TABEL V d.

Ugenlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 5 Børn (Indtægt 437 Kr.). Nr. 22 (Arbejdsmand).	Ugenlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 2 Børn (Indtægt 368 Kr.). Nr. 19 (Arbejdsmand).
4 Rugbrød 1 Kr. 80 Ø.	4 Rugbrød 1 Kr. 80 Ø.
1/2 Pd. Smør - 40 -	1 Pd. Smør - 70 -
2 Pd. Fedt - 80 -	1 Pd. Fedt - 40 -
1/2 Pd. Mel - 9 -	1/2 Pd. Bygmel - 8 -
2 Pd. Gryn - 50 -	2 Pd. Byggryn - 30 -
1 Pot Ærter - 25 -	1 Pot Ærter - 25 -
1/8 Pd. Kaffe - 21 -	1/4 Pd. Kaffe - 32 -
Cichorie - 10 -	2 Cichorier - 14 -
1/2 Pd. brunt Sukker - 32 -	1/8 Pd. Pudersukker - 5 -
14 Potter Mælk - 70 -	4 Potter Mælk - 20 -
1/4 Pd. Sæbe - 6 -	1/2 Pd. Sæbe - 12 -
1/2 Pd. Soda - 4 -	1/2 Pd. Soda - 4 -
2 Pd. Flæsk og Saltkjød ¹⁾ - 70 -	1 Pægl Petroleum - 6 -
1 Pægl Petroleum - 6 -	1 Pd. Flæsk - 44 -
1/2 Skjæppe Kartofler - 40 -	færsk Fisk - 20 -
Salt, Svovlstikker - 10 -	1/2 Skjæppe Kartofler - 40 -
	Salt, Svovlstikker - 5 -
	Øl - 28 -
6 Kr. 53 Ø.	5 Kr. 83 Ø.

¹⁾ Der slagtes aarlig en Gris og et Faar.

TABEL VI.

Detaillerede Regnskaber over nogle Arbejderfamiliers Udgift til Beklædning i 1879.

Udgift i et Aar for en Familie paa 3 Voxne og 3 Børn (Indtægt 715 Kr.). Nr. 7 (Farversvend).	Udgift i et Aar for en Familie paa 2 Voxne og 4 Børn (Indtægt 700 Kr.). Nr. 8 (Tømrer).
1 Sæt simplere Søndagstøi til Manden 30 Kr. * Ø. Lærred 11 - 50 - 2 Sjaler til Konen (à 28 Kr. og 10 Kr. 50 Ø.) . . 38 - 50 - Tøi til Børnene 9 - - - Fodtøi (Træsko iberegnet) 22 - 50 - Uldgarn til Strømper (Værdi 10 Kr.) har han faaet af Arbejdsherren - - - - <hr/> <div align="right">111 Kr. 50 Ø.</div>	Aarlig tilbagevendende { 1 Par Underbenklæder 2 Kr. 50 Ø. Udgift til Mandens Be- { 1 Trøie 3 - 38 - klædning. 2 Bluser 2 - 25 - Uldgarn til Strømper 10 - - - 9 Par Træsko 13 - 50 - Skotøi 20 - - - Lærred 20 - - - Tøi til et Par Benklæder til Manden 10 - - - <hr/> <div align="right">81 Kr. 63 Ø.</div>
Udgift i et Aar for en Familie paa 2 Voxne og 6 Børn (Indtægt 820 Kr.). Nr. 5 (Modelsnedker).	Udgift i et Aar for en Familie paa 2 Voxne og 3 Børn (575 Kr.). Nr. 1 (Møbel- og Bygningssnedker).
Kjoletøi til Konen og det ene Barn 16 Kr. * Ø. Kjoletøi til den ældste Pige 12 - - - Lærred 3 - 30 - Til Kaskjetter til Børnene 4 - - - Til en Kyse 5 - 50 - Træsko og Reparation af Skotøi 17 - - - <hr/> <div align="right">57 Kr. 80 Ø.</div>	Lærred 21 Kr. * Ø. Tøi til Børnene 15 - - - Skotøi til Børnene 9 - 60 - Uld og Træsko haves gratis fra Mandens Fader - - - - <hr/> <div align="right">45 Kr. 60 Ø.</div>

Oplysningerne om Arbeidsfortjenesten, den daglige Arbeidstid og Hviletiden, der findes samlede i Tabel I, skal jeg ikke komme nærmere ind paa. Over disse Spørgsmaal har det paa Ministeriets Foranstaltning indsamlede Materiale allerede kastet fuldt Lys. Kun for Arbeidsfortjenestens Vedkommende henvises til den i Tabel III givne Sammenstilling af Forholdene i Hobro og Odense. Indtægten er begge Steder opgivet af Arbejderne selv, men gjælder rigtignok forskellige Aar, hvad jeg har søgt at bøde paa, ved at lægge til den for Odense opgivne Arbeidsfortjeneste, der refererer sig til 1872, de Procent, som Fortjenesten i de forskellige Haandværk er steget her i Hobro fra 1872 til 1879. Da imidlertid Forandringer i Arbeidslønnen næppe tør forudsættes at falde sammen i de to Byer paa Grund af Forskjellen i deres Størrelse, kan der kun med Forbehold drages Slutninger af Sammenstillingen. Uden Interesse er den dog ikke. Naar saaledes Gjennemsnitsfortjenesten, uddraget som Middeltal af den for Odense opgivne høieste og laveste Indtægt, viser sig i denne By at være for Murere 34 pCt., for Møbelsnedkere 19 pCt., for Skrædere 24 pCt. høiere end i Hobro, saa kan man vel ikke holde sig til disse bestemte Procent, men derimod tør man nok slutte, at de større Provinsbyer i Henseende til Lønningsforholdene i disse Haandværk staa Hovedstaden en hel Del nærmere end de staa de mindre Provinsbyer¹⁾. Paa andre Punkter er Resultatet derimod lidet oplysende. At Modelsnedkere og Garvere kun have lidt høiere Indtægt i Odense, lod sig endda forklare, men aldeles uforstaaeligt synes det at være, hvorledes Indtægten

¹⁾ I 1872 var Gjennemsnitsfortjenesten i Haandværksdrift 40 pCt. høiere i Kjøbenhavn end i Provinskjøbstæderne.

for Skomagere kan blive den samme i de to Byer, ja for Farvere og Tømrere endog høiest i den mindre By. Jeg kan kun henvise til, at den for Odense opgivne Fortjeneste i disse Fag ser mistænkelig lille ud, sammenlignet med Opgivelserne for de andre Fag fra samme By.

Bierhverv af nogen Betydning have Arbejderne, som det synes, sjelden. Men man kan da ogsaa kun vente at finde et saadant hos Haandværkere, der paa Grund af deres Fag maa have en død Aarstid (f. Ex. Murere, Tømrere), samt hos Arbeidsmænd uden fast Arbejde, der ved Tidernes Ugunst jevnlig paatvinges en død Periode, thi de andre Haandværkere og de faste Arbeidsmænd ere henviste til Søndagsarbejde og Overarbejde, naar de skulle skabe sig en Biindtægt. Fra den første Kategori er der nu ogsaa modtaget de fleste Opgivelser af Biindtægt, af hvilke nogle maa kaldes ret betydelige i Forhold til Hovedindtægtens Størrelse; de fremkomme ved Kakkelovnsfeining, Forarbejdelsen af River, Trillebøre, Borde og andet simpelt Husgeraad, ved Fletning af Kurve og Rørsæder, ved Fiskeri o. s. v. Blandt den anden Kategori af Arbejdere have kun faa opgivet nogen Biindtægt (Vildthandel, Brændeskjæring, Fiskeri o. s. v.) og denne er paa en enkelt Undtagelse nær ubetydelig. Hermed skal dog ikke være sagt, at Søndagsarbejde her er sjældent; for flere Haandværkeres Vedkommende skjuler dets Udbytte sig under Indtægten af Hovederhvervet.

Særskilt Erhverv ved Hustruen fandt Sted ved over Halvdelen af Familierne (12 af 22). Forsaavidt taler mit Materiale for den Forudsætning, hvorfra Prof. Scharling i den før nævnte Artikel gaar ud; nemlig at Hustruen hyppig driver særskilt Erhverv, derimod bekræfter det ikke hans anden Forudsætning: «at hun i Almindelighed for-

tjener eller dog, forsaavidt hun er sund og stærk, kan fortjene et saa stort Beløb, som der i Beretningen er opført som den aarlige Gjennemschnittfortjeneste for voxne Kvinder» (ugifte), hvilken i Kjøbstæderne er 192—286 Kr. I de 11 Tilfælde er det nemlig Smaaabeløb fra 15—45 Kr., hvorom der er Tale, og kun i 1 Tilfælde naas der et større Beløb (102 Kr.). Den sidst nævnte Indtægt hidrører fra Arbeide udenfor Hjemmet (Havearbeide hos en Gartner), alle de andre fra Vask, Syning og Strikning i Hjemmet. Forøvrig er Hustruens Arbeide udenfor Huset ikke fuldt saa sjeldent, som det heraf synes at fremgaa, men som Regel misbillige Arbeiderne det rigtignok som uøkonomisk, idet de med Grund henvise til, at det i det Hele gjør Husholdningen mere kostbar, hvortil ikke mindst bidrager, at Hustruen da vanskelig kan sy og lappe Familiens Tøi. Det er i saa Henseende ogsaa ret betegnende, at den eneste Familie blandt de 22, hvor Konen arbeider ude, fremviser det daarligste Hjem af dem alle, skjøndt Familiens samlede Indtægt hører til de større. At Hustruens Hjemmearbeide, naar saadant var let at erholde, kunde indbringe større Beløb end de her opgivne, indrømmes af Arbeiderne selv; men den Indtægt, Prof. S. forudsætter som mulig, vil dog langtfra ikke kunne naas af en Husmoder, der har flere Børn at passe, med mindre hun i væsenlige Retninger forsømmer Husets Økonomi.

At Arbeidernes Børn før deres Konfirmation jevnlig have en selvstændig Indtægt, er bekjendt nok og viser sig ogsaa her. Kun hvor den er medgaaet til at dække Familiens Udgifter, er den opført i Oversigten paa Tabel II, medens de Tilfælde ere udeladte, hvor den opspares for Barnet. Som det vil ses, er Børnenes Bidrag til den samlede Indtægt kun i 3 Tilfælde betydeligere og ved

de 2 af disse maa det endda bemærkes, at de ikke stamme fra ukonfirmerede Børn. Det ene Beløb (121 Kr.) er nemlig Vederlag for Kost og Klæder til det ene Barn, der er i Haandværkslære, men bor hjemme; det andet (38 Kr.) er Bidrag fra Børn, der ere ude at tjene. Der bliver altsaa kun et større Beløb tilbage (58 Kr.) — hidrørende fra Vogtning af Kreaturer. De øvrige ere Smaasummer omkring 10 Kroner, og ere fortjente ved at gaa Byærinder, samle Hundegjødning til Handskeskindsfabriken o. s. v. I de daarligst stillede Arbeiderfamilier — hvad enten nu Aarsagen hertil er meget stor Børneflokk eller letsindig Vandel af Familiefaderen — benyttes imidlertid de skolesøgende Børns Arbeide i langt høiere Grad, end mit Materiale udviser; Pigebørn fra 11—14 Aars Alderen kunne saaledes ved at udføre lettere Tyendegjerning tjene 15—25 Kr. aarlig foruden Kosten.

Inden vi gaa over til nærmere at betragte Udgifts-siden, kunde det have sin Interesse at sammenstille de fire væsenligste Udgiftsposter: Husleie, Føde, Klæder, Tobak og Brændevin, saaledes som de fremtræde i Kjøbenhavn (1872) og Hobro (1879). Af «Oplysninger om Arbeidernes økonomiske Vilkaar o. s. v.» fremgaar det, at Minimum og Maximum af disse Udgiftsposter stille sig saaledes for Kjøbenhavns Vedkommende:

	Minimum.	Maximum.
Husleie	72 Kr.	240 Kr.
Føde	384 -	730 -
Klæder	30 -	156 -
Tobak og Brændevin	23 -	104 -
	<hr/> 509 Kr.	<hr/> 1230 Kr.

Da der under Udgiften til Føde foruden Belysning og Vask ogsaa er optaget Brændsel, maa disse Poster lægges

sammen for Hobros Vedkommende. Desuden se vi her bort fra de Regnskaber, hvor Manden har faaet Kosten hos Arbejdsgiveren. I Hobro faas da:

Minimum.	Maximum.
Husleie 20 Kr.	100 Kr.
Føde (Brændsel) . . . 332 -	626 -
Klæder 15 -	150 -
Tobak og Brændevin 6 -	65 -
<u>373 Kr.</u>	<u>941 Kr.</u>

Minimumsbeløbet er altsaa for Kjøbenhavn 36 pCt. større end for Hobro, Maximumsbeløbet 31 pCt. større. Se vi nu hen til, hvilken Sum der hyppigst opgives at være medgaaet til disse fire Fornødenheder, bliver det:

for Kjøbenhavn:

Til Husleie	120—140 Kr.
- Føde	500—560 -
- Klæder	40— 60 -
- Tobak og Brændevin	40— 50 -
	<u>700—810 Kr.</u>

for Hobro:

Haandværkere og Fabrikarbeidere.	Arbeidsmænd.
Til Husleie 60— 80 Kr. . . .	30— 50 Kr.
- Føde (Brændsel) . . . 480—520 - . . .	340—420 -
- Klæder 45— 90 - . . .	25— 50 -
- Tobak og Brændevin 17— 30 - . . .	15— 25 -
<u>602—720 Kr.</u>	<u>410—545 Kr.</u>

for begge Kategorier af Arbeidere

Til Husleie	45— 65 Kr.
- Føde (Brændsel) . . .	410—470 -
- Klæder	35— 70 -
- Tobak og Brændevin	16— 27 -
	<u>506—632 Kr.</u>

De Beløb, som disse 4 Udgiftposter hyppigst opgives at naa, ere altsaa for Kjøbenhavn 28—38 pCt. høiere end for Hobro. Deres Minimums- og Maximumsbeløb var 36 pCt. og 3' pCt. høiere der end her, og endelig viste Gjennemsnittsudgiften pr. Individ i en Arbejderfamilie (cfr. Tabel IV) sig at være 34 pCt. høiere i Kjøbenhavn end i Hobro. Men da Opgivelserne stamme fra forskellige Aar, maa man vide, hvorledes Prisen paa Livsfornödenhederne har stillet sig i disse to Aar: 1872 og 1879, før man kan faa det rette Forhold frem. Vi ere tidligere gaaede ud fra, at Prisen paa Arbeidernes vigtigste Næringsmidler stod omtrent paa samme Trin i de to Aar — i Sammenligning med de nærmest foregaaende Aar frembød nemlig 1879 en, dog kun forbigaaende, Prisnedsættelse paa flere vigtige Artikler. Derimod skulde Husleie, Brændsel og Klæder være tilsammen c. 10 pCt. dyrere i 1879 end i 1872, hvis jeg tør slutte fra Forholdene i Hobro¹⁾. Under denne Forudsætning bliver der til de for Kjøbenhavn opgivne samlede Udgiftsbeløb at lægge 3 à 4 pCt. Herefter skulde da Livet i Hovedstaden være mellem 35 og 40 pCt. dyrere for Arbejderne end i en mindre Provinsby, hvad der svarer godt til, at Gjennemschnittfortjenesten i Haandværksdrift, som tidligere anført, var 40 pCt. høiere i Kjøbenhavn end i Provinskjøbstæderne.

Husleien, som Arbejderne her betale, ligger for Boliger i selve Byen mellem 60 og 70 Kr.; udenfor Byen er den derimod meget forskjellig — fra 20 til 100 Kr.,

¹⁾ Ganske vist behøver det Samme ikke at være Tilfælde i Hovedstaden, men selv en større Feiltagelse vil her ikke faa nogen betydelig Indflydelse paa Enderesultatet, da disse tre Udgiftposter paa Arbejderregnskaberne kun repræsentere $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$ Del af den samlede Udgift.

men hyppigst dog 32—50 Kr., hvilket Beløb yderligere maa nedsættes med 8—15 Kr., naar fradrages Indtægten af den Haveplads, der som oftest følger med Bopælen. I Reglen bestaa de dyrere Boliger af 2 Værelser med Kjøkken; de billigere af et, men da rummeligere, Værelse med Kjøkken. Det er et Spørgsmaal, om de første i Virkeligheden afgive en bedre Bolig end de sidste, thi da Familien næsten altid spiser, opholder sig og sover i et og samme Værelse, hvad enten der hører et eller to til Leiligheden, saa er Luften om Vinteren lige daarlig i begge Tilfælde, hvortil i høi Grad bidrager, at Maden hyppig, for at spare Brændsel, koges i det Værelses Ovn, hvor Familien opholder sig, og ikke i Kjøkkenet. Endnu ere kun faa af de Arbeidere, der have Raad til en lidt større Leilighed, komne bort fra Stadsstuen, en i sanitær Henseende kostbar Reminiscent fra tidligere Tiders Husliv. Vil man klassificere Arbeidernes Boliger, kan man kalde den ene Fjerdedel god, de to nogenlunde gode, og kun en Fjerdedel daarlig. De daarlige Boliger træffes baade i og udenfor Byen, og høre ingenlunde alle til den billigere Part. Hvad de lide under, er Fugtighed og Mangel paa Lys; derimod er Luften næsten altid god omkring Boligen — som det jo var at vente i en mindre By —, naar der kun om Vinteren kom nok af den ind i Stuerne. Særlige Arbejderboliger, opførte af Byggeforeninger, findes endnu ikke her; men der er forsaa vidt heller ikke stor Trang dertil, som en stor Del af Husene udenfor Byen ere byggede med det Formaal, at afgive Bolig for 1 à 2 Arbejderfamilier, og tildels ogsaa eies af Arbeidere.

Udgiften til Brændsel har været 42—60 Kr., naar undtages et Par Familier, hvor den paa Grund af særegne Forhold er bleven mindre. Næsten alle bruge Tørv og

Brænde, mange desuden Kul; om Sommeren er det ikke ualmindeligt, at der til Brændsel paa Komfuret bruges Lyng. Det hyppigst opgivne Forbrug er $\frac{1}{2}$ Favn Brænde (11 à 14 Kr., usavet), 5000 Tørv (25 Kr.) foruden Kul, Lyng, Hølvspaaner.

Før vi undersøge, hvorledes Arbeidernes Føde er og af hvilke Næringsmidler den væsenlig bestaar, ville vi sammenstille Udgiften, der paa denne Post er opgivet for Provinskjøbstæder (1872) og Hobro (1879). Da Prisen paa Arbeidernes vigtigste Næringsmidler kun var lidt forskjellig i de to Aar, vil det kunne give os et Vink om, hvorvidt der i deres Levemaade (Kosten) har været Fremgang eller Tilbagegang af nogen Betydning. Ved alle Opgivelser fra 1872 er imidlertid, som det synes, Brændsel optaget under Rubriken «Føde», disse to Poster maa derfor lægges sammen for Hobros Vedkommende, i Lighed med da vi sammenstillede denne By med Kjøbenhavn. Men Prisen paa Brændsel er her i Byen steget c. 20 pCt. fra 1872—1879. For at faa Forholdet rent, maa altsaa den for Hobro opgivne Udgift til Føde + Brændsel formindskes med 8 à 12 Kr.

Provinskjøbstæder (1872)		Hobro (1879)	
Minimum.	Maximum.	Minimum.	Maximum.
240 à 250 Kr.	700 Kr.	(332 Kr.	626 Kr.)
		324 Kr.	614 Kr.

Som man maaske erindrer, er der ved Opgivelserne for Hobro set bort saavel fra de letsindige som fra de særlig dygtige Arbeidere, med andre Ord, de daarligst og de heldigst stillede ere udeladte, der vilde have formindsket Minimum og forhøiet Maximum. Tager man Hensyn hertil, synes der ikke at fremtræde nogen væsenlig Forskjel mellem de to Aar; Minimum er i Hobro netop ligesaa meget

større som Maximum i denne By er mindre end i Provinskjøbstæderne. Mere instruktivt vil det imidlertid være at benytte den hyppigst opgivne Udgift, da her det Moment, der ovenfor forstyrrede Sammenstillingen, ikke gjør sig gjældende:

Provinskjøbstæder (1872)	Hobro (1879)
300—500 Kr.	(340—520 Kr.)
	332—508 Kr.

Der viser sig da kun at være en lille Forskjel. Tager man Middeltallet af de for hvert af Aarene anførte to Tal, bliver dette for 1879 næppe 5 pCt. høiere end for 1872 — man erindre, at Prisen paa Næringsmidler var i hint Aar nogle faa pCt. høiere end i dette.

Vende vi os nu udelukkende til Opgivelserne her fra Byen og skyde den forvildende Brændselsudgift ud, viser Minimum for Føde (Belysning og Vask endnu iberegnet) sig at være 300 Kr.¹⁾, Maximum 572 Kr. Det bliver altsaa i det ene Tilfælde næsten 6 Kr., i det andet 11 Kr. ugenlig. Det træffer sig saa heldig, at netop disse 2 Tal støtte sig paa aldeles bestemte Opgivelser (jfr. de to Familier: Nr. 21 og 5). Den første viser os, at Husmoderen har havt 6 Kr. ugenlig næsten hele Aaret til at føre Hus for (nogle Vintermaaneder lidt mindre); den sidste, at hun har havt 11 Kr. ugenlig. Hvorledes de 6 Kr. kan benyttes til Føde for 2 Voxne og 2 Børn, ses af Tabel V d., der viser Ugeregnskabet for en Familie (Nr. 19), hvis Udgift paa denne Post ogsaa er opgivet til 300 Kr. Her er der ikke Raad til færsk Kjød — færsk Fisk nydes dog af og til, naar det er til at erholde —

¹⁾ Selvfølgelig se vi bort fra de Familier, hvor Manden har faaet Kosten hos Arbejdsgiveren.

Flæsket er tilmaalt noget sparsomt, paa Sukker knibes der meget, der bruges usædvanlig lidt Mælk og mange Kartoffler; men Smør er dog ikke helt fortrængt af Fedt, og Mel, Gryn, Ærter, Kaffe optræde omtrent i samme Forhold som ved de andre Regnskaber. Det fremgaar nu heraf, at en Familie ikke kan komme synderlig under dette Beløb i sin Udgift til Føde, hvis denne da ikke skal reduceres til Brød, Fedt, Flæsk, Kartoffler, Kaffe og Vandmad (Grød) — hvilken sidste Arbejderne anse for ligesaa billig som tør Kost —, ialfald naar der er et Par Børn, og endnu mindre da ved større Familier. Dog kan mærkelig nok en Familie paa 7 Personer endnu faa 6¹/₂ Kr. om Ugen til at dække Udgiften til Føde paa en nogenlunde fyldestgjørende Maade, hvad der kan ses af det andet Regnskab paa Tabel Vd. Hvorledes en ugenlig Udgift af 6³/₄ à 7 Kr. kan benyttes paa forskjellig Maade til Føde for Familier paa 4 à 5 Personer giver Tabel Vc. ret interessante Oplysninger om. I det ene Regnskab er Fedt og Melstoffer især fremtrædende — blandt andet en Skjæppe Kartoffler om Ugen —, i det andet derimod Æggehvidestofferne (Kjød og Mælk); den sidste Sættelse giver en i Kvantitet mindre men til Gjengjæld i Kvalitet bedre Føde. Af Tabel V b. ser man Resultater, der kunne bringes ud af 8¹/₂ à 9 Kr. ugenlig, anvendt til Føde for Familier paa 5 à 6 Personer. Her er Fedt forsvundet af Regnskabet — der nydes udelukkende Smør; færsk Kjød og Fisk forbruges i større Omfang, og i det ene Tilfælde er der endog Raad til Luxusartikler som Æg og Fløde. Endelig have vi Tabel Va. med Regnskaber, som gaa ud fra en ugenlig Udgift af 9¹/₂—11 Kr.; da der her er Tale om Familier paa 7 og 8 Personer, ere Luxusartiklerne rigtignok betydelig reducerede, Fedt optræder igjen, men i det Hele

maa det dog kaldes en tilfredsstillende Sammensætning af Fødemidler for store Familier — mærkeligt er i det ene Regnskab det betydelige Forbrug af Mælk. Man vil af disse Tabeller let faa Øie paa Forandringerne, der maa indtræde i Fødens Sammensætning, naar Familien bliver større, uden at Indtægterne stige proportionalt dermed, eller naar Prisen paa Livsfornødenheder stiger til en Tid, uden at Arbejdslønnen holder Skridt dermed. Har der tidligere været Raad til Luxusartikler som Æg, Fløde — hertil synes Arbejderne ogsaa at henregne The —, saa gaa de nu ud af Forbruget; af Smør bruges stadig mindre, derimod mere af det drøiere Fedt; der renonceres paa færsk Kjød, som erstattes med Flæsk; af Mælk formindskes Forbruget, af Kartofler forøges det; de dyrere Sorter Mel og Gryn ombyttes med billigere; Forbruget af Sukker indskrænkes; Kaffe erstattes for endel med Surrogater o. s. v. At en saadan Føde, der paa denne Maade til Slutning maa blive noget ensformig i sin Sammensætning, ikke hører til de heldigste, er klart nok; hvorvidt der kan gaas ad denne Vei, uden at den bliver ligefrem usund, er derimod vanskeligt at afgjøre, da det vil afhænge af Konstitutionen.

Om end mange Poster paa disse Regnskaber stemme nøiagtig med hver Uges Forbrug, gjælder det dog ikke dem alle, idet der af nogle Ingredienser bruges lidt mere en Uge og lidt mindre en anden; hvor det har været Tilfælde, er det ugenlige Gjennemsnitsforbrug opført, saavidt muligt. Endvidere ere enkelte mindre Poster udeladte, som kun af og til indtræde i Forbruget. Men til Gjen-gjæld er f. Ex. Petroleum i de fleste Regnskaber opført med for stort Beløb, idet der hovedsagelig er taget Hensyn til Vinterforbruget, ligesom ogsaa mange Familier have

givet mindre ud til Kartoffler, end Regnskaberne udvise, beroende paa at Haven har leveret endel. De Artikler, der i Aarets Løb have varieret i Pris — det har saaledes i høi Grad været Tilfælde med Smør — ere opførte med Aarets Gjennemsnitspris.

At vurdere Føden, som disse Arbeiderfamilier ere istand til at forskaffe sig — ikke efter dens Næringsværdi, thi derom have vi ovenfor talt, men efter det større eller mindre Behag, hvormed den kan nydes —, er naturligvis umuligt for dem, hvis Gane er vænnet til en helt anden Kost. Kun Folk i samme Livsstilling kunne dømme herom; man maa derfor holde sig til Arbeidernes egne Udtalelser. Jeg skulde nu være tilbøilig til at tro, at de gennemgaaende ere langt fra at være misfornøiede med den, om end mange med Savn se tilbage paa Perioder, hvor de havde lettere ved at forskaffe sig de Fødemidler, der høre ind under denne Klasse's Luxusartikler. Ialfald har jeg fra Arbeidere, hvis Udgift kun kommer lidt over Minimum, modtaget det Svar: «vi leve upaaklagelig». Det viser sig nu ogsaa af de indhentede Oplysninger, at de alle faa en Ret varm Mad om Middagen (Mælkemad, Vandmad, Kaal, Ærter, Flæsk, Fisk — for de bedre stillede desuden Suppe, færsk Kjød, Ægmad); kun faa have opgivet, at deres Middagsmaaltid bestod af to Retter varm Mad, men skal jeg dømme efter eget Øiesyn, indtræffer det dog ikke saa ganske sjelden endog i mindre heldig stillede Familier, idetmindste for Mandens Vedkommende. Gjennemgaaende lever denne i det Hele bedre end den øvrige Familie; han faar saaledes altid Paalæg paa den tørre Kost; de andre Medlemmer kun af og til eller aldeles ikke. Paalæget bestaar af Ost eller — forsaavidt det ikke bruges i Husholdningen, hvad der er Tilfælde med ikke saa faa Familier

— af Pølse, Flæsk, Fisk o. s. v. Øl bruges i mange Hus- holdninger mindre, end man skulde vente, i nogle aldeles ikke; de Arbeidere, som have Øl (foruden Brændevin) til eget Forbrug frit fra Arbeidsherren, nyde det naturligvis altid til den tørre Kost, enkelte af de andre derimod ikke. Hovedmaaltiderne ere for Mandens Vedkommende tre: et midt paa Formiddagen, Middagsmaaltidet, og igjen et midt paa Eftermiddagen; om Morgenen drikker han sin Kaffe, inden han gaar paa Arbeide, men hertil nydes der i Reglen kun lidt, ligesom det sidste Maaltid om Aftenen heller ikke pleier at være stort.

Beklædningsgjenstande er den Udgiftspost, hvor- med Arbeiderne have vist sig at være mindst paa det Rene. Meget almindelig undervurdere de Størrelsen af den, under Henviſning til at «Klæder er noget, de aldeles ikke have havt Raad til at anskaffe», og blive overraskede, naar man ved at lede dem nærmere ind paa Sagen faar frem, at Udgiften dog ikke har været helt forsvindende. I Øine faldende ere de store Spring og Uregelmæssigheder, der her fremtræde, idet Minimum er 15 Kr. og Maximum 150 Kr. Men dette er ikke særegent for mit Materiale, thi i 1872 viste Provinskjøbstæderne paa denne Post et Minimum af 30 Kr. og et Maximum af 200 Kr. Aar- sagerne til disse Spring ere ikke vanskelige at paavise. Det er jo en Udgift, som i denne Samfundsklasse maa have Tendens til at variere stærkt fra det ene Aar til det andet, som Følge af at de større Bekostninger vende uregelmæssig og sjelden tilbage. Navnlig er det for- bausende, hvor længe Arbeidsmændene kunne have deres Stadstøi og Skotøi, uden at behøve Erstatning. Men denne Udgifts naturlige Tendens til at variere forøges endnu mere derved, at det er en Post, hvorpaa det strax mærkes,

om Tiderne ere gunstige for den enkelte Arbejder eller ikke. I første Tilfælde sætter han hyppig i et Aar en uforholdsmæssig Sum i Beklædningsgjenstande, for igjen, hvis Tiderne skifte, at anskaffe sig utrolig lidt Nyt gennem flere Aar. Det er, kort sagt, en af Arbejdernes mest elastiske Udgiftposter. Jeg anser det saaledes ikke for umuligt, at der har været Arbejderfamilier, som i 1879 kun have udgivet 15 Kr. til Beklædningsgjenstande, som med andre Ord ikke have anskaffet synderlig mere end de nødvendige Træsko, men heraf kan man jo aldeles Intet slutte om den aarlige Gjennemsnitsudgift for disse Familier. Denne er det i det Hele meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at faa fat paa. Man maa holde sig til de hyppigste Opgivelser; disse ere:

for industrielle Arbejdere
45—90 Kr.

for Arbeidsmænd
25—50 Kr.

Detaljerede Regnskaber har jeg fra nogle industrielle Arbejdere (jfr. Tabel VI), men de give ikke megen Oplysning, da det aarlige Gjennemsnitsforbrug ikke kommer frem ved dem, undtagen maaske for Nr. 8.

Maa vi saaledes opgive at kaste Lys over den gennemsnitlige Udgift til Arbejdernes Beklædning, er det til Gjengæld let nok at konstatere Resultatet α : hvorledes de ere klædte. Taget i sin Helhed, maa dette kaldes nogenlunde godt. At vore Arbejdere sørge omhyggelig for ikke at fryse om Vinteren, er bekjendt nok. Man har tidt spottet over den utrolige Mængde Indertøi, som de bære, men det er et Spørgsmaal, om de ikke netop have opfattet vort Klima paa den rigtige Maade. Hvad Ydertøiet angaar, da lægges der kun ringe Vægt paa, at Arbejdsdragten er nogenlunde net, hvad der ved mange Beskjæftigelser vel

heller ikke er muligt; hyppig kjøbes hertil brugte Klæder, som lappes i det Uendelige, hvis det kniber med Indtægten. Søndagstøi have alle de Arbeidere, der danne mit Materiale — enkelte endog to Sæt; men det er meget forskjelligt for de industrielle Arbeidere og de egenlige Arbeidsmænd. De første ere i denne Retning jevnlig smittede af Tidens Tendens mod Flothed paa Bekostning af Varigheden. Man kan blandt dem finde Mænd, der i deres Paaklædning minde om alt andet end Arbeidere, men paa den anden Side viser Stadsen sig undertiden noget medtaget hos de mindre heldig stillede. Kun undtagelsesvis ere deres Koner inde paa dette Spor. Derimod er Søndagsdragten hos Arbeidsmændene af et mere tarveligt men ogsaa solidere Stof; gennemgaaende ere baade de og deres Koner ordenlig og net klædte, naar de ere i Stadsen. Det Samme gjælder om Arbeidernes Børn; Husmoderen for-sømmer snarere, naar det kniber, sit eget end Børnenes Tøi. Men hvorledes er det nu muligt, at de smaa Beløb, som opgives paa denne Konto, kunne strække saa langt? Forklaringen maa vel nærmest søges deri, at Arbeideren, der til daglig gaar meget tarvelig om end varmt klædt, jo kun en Dag om Ugen slider nogle Timer paa sit gode Tøi og knap nok det; at Kjøb af brugte Klæder spiller ikke saa lille en Rolle; at Husmoderen syr det meste af Tøiet, altid Børnenes, og vel i mange Tilfælde maa vise stor Kunst, for idetmindste at redde Skinnet. Hvis man tør slutte fra mit Materiale, ligger Gaadens Løsning derimod ikke der, hvor man har været tilbøilig til at søge den, nemlig i «at Arbeideren hyppig skulde modtage brugte Klæder i Gave». Disse Gaver have ganske vist en ikke ringe Betydning for de daarlige og letsindige Arbeidere, hvor Husmoderen med eller mod sin Villie maa

paakalde Medlidenheden. Men ved den Del af Arbeiderbefolkningen, hvormed vi i denne Undersøgelse beskæftige os, synes det at være en Sjældenhed — naturligvis bortset fra, hvad der kan være modtaget fra nære Slægtninge. Det har saaledes kun været Tilfælde med 3 af de 22 Familier (Nr. 2, 3 og 11), og her vil man ogsaa finde en lille Hage ved Manden. Deraf følger dog ikke, at det aldrig skulde finde Sted, hvor Manden i enhver Henseende maa kaldes respektabel — jeg kjender selv Exempler derpaa —, men det er da vist altid Familier med meget stor Børneflokk, som herved have hendraget hjælpsomme Menneskers Opmærksomhed paa sig, uden selv at gjøre noget derfor.

Udgiften til Møblement varierer selvfølgelig i endnu høiere Grad fra Aar til Aar end Udgiften til Beklædningsgjenstande; de Opgivelser, jeg har faaet dette Punkt vedrørende (ifr. Tabel II), have derfor kun ringe Betydning. Større Interesse har det at se, hvorledes deres Boliger ere møblerede, dels fordi det jo bringer en Side af Levofoden frem, dels fordi vi her have en for Arbeiderne betydningsfuld Form af Kapitalanbringelse — for mange af dem den eneste. Hos Arbeidsmændene er Møblementet tarveligt, som det var at vente, men i Reglen ordentlig holdt; med en enkelt Del, Sengeklæder, ere de næsten alle rigelig forsynede, da de, i Lighed med vor Bondebefolkning, lægge stor Vægt paa godt opredte Sengesteder. Hos de industrielle Arbeidere er det i mange Tilfælde rigeligt og efter Omstændighederne godt. Luxusartikler som Sofa, Stueuhr, Olietryksbilleder o. s. v. finder man her af og til, og et enkelt Hjem (Nr. 6) maa endog i Betragtning af Mandens sociale Stilling kaldes luxuriøst udstyret i det Hele. Kun hos nogle faa af de 22 Familier er Møblementet i den

Grad tarveligt og mindre vel holdt, at det fortjener at betegnes som daarligt; hos en enkelt er det rent ud usselt. Da Assurancesummen jo er det bedste Kriterium for Beskaffenheden af et Møblement, om end langtfra noget fuldt paalideligt, skal jeg anføre, at denne hyppigst har vist sig at være fra 500—1000 Kr., ikke sjelden dog derover op indtil 2000 Kr.

Ved Spørgsmaalet: «hvormeget er der medgaaet til Tobak og Brændevin», er jeg ingenlunde sikker paa altid at have faaet saa paalidelige Svar, som det stod i Arbeidernes Magt at give. Fra Tobakken stammer det just ikke, thi her faar man let fat paa Udgiften, der næsten gennemgaaende dreier sig om Beløb paa 5—10 Kr.; mest bruges Skraatobak, Røgtobak forholdsvis lidt. Derimod er det forstaaeligt nok, om Nogle have unddraget sig fra at opgive det fulde Forbrug af Brændevin. Der er navnlig en Omstændighed, som maa vække Formodning herom. Alle de Arbeidere, som have frit Brændevin og Øl til eget Forbrug — det er blandt andet Tilfælde med de fleste Daglønnere hos Kjøbmænd — faa 16 Øre mindre om Dagen, end hvor de selv maa holde sig med disse to Artikler; deraf regnes de 10 Øre for Brændevin — der udleveres 1 Pægl daglig —, hvilket giver omtrent 30 Kr. om Aaret. Men hyppigst er Udgiften til denne Post opgivet at være fra 10 til 25 Kr. Selv om man nu gaar ud fra, at Arbeideren ved denne uheldige Lønningsmaade¹⁾

¹⁾ Kjøbmændene forsvare den ved, at det vilde være dem umuligt at forhindre Arbeiderne fra at faa Brændevin i Boutiken; de foretrække derfor at sætte dem paa en bestemt Ration og afkorte Værdien deraf i Lønnen. Men samtidig indrømmes det rigtignok, at mange Arbeidere alligevei tilsnige sig Extrasnapse. Det er vei saaledes et Spørgsmaal, om Kjøbmændene vinde synderligt ved denne Lønningsmaade, men sikkert er det, at Arbeiderne tabe

lokkes til at nyde mere Brændevin, end han under andre Forhold forbruger, synes dog de opgivne Beløb at maatte være for lave. Man kan vistnok især for mange Arbeidsmænds Vedkommende lægge 10 Kr. til, ialfald i gunstige Aar. Det er forøvrig mærkeligt nok, at man kan vænne sig til at nyde en Pægl Brændevin om Dagen eller derover, uden at det i Øieblikket indvirker forstyrrende paa Arbejdsevnen. En anden Sag er det jo ogsaa, om Konstitutionen taaler det i Længden.

Naar der til Fornøielser er opgivet saa faa og i det Hele smaa Beløb, er dette vist ganske overensstemmende med Virkeligheden. Fristelsen til at give Penge ud er kun ringe udenfor Værtshusene, og paa disse komme de gifte Arbeidere sjelden, naturligvis bortset fra enkelte letsindige Exemplarer, som Konerne ikke formaa at holde i Tømme. Det synes navnlig at være de i vor Jernbanetid almindelige Reiser til Slægt og Venner, der fremkalde Udgiften paa denne Post.

Den kommunale Skat har jeg medtaget navnlig for at kunne sammenligne Arbeidernes Beskatning i Byen og den tilstødende Landkommune, under hvilken, som omtalt, Forstaden hører. Der viser sig ikke at være nogen videre Forskjel (jfr. Tabel II), thi om end Landkommunen kræver lidt mindre af de egenlige Arbeidsmænd end Byen (1,33 Kr. mod 2 Kr.), saa kan den paa den anden Side opvise et Par industrielle Arbeidere, der ere forholdsvis høit beskattede (7 à 8 Kr.), og af disse er dog den Ene ingenlunde formuende.

betydeligt, thi de maa nødvendigvis lokkes til en overdreven Nydelse af Spiritus. Det stemmer just ikke med vor Tids forroste Humanitet, at stille en saadan Fælde for sine Medmenneskers Svaghed.

Af de 22 Arbeidere have kun to kostet noget paa deres Børns Undervisning; deraf har den Ene benyttet Byens kommunale Betalingsskole, den Anden en Pogeskole¹⁾. Det er i god Overensstemmelse med de i 1872 fra Provinskjøbstæder indkomne Svar, der gik ud paa, at dette sjelden eller aldrig var Tilfælde.

Medens de industrielle Arbeidere og de faste Arbeidsmænd meget almindelig benytte Sygekasser — det er saaledes Tilfælde med 17 af de 18, der have været Gjenstand for Undersøgelsen —, finder det derimod sjelden Sted med de Arbeidsmænd, der ikke have fast Arbeide (kun 1 af 5). Snart er det Manden alene, snart Konen tillige, snart hele Familien, der er Medlem af en saadan. Denne Omstændighed i Forbindelse med det forskellige Kontingent i Sygekasserne (Arbeidernes, Svendenes, Vaabenbrødrenes, Jernstøberiets) bevirker, at Udgiften paa denne Post stiller sig saa forskjellig; den varierer fra 9—22 Kr. En Alderdomsforsørgelseskasse findes for Jernstøberiets Arbeidere (med Bidrag fra Arbeidsherren); heraf er Nr. 5 Medlem.

Forsikring af Indbo viser sig at være almindelig, hvad der jo har særlig Betydning i denne Samfundsklasse, for hvilken Indboet mangan Gang er den eneste Eiendomsform. Af de 22 Familier er der kun to, som have undladt at forsikre. Da endel af Arbeiderne udenfor Byen bo i straatækte Huse, giver Assurancepræmien (ifr. Tabel II) ikke noget rigtigt Overblik over Værdien af det assurerede. Det er en Feil, jeg for sent er bleven opmærksom paa.

¹⁾ Naar de kunne have det gratis, sætte mange af Arbeiderne Pris paa, at deres Børn tidlig modtage lidt Undervisning. Derfor kan Asylet, der virker som en Art Pogeskole, langtfra opfylde de til det rettede Anmodninger om Optagelse af Børn.

Naar vi nu spørge, hvorledes Indtægt og Udgift have stillet sig til hinanden i 1879, saa synes Svaret at bekræfte det Resultat, hvortil vi tidligere kom ved at sammenstille Arbejdslønnen og Efterspørgselen efter Arbejde med Prisen paa Livsfornødenheder, nemlig at Aaret maatte betragtes som nogenlunde gunstigt for de fleste industrielle Arbejdere, mindre gunstigt derimod for Arbeidsmænd, og blandt disse især for dem, der ikke have fast Arbejde. Af 12 industrielle Arbejdere finde vi saaledes, at 1 har haft et lille Overskud, for 6 har der været Balance, medens 5 have haft Underskud, men af disse er det endda et Spørgsmaal, om Underskudet for den ene (Nr. 10) bør medregnes i dets fulde Omfang, da det er fremkommet ved en ekstraordinær stor Udgift til Beklædningsgjenstande, som for endel strax blev dækket af det foregaaende Aars Overskud. Se vi foreløbig bort fra denne, bliver Underskudet for de 4 andre fra 35—60 Kr. Af de 5 faste Arbeidsmænd have 3 et Underskud paa 20—40 Kr., 2 vise Balance. Endelig have blandt 5 Arbeidsmænd uden fast Arbejde de 4 et Underskud paa 30—100 Kr., og kun 1 viser Balance. Altsaa har i det Hele 12 af 22 haft Underskud. Kan end Resultatet ikke kaldes godt, er det dog langt bedre end det, som de tidligere omtalte 23 københavnske Arbejderfamilier udviste i 1872. Her var der vel i 5 Tilfælde et lille Overskud, hvorved dog maa bemærkes, at den opgivne Udgift kun refererede sig til de fire Hovedposter: Husleie, Føde (Brændsel), Klæder, Tobak og Brændevin; men Resten (18) havde Underskud, og dette var kun i 4 Tilfælde under 120 Kr., i 8 Tilfælde endog mellem 210 og 392 Kr. (!).

Vil man skaffe sig et Indblik i Arbejdernes økonomiske Stilling, kan man jo imidlertid ikke holde sig

til Status for et enkelt Aar; man maa kjende den i sin Helhed, maa vide, om der er Formue eller Gjæld. Det var jo saaledes muligt, at der fra tidligere Aar kunde være Overskud, som dækkede Underskudet fra 1879. Kaste vi nu et Blik paa Tabel II, viser det sig, at Underskudet kun i to Tilfælde er bleven dækket, i det ene (Nr. 6) helt, i det andet (Nr. 10) delvis; men paa den anden Side fremtræder der gamle Gjældsposter hos 4 Arbeidere, for hvem 1879 sluttede med Balance. I det Hele have 13 af de 22 Arbeidere Gjæld, thi Nr. 17 og 20 kunne ikke medregnes, da de begge ere Huseiere, der derigjennem eie langt mere end deres flydende Gjæld beløber sig til. Af disse 13 have 9 en Gjæld paa 20—100 Kr., 3 paa 135—155 Kr., 1 paa 400 Kr. Af de øvrige 9, som ikke ere gjældbundne, ere 4 Huseiere, der i deres Huse have staaende en Kapital paa 400—2000 Kr.; 1 har et Par Hundrede Kr. i Sparekassen¹⁾; 3 have, bortset fra deres Indbo, hverken Formue eller Gjæld.

Hvad er Aarsagen til Gjælden? Ved Besvarelsen af dette Spørgsmaal kommer man ind paa et usikkert Terrain, men enkelte Momenter lade sig dog antyde. Det ligger nærmest at se hen til de forudgaaende for Forretningslivet daarlige Aar. Navnlige maatte man da vente at finde Virkningen af disse stærkest fremtrædende hos de ikke faste Arbeidsmænd, som jo lide først og tungest under en formindsket Efterspørgsel efter Arbeidskraft. Her viser sig imidlertid det mærkelige Forhold, at disses Gjæld næsten gennemgaaende stammer fra Underskudet i 1879;

¹⁾ Der er desforuden mange, som have Smaabeløb i Arbeidsparekassen (ugenlige Indskud), men hvor Pengene kun samles, for at være paa rede Haand ved de i Aarets Løb indtrædende større Udbetalinger (Husleje).

medens der hos flere af de andre Arbeidere er Gjæld fra tidligere Tid, er dette saa godt som ikke Tilfælde her. Trykket, som de foregaaende Aar utvivlsomt har lagt paa dem, maa altsaa være bleven baaret enten ved Hjælp af et Overskud fra de gode Aar i Halvfjerdserne eller ved en gradvis Foringelse af Levefoden, hvilket sidste er det sandsynligste, naar man ser hen til, hvor tarvelig den i flere Henseender viste sig at være for denne Kategori af Arbeidsmænd. Det er da ikke saa forunderligt, at 1879, i hvis første Trediedel de endnu havde stor Vanskelighed ved at faa Arbeide, maatte bringe dem i Gjæld, thi de mere elastiske af deres Udgiftsposter vare nu bragte saa langt ned, som det lod sig gjøre uden store Savn. Under saadanne Forhold ligger det nær at benytte Krediten, saalænge den strækker til, i Haab om at der snart maa komme bedre Tider. De faste Arbeidsmænd have de daarlige Aar vel ikke bragt periodisk Arbeidsløshed, men nok formindsket Arbeidsløn. Muligt har det derved fremkaldte Misforhold mellem Indtægt og Pris paa Lisvornødenheder, som især gjorde sig gjældende i 1877 og 1878, bidraget til at bringe nogle af dem i Gjæld, men der er i alle Tilfælde mindre Undskyldning for dem end for de løse Arbeidsmænd, paa hvem der hvilede et langt haardere Tryk. For de fleste af de industrielle Arbeidere, fra hvilke der her findes Opgivelser, kan dette Aarsagsmoment derimod ikke gjøres gjældende, da deres Arbeidsløn ikke er falden meget fra de gode Aar. Her er det snarere Luxus paa enkelte Udgiftsposter, der har fremkaldt Gjælden. Som medvirkende Aarsager kan endvidere nævnes: tidligere let-sindig Vandel af Manden (Nr. 2, 3, 11 og 16); meget sygelig Kone (Nr. 13); uøkonomisk Kone (Nr. 5); hvortil i et Par Tilfælde kommer stor Børneflokk.

Gjælden er hyppigst opgivet at være til Arbeidsgiver, Kjøbmand, Husvært; for enkeltes Vedkommende til Arbejderforeningens Spare- og Laanekasse (mod Afdrag). Pantelaanere findes, saavidt mig bekjendt, ikke her i Byen, hvortil maaske bidrager, at Arbejderne let finde Kautionister for smaa Laan, naar de behøve saadanne.

Jeg skal til Slutning samle det Foregaaende til en kort Oversigt over de herværende Arbejderforhold, under Henvisning til at Forholdene vel i det Væsenlige ville findes analoge i andre Smaakjøbstæder. Det vil i dette Øiemed være rigtigst at betragte de industrielle Arbejdere, de faste og de ikke faste Arbeidsmænd, hver for sig. Hvad den sidste Kategori angaar, da fører den en usikker Tilværelse, som Følge af at den hører til Arbejdets Reserve. Baade dens Indtægt og Formen for dens Arbejde er varierende. Snart er den beskjæftiget hist, snart her, eftersom denne eller hin Forretningsgren har Trang til en periodisk Forøgelse af sin Arbeidskraft; snart tjener den mere, snart mindre end de faste Arbeidsmænd, og til sine Tider har den saa godt som ingen Indtægt. Saadanne Livsvilkaar skulle just ikke vænne Folk til at se langt ud i Fremtiden. Sygeforsikring er derfor her en Sjeldenhed. Om man end endnu kan kalde den Levefod nogenlunde taalelig, som Exemplerne paa denne Kategori af Arbejdere viste sig at have ført i 1879 — i gode Aar er den naturligvis ikke saa lidt bedre —, og om end disses økonomiske Stilling, som den fremtraadte i 1879, ikke var daarligere, end at et enkelt godt Aar atter kunde bringe dem ud af Gjælden, saa ser enhver let, at der herunder maa høre ikke faa Familier, hvor Tilstanden er langt ugun-

stigere. Jo mere Børneflokket stiger, desto mindre bliver det muligt for dem at indskrænke sig i de daarlige Aar. Mindre og mindre bliver det Spillerum, under hvilket de ikke kunne komme uden store Savn, men vedvarende kræver dog deres stærkt varierende Indtægt, at det er nogenlunde stort. I daarlige Aar bliver derfor en saadan Familie snart henvist til sin Kredit og, naar den er kommen til Grændsen heraf, til at søge Hjælp hos Private; kan den ikke længere bæres oppe paa denne Maade, har den kun tilbage Nød eller Understøttelse af det Offentlige. Er der nu ovenikjøbet en lille Hage ved Mandens Vandel — uden at han just derfor kan henføres til de letsindige Arbeidere — eller ved Konens Husførelse, eller Sygdom slaar sig til, da gjennemløbes denne Rækkefølge i en rivende Fart. Her er der, om nogetsteds, Trang til de forskellige Former af Arbejderforsikring, men først og fremmest til Forsikring mod Arbeidsløshed, thi kun paa Grundlag af den kunne de overkomme de andre Former. Om det vil være muligt nogensinde at realisere denne Tanke, maa Fremtiden vise.

Naar vi gaa over til at betragte de faste Arbeidsmænd, maa det erindres, at der ikke er nogen skarp Begrænsning mellem dem og de foregaaende. Vel findes der mange Arbeidsmænd, som næsten hele deres Liv have fast Arbejde, ligesom paa den anden Side nogle, der næsten aldrig have det, man for en Del af dem er Grændsen flydende, snart befinde de sig paa den ene Side af den, snart paa den anden. Tager vi dem imidlertid som en særlig Klasse, da viser deres Løvefod sig at staa et Trin høiere end de ikke faste Arbeidsmænds, ialfald i daarlige Aar; de tvinges aldrig saa langt ned som hine. Naar de gode og daarlige Aar tages under Et, kan man nok kalde

deres Lefevod ret god. I en enkelt Retning have de lært at se ud mod Fremtiden, idet Sygeforsikring er almindelig, især hos de yngre. Men at Forsynligheden langtfra har slaaet rigtig Rod, viser deres økonomiske Stilling og navnlig de sparsomme Forsøg paa at sikre Alderdommen. Af dem, der ere optagne i mit Materiale, har kun 1 blandt 5 skabt sig en Alderdomsstøtte ved som Huseier at opspare en Kapital.

De industrielle Arbeidere have naturligvis ligesom Arbeidsmændene deres Reserve, som i daarlige Aar har Vanskelighed ved at faa stadigt Arbeide. I mindre Kjøbstæder kan man imidlertid se bort fra denne, naar man da, som Tilfældet er med os, kun har de gifte Arbeidere for Øie. Naar Haandværkssvenden først har dannet Familie, har han her ikke megen Tilbøilighed til at skifte Arbeidsherre, ligesom denne nødvendig slaar Haanden af ham; der kommer en vis Stabilitet i Forholdet mellem dem, saa at de nu hyppig ere knyttede til hinanden gennem en lang Aarrække. Noget anderledes forholder det sig med de faa Fabrikarbeidere, som Smaabyerne kunne opvise; ligesom de fra Begyndelsen udgaa fra Arbeidsmændenes Klasse, saaledes vende de ogsaa jevnlig tilbage til denne igjen. De industrielle Arbeiders Lefevod staar som Regel noget høiere end de faste Arbeidsmænds, men deres økonomiske Stilling er ingenlunde i tilsvarende Grad bedre. Det ligger vel for endel i, at vi her af og til finde Tendens til en Flothed, der ikke ganske svarer til Indtægten, først og fremmest i Klædedragt, sjældnere i Møblement og Levemaade¹). De vise heller ikke større Forsynlighed

¹) Det er jo almindelig antaget, at tidlige Ægteskaber, der stiftes paa fuldstændig bar eller næsten bar Bund, hører blandt de selv-

overfor Sygdom eller Alderdom. Af de 12, der ere optagne i mit Materiale, ere vel næsten alle Medlem af en Sygekasse, men kun 3 af dem have forsøgt at skabe sig en Alderdomsforsørgelse — deraf de to som Huseiere —, hvilket Forhold omtrent er det samme, som vi fandt hos hine. Sandsynligvis vil der heller ikke heri indtræde nogen Forandring — hverken for deres eller de faste Arbeidsmænds Vedkommende —, før det lykkes at lede dem ind paa en Form af Alderdomsforsørgelse, der erhverves gjennem smaa men stadige Indskud. Om de saa kunne naa Maalet ved egen Hjælp eller Tilskud fra det Offentlige maa anses for nødvendige (Arbejderkommissionens Forslag), er et Spørgsmaal, jeg ikke for Øieblikket skal komme ind paa. Jeg nøies med at henvise til det Foregaaende, hvor der forhaabenlig er givet Momenter til dets Besvarelse, forsaavidt da angaar Kjøbstadarbejderne.

forskyldte Aarsager til den mindre heldige økonomiske Stilling, hvori Medlemmer af Arbejderklassen jevnlig befinde sig. Mit Materiale peger i samme Retning. Naar man sammenstiller Mandens og det ældste Barns Alder i de 22 Familier, synes det, at mindst 15 af Familiefædrene maa have indgaaet Ægteskab mellem 20 og 30 Aars Alderen. Fremdeles have 6 Familier begyndt Ægteskabet paa fuldstændig bar Bund, 6 have havt indtil 160 Kr. til at sætte Bo for, 10 have havt fra 160—400 Kr. Da en Arbejderfamilie ikke kan sætte Bo for synderlig mindre end 160 Kr., selv om Fordringerne, der stilles, ere meget smaa — Sengested, Sengeklæder, Bord, Bænk, Køkkentøi ere dog under alle Omstændigheder nødvendige —, maa altsaa mindst 12 af de 22 Familier være begyndt med mere eller mindre Gjæld, eller ialfald uden noget Rygstød.

Markarbejderes Vilkaar

i

jyske Hedeamter.

Af

Th. Sørensen,
Læge.

Kjøbenhavn.

C. A. Reitzels Forlag.

1881.

Markarbejderne udgjøre den største Del af vort Lands Arbejderbefolkning. Foruden de ugifte Tjenestefolk fandtes der saaledes i 1872 over 56000 Indsiddere og Husmænd uden Jord; vel stod disse ikke alle i Jordbrugets Tjeneste, idet der blandt dem fandtes 13700 Handlende og Professionister, men til Gjengjæld hører en stor Del af Husmændene med Jord, hvis Antal da var over 45000, til Markarbejdernes Klasse. Det er derfor naturligt nok, at den senere Tids voxende Interesse for Arbejderforholdene har fremkaldt hos os forskellige Undersøgelser af denne Klasses Kaar, baade ved offentlige Autoriteter og Privatmænd. Blandt disse kan nævnes: Indenrigsministeriet¹⁾, Professor Falbe Hansen²⁾, Fysikus Fr. Krebs³⁾ og Professor W. Scharling⁴⁾. Navnlig Indenrigsministeriet har tilvejebragt et betydeligt Materiale til Bedømmelsen af Vilkaarene, hvorunder de leve, men selv dette er langt fra at

1) Oplysninger om Arbejdernes økonomiske Vilkaar i Kongeriget Danmark i Aaret 1872.

2) Til Belysning af Arbejderspørgsmaalet paa Landet. Ugeskrift for Landmænd, 1872.

3) Det gamle og det ny Samfund. — Endvidere i 2det Bind af Nationaløkonomisk Tidsskrift en Artikel om «Vore Landboforhold».

4) Den danske Arbejderstands økonomiske Vilkaar. Nationaløkonomisk Tidsskrift, 4de Bind.

være udtømmende, idet der mangler detaillerede Oplysninger om større Rækker af Arbejderfamiliers aarlige Indtægt og Udgift. Skal man komme til nogenlunde Klarhed og ikke bygge altfor meget paa et Skjøn, er det nødvendigt at gaa til selve Kilden og hos Arbejderne skaffe sig saa nøjagtige Husholdningsregnskaber, som det er dem muligt at give. Det er en saadan Detailundersøgelse, jeg har sat mig som Opgave at anstille i en Del Landsogne, hvoraf de fleste høre ind under Aalborg Amt. At Forholdene ikke ville findes væsenlig forskellige i Jyllands andre Hedeamter, tør man vistnok gaa ud fra, men den overvejende Del af Resultaterne, der kunne uddrages af mit Materiale, have vel ogsaa større Rækkevidde.

Til denne Undersøgelse har jeg selvfølgelig maattet benytte Mellemmænd. Det gjaldt da om at finde saadanne, som paa den ene Side kunde magte Opgaven og paa den anden Side ikke stod Arbejderbefolkningen for fjernt, saa at det var dem muligt at faa den i Tale, hvad der just ikke altid er let. Mænd, som forbinde disse to Egenskaber, vil man paa Landet lettest træffe blandt Skolelærerne. Jeg har derfor henvendt mig om Assistance til en Del, som jeg dels af egen Erfaring kjendte som intelligente Mænd, velsete af Befolkningen, dels havde faaet anbefalet som saadanne. Skjøndt jeg hos mange af dem har fundet stor Imødekommen, har det dog ikke været Tilfælde i det Omfang, som jeg havde ventet og haabet. Allerede herved er mit Materiale bleven begrænset. Men det er bleven det ydermere af den Grund, at flere Lærere, som havde den bedste Villie til at indhente Oplysninger i deres Sogn, kun hos faa Arbejdere have formaaet at overvinde Skyen for at lade Fremmede faa Indblik i deres private Sager. Naar man hertil føjer de mange mundtlige

eller skriftlige Konferencer, som det kan blive nødvendigt at føre med vedkommende Undersøgere dels for at berigtige Misforstaaelser og dels for at søge nærmere Oplysninger om enkelte Punkter, vil man forstaa, at der er ikke faa Vanskeligheder forbundet med at tilvejebringe selv et forholdsvis lille Materiale. Af de c. 150 Schemaer, som jeg udsendte til 30 Sogne, ere kun 53 fra 13 Sogne blevne besvarede. Af disse Sogne høre 10 under Aalborg Amt, 3 under Viborg Amt. Er saaledes end Stoffet, jeg har havt at bearbejde, bleven mindre fyldigt, end jeg fra Begyndelsen havde gjort Regning paa, tror jeg dog at kunne gaa ud fra, at det i flere Retninger er istand til at supplere de paa Indenrigsministeriets Foranstaltning indhentede Oplysninger.

Hvad jeg navnlig har ønsket at faa frem, er Gjennemsnitsarbejderens Livsforhold. Det er derfor bleven paalagt Undersøgerne at se bort fra de letsindige og dovne, som ikke ville paatage sig det Arbejde, de overhovedet kunne faa, og paa den anden Side er der kun søgt Oplysning om særlig dygtige Arbejdere i de Sogne, hvorfra det viste sig muligt at faa et større Antal Schemaer besvarede. Dernæst er det gifte Arbejdere med en større Familie, hvorpaa Opmærksomheden har været henvendt; fra disse kan man nogenlunde slutte sig til de andre, idet Levefoden vil stille sig bedre, jo mindre Familien er, naar Forholdene ellers i andre Henseender ere lige. Da det ved Folketællingen i 1870 viste sig, at den gennemsnitlige Størrelse af Husstanden blandt Landarbejderne var 2 Voxne og 2 Børn, er en Familie paa 4 Personer sat som Grænsen, hvorunder man, saavidt muligt, ikke maatte gaa. Endelig har det navnlig været Indsiddere og Husmænd uden Jord, som Undersøgelsen tilsigtede at omfatte. Men fra flere

især mindre Hedesogne blev jeg gjort opmærksom paa, at man der kun havde meget faa Indsiddere, som egnede sig til at medtages, hvad der ikke er saa mærkeligt, eftersom der i Jylland gennemsnitlig kun kommer 18 Indsiddere paa hvert 100 Husmænd, medens der f. Ex. paa Sjælland kommer 37. Derfor blev ogsaa jordbrugende Husmænd inddraget i Undersøgelsen, dog kun forsaavidt Ejendommen ikke var større, end at de endnu have en væsentlig Del af deres Indtægt gennem Arbejde for andre. Saadanne er man jo fuldt berettiget til at medtage, hvor Spørgsmaalet er om Markarbejdernes Kaar, da de, som tidligere berørt, udgjøre en betydelig Del af Klassen. I flere Retninger havde det endog sin store Interesse at kunne sammenstille dem med de jordløse. Med Hensyn til Tidspunktet, fra hvilket Regnskaberne over den aarlige Indtægt og Udgift datere sig, da er det forskjelligt, idet nogle stamme fra 1879 andre fra 1880, hvilket endog sine Steder er Tilfælde med Regnskaber fra samme Sogn. Heri maa vel nærmest søges Aarsagen til, at der for flere af Fødemidlerne er opgivet ikke saa lidt varierende Pris (jfr. de detaillerede Oplysninger paa Tabel VII), thi ved nogle af de vigtigste er den steget betydelig i det sidste Aar.

Blandt dem, der ere optagne i mit Materiale, findes et Par, som egentlig ikke høre til Markarbejdernes Klasse eller i alt Fald ikke hørte dertil i det Aar, Undersøgelsen fandt Sted; fra disse er der set bort senere, hvor Talen er om denne Klasses gennemsnitlige Aarsfortjeneste, men jeg har ikke helt villet skyde dem ud, da Besvarelserne fra dem gav enkelte Oplysninger af Interesse. Ligeledes kunde der maaske disputeres om det Berettigede i at medtage de gamle og svagelige Arbejdere, men jeg for mit Vedkommende har endog anset det for heldigt at have

dem med, da de vise Arbejderens Stilling under trykkede Forhold, som dog hverken ere abnorme eller selvforskyldte. Derimod har jeg været i Tvivl, om det burde foretrækkes at gengive de besvarede Schemaer in extenso, eller lade sig nøje med at uddrage Resultaterne af dem i tabellarisk Form. Jeg har valgt det første Alternativ, skjøndt de jo let kunne virke trættende paa Læseren, men der fandtes i dem væsentlige Oplysninger, som det ikke eller vanskelig vilde have været muligt at faa med i Oversigtstabeller.

Schemaet, der anviste Undersøgerne de Spørgsmaal, der ønskedes besvarede, var affattet saaledes:

- 1) Familiens Størrelse? $\left. \begin{array}{l} \text{Mand} \\ \text{Kone} \\ \text{Børn} \end{array} \right\} \text{ Alder? } \text{ Mulige Oplysninger om Mandens og Konens Vandel,}$

som kunne have Betydning for Vurderingen af Familiens økonomiske Stilling?

- 2) Mandens Indtægt sidste Aar ved Hovederhverv? Har han haft Akkordarbejde eller ikke? I sidste Tilfælde, hvor stor har Daglønnen været Sommer og Vinter? Har han haft Beskæftigelse hele Aaret igjennem?

Har Arbejdsgiveren ydet ham andet end Pengelønnen f. Ex. Kosten, Græsning til Kreaturer, Bopæl, Brændsel, Fødevarer eller lignende? Har han haft nogen Indtægt ved Bierhverv? Forsaavidt han har Jordbrug, maa anføres den kalkulerede Nettoindtægt heraf, samt hvad der er solgt af Agerbrugsprodukter?

- 3) Har Konen haft nogen Indtægt ved Arbejde for Fremmede; hvor stor i Aarets Løb og ved hvilken Beskæftigelse?

Har hun ved Husflid bidraget til den fælles Indtægt eller sparet Familien for Udgifter?

- 4) Bidrager noget af Børnene til Familiens Indtægt og Underhold? Hvis Udbyttet af dets Arbejde er sat i Sparekassen for det, maa saadant anføres særlig, ligesom ogsaa om det som Løn har haft Kosten ude en Tid af Aaret eller Klæder?

- 5) Hvor stor har den samlede Indtægt været i Aarets Løb? Er der Formue; er den arvet eller erhvervet?

- 6) Er Familien i Gjæld? Fast Gjæld paa Ejendom anføres særskilt sammen med dennes Salgsværdi. Modtager den Gaver (Penge, Fødevarer, Beklædningsgjenstande, Dyrkning af Arbejderens Jord o. s. v.)?

Udgift.

- 1) Hvor meget er der betalt i Husleje? Hvis Arbejderen er Husmand, anføres Udgiften til Skatter, Reparationer og Forrentning af Gjæld. Hvor meget er der medgaaet til Brændsel? Hvorledes er Bopælen?
- 2) Hvad har Føden til Familien kostet (iberegnet Belysning og Vask)? Hos Husmænd med Jord ønskes opgivet, hvad der er købt og hvad Jordbruget har leveret til Husholdningen. Hvor mange Maaltider daglig og af hvilken Beskaffenhed?
- 3) Hvor meget er der givet ud til Beklædningsgjenstande og hvor meget til Møblement? Hvorledes er Familien klædt og hvordan er Møblementet?
- 4) Hvor stor har Udgiften været til Tobak, Brændevin og Fornøjelser? Kommunal Skat? Slid paa Arbejdsredskaber? Betales der Skoleløn for Børnene?
- 5) Er Familien i en Sygekasse eller Alderdomsforsørgelseskasse; hvor stort er det aarlige Kontingent hertil? Udgift til Læge og Medicin? Er Indboet forsikret og for hvilken Sum; hvad betales der i Præmie herfor?
- 6) Hvor stor har den samlede Udgift været? Har Aaret bragt Overskud eller Underskud?

Nr. 1.

- 1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie paa $\left\{ \begin{array}{l} \text{Mand, 49 Aar} \\ \text{Kone, 46 --} \\ \text{Datter, 14} \\ \text{Konens Moder, 78 Aar.} \end{array} \right.$ (Hørby Sogn).
4 Personer, Indsidder

Manden er flink, men han er ikke stærk af Helbred, og kan derfor ikke paatage sig svært Arbejde. Konen er dygtig og tager det Arbejde, hun kan faa. Konens Moder ernæres af dem.

- 2) Manden har havt Daglejerarbejde, men har i 1879 kun tjent 172 Kr. herved (Tærskning om Vinteren 68 Kr.; Høstarbejde 24 Kr.; Sommerarbejde, der ikke har været stadigt, 80 Kr.). Naar han har arbejdet ude, har han faaet Kosten hos Arbejdsgiveren. Intet Bieerhverv. Daglejen har været om Høsten 1 Kr., om Sommeren 66 Ø., om Vinteren 50 Ø. — foruden Kosten. Han har havt Arbejde c. 11 Maaneder. Arbejdstiden er i Reglen om Sommeren fra 6—12 Formiddag, og Eftermiddag til Solnedgang, med et Par Timers Hvile. Om Vinteren er den 3 à 4 Timer kortere.
- 3) Konen har tjent 60 Kr. ved Vask, Kartoffeloptagning, og forøvrigt alt Slags Arbejde, hvortil hun forlanges. Hun holder Familiens Tøj i Orden.

- 4) Den i Hjemmet værende Datter har tjent 26 Kr. ved Strikning, og de ældre tjenende Børn have bidraget 30 Kr., hvilket alt er medgaaet til Familiens Udgifter.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 288 Kr. Ingen Formue.
- 6) Familien er ikke i Gjæld. Den modtager ikke Gaver af Fremmede.

Udgift.

- 1) I Husleje er der betalt 40 Kr. Til Brændsel medgaaet 39 Kr. Lejligheden bestaar af 1 Værelse (temmelig stort) og et lille Køkken. Der hører en Haveplads til.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 178 Kr. 3 Maaltider daglig. Kaffe og Smørrebød om Morgen, varm Mad om Middagen, om Aftenen tør Kost.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet c. 22 Kr.; til Møblement intet. Familien er tarvelig klædt, men Klæderne ere hele og ordenlige. Af Møbler er der meget lidt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 8 Kr., til Brændevin og til Fornøjelser er der intet udgivet. Ingen Skoleløn. Kommunal Skat 1 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift til Læge eller Medicin i Aarets Løb.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været 288 Kr. Indtægt og Udgift have balanceret.

Nr. 2.

- 1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie paa Mand, 28 Aar 2 Børn { Dr. 6 Aar
4 Personer, Indsiddet (Hørby Sogn) Kone, 25 — P. 3 —
Manden er ædruelig og ordenlig; Konen ligeledes; begge raske og kraftige Folk.
- 2) Manden har i 1879 tjent ved Daglejerarbejde 240 Kr., foruden Kosten hos Arbejdsgiveren paa de Dage, hvor han har arbejdet ude. Han har tjent lidt større Dagløn end Nr. 1¹⁾, men har ikke haft Arbejde længere Tid af Aaret end denne. Intet Bierhverv. Arbejdstiden som anført under Nr. 1.
- 3) Konen har ved Syning og Vask for Fremmede tjent c. 30 Kr.
- 4) Børnene have intet kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt i 1879 har været 270 Kr. Ingen Formue.
- 6) Familien er ikke i Gjæld. Den har ingen Gaver modtaget.

¹⁾ Daglønnen for en almindelig slink Arbejder er her i Sognet 1 Kr. om Høsten og i Søderugstærsketiden (kan regnes til omtrent 2 Maaneder), om Fornaret og Forsommeren 75 Ø., om Vinteren 50 à 66 Ø. — alt foruden Kosten hos Arbejdsgiveren.

Udgift.

- 1) I Husleje er der betalt 36 Kr. Til Brændsel medgaaet 30 Kr. Bopælen bestaar af 2 smaa Værelser og et lille Køkken. Der hører en Haveplads til, hvis Udbytte kan ansættes til Værdi af c. 10 Kr.; der avles Kartofler, Kaal og Køkkenurter.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 182 Kr. Daglig 3 Maaltider. Om Morgenen Kaffe og Smørrebrød; til Middag 1 Ret varm Mad (Vandmad eller Mælkemad), om Aftenen The og Smørrebrød eller Mælk.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 21 Kr.; til Møblement intet. Familien er godt klædt. Der er kun lidt af Møbler.
- 4) Ingen Udgift til Tobak, Brændevin, Fornøjelser eller Skoleløn. I kommunal Skat betales der 1 Kr. 33 Ø.
- 5) Ingen af Familien er i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret; ingen Udgift til Læge eller Medicin i Aarets Løb.
- 6) Den samlede Udgift har været 270 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 3.

1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie paa 6 Pers., Indsiddet, (Hørby Sogn).	Mand, 38 Aar	Kone, 35 —	4 Børn	}	8 Aar
5 —
2 —
$\frac{1}{2}$ — |
|--|--------------|------------|--------|---|--|
- Manden og Konen ere ædruelige og sparsomlige Folk.
- 2) Manden har fast Arbejde hos en Gaardmand, i hvis Lejehus han bor. Hans Pengefortjeneste har i 1879 været 180 Kr.; desuden faar han fuld Kost hos Arbejdsgiveren samt frit Brændsel (hvis Værdi han anslaaer til 30 Kr.). Intet Bierhverv.
 - 3) Mod at Konen passer Gaardmandens Kreaturer paa den for Gaarden noget afsides liggende Mark, hvorpaa de bo, faar Familien 1 Ko og 5 Faar med Yngel græsset (Værdien heraf ansættes til 50 Kr.). Der er solgt Smør for 17 Kr. (Gjødningen bliver kjørt ud paa Husbondens Mark, til Vederlag herfor har han Foderhalm om Vinteren; for Hø til Kreaturerne om Vinteren er der udgivet 41 Kr. — han har selv slaet det og bragt det hjem.)¹⁾
 - 4) Børnene have intet bidraget til Familiens Underhold.
 - 5) Den samlede Indtægt i Penge har været 197 Kr. Der er ingen Formue.
 - 6) Familien er ikke i Gjæld. Den har ingen Gaver modtaget.

¹⁾ Disse 41 Kr. maa altsaa først fradrages ved Beregningen af Nettoudbyttet af Kreaturerne (jfr. Oversigtstabel I a).

Udgift.

- 1) Huslejen er 32 Kr. Brændsel frit fra Arbejdsgiveren. Bopælen består af et Værelse og et lille Køkken. Der hører en lille Have til Huset.
- 2) Pengeudgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 128 Kr. Daglig 3 Maaltider. Kaffe og Smørrebrød om Morgenene. Som oftest 1 Ret varm Mad (Mælkemad) om Middagen. Om Aftenen Kartoffler.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 34 Kr.; til Møblement intet. Familien er ordenlig klædt. Møblementet tarveligt.
- 4) Ingen Udgift til Tobak, Brændevin, Fornøjelser eller Skoleløn. Kommunal Skat 1 Kr. 33 Ø.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Løsøret er forsikret for 1270 Kr., i Præmie herfor betales 1 Kr. 95 Ø. Ingen Udgift til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 197 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 4.

1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie paa
7 Personer, Indsieder, (Hørby Sogn). | Mand, 49 Aar
Kone, 41 — | 5 Børn | } | D. 11 A.
- 9 -
P. 5 -
D. 3 -
- 1 - |
|--|----------------------------|--------|---|--|

Familien er arbejdsom og ordenlig.

- 2) Manden, der har fast Arbejde som Forkarl paa en mindre Herregaard, har i Pengeløn 178 Kr. aarlig; endvidere 2 Tønder Rug, hvis Værdi var 24 Kr.; Græsning og Vinterfoder til 1 Ko og 4 Faar med Yngel; fri Bolig i et Arbejdsgiveren tilhørende Lejehus, og endelig fuld Kost til sig selv. Udbyttet af Koen og Faarene, der anslaas til Værdi af 138 Kr., er forbrugt i Huset for største Delen. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har i Aarets Løb tjent som Daglejerske 50 Kr. foruden Kosten i den Tid, hun har arbejdet ude.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Aarets samlede Indtægt har været i Penge og Naturalia (foruden fri Bolig) 390 Kr. Ingen Formue.
- 6) Ingen Gjæld. Familien har ingen Gaver modtaget.

Udgift.

- 1) Som ovenfor anført har Familien fri Bopæl. Til Brændsel er der medgaaet 30 Kr. Bopælen er rummelig og god.

- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 295 Kr. 60 Ø.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 52 Kr.; til Møblement intet. Møblementet er tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 5 Kr., til Brændevin 5 Kr.; til Fornøjelser og Skoleløn intet. Kommunal Skat 2 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 2 Kr. 50 Ø. Ingen Udgift til Læge eller Medicin i Aarets Løb.
- 6) Den samlede Udgift har været lidt over 391 Kr. Indtægt og Udgift have omtrent balanceret.

Nr. 5.

- 1) Arbejdsmand (dels Akkordarb., dels Dagleje), Familie

}	Mand, 30 Aar
	Kone, 23 —
	Barn, 2 —

 paa 3 Personer, Indsieder, (Hørby Sogn)
Mand og Kone føre begge hæderlig Vandel.
- 2) Manden arbejder paa Akkord ved et Teglværk om Sommeren og har herved sidste Aar tjent 300 Kr. Om Vinteren tager han tilfældigt Daglejerarbejde, men hans Hovederhverv paa denne Tid er Handel med færsk Fisk, som han fører om til de nærliggende Landsbyer paa en Trillebør. Hans Fortjeneste sidste Vinter har været omtrent 200 Kr., deraf c. 80 Kr. ved Daglejerarbejde, c. 120 Kr. ved Handel med Fisk. Baade Sommer og Vinter arbejder han paa egen Kost.
- 3) Konen har lært Skrædersyning, hendes Fortjeneste herved har sidste Aar været 40 Kr.
- 4) Børnene kunne ikke bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Aarets samlede Indtægt har været 540 Kr. Ingen Formue.
- 6) Familien er ikke i Gjæld; den modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleje betales der 40 Kr. Til Brændsel er der medgaaet 30 Kr. Bopælen bestaar af 2 smaa Værelser med Lergulv.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været c. 307 Kr.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 179 Kr.; til Møblement intet. Familien er særdeles godt klædt. Møblementet tarveligt.
- 4) Ingen Udgift til Tobak, Brændevin, Fornøjelser eller Skoleløn. Kommunal Skat 1 Kr. 33 Ø.

- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 2 Kr. 50 Øre. Ingen Udgift til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 559 Kr. Aaret har givet et Under-skud af 19 Kr., der er dækket af Restbeløbet af en lille Sum, som Manden ejede, da han blev gift.

Nr. 6.

- 1) Arbejdsm. (fast Arbejde), Familie paa 4 Personer, $\left\{ \begin{array}{l} \text{Mand, 63 Aar} \\ \text{Kone, 53 —} \\ \text{Datter, 13 —} \\ \text{Plegebarn } \frac{3}{4} \text{ Aar} \end{array} \right.$
 Husmand uden Jord. (Hørby Sogn.)
- Manden er gammel og skrøbelig af Helbred. Baade han og Konen føre hæderlig Vandel.
- 2) Manden tjener for fast Løn hos en Gaardmand, men da han paa Grund af sit Helbred kun kan paatage sig lettere Arbejde, har hans Løn sidste Aar kun været 50 Kr. foruden Kosten. Intet Bierhverv.
- 3) Konen er en dygtig og søgt Væverske; hun har som saadan sidste Aar tjent 62 Kr. Ved Høstarbejde har hun tjent 20 Kr. foruden Kosten paa Arbejdsdagene. Desuden har hun de sidste 3 Fjerdingaar havt et spædt Barn i Pleje for en Betaling af 38 Kr.
- 4) Datteren har ikke hidraget til Familiens Underhold.
- 5) Aarets samlede Indtægt har været 170 Kr. Manden ejer sit Hus uden Gjæld.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) Ingen Udgift til Bopæl. Til Brændsel er der udgivet 10 Kr. (Konen og Datteren skære selv Tørvene). Bopælen bestaar kun af 1 Værelse og Køkken.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der medgaaet 153 Kr.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der sidste Aar intet udgivet, ligesaa lidt som til Møblement; dette sidste er yderlig simpelt.
- 4) Udgiften til Tobak (Skraatobak) har været 6 Kr. Til Brændevin, Fornøjelser og Skoleløn er der intet udgivet. Kommunal Skat 1 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet ikke forsikret. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 170 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 7.

- 1) Arbejdsmand (Akkordarbejde), Familie paa 3 Personer } Mand, 53 Aar
 Husmand uden Jord (Hørby Sogn). } Kone, 49 —
 } Søn, 12 —
- Manden er arbejdsom og ædruelig; Konen meget svagelig, og maa holde Sengen flere Uger ad Gangen om Vinteren.
- 2) Manden har næsten hele Aaret havt Akkordarbejde ved Stenslagning og Stenkistearbejde. Han har herved paa egen Kost tjent 380 Kr. Ved Høstarbejde har han tjent 5 Kr. paa Arbejdsgiverens Kost. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har paa Grund af sit svage Helbred intet kunnet tjene.
- 4) Sønnen har ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Aarets samlede Indtægt har været 385 Kr. Manden ejer sit Hus uden Gjæld.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) Ingen Udgift til Bopæl. Til Brændsel er der udgivet 6 Kr.¹⁾ Bopælen er god; den bestaar af 2 Værelser, foruden Spisekammer, Køkken og Bryggers.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der medgaaet 336 Kr. Daglig 3 Maaltider og om Sommeren desuden 2 Gange Mellemmad. Manden kan ikke altid komme hjem om Middagen, hvorfor der er brugt meget Smør og Ost (jfr. Regnskabet paa Tabel VII b).
- 3) Til Beklædningsgenstande er der udgivet 20 Kr.; til Møblement intet. Familien er anstændig klædt, og har en god Søndagsdragt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 8 Kr.; til Brændevin 15 Kr.; til Fornøjelser og Skoleløn intet. Kommunal Skat 2 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 2 Kr. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 389 Kr. Indtægt og Udgift ere omtr. gaaede lige op.

Nr. 8.

- 1) Arbejdsmand (fast Arbejde om Sommeren, Dagleje } Mand, 39 Aar
 om Vinteren). Husmand uden Jord. Familie paa } Kone, 27 —
 3 Personer. (Hørby Sogn.) } 1 Barn, 2 —
- Mand og Kone ere begge meget respektable Folk.
- 2) Manden har sidste Aar havt fast Tjeneste om Sommeren og har herved tjent 100 Kr. foruden Kosten samt den fornødne Ildebrændsel

¹⁾ Manden har betalt 6 Kr. for Tørvejorden; Tørvæne har han skaaret om Søndagen. Værdien af Brændselet regnes til omtrent 30 Kr.

(anslaet til Værdi af 30 Kr.). Om Vinteren har han havt Tærskearbejde paa Dagløn og har herved tjent 60 Kr. foruden Kosten paa Arbejdsdagene. Han har havt Arbejde mellem 9 à 10 Maaneder af Aaret. Ved Kurvebinding om Aftenen har han tjent 20 Kr.

- 3) Konen har paa Grund af Barnets Sygelighed ikke kunnet arbejde udenfor Hjemmet. Hun har passet Haven og Bierne, hvilke sidste have givet en Indtægt af 20 Kr.
- 4) Barnet har intet kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Aarets samlede Pengeindtægt har været 200 Kr. Manden ejer et Hus, som han for et Par Aar siden købte for 800 Kr.; der er ud-betalt 100 Kr. herpaa.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) I Renter af Prioritetsgjælden paa Huset er der betalt 28 Kr. Bo-pælen bestaar kun af 1 Stue. Brændsel haves, som anført, frit som Del af Mandens Løn.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der megaaet 137 Kr.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 28 Kr.; til Møblement intet. Møblementet er meget tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 6 Kr.; til Brændevin, Fornøjelser og Skoleløn intet. Kommunal Skat 1 Kr. 33 Ø. Kongelig Skat af Huset 2 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 1 Kr. 20 Ø. Ingen Udgift i Aarets Løb til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 203 Kr. Indtægt og Udgift have omtrent balanceret.

Nr. 9.

- 1) Arbejdsm. (Dagleje), Familie paa 4 Pers.

}	Mand, 57 Aar	(Hørby Sogn)
	Kone, 54 —	
	en blind Datter, 25 Aar	
	Plejesøn 8 Aar	

Faar, hvortil lejes Græsning.

Manden har tidligere været forfalden til Drik, nu er han det ikke mere, men hans Helbred er svageligt.

- 2) Manden, der ikke kan paatage sig strengt Arbejde, har i Sommer som Haandlanger ved Bygningsarbejde tjent 60 Kr. paa egen Kost. For at ringe med Kirkens Klokke har han sidste Halvaar havt 7 Kr. Nettoudbyttet af Faarene ansættes til Værdi af 20 Kr.

- 3) Konen har ved at bære Hvedebrød omkring i Landsbyen om Søndagen tjent 40 Kr. Ved Høstarbejde har hun havt en Indtægt af 16 Kr. foruden Kosten paa Arbejdsdagene. I Plejeløn for Drengen er der betalt 28 Kr.
- 4) Datteren har ved Strikning tjent 10 Kr.
- 5) Aarets samlede Indtægt har været 181 Kr. eller — medregnet den nedenfor nævnte Understøttelse — 241 Kr. Manden ejer sit Hus uden Gjæld.
- 6) Der opgives ikke at være nogen løbende Gjæld. Den blinde Datter faar fra Fødekommunen en aarlig Understøttelse af 60 Kr.

Udgift.

- 1) Ingen Udgift til Bopæl. Til Brændsel er der medgaaet 20 Kr. Bopælen bestaar af to smaa Stuer.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der udgivet 188 Kr.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 30 Kr.; til Møblement intet. Klædedragt og Møblement meget tarvelige.
- 4) Udgiften til Tobak har været 4 Kr.; til Brændevin, Fornøjelser og Skoleløn intet. Ingen kommunal Skat.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift til Læge eller Medicin i Aarets Løb.
- 6) Den samlede Udgift har været 242 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 10.

1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie paa 4 Personer, Husmand med Jord — der holdes 4 Faar.	}	Mand, 46 Aar
Kone, 51 —
Datter, 8 —
Mandens Fader, 76 Aar. | (Hørby Sogn). |
|--|---|---|---------------|

Manden og Konen ere ædruelige og arbejdsomme. Mandens Fader, der tidligere har ejet Huset, skal have Opholdet hos dem.

- 2) Manden, der har fast Arbejde hele Aaret igjennem, tjener 5 Kr. om Ugen foruden fuld Kost; Pengelønnen altsaa 260 Kr. Han ejer et Hus med 1 Td. Land og holder 4 Faar med Yngel. Der avles saa meget, at han kan have Rug til Husets Forbrug i 2 Maaneder, og Byg til $\frac{1}{2}$ Aar. Af Faarene har han havt en Pengeindtægt af 67 Kr. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har ved Vask, Kartoffeloptagning og Kludesortering for en Kjøbmand tjent 60 Kr.
- 4) Datteren har ikke bidraget til Familiens Underhold.

- 5) Aarets samlede Indtægt har været 387 Kr. Ejendommen har en Salgsværdi af 1600 Kr.; der er ingen Gjæld derpaa.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) Ingen Udgift til Bopæl. Til Brændsel er der medgaaet 20 Kr. Lejligheden bestaar af 2 Værelser, Køkken og Bryggers.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 337 Kr. Daglig 3 Maaltider. Kaffe og Smørrebrød om Morgenen, om Middagen varm Mad (Vandmad eller Mælkemad), om Aftenen tør Kost.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der i dette Aar intet udgivet, heller ikke til Møbement. Familien er godt klædt. Af Møbler er der ikke meget.
- 4) Udgiften til Tobak har været 9 Kr., til Brændevin 21 Kr., intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Kommunal Skat 1 Kr. 33 Ø.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 2 Kr. aarlig. Ingen Udgift til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift i 1879 har været 390 Kr. Indtægt og Udgift ere omtrent gaaede lige op.

Nr. 11.

- 1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie paa

Mand, 39 Aar	}	10Aar
7 Pers., Lejehusmand med Jord —		8 —
Kone, 40 —		6 —
4 Børn		2 —

 der holdes en Ko og 4 Faar
 (Hørby Sogn).
 Konens Moder, 72 —
 Mand og Kone ere begge arbejdsomme. Huset er lejet paa 200 Aar; der er gaaet 37 Aar.
- 2) Manden, der har arbejdet paa Dagløn, har herved sidste Aar haft en Indtægt af 216 Kr. foruden Kosten. Han har haft Arbejde næsten hele Aaret. Daglønnen var i et Par Maaneder 1 Kr., Resten af Aaret 66 Ø. foruden Kosten. Ved at ledsage Svin, som forsendtes til Hamborg, har han haft en Biindtægt af 50 Kr. Der er solgt Æg for 8 Kr. og Smør for 25 Kr.
- 3) Konen har ikke haft nogen Indtægt ved Arbejde for Fremmede, da hun har nok at gjøre med at passe Huset og Børnene.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har sidste Aar været 299 Kr. Der er ingen Formue.
- 6) Familien er ikke i Gjæld. Den har ingen Gaver modtaget.

Udgift.

- 1) I Leje af Huset med Jordtilliggende svares aarlig 16 Kr.; til Brændsel er der medgaaet 18 Kr. Lejligheden bestaar af 1 Stue med Køkken.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der i Penge udgivet 197 Kr. (9 Tdr. Rug 126 Kr., 2 Tdr. Byg 24 Kr., Kolonialvarer 47 Kr.). Om Morgenens nydes Kaffe og Smørrebrød, til Middag 1 Ret varm Mad, om Aftenen Kartoffler.
- 3) Udgiften til Beklædningsgjenstande har været 56 Kr. 80 Ø.; til Møblement intet. Familien er godt klædt. Af Møbler haves der ikke meget.
- 4) Udgiften til Tobak har været 9 Kr.; intet til Brændevin, Fornøjelser eller Skoleløn. Kommunal Skat 2 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Løsøret er forsikret; i Præmie herfor betales 2 Kr. 50 Ø. Ingen Udgift til Læge eller Medicin i Aarets Løb.
- 6) Den samlede Udgift har været lidt over 301 Kr. Indtægt og Udgift ere omtrent gaaede lige op.

Nr. 12.

- 1) Arbejdsmand (Akkordarbejde), Familie

paa 6 Pers., Husmand med Jord — Mand, 50 Aar	}	11 Aar	8 —
der holdes 1 Ko og 4 Faar med Kone, 32 — 4 Børn		4 —	
Yngel. (Hørby Sogn).		1 —	

Manden er ædruelig. Konen arbejdsom.
- 2) Ved tilfældigt Akkordarbejde har Manden tjent 50 Kr. paa egen Kost. Der er solgt Smør for 24 Kr., Æg for 24 Kr.; 3 Lam have indbragt 31 Kr., 1 Gris 44 Kr. I det Hele er der solgt for 123 Kr. af Udbyttet af Kreaturer. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har kun kunnet passe Huset og Børnene, samt hjælpe Manden med Markarbejdet paa deres egen Jord. Jordlodden er nemlig Hede, der er under Opdyrkning.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Aarets samlede Indtægt har været 173 Kr. Manden ejer Huset uden Gjæld; med Jordtilliggende har det en Salgsværdi af 2000 Kr. Desuden havde Manden ved Aarets Udgang en Kapital af 300 Kr., Restbeløbet fra Salget af en større Husmandslod, som han ejede tidligere.
- 6) Ingen Gjæld. Familien har ikke modtaget Gaver.

Udgift.

- 1) Ingen Udgift til Bopæl eller Brændsel, hvilket sidste haves paa Jordlodden. Bopælen er god, bestaar af to Værelser med Køkken og Spisekammer. Huset opført for 2 Aar siden.
- 2) Pengeudgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 172 Kr. (7 Tdr. Rug 80 Kr., 3 Tdr. Byg 30 Kr., Kolonialvarer 62 Kr.) Kaffe og Smørrebød om Morgen; til Middag 1 Ret varm Mad; Kartofler om Aftenen.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 30 Kr.; til Møblement intet. Familien er ordenlig klædt. Møblerne ere faa.
- 4) Udgiften til Tobak har været 7 Kr., til Brændevin 14 Kr., til Fornøjelser og Skoleløn intet. Kongelig Skat 3 Kr. 44 Ø. Kommunal Skat 2 Kr. 30 Ø.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Løsøret er forsikret for 1676 Kr.; i Præmie herfor betales 2 Kr. 55 Ø. Ingen Udgift til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 231 Kr. Aaret har givet et Underskud af 58 Kr., der er taget af den lille Kapital, Familien ejer.

Nr. 13.

1) Arbejdsmand (Akkordarbejde),
Familie paa 8 Pers., Husmand
m. Jord — der holdes 2 Køer
og 4 Faar med Yngel (Hørby S.) | Mand, 37 Aar
Kone, 36 —
Konens Moder, 66 Aar | 5 Børn | $\left. \begin{array}{l} 11 \text{ Aar} \\ 9 \text{ —} \\ 5 \text{ —} \\ 4 \text{ —} \\ 1 \text{ —} \end{array} \right\}$ |
|--|--|--------|---|
- Manden har Ord for at være noget doven. Konen ordenlig.
- 2) Manden har ved Akkordarbejde paa egen Kost tjent 110 Kr. (ved Grusarbejde 80 Kr., ved Stenslagning 30 Kr.). Ved Høstarbejde har han desuden tjent 7 Kr. paa Arbejdsgiverens Kost. Der er solgt Smør for 3 Kr., Æg for 5 Kr.; i Behold ved en Byttehandel med Køer har Manden havt 12 Kr. — i det Hele er der solgt for 20 Kr. af Udbyttet af Kreaturer.
 - 3) Konen, hvis Helbred er noget svagelig, har intet kunnet fortjene ved Arbejde for Fremmede, tilmed da hun har nok at gjøre med at passe Huset og den store Børneflokk.
 - 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
 - 5) Aarets samlede Indtægt har været 137 Kr. Manden ejer Huset uden Gjæld; med Jord har det en Salgsværdi af 3000 Kr.
 - 6) Familien er i de sidste Aar kommet i en for dens Forhold betydelig Klatgjæld, hvis Størrelse Manden dog ikke kunde eller vilde opgive. Den modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) Ingen Udgift til Bopæl eller Brændsel, hvilket sidste haves paa Jordlodden. Bopælen er ret god, bestaar af 2 Stuer med den fornødne Udenomslejlighed.
- 2) Pengeudgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 161 Kr. (6 Tdr. Rug 84 Kr., 3 Tdr. Byg 30 Kr., Kolonialvarer 45 Kr.) Maaltiderne ligesom hos Nr. 12.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der intet udgivet sidste Aar, ligesaa lidt som til Møbement. Familien er nogenlunde ordenlig klædt. Møblerne ere faa og simple.
- 4) Udgiften til Tobak har været 11 Kr., intet til Brændevin, Fornøjelser eller Skoleløn. Kongelig Skat af Ejendommen 8 Kr. Kommunal Skat 6 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 186 Kr. Aaret har givet et Underskud af 49 Kr., som for største Delen skyldes til Kjøbmanden.

Nr. 14.

- 1) Arbejdsmand (Vejmand), Familie

}	P. 18 Aar
	Dr. 12 —
	P. 8 —
	Dr. 6 —
	- 2 —

paa 7 Pers., Husmand med Jord Mand, 50 Aar 5 Børn
— der holdes 2 Køer og 5 Faar Kone, 48 —
med Yugel (Hørby Sogn)

Mand og Kone ere særdeles arbejdssomme og sparsomme.
- 2) Manden, der er ansat som Vejmand, har som saadan havt en Løn af 350 Kr. Der er solgt Smør for 81 Kr.; desuden har han solgt Hø fra Vejgrøfterne for 8 Kr.
- 3) Konen har ikke tjent noget ved Arbejde for Fremmede.
- 4) Af Børnene har den ældste Søn ved at vogte Kreaturer tjent 12 Kr. samt Kosten i $\frac{3}{4}$ Aar. De andre Børn have ved at samle Tyttebær paa Heden i Forbindelse med Moderen tjent 15 Kr. Disse 27 Kr. ere gaaede med til Familiens Underhold.
- 5) Aarets samlede Indtægt har været 466 Kr. Huset med Jord (for en stor Del Hede, opdyrket af Ejeren) har en Salgsværdi af 3600 Kr.; der skyldes 1100 Kr. derpaa.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Familien har ikke modtaget Gaver.

Udgift.

- 1) Til Forrentning af Prioritetsgjælden paa Ejendommen er der medgaaet 49 Kr.; til Brændsel 15 Kr. Bopælen bestaar af en stor Stue og den fornødne Udenomslejlighed.

- 2) Pengeudgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 216 Kr. (10 Tdr. Rug 130 Kr., 2 Tdr. Byg 20 Kr., Ost 7 Kr. Kolonialvarer 59 Kr.) Daglig 3 Maaltider, desuden om Sommeren Mellemmad baade Formiddag og Eftermiddag.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 151 Kr.; intet til Møblement. Familien er meget godt klædt. Møblementet er tarveligt.
- 4) Manden ryger ikke Tobak. Udgiften til Brændevin har været 10 Kr.; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Kongelig Skat 5 Kr.; Tiender 2 Kr.; Kommunal Skat 4 Kr. Til Slid paa Arbejdsredskaber 9 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Løsøret er forsikret for 1450 Kr.; i Præmie herfor betales 5 Kr. aarlig. Ingen Udgift til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 466 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 15.

1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie paa 7 Pers., Indsiddet — der holdes 1 Faar med Yngel. (Øls Sogn.)	Mand, 51 Aar
Kone, 44 — | 5 Børn | } | 16 Aar
13 —
9 —
5 —
1 — |
|--|----------------------------|--------|---|-------------------------------------|

Manden er ikke anset for at være nogen dygtig Arbejder; Konen er flink.

- 2) Manden har som fast Arbejder paa en mindre Herregaard havt en Løn af 120 Kr. foruden Kosten. Desuden har han af Arbejdsgiveren Tilladelse til at græsse 1 Faar med Yngel ved Diger og Grøfter; heraf har han havt en Indtægt af 20 Kr. (15 Kr. for Lam, 5 Kr. for Uld). Intet Bierhverv.
- 3) Konen har ved Høstarbejde tjent 20 Kr. foruden Kosten i omtrent 1 Maaned; ved Tørvearbejde 25 Kr.; ved Kartoffelsamling, Vask og Syning 47 Kr. I det Hele 92 Kr.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold. Det ældste Barn er svagelig fra Fødselen af.
- 5) Den samlede Indtægt i 1879 har været 232 Kr. Ingen Formue.
- 6) Familien er i en Gjæld af 20 Kr. Den modtager Gaver baade i Fødevarer og Beklædningsgjenstande, hvis Værdi Manden efter Skjøn anslaaer at være mellem 50 og 60 Kr. (navnlig fra Arbejdsgiveren).

Udgift.

- 1) I Husleje er der betalt 28 Kr. Til Brændsel medgaaet 36 Kr. Bopælen er gammel og meget daarlig; den bestaar af 2 Værelser og Køkken.

- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har Pengeudgiften været 176 Kr. Daglig 3 Maaltider. I Reglen 1 Ret varm Mad til Middag, som dog tidt kun er Mælk og Brød. Morgen og Aften nydes Brød med Smør eller Fedt, og undertiden lidt The.
- 3) Til Beklædningsgjenstande har Pengeudgiften kun været 5 Kr.; men der er modtaget aflagte Klædningsstykker, som Konen syr om; til Møblement intet. Familien er rent og nogenlunde ordenlig klædt. Møblerne faa og daarlige.
- 4) Udgiften til Tobak (Skraatobak) har været 5 Kr.; til Brændevin 1 Kr.; til Fornøjelser eller Skoleløn intet. Kommunal Skat 1 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 1 Kr. Udgift til Læge og Medicin 5 Kr.
- 6) Den samlede Udgift 258 Kr. Aaret har givet et Underskud af 26 Kr.; deraf er 6 Kr. dækket ved Pengegave, Resten staar som Gjæld.

Nr. 16.

- 1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie paa 3 Personer, { Mand, 52 Aar
Lejehusmand med Jord — der holdes 1 Ko og 2 { Kone, 42 —
Faar med Yngel. (Øls Sogn). { Datter, 18 —
Manden er ikke ansat for at være nogen dygtig Arbejder. Konen er meget svagelig.
- 2) Manden har i 1879 som Daglejer tjent 130 Kr. foruden Kosten hos Arbejdsgiveren paa de Dage, hvor han har været beskjæftiget ude. Han har havt Arbejde i 6 Sommermaaneder og 4 Vintermaaneder. Daglønnen har været 66 Ø. om Sommeren, 35 Ø. om Vinteren foruden Kosten¹⁾. Om Sommeren er Arbejdstiden 16 Timer (2 Timers Hvile), om Vinteren 10 Timer (1 $\frac{1}{2}$ Times Hvile). Nettoindtægten af Jordbrug og Kreaturer har været c. 140 Kr., forbrugt i Husholdningen. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har paa Grund af sit svagelige Helbred intet kunnet fortjene. Den voxne Datter maa holdes hjemme, for at pleje hende.
- 4) Datteren har ved Markarbejde tjent 32 Kr., der er gaaet til Familiens Underhold, foruden Kosten i 2 Maaneder.
- 5) Den samlede Indtægt i 1879 har været 302 Kr. Ingen Formue.
- 6) Familien er ikke i Gjæld. Den har ikke modtaget Gaver.

¹⁾ Daglønnen er her i Sognet fra November til Marts 35 à 50 Ø., fra Marts til Maj 50 à 66 Ø., fra Maj til September 66 Ø. à 4 Kr., fra September til November 50 à 66 Ø. — alt foruden Kosten hos Arbejdsgiveren. De lavere Tal for hver Periode angive Lønnen for den mindre dygtige Arbejder, de højere Tal Lønnen for den dygtige.

Udgift.

- 1) I Leje af Huset med Jord svares der 40 Kr. Til Brændsel er der udgivet i Penge 4 Kr. (der er Tørv paa Jordlodden). Bopælen bestaar af to smaa Værelser med Køkken.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der i det Hele medgaaet 208 Kr. Daglig 3 à 4 Maaltider. Morgen og Aften Smørrebrød med Kaffe eller The. Til Middag 1 Ret varm Mad.
- 3) Udgiften til Beklædningsgjenstande har været 36 Kr.; til Møblement 4 Kr. Familien er godt klædt. Møblerne tarvelige.
- 4) Til Tobak er der udgivet 6 Kr.; til Brændevin 4 Kr.; til Fornøjelser og Skoleløn intet. Kommunal Skat 1 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Til Medicin er der udgivet 2 Kr.
- 6) Den samlede Udgift har været 305 Kr. Indtægt og Udgift have omtrent balanceret.

Nr. 17.

- 1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie
 paa 4 Pers., Husmand med Mand, 46 Aar
 Jord — der holdes 1 Ko og 2 Kone, 52 — 2 Børn } Dr. 14 Aar
 Faar med Yngel. (Øls Sogn.) } — 11 —
 Manden anses for at være en dygtig Arbejder.
- 2) Manden har som Daglejer havt i 1879 en Indtægt af c. 200 Kr. foruden Kosten hos Arbejdsgiveren paa de Dage, hvor han har været beskæftiget ude. Han har havt Arbejde i 11 Maaneder af Aaret. Daglønnen har været 1 Kr. i de 6 Maaneder, 35 Ø. à 50 Ø. i 5 Maaneder foruden Kosten (deri indbefattet Øl og Brændevin). Om Sommeren er Arbejdstiden 16 Timer (3 Timers Hvile), om Vinteren 10 Timer (1/2 Times Hvile). Nettoindtægten af Jordbrug og Kreaturer har været c. 150 Kr., forbrugt i Husholdningen. Intet Bihverv.
- 3) Konen har ved Markarbejde tjent 20 Kr. foruden Kosten paa Arbejdsdagene. Hun har spundet og strikket det Tøj, Familien bruger; Lærred kjøbes. Nyt Ydertøj sys af Fremmede.
- 4) Den ældste Dreng har ved at vogte Kreaturer tjent 12 Kr., der er gaaet til Familiens Underhold, foruden Kosten i de 6 Sommermaaneder.
- 5) Den samlede Indtægt har været 382 Kr. Manden ejer selv sit Hus med Jordtilliggende af c. 6 1/2 Td. Land; det har en Salgsværdi af 2400 Kr.; der skyldes 800 Kr. derpaa. Jordlodden er opdyrket Hede,

som Manden selv har opdyrket og bebygget. Da han købte Jordlodden, ejede han intet.

- 6) Der er ingen løbende Gjæld. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) Til Forrentning af Prioritetsgjælden paa Huset er der udgivet 32 Kr. Til Brændsel medgaaet 30 Kr. Lejligheden er ret god; den bestaar af to smaa Værelser med Køkken.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der i det Hele medgaaet c. 236 Kr. Om Sommeren 5 Maaltider, om Vinteren 3. Morgen og Aften Mælk og Brød; til Middag Grød, Vælling, Kaal eller Kartofler og Flæsk.
- 3) Udgiften til Beklædningsgjenstande har været 56 Kr. (der blev konfirmeret en Søn i 1879 — den aarlige Udgift plejer ikke at være saa stor). Familien er ret godt klædt. Møblement tarveligt.
- 4) Til Tobak er der udgivet 6 Kr., til Brændevin 8 Kr., til Fornøjelser 4 Kr., ingen Skoleløn. Kongelig Skat 1 Kr. 33 Ø. Kommunal Skat 1 Kr. Til Slid paa Arbejdsredskaber 5 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 1 Kr. 50 Ø. Ingen Udgift til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været c. 380 Kr. Indtægt og Udgift have omtrent balanceret.

Nr. 18.

- 1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie paa 3 Personer,

}	Mand, 56 Aar
	Kone, 54 —
	Datter, 15 —

Husmand med Jord — der holdes 1 Ko. (Øls Sogn.)

Baade Mand og Kone anses for at være dygtige Arbejdere.
- 2) Manden har i 1879 tjent som Daglejer c. 200 Kr. foruden Kosten paa de Dage, hvor han har arbejdet ude. Han har havt Beskjæftigelse i 10 Maaneder af Aaret. Daglønnen har om Sommeren været 1 Kr., om Vinteren 50 Ø. foruden Kosten. Arbejdstiden er om Sommeren 16 Timer med 2 Timers Hvile, om Vinteren 10 Timer med 1 Times Hvile. Nettoindtægt af Jordbrug og Kreatur c. 70 Kr., forbrugt i Huset. Ved Soldsætning og ved at flætte Halmløbe har han havt en Biindtægt af 10 Kr.
- 3) Konen har tjent c. 16 Kr. ved Vask og Syning for Fremmede. Hun syr Familiens Undertøj, samt spinder og strikker alt, hvad Familien bruger.
- 4) Datteren har ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold, da hun er svagelig.

- 5) Den samlede Indtægt i 1879 har været 296 Kr. Manden ejer selv sit Hus med et Jordtilliggende af c. 7 Skpr. Land; det har en Salgs-værdi af 1000 Kr.; der skyldes 400 Kr. derpaa. Manden ejede intet, da han købte Huset.
- 6) Der er en løbende Gjæld af 40 Kr. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) I Rente af Gjælden paa Huset er der betalt 20 Kr. Til Brændsel medgaaet 25 Kr. Bopælen er daarlig, bestaar af 1 Værelse med Køkken.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der i det Hele medgaaet 190 Kr. Om Sommeren 5 Maaltider, om Vinteren 3 Maaltider. I Reglen varm Mad en Gang daglig.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 30 Kr.; intet til Møblement. Familien er solidt og godt klædt. Møblerne ere tarvelige.
- 4) Udgift til Tobak (Skraatobak) 10 Kr., Brændevin 10 Kr., intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Kongelig Skat 3 Kr. 50 Ø. Kommunal Skat 2 Kr. Til Slid paa Avlsredskaber 6 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Der har i dette Aar været en Udgift af c. 40 Kr. til Læge og Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været c. 336 Kr. Aaret har givet et Underskud af 40 Kr.

Nr. 10.

1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie	Mand, 55 Aar	}	15 Aar
paa 6 Pers. Indsidd. (Hvam S.)	Kone, 53 —		13 —
	4 Børn		11 —
			9 —
- Manden har tidligere været tilbojelig til Svir, men er det ikke mere. Han er ikke anset for nogen dygtig Arbejder.
- 2) Manden, der har fast Arbejde hos en Gaardmand, har i 1879 herved havt en Indtægt af 140 Kr. foruden Kosten. Ved Forfærdigelsen af Simer har han havt en Biindtægt af 8 Kr.
 - 3) Konen har ved at væve tjent c. 50 Kr.; ved Høstarbejde 10 Kr. foruden Kosten paa Arbejdsdagene.
 - 4) De to ældste af Børnene sørge for sig selv med Føden og tildels med Klæder, idet de have fast Tjeneste med Løn; de to yngste have tjent Føden om Sommeren ved at vogte Kreaturer.
 - 5) Familiens Pengeindtægt i 1879 har været 208 Kr. Ingen Formue.

- 6) Der er ingen Gjæld. Familien har sidste Aar faaet 10 Kr. af et Legat, desuden er Huslejen bleven betalt for den. Af og til modtager den ogsaa Fødevarer i Gave, mest Mælk.

Udgift.

- 1) Huslejen har været 20 Kr. Til Brændsel (6000 Tørv) er der udgivet 5 Kr. (der er købt Tørvejord, men Arbejdet har Familien selv gjort). Bopælen er tarvelig men dog holdt ret godt vedlige.
- 2) Pengeudgiften til Føde har været c. 150 Kr. (Belysning og Vask iberegnet). Maaltiderne ere særdeles forskellige, eftersom der haves Mælk i Huset eller ikke. Et Maaltid varm Mad hører ikke til Dagens Orden. Om Morgenen Kaffe og Smørrebrød.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 40 Kr.; til Møblement intet — hvad der gaar itu af Møbler, erstattes ved eget Arbejde, saa godt som muligt. Familien er ordenlig klædt omend tarvelig; dens Medlemmer have alle en Søndagsklædning. Møblementet yderst tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 6 Kr., til Brændevin 9 Kr., intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen kommunal Skat.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været c. 230 Kr. Aaret har givet et Underskud paa 20 à 30 Kr., som er bleven dækket ved de ovenfor nævnte Pengegaver.

Nr. 20.

- 1) Arbejdsmand (Akkordarbejde), Familie paa 4 Pers., Husmand uden Jord. Mand, 38 Aar 2 Børn } 5 Aar
Kone, 29 — } 3 —
(Aars Sogn.)
Manden er en dygtig og flittig Arbejder. Konen økonomisk og flittig.
- 2) Manden har sidste Aar arbejdet paa Akkord (Mergelgravning og Grøftegravning) og herved haft en Indtægt af c. 300 Kr. foruden Kosten paa Arbejdsdagene. Han kan i Gjennemsnit tjene 1½ Kr. daglig foruden Kosten. Om Vinteren binder han Kurve og snor Simer; herved har han haft en Indtægt af 25 Kr.
- 3) Konen har ved Vævning og Strikning for Fremmede tjent 40 Kr.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været c. 365 Kr. Manden ejer sit Hus uden Gjæld; Jorden, hvorpaa det staar, er lejet for en lang

Aarrække. Desuden har han lidt Formue, som for største Delen er arvet.

- 6) Ingen løbende Gjæld. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) Af Grunden, hvorpaa Huset staar, svares der en aarlig Leje af 8 Kr. Til Brændsel er der medgaaet 20 Kr. Bopælen er ret god.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan anslaaes til 265 Kr. Daglig 3 Maaltider. Smørrebød eller Ost og Brød med Øl om Morgen. Om Middagen Mælkemad, Øllebrød, Grød o. s. v.
- 3) Udgiften til Beklædningsgjenstande har været 42 Kr. Konen syr det meste af de daglige Klæder og strikker Familiens Strømper. Den daglige Klædningsdragt er af hjemmelavet Tøj. Familiens Medlemmer have alle en ordenlig Søndagsdragt.
- 4) Til Tobak er der medgaaet 5 Kr., til Brændevin 9 Kr., til Fornejelser eller Skoleløn intet. Ingen kommunal Skat.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret for 450 Kr.; i Præmie herfor betales 87 Ø. aarlig. Intet til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 350 Kr. Aaret har givet et Overskud paa 15 Kr.

Nr. 21.

- 1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie paa 3 Personer,

}	Mand, 38 Aar
	Kone, 41 —
	Datter, 14 —

Husmand uden Jord. (Aars Sogn.)
Manden og Konen ere ikke ansete for at være økonomiske.
- 2) Manden har fast Arbejde paa en Herregaard, hovedsagelig som Tømrer, men udfører ogsaa andet Arbejde. Han har herved havt en Indtægt af 273 Kr. foruden Kosten. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har ikke kunnet arbejde for Fremmede, da hun maa passe den svagelige Datter.
- 4) Datteren har ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 273 Kr. Manden ejer et Hus, men Jorden, hvorpaa det staar, er lejet. Husets Værdi er 400 Kr.; der skyldes 200 Kr. derpaa.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Manden har i Aarets Løb modtaget Pengegaver baade af den fri Fattigkasse og af Legatrenter.

Udgift.

- 1) I Leje af Jorden, hvorpaa Huset staar, samt Forrentning af Gjælden derpaa, betales der aarlig 16 Kr. Til Brændsel er medgaaet 14 Kr. Bopælen er ret god.

- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan anslaaes til 197 Kr. Ingen bestemte Maaltider om Dagen.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 40 Kr., til Møblement 8 Kr. Familien er tarvelig men anstændig klædt. Møblementet er meget ringe.
- 4) Udgiften til Tobak og Brændevin har været 26 Kr.; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen kommunal Skat.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er assureret for 400 Kr.; i Præmie herfor betales aarlig 80 Ø. Udgiften til Læge og Medicin er bekostet af Kommunen.
- 6) Den samlede Udgift har været 302 Kr. Der har været et Underskud af omtrent 30 Kr., der er dækket, som ovenfor nævnt, ved Gaver.

Nr. 22.

- 1) Arbejdsmand (fast Arbejde) Familie paa 4 Pers., Husmand uden Jord. (Aars Sogn.)

Mand, 55 Aar	}	11 Aar
Kone, 51 —		9½ —
2 Børn		

Manden er ædruelig og stræbsom, men ikke anset for nogen dygtig Arbejder. Konen økonomisk.
- 2) Manden, der har fast Tjeneste som Røgter paa en Herregaard, har herved havt en Indtægt af 140 Kr. foruden Kosten hele Aaret. Intet Bierhverv.
- 3) Konen, der er svagelig af Helbred, har ikke kunnet fortjene noget ved Arbejde for Fremmede.
- 4) Det ældste Barn har i Sommerhalvaaret vogtet Kreaturer og herved tjent foruden Kosten 20 Kr., der er gaaet til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt i 1880 har været omtrent 230 Kr. (heri iberegnet Renten af en Formue paa 2000 Kr., erhvervet ved Salg af en tidligere Ejendom). Manden ejer desforuden sit Hus uden Gjæld.
- 6) Ingen løbende Gjæld.

Ud gift.

- 1) Ingen Udgift til Bopæl. Til Brændsel er der medgaaet 20 Kr. Bopælen er god.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan anslaaes til 200 Kr. Maaltiderne ere sædvanlig 3 om Dagen og bestaa af almindelig Bondekost.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 25 Kr.; til Møblement intet. Om noget Møblement kan der hos denne som andre jordløse

Husmænd kun uegenlig være Tale. Det bestaar her paa Egnen som oftest blot i et Bord, en Bænk, et Par Træstole, og en Dragkiste eller et Klædeskab.

- 4) Manden bruger hverken Tobak eller Brændevin. Intet udgivet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke assureret, ligesaa lidt som Huset. Ingen Udgift til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 245 Kr. Aaret har givet et Under-skud af 15 Kr., som er dækket af den Kapital, Manden ejer.

Nr. 23.

- 1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie
 paa 5 Pers., Husmand med Jord — Mand, 51 Aar
 der holdes 1 Ko og 2 Faar. Kone, 49 — 2 Børn } 13 Aar
 (Aars Sogn.) } 11 —
 } 7 —
 Mand og Kone ere arbejdsomme og hæderlige Folk.
- 2) Manden, der har fast Arbejde hos en Gaardmand, har herved haft en Indtægt af 150 Kr. foruden Kosten. Desuden dyrkes hans Jord af Husbonden (hvilket Arbejde ansættes til en Værdi af 30 Kr.). Nettoudbyttet af Jordbrug og Kreaturer kan ansættes til Værdi af 166 Kr.; der er intet solgt. Intet Bierhverv.
- 3) Konen er en flink Syerske og har herved tjent omtrent 50 Kr.
- 4) De to ældste Børn have ved at vogte Kreaturer sidste Sommerhalvaar haft en Indtægt af respektive 20 og 14 Kr. foruden Kosten. Pengeindtægten er gaaet til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt i 1880 har været 400 Kr. Paa sit Hus med Jordtilliggende skylder Manden 200 Kr.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) Til Skatter, Reparation og Forrentning af Gjæld paa Huset er der betalt 20 Kr. Brændsel haves paa Jordlodden, og har ingen Udgift medført.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været omtrent 210 Kr. Daglig 3 Maaltider, mest Mælkemad.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet 60 Kr., til Møblement intel. Familien er godt klædt.
- 4) Udgiften til Tobak og Brændevin har været 25 Kr.; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen kommunal Skat.

- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret for 390 Kr.; i Præmie herfor betales 72 Ø. aarlig. Ingen Udgift til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 315 Kr. Aaret har givet et Overskud af 85 Kr.

Nr. 24.

- 1) Arbejdsmand (mest Dagleje), Familie paa 5 Pers., Husmand uden Jord. Mand, 29 Aar 3 Børn } 11 Aar
 (Stenild Sogn) Kone, 32 — } 9 —
 3 — } 3 —
 Manden anses for at være særdeles flittig og er i det Hele en meget flink Arbejder. Konen er ligeledes flittig og sparsomlig.
- 2) Manden er Mergelgraver; et strængt og farefuldt Liv i dybe, mangan Gang udhælvende, Huller under Jorden. Som saadan har han haft Arbejde Aaret rundt, mest for Dagløn; kun i Høstens Tid har han arbejdet paa Marken. Daglønnen har Sommer og Vinter været omtrent ens, nemlig 1 Kr. 66 Ø. foruden Kosten hos Arbejdsgiveren. Han har herved i 1879 havt en Indtægt af 490 Kr. Han har havt Arbejde hele Aaret med Undtagelse af enkelte Regn- og Snedage. Arbejdstiden er baade Sommer og Vinter c. 15 Timer med 3 Timers Hvile¹⁾. Intet Bierhverv af Betydning.
- 3) Konen har ved Høstarbejde tjent 28 Kr., ved Vask og Syning for Tjenestefolk 16 Kr., ved Strikning 10 Kr. — i alt 54 Kr. Hun syr næsten alt Familiens Tøj tildels ogsaa Mandens Ydertøj.
- 4) Det ældste Barn har i 8 Maaneder af Aaret været ude at tjene og som Løn faaet Kosten samt nogle Klædningsstykker.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 544 Kr. Ved Ægteskabets Begyndelse ejede Manden og Konen kun Gangklæder og Sengklæder til 1 Seng. Nu ejer han et Hus til Værdi af 600 Kr., hvorpaa der skyldes 100 Kr.; desuden et Indbo til Værdi af 1000 Kr. I 1878 hørte der til Huset kun Haveplads; iaar er der kjøbt Jord til.
- 6) Der er ingen løbende Gjæld. Familien modtager kun faa Gaver, dog faar Konen noget Mælk paa de Steder, hvor hun arbejder.

Udgift.

- 1) Til Reparationer og Forrentning af Gjæld paa Huset er der udgivet 44 Kr. Til Brændsel (10000 Stkr. Tørv) 30 Kr. Boligen er ret god, den bestaar af to Værelser med Udenomslejlighed.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) anslaaes til 260 Kr. Daglig 3 Maaltider, om Sommeren desuden 2 Gange Mellemmad.

¹⁾ Om Vinteren arbejder han nemlig ved Lys.

Til Middag varm Mad (Kjød, Flæsk, Mælk); i det Hele god og kraftig Kost. Konen faar 2 Kr. ugenlig til Kolonialvarer, Lys, Mælk og nogle andre Smaating.

- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 54 Kr. (til Ydertøj, Lærred og Fodtøj); til Møblement 18 Kr. Familien er godt klædt; Møblementet er godt for en Arbejderfamilie.
- 4) Udgiften til Tobak har været 5 Kr.; intet til Brændevin, Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen kommunal Skat.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret for 1000 Kr.; i Præmie herfor betales 3 Kr. 30 Ø. aarlig. Ingen Udgift til Læge eller Medicin i dette Aar.
- 6) Den samlede Udgift har været 414 Kr. Der har været et Overskud af 130 Kr., der er anvendt til Afbetaling af Gjæld paa Huset og til Opdyrkning af et Stykke raat Hedejord, som er fæstet i Aarets Løb.

Nr. 25.

- 1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie
 paa 4 Pers., Husmand med Jord — Mand, 40 Aar } 12 Aar
 der holdes 1 Ko og 4 Faar med Yngel. Kone, 50 — 2 Børn } 6 —
 (Stenild Sogn.)
 Manden er flittig og ædruelig; Konen meget stræbsom og sparsomlig.
- 2) Manden har fast Arbejde som Daglejer paa en Herregaard 4 Dage ugenlig hele Aaret, og har herved haft en Indtægt af 195 Kr. foruden Kosten paa Arbejdsdagene. Daglønnen er om Sommeren 1 Kr. 16 Ø., om Vinteren 82 Ø. foruden Kosten. Arbejdstiden er om Sommeren 15 Timer med 3 Timers Hvile, om Vinteren 13 Timer med 1 Times Hvile. Nettoudbyttet af Jordbrug og Kreaturer ansættes til 140 Kr. (Faarene med Lam have givet en Pengeindtægt af 48 Kr., endvidere er der solgt en Kalv — Resten forbrugt i Huset). Intet Bierhverv.
- 3) Konen laver selv alt Familiens Tøj (spinder, strikker, væver o. s. v.), men syr ikke Ydertøjet. Hun har ingen Fortjeneste haft ved Arbejde udenfor Huset.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt i 1879 har været 335 Kr. Ved Ægteskabets Begyndelse ejede Manden 200 Kr. (arvet), som medgik til at sætte Bo for. Nu ejer han et Hus med Jord til, hvis Salgsværdi er 2700 Kr.; der skyldes 1400 Kr. derpaa. Jordlodden er Hede, som han selv har opdyrket og aarlig udvider.
- 6) Der er ingen løbende Gjæld. Familien modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) Til Reparationer og Forrentning af Gjæld paa Huset er der med-
gaaet 68 Kr. Brændsel (10000 Stk. Tørv) har medført en Pengeudgift
af 10 Kr. — der findes Tørvejord paa Ejendommen. Huset er nyt
og afgiver en meget god Bopæl; den bestaar af 2 Stuer foruden
Udenomslejlighed.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har i det Hele været
c. 200 Kr. Daglig 3 Hovedmaaltider, om Sommeren desuden Mel-
lemmad For- og Eftermiddag. Familien lever ligesaa godt som
Gaardfolk i Almindelighed paa denne Egn.
- 3) Til Beklædning er der udgivet 41 Kr.; intet til Møbement — hvad
der behøvedes, har Manden ved Husflid udført. Familien er meget
godt klædt. Møbementet simpelt men godt.
- 4) Manden drikker kun Brændevin de Dage, hvor han arbejder paa
Herregaarden (han har det da frit), og bruger heller ikke videre
Tobak. Ingen Udgift til Fornøjelser eller Skoleløn. Kongelig Skat
1 Kr. 50 Ø. Kommunal Skat 1 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret for 700 Kr.; i
Præmie herfor betales aarlig 1 Kr. 80 Ø. Udgift til Læge og Me-
dicin 14 Kr.
- 6) Den samlede Udgift har været 337 Kr. Indtægt og Udgift have
omtrent balanceret; men medregnes, hvad Jordlodden er udvidet
og forbedret, bliver der en Formueforøgelse af c. 100 Kr.

Nr. 26.

1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie paa	Mand, 46 Aar	} 14 Aar	
8 Personer. Husmand med Jord —	Kone, 42 —		12 —
der holdes 2 Køer og 5 Faar.	et Fattiglem i Pleje		10 —
(Stenild Sogn.)			7 —
			3 —

Manden er ikke synderlig stræbsom og nyder meget Brændevin, uden dog at være drikfædig. Konen er meget dygtig ude, men er kun lidt værd hjemme, da hun er højst uordenlig.

- 2) Manden har arbejdet som Daglejer den halve Del af Aaret, og herved
havt en Indtægt af 92 Kr. foruden Kosten paa Arbejdsdagene. Hans
Dagløn har i to Høstmaaneder været 1 Kr., de øvrige Sommer-
maaneder 66 Ø., om Vinteren 50 Ø. foruden Kosten. Nettoudbyttet
af Jordbrug og Kreaturer ansættes til 283 Kr. Arbejdstiden er om
Sommeren 14 Timer med 2 Timers Hvile, om Vinteren 10 Timer
med $\frac{1}{2}$ Times Hvile. Intet Bierhverv.

- 3) Konen har ved Høstarbejde tjent 10 Kr. Hun væver en Del af Familiens Tøj. Desuden tjener hun 60 Kr. ved at passe og pleje et i Huset optaget Fattiglem.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold (de udføre Vogtergjerning hjemme).
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 445 Kr. Ved Ægteskabets Begyndelse ejede Manden 1200 Kr. og lidt Indbo; for Kapitalen kjøbtes Hus og Jord. Ejendommens Salgsværdi er for Tiden 3600 Kr.; der skyldes 1800 Kr. derpaa. Manden forøger stadig sin faste Gjæld.
- 6) Der er en løbende Gjæld paa 40 Kr. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) I Renter af Prioritetsgjæld er der betalt 72 Kr. Til Brændsel medgaaet 16 Kr. Boligen kunde være god, men er yderst daarlig vedligeholdt, og der mangler i høj Grad frisk Luft og Renlighed.
- 2) Til Føden (Belysning og Vask iberegnet) er der i det Hele medgaaet c. 381 Kr. Maaltidernes Antal er ubestemt; der er ingen Orden i Husholdningen. Fødens Beskaffenhed er for det meste daarlig af Mangel paa ordenlig Tillavning, men der spises ikke saa lidt Kjød og Flæsk.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 51 Kr.; intet til Møblement. Familien er ordenlig klædt, naar den ses ude, men gaar hjemme i Pjalter. Møblementet er daarligt, og vedligeholdes daarlig.
- 4) Udgiften til Tobak har været 5 Kr.; til Brændevin opgives den at have været 17 Kr., men har rimeligvis været større; til Fornøjelser og Skoleløn intet. Kongelig Skat og Tiende 16 Kr. Kommunal Skat 4 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indbo og Besætning ere ikke forsikrede. Ingen Udgift til Læge og Medicin i dette Aar.
- 6) Den samlede Udgift har været 562 Kr. Der har været et Underskud af 117 Kr. Begrundet i Ejendommenes stigende Pris har Manden hidtil kunnet taale at gaa c. 100 Kr. tilbage aarlig; han vil endda, hvis han nu realiserede sit Sted, være i Besiddelse af den samme Kapital som ved Ægteskabets Begyndelse.

Nr. 27.

1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie paa
6 Personer, Indsider. (Kornum S.) | Mand, 34 Aar
Kone, 36 — | 4 BØRDN | } | 9 Aar
7 —
5 —
1 — |
|---|----------------------------|---------|---|----------------------------|

Manden og Konen anses begge for dygtige, flittige og sparsomme Folk.

- 2) Manden har sidste Aar havt Tjeneste som Møllerkarl, og har herved havt en Indtægt af 400 Kr. paa egen Kost. Foruden Pengelønnen har han intet havt fra Arbejdsgiveren. Arbejdstiden er i Reglen 15 Timer om Sommeren, 11 à 12 Timer om Vinteren. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har ingen Intægt havt ved Arbejde for Fremmede. Hun spinder, strikker, væver og syr næsten alt Familiens Tøj.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Aarets samlede Indtægt har været 400 Kr. Ingen Formue.
- 6) Ingen Gjæld. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleje er der betalt 28 Kr. Til Brændsel medgaaet 30 Kr. Boligen er daarlig; den bestaar af 1 Værelse med Køkken.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været paa det nærmeste 300 Kr. Daglig 3 Maaltider. Om Morgenens Kaffe og Smørrebrød; til Middag 1 Ret varm Mad; om Aftenen Smørrebrød, i Reglen uden Paalæg.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 36 Kr.; intet til Bohave. Familien er godt klædt. Manden og Konen have hver 3 Sæt Klæder, Børnene have 2 Sæt.
- 4) Manden ryger ikke Tobak. Udgiften til Brændevin 9 Kr., intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke assureret. Udgift til Læge og Medicin 10 Kr.
- 6) Den samlede Udgift har været 413 Kr. Aaret har givet et Under-skud af 13 Kr., som er dækket af hvad der var i Behold fra et tidligere Aar.

Nr. 28.

- 1) Arbejdsmand (mest Akkordarbejde), Fa- Mand, 30 Aar } 3 Aar
 milie paa 4 Pers., Indsieder. (Kornum S.) Kone, 35 — 2 Børn } 1 —
 Manden er anset for en ualmindelig dygtig og flittig Arbejder.
 Konen er meget svagelig.
- 2) Manden har sidste Aar for største Delen arbejdet paa Akkord (Grøftegravning og Tørvegravning). Baade naar han arbejder paa Akkord og paa Dagløn, er det paa Arbejdsgiverens Kost. Hans Indtægt har været 240 Kr. foruden Kosten paa Arbejdsdagene. Han har været beskæftiget største Delen af Aaret. Intet Bierhverv.

- 3) Konen, som tidligere har fortjent endel ved Strikning og Spind for Fremmede, har sidste Aar ikke kunnet det paa Grund af sit Helbred. Hun holder dog Familiens Tøj vedlige.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt i 1880 har været 240 Kr. Ingen Formue.
- 6) Ingen Gjæld. Familien modtager ingen Gaver af Betydning, af og til dog noget Mælk.

Udgift.

- 1) I Husleje er der betalt 22 Kr. Til Brændsel medgaaet 14 Kr. (Manden skærer og røgter selv Tørvene (c. 9000 Stk.) paa Helligdagene; Hjemkjørselen har han gratis ved Gaardmændenes Villighed). Boligen er ret god; den bestaar af 1 Værelse, Køkken og Tørveskur.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan anslaaes til 150 Kr. Daglig 3 Maaltider.
- 3) Iaar er der udgivet 16 Kr. til Beklædningsgjenstande, men intet til Møblement. Familien er godt klædt. Møblementet tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 10 Kr.; til Brændevin 3 Kr.; intet til Fornejelser eller Skoleløn. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i nogen Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Udgiften til Læge og Medicin har i dette Aar været 24 Kr.
- 6) Den samlede Udgift har været 239 Kr. Indtægt og Udgift have balanceret.

Nr. 29.

- 1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie paa 3 Personer.

}	Mand, 28 Aar
	Kone, 31 —
	1 Barn 2 —

 Indsidd. (Kornum Sogn.)
 Mand og Kone anses begge for at være arbejdsomme.
- 2) Manden har havt Arbejde som Daglejer næsten hele Aaret rundt. Han har herved havt en Indtægt af 225 Kr. Daglønnen har i 6 Sommermaaneder været 1 Kr.; om Vinteren 50 Ø. foruden Kosten¹⁾. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har tjent c. 20 Kr. ved at spinde og strikke for Fremmede. Hun holder Familiens Tøj vedlige.
- 4) Barnet har ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.

¹⁾ Daglønnen er her i Sognet om Sommeren 1 Kr. à 1 Kr. 33 Ø., om Vinteren 50 Ø à 60 Ø. paa Arbejdsgiverens Kost (deri indbefattet Øl og Brændevin, forsaavidt Arbejdsgiverens faste Folk faa det sidste).

- 5) Aarets samlede Indtægt har været 245 Kr. Ingen Formue.
- 6) Ingen Gjæld. Familien har ikke modtaget Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleje er der betalt 20 Kr. Til Brændsel medgaaet 25 Kr. Bopælen er ret god; den bestaar af 1 Værelse med Udenomslejlighed.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der udgivet 160 Kr. Daglig 3 Maaltider af meget forskjellig Beskaffenhed, men som Regel er Kosten dog ret god og kraftig.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet 30 Kr.; intet til Møblement. Familien er godt klædt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 7 Kr., til Brændevin 5 Kr., intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke assureret. Ingen Udgift til Læge eller Medicin i dette Aar.
- 6) Den samlede Udgift har været 247 Kr. Indtægt og Udgift have omtrent balanceret.

Nr. 30.

- 1) Arbejdsmand (Akkordarbejde), Mand, 35 Aar
 Familie paa 5 Pers., Husmand Kone, 30 — 2 Børn $\left\{ \begin{array}{l} 3\frac{1}{2} \text{ Aar} \\ 1\frac{1}{2} \text{ —} \end{array} \right.$
 uden Jord. (Kornum Sogn.) Konens Moder, 61 Aar
 Baade Mand og Kone ere ansete for at være arbejdsomme og økonomiske.
- 2) Manden, der ellers er Markarbejder, har sidste Aar havt Akkordarbejde paa en Dampmuddermaskine i Limfjorden. Han har været beskæftiget der i 5½ Maaned af Sommeren, og havt en Indtægt af 331 Kr. paa egen Kost. Arbejdstiden var 10 Timer daglig. Intet Bierhverv. Af Haven, der er fire Skpr. Land, har Familien havt en Pengeindtægt af 45 Kr.
- 3) Konen er en dygtig Væverske og har herved sidste Aar tjent omtrent 100 Kr. Hun holder Familiens Tøj vedlige.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Aarets samlede Indtægt har været 476 Kr. Manden ejer et Hus, hvis Salgsværdi er 800 Kr.; der skyldes 500 Kr. derpaa. Huset er arvet.
- 6) Der er en løbende Gjæld af 30 Kr. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) Til Reparation og Forrentning af Gjæld paa Huset er der betalt 27 Kr. Til Brændsel medgaaet 35 Kr. Boligen, der bestaar af to Værelser, er rummelig, lys og god.

- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan anslaaes til 400 Kr. Kaffe med Smørrebrød om Morgenen. Til Middag 1 Ret varm Mad. Manden faar Paalæg paa den tørre Kost.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 25 Kr.; intet til Møblement. Familien er ordenlig klædt. Bohavet ret godt.
- 4) Manden bruger ikke Tobak. Udgiften til Brændevin har været 9 Kr., intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales der 3 Kr. aarlig. Udgift til Læge og Medicin sidste Aar 5 Kr.
- 6) Den samlede Udgift har været 504 Kr. Aaret har givet et Underskud af 28 Kr.

Nr. 31.

- 1) Arbejdsmand (dels Akkordarbejde, dels Dagleje), Familie paa 8 Personer, Husmand uden Jord. (Kornum Sogn.)

Mand, 45 Aar	}	13 Aar
Kone, 42 —		11 —
		8 —
6 Børn		6 —
		4 —
		2 —

Mand og Kone ere arbejdsomme og meget økonomiske Folk.

- 2) Manden har i 2 Maaneder arbejdet paa Akkord (Tørvegravning) paa egen Kost; den øvrige Tid af Aaret har han været Daglejer og faaet Kosten hos Arbejdsgiveren. Han har havt i 1879 en Indtægt af 250 Kr. Omtrent hele Aaret rundt har han havt Beskæftigelse. Arbejdstiden er om Sommeren 14 Timer, om Vinteren 10 Timer, foruden Hviletiden. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har ved Tørvearbejde tjent 90 Kr. Hun strikker alt og syr det meste af Familiens Tøj.
- 4) Det ældste Barn har i Sommer tjent 10 Kr. foruden Kosten ved at vogte Kreaturer. De 3 næstældste Børn have hjulpet Moderen med Tørvearbejde.
- 5) Den samlede Indtægt i 1879 har været 350 Kr. Manden ejer et Hus, hvis Salgsværdi er 600 Kr.; der skyldes 250 Kr. derpaa. Ved Ægteskabets Begyndelse ejede Manden 400 Kr. (arvet), som blev anvendt til at købe Huset for.
- 6) Der er en løbende Gjæld af 50 Kr. Familien modtager ikke saa lidt i Gaver navnlig Fødemidler (Mælk især), hvis Værdi efter Skjøn Konen anslaaer til henved 50 Kr.

Udgift.

- 1) Til Reparation og Forrentning af Gjæld paa Huset er der betalt 22 Kr. Til Brændsel (12000 Tørv) medgaaet 30 Kr. Huset er nyt og afgiver en god Bopæl; denne bestaar af to Værelser med Udenomslejlighed.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan anslaaes til 300 Kr. (foruden Gaverne). I Reglen 3 Maaltider daglig.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 42 Kr.; intet til Møblement. Familien er ordenlig klædt. Bohavet godt, omend tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak og Brændevin har været 5 Kr.; intet til Fornojelser eller Skoleløn. Ingen kommunal Skat.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Udgift til Læge og Medicin 3 Kr.
- 6) Den samlede Udgift har været 402 Kr. Aaret har givet et Under-skud af 52 Kr.

Nr. 32.

- 1) Arbejdsmand (mest Akkordarbejde), Familie paa 4 Pers., Husmand med Mand, 28 Aar Jord — der holdes 1 Ko og 4 Faar Kone, 23 — 2 Børn $\left\{ \begin{array}{l} 2\frac{1}{2} \text{ Aar} \\ \frac{1}{2} \text{ —} \end{array} \right.$ med Yngel. (Kornum Sogn.) Mand og Kone anses for at være flittige og sparsomlige.
- 2) Manden har hovedsagelig haft Akkordarbejde (Grøstegravning) paa egen Kost; i 5 à 6 Uger har han arbejdet paa Dagløn (Hø- og Høstarbejde) og faaet Kosten hos Arbejdsgiveren. Han har kun arbejdet Sommerhalvaaret for Fremmede. Hans Indtægt herved har været 180 Kr. Ved Kurvearbejde om Vinteren har han tjent 10 Kr. Nettoudbyttet af Jordbrug og Kreaturer kan anslaaes til 200 Kr.
- 3) Konen har intet tjent ved Arbejde for Fremmede. Hun strikker alt og syr det meste af Familiens Tøj.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Aarets samlede Indtægt har været 390 Kr. Manden ejer et Hus, der med Jordtilliggende har en Salgsværdi af 2600 Kr.; der skyldes 1000 Kr. derpaa. Da de giftede sig, ejede Konen 1100 Kr. (arvet), Manden 500 Kr. (opsparat Løn), hvilken Kapital benyttedes til at købe Stedet for.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Familien modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) I Skatter og Forrentning af Gjæld paa Huset er der betalt 48 Kr. Til Brændsel medgaaet 32 Kr. Huset, der er nyt, afgiver en god og velindrettet Bolig; denne bestaar af 3 Værelser med Udenomslejlighed.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der medgaaet mindst 270 Kr. Daglig 3 Maaltider.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet 25 Kr. (til Manufakturvarer), Resten tilvirkes hjemme, hvor ligeledes næsten alt sys.
- 4) Udgiften til Tobak og Brændevin har været 10 Kr.; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Kommunal Skat 3 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret for 2150 Kr.; i Præmie herfor betales 3 Kr. aarlig. Til Lægen betales aarlig 2 Kr. for Konsultation i dennes Hjem. Der har ellers ingen Udgift været til Læge eller Medicin sidste Aar.
- 6) Den samlede Udgift har været 393 Kr. Indtægt og Udgift have omtrent balanceret.

Nr. 33.

- 1) Arbejdsmand (Fiskeri), Familie paa 7 Pers., Husm. med Jord — der holdes 1 Ko og 4 Faar med Yngel. (Kornum Sogn.)

Mand, 57 Aar	}	11 Aar
Kone, 45 —		8 —
Mandens Moder, 82 A.		5 —
		1½ —

hjemme

Manden er gammel og skrøbelig. Han har aldrig været nogen dygtig Arbejder, og nu kan han næppe mere paatage sig almindeligt Markarbejde. Ædruelig er han.
- 2) Manden har sidste Aar kun tjent 40 Kr. ved Fiskeri i Limfjorden (1 Mil til Fjorden). Nettoudbyttet af Jordbrug og Kreaturer kan anslaaes til 140 Kr. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har intet kunnet fortjene ved Arbejde for Fremmede, da hun har nok at gjøre med at passe Huset og Børnene.
- 4) De to ældste af Børnene (16 og 15 Aar gml.), der ere ude at tjene, have tilsammen havt en Løn af 52 Kr. foruden den fulde Kost. Forældrene tage Lønnen (medgaaet til Familiens Underhold) og klæde Børnene.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 232 Kr. Manden ejer et Hus, der med Jordtilliggende har en Salgsværdi af 1500 Kr.; der skyldes 300 Kr. derpaa. Huset er arvet.
- 6) Der er en løbende Gjæld paa omtrent 100 Kr. Om Familien modtager Gaver, er der intet oplyst.

Udgift.

- 1) I Skatter og Forrentning af Gjæld paa Huset er der betalt 14 Kr. Til Brændsel 20 Kr. medgaaet. Bopælen er gammel og daarlig; den bestaar af to Værelser med Udenomslejlighed.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) kan anslaaes til 250 Kr. Der nydes vel 3 Maaltider daglig, men Kosten er meget tarvelig.
- 3) Der er i dette Aar intet udgivet til Beklædningsgjenstande, ligesaa lidt som til Møblement. Klædedragten er meget tarvelig. Møblerne faa og simple.
- 4) Udgiften til Tobak og Brændevin har været 10 Kr.; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Kommunal Skat 2 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke assureret. Ingen Udgift til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 296 Kr. Aaret har givet et Underskud af 64 Kr.

Nr. 34.

- 1) Arbejdsmand (dels Akkordarbejde, dels Dagleje), Fa-
milie paa 3 Personer, Husmand med Jord — der
holdes 2 Køer og 2 Faar med Yngel. (Kornum Sogn.) } 1 Mand, 32 Aar
Kone, 27 —
1 Barn, 8 —
Mand og Kone ere ansete for at være flittige og dygtige.
- 2) Manden arbejder kun ude om Sommeren. Han har sidste Aar havt Akkordarbejde i 3 Maaneder paa egen Kost, og i noget over 4 Maaneder arbejdet paa Dagløn med Kosten hos Arbejdsgiveren. Hans Indtægt herved har været c. 200 Kr. Daglønnen har været 1 Kr. à 1 Kr. 33 Ø. paa Arbejdsgiverens Kost. Arbejdstiden er 15 Timer med 2 à 3 Timers Hvile. Om Vinteren er han hjemme. Intet Bierhverv. Nettoudbyttet af Jordbrug og Kreaturer anslaaes til 300 Kr. (Jordlodden er omtrent 4 Skpr. Hartkorn).
- 3) Konen har ved at vaske for Fremmede tjent 10 Kr. Hun syr selv Familiens Tøj, passer Huset og Kreaturerne.
- 4) Barnet har ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Aarets (1879) samlede Indtægt har været 510 Kr. Manden ejer et Hus, der med Jordtilliggende har en Salgsværdi af 2800 Kr.; der skyldes 600 Kr. derpaa. Huset blev kjøbt i 1871 for 1960 Kr.; Manden betalte da 1060 Kr. (arvet) derpaa; siden er der afbetalt 300 Kr.
- 6) Der er ingen løbende Gjæld. Familien modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) Til Reparation og Forrentning af Gjæld paa Huset er der medgaet 46 Kr.; til Brændsel 25 Kr. Huset er godt vedligeholdt; Bopælen bestaar af 1 Stue med Udenomslejlighed.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der i det Hele medgaet 270 Kr. Om Vinteren 3, om Sommeren 5 Maaltider daglig.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 60 Kr.; intet til Møblement. Familien er meget godt klædt.
- 4) Udgiften til Tobak og Brændevin har været 12 Kr.; til Fornøjelser 15 Kr.; intet til Skoleløn. Kongelig Skatter og Tiende 20 Kr. Kommunal Skat 10 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift sidste Aar til Læge og Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 458 Kr. Aaret har bragt et Overskud af 52 Kr.

Nr. 35.

- 1) Arbejdsmand (dels Akkordarb., dels Dagleje), Familie paa 4 Pers., Husmand med Jord — der holdes 2 Køer og 2 Faar med Yngel.

Mand, 4 ² Aar	}	4 Aar
Kone, 27 —		2 —

(Kornum Sogn.)

Manden er en ualmindelig virksom Arbejder.

- 2) Manden arbejder kun ude om Sommeren, har sidste Aar hovedsagelig haft Havearbejde. Han har arbejdet paa Akkord i 2 Maaneder paa egen Kost, og paa Dagløn i 4 Maaneder paa Arbejdsgiverens Kost. Hans Indtægt herved har været 140 Kr. Arbejdstiden er 15 Timer med 3 Timers Hvile. Om Vinteren er han hjemme. Intet Bierhverv. Nettoudbyttet af Jordbrug og Kreaturer har været 225 Kr. (Jordlodden er 1³/₄ Skp. Hartkorn).
- 3) Konen har intet tjent ved Arbejde for Fremmede; hun har nok at gjøre med at passe Huset og Kreaturerne.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold..
- 5) Aarets samlede Indtægt har været 365 Kr. Manden ejer et Hus, der med Jordtilliggende har en Salgsværdi af 3200 Kr., der skyldes 1700 Kr. derpaa. Han har giftet sig Huset til med en tidligere Kone.
- 6) Der er en løbende Gjæld af 100 Kr. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) Til Skatter og Forrentning af Gjæld paa Huset er der medgaaet 80 Kr. Ingen Udgift til Brændsel, da Tørv haves paa Ejendommen. Bopælen er god; den bestaar af to hyggelige Stuer med Udenomslejlighed.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der i det Hele medgaaet 250 Kr. Om Vinteren 3, om Sommeren 5 Maaltider daglig.
- 3) Udgiften til Beklædningsgjenstande har været 25 Kr. (til Manufakturvarer); Resten tilvirkes hjemme. Intet til Møblement. Familien er godt klædt. Møblementet er godt.
- 4) Manden bruger ikke Tobak. Udgiften til Brændevin har været 8 Kr.; til Fornøjelser og Skoleløn intet. Kommunal Skat 1 Kr. 33 Ø.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 364 Kr. Indtægt og Udgift have omtrent balanceret.

Nr. 36.

- 1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie paa 5 Pers., Husmand uden Jord. (Rørbæk Sogn.)

Mand, 44 Aar	3 Børn	}	12 Aar
			5 —
	Kone, 40 —		1 —

hjemme

Baade Mand og Kone anses for at være flittige og økonomiske.
- 2) Manden har for største Delen arbejdet paa Dagløn; kun i 3 Uger af sidste Sommer har han haft Akkordarbejde og tjente i den Tid omtrent 2 Kr. daglig paa egen Kost. Hans Dagløn kan om Sommeren sættes til 80 Ø. og om Vinteren til 50 Ø. i Gjennemsnit foruden Kosten. Han har omtrent været beskæftiget hele Aaret igjennem, og har herved tjent i det Hele 219 Kr. Arbejdstiden er om Sommeren 15 Timer med 2 Timers Hvile, om Vinteren 10 Timer med 1 Times Hvile. Intet Bierhverv.
- 3) Koneu har ved at spinde tjent 36 Kr. Hun splinder og væver det meste af Familiens Tøj.
- 4) Det ældste af de hjemme værende Børn har sidste Efteraar været beskæftiget 6 Uger ude og derfor havt Kosten og 5 Kr., som er medgaaet til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt i 1879 har været 260 Kr. Manden ejer et Hus med Have, hvis Salgsværdi er 700 Kr.; der skyldes 400 Kr. derpaa. Ved Ægteskabets Begyndelse ejede han 200 Kr. (opsparat Løn).
- 6) Der er ingen løbende Gjæld. Familien modtager af og til Mælk i Gave.

Udgift.

- 1) Til Reparationer og Forrentning af Gjæld paa Huset er der betalt 20 Kr. Brændsel (8000 Stkr. Tørv) har kostet 10 Kr. (Udgiften er til Bjærgeløn af Tørvene). Bopælen er ret god; den bestaar af 1 Værelse med Udenomslejlighed. Udbyttet af den tilhørende Have kan ansættes til Værdi af 10 Kr.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 163 Kr. Om Vinteren 3 Maaltider, om Sommeren 5 Maaltider daglig. Til Mørgen Øllebrød; til Middag Grød, Kaal, Kartoffler o. s. v.; tør Kost om Aftenen.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 59 Kr.; til Møblement intet. Familien er ret godt klædt; alle dens Medlemmer have en Søndagsdragt. Manden har sidste Aar faaet et Sæt ny Vadmelsklæder (jfr. Regnskabet paa Tabel VIII); Konen bruger mest Hvergarntøj, men har intet videre faaet i Aarets Løb; Børnene bruge mest Bomuldstøj.
- 4) Udgiften til Tobak har været 7 Kr., til Brændevin 3 Kr., til Fornøjelser og Skoleløn intet. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 262 Kr. Indtægt og Udgift have omtrent balanceret.

Nr. 37.

- 1) Arbejdsmand (baade Akkordarb. og Dagleje), Familie paa 5 Pers., Husm. med Jord — der holdes 2 Køer og 4 Faar med Yngel. (Rørbæk Sogn.)

Mand, 32 Aar	}	5 Aar
Kone, 36 —		2 —
3 Børn		$\frac{1}{2}$ —

Manden og Konen ere flittige og økonomiske.
- 2) Manden har sidste Aar ved at arbejde ude haft en Indtægt af 173 Kr.; deraf 56 Kr. ved Akkordarbejde (Vejarbejde og Tørvegravning) og 117 Kr. ved Daglejerarbejde. Daglønnen er om Sommeren 80 Ø., om Vinteren 45 Ø. foruden Kosten. Han har haft Kosten hos Arbejdsgiveren i lidt over 5 Maaneder. Arbejdstiden er 15 Timer om Sommeren med 2 Timers Hvile, 10 Timer om Vinteren med $\frac{1}{2}$ Times Hvile. Han er i Reglen hjemme et Par Dage om Ugen; mangler aldrig Arbejde, naar han vil have det. Nettoudbyttet af Jordbrug og Kreaturer anslaaes til 250 Kr. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har ved Tørvearbejde tjent 25 Kr. Ved Kartning, Spinding o. s. v., sparer hun Familien for ikke saa faa Udgifter til Beklædning.

- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Aarets samlede Indtægt har været 448 Kr. Manden ejer et Hus, der med Jordtilliggende har en Salgsværdi af 3200 Kr.; der skyldes 800 Kr. derpaa. Ved Ægteskabets Begyndelse ejede de 1800 Kr. (arvet), som blev anvendt til at købe Stedet for.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Ingen Gaver.

Udgift.

- 1) Til Forrentning af Gjæld paa Huset er der medgaaet 30 Kr. Brændsel (10000 Stk. Tørv) har ikke medført nogen Pengeudgift, da Tørv haves paa Jordlodden. Bopælen er god; den bestaar af 2 Værelser med Udenomslejlighed.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 333 Kr. Alt det i Huset forbrugte Smør, Ærter, Mælk, Talg, Flæsk, Kartofler, Ost, Rug, til Værdi af 253 Kr. ÷ 1 Td. Rug er frembragt af Ejendommen. Daglig 3 Maaltider. Om Morgenen Øllebrød; til Middag 1 Ret varm Mad (Grød, Kaal, Ærter, Velling o. s. v.); om Aftenen Melgrød.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 50 Kr.; intet til Møbement. Familien er ordenlig klædt, har Søndagsdragt. Møbementet tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 8 Kr.; til Brændevin 4 Kr. (10 Potter); intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Kongelig Skat 3 Kr. Kommunal Skat 64 Ø.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 429 Kr. Der har været et Overskud af 19 Kr.

Nr. 38.

1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie paa 7 Personer, Indsieder.
(Døstrup Sogn.) | Mand, 51 Aar
Kone 33 — 5 Børn | } | 10 Aar
8 —
6 —
3 —
1 — |
|---|----------------------------------|---|------------------------------------|

Manden er ædruelig og ordenlig.

- 2) Manden, der har fast Arbejde paa en større Bondegaard, har herved havt en Indtægt af 190 Kr. foruden Kosten. Desuden har Arbejdsgiveren hjemkjørt hans lldbrændsel, som han paa Helligdage har gravet i dennes Mose uden Vederlag. Arbejdstiden er 15 Timer om Sommeren med 3 Timers Hvile, om Vinteren 11 Timer med 1 Times Hvile. Intet Bierhverv.

- 3) Konen har ved at sno Simer tjent 15 Kr. Hun syr alt Familiens Undertøj.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 205 Kr. Ingen Formue.
- 6) Der er ingen Gjæld. Familien modtager undertiden Mælk eller andre Fødevarer i Gave.

Udgift.

- 1) I Husleje er der betalt 24 Kr. Brændsel (hvis Værdi kan ansættes til 30 Kr.) har han, som ovenfor anført, havt frit. Boligen består af 1 Værelse med Køkken.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der udgivet c. 140 Kr. Daglig 3 Maaltider af yderst tarvelig Beskaffenhed.
- 3) Udgiften til Beklædningsgjenstande har været 30 Kr.; intet til Møbement. Familien er tarvelig klædt. Møbementet yderst tarveligt
- 4) Udgiften til Tobak og Brændevin har været 10 Kr.; til Fornøjelser eller Skoleløn intet. Kommunal Skat 1 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 205 Kr. Indtægt og Udgift have balanceret.

Nr. 39.

- 1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie paa 5 Pers., Husmand uden Jord. Mand, 38 Aar } 7 Aar
 (Døstrup Sogn.) Kone, 32 — } 5 —
 3 Børn } 2 —
 Manden ædruelig og flittig.
- 2) Manden, der har fast Arbejde paa en Gaard, har herved i 1879 havt en Indtægt af 200 Kr. foruden Kosten. Desuden har Arbejdsgiveren hjemkjørt hans Brændsel. Arbejdstiden som hos den foregaaende. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har ved Syning for Fremmede tjent c. 15 Kr.; hun syr Børnenes Klæder samt sit eget og Mandens Undertøj.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 215 Kr. Manden ejer et Hus, hvis Salgsværdi er 400 Kr.; der skyldes 200 Kr. derpaa.
- 6) Der er ingen løbende Gjæld. Familien modtager undertiden Mælk og gamle Klædningsstykker i Gave.

Udgift.

- 1) Til Reparation og Forrentning af Gjæld paa Huset er der medgaaet 12 Kr. Brændsel har kostet 10 Kr. (Udgiften har været til Køb af Tørvejord; Manden graver selv Tørvene paa Helligdage og Husbonden hjemkører dem, som ovenfor anført). Bopælen bestaar af en rummelig Stue med Udenomslejlighed. Udbyttet af den til Huset hørende Have kan ansættes til 20 Kr.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask iberegnet) er der udgivet 160 Kr. Familien faar Morgen og Aften The eller Kaffe med Fedtebrød; om Middagen Kartofler, undertiden Mælkemad.
- 3) Udgiften til Beklædningsgjenstande har været 27 Kr.; intet til Møblement. Familien er tarvelig men ordenlig klædt. Indboet meget tarveligt.
- 4) Til Tobak og Brændevin er der udgivet 8 Kr.; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Kommunal Skat 1 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift til Læge eller Medicin sidste Aar.
- 6) Den samlede Udgift har været 218 Kr. Indtægt og Udgift have omtrent balanceret.

Nr. 40.

- 1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie Mand, 24 Aar } 5 Aar
 paa 5 Pers., Indsidd. (Arden S.)¹⁾ Kone, 26 — 3 Børn } 3 —
 Mand og Kone ere begge ansete for arbejdsomme Folk. } 1 —
- 2) Manden, der har fast Arbejde hos en Møller, har herved sidste Aar havt en Indtægt af 280 Kr. foruden Kosten. Intet Bierhverv.
- 3) Konen, der er dygtig til Haandarbejde, har ved at spinde, sy og strikke for Fremmede, tjent c. 60 Kr.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 340 Kr. Der er ingen Formue.
- 6) Ingen Gjæld. Familien modtager undertiden lidt Fødevarer navnlig Mælk i Gave.

¹⁾ De Arbejdere her paa Egnen, der ikke have fast Arbejde hos Gaardmænd eller hos de store Skovejere, have i Reglen om Sommeren Tørvoarbejde ved en stor Mose i Nærheden. Der arbejdes paa Akkord. For Gævning af Tørvene betales 65 Ø. pr. Tusinde, og for disses Skruning og Rejsning 20 à 30 Ø. En dygtig Arbejder kan daglig grave 7 à 8000 Tørv. I Reglen slaa 2 Familier sig sammen, saaledes at Mændene grave Tørvene og trille dem op, medens Konerne og Børnene rejse og skruer dem. Saadanne 2 Familier kunne da i 4 à 5 Maaneder have en Indtægt af 6 à 700 Kr. til Delling; men saa arbejde de heller ikke synderlig den øvrige Tid af Aaret.

Udgift.

- 1) Huslejen har været 30 Kr. Til Brændsel er der medgaaet 30 Kr. Bopælen bestaar af 2 Værelser med Udenomslejlighed.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 231 Kr. Daglig 3 Maaltider. Familien lever som Gaardfolk her paa Egnen.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 45 Kr.; intet til Møblement. Familien er godt klædt. Bohavet ret godt.
- 4) Manden bruger ikke Tobak. Ingen Udgift til Brændevin, Fornøjelser eller Skoleløn. Kommunal Skat 1 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 3 Kr. aarlig. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 340 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 41.

- 1) Arbejdsmand (Akkordarb.), Familie Mand, 54 Aar } 10 Aar
paa 4 Pers., Indsidder. (Arden Sogn.) Kone, 40 -- 2 Børn { 7 --
Manden ædruelig, Konen ordenlig.
- 2) Manden er Skovarbejder¹⁾; han har Akkordarbejde paa egen Kost, idet han faar vist pr. Favn for at stable Brænde og læsse det paa Vognene. Han har herved sidste Aar haft en Indtægt af c. 400 Kr. Desuden har han fra Arbejdsgiveren fri Bolig — han er forpligtet til at bo paa Oplagsstedet for Brændet —, og det nødvendige Brændsel (Tørv), hvis Bjergning han dog skal besørge. Arbejdstiden er ubestemt, da den retter sig efter Tilførselen af Brænde. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har ved Høstarbejde og ved Vask tjent 18 Kr.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 418 Kr. Ingen Formue.
- 6) Ingen Gjæld. Konen modtager undertiden Mælk i Gave, hvor hun arbejder.

Udgift.

- 1) Bolig og Brændsel har Manden, som ovenfor anført, frit. Bopælen er ret god.

¹⁾ Skovarbejderne ere, hvad enten de arbejde i private eller Domæneskoven, næsten uden Undtagelse faste Arbejdere, der af Arbejdsgiveren i Reglen har et Hus i Leje med saa meget Jord til, at der kan holdes 1 Ko og et Par Faar. De arbejde paa Akkord, og kunne herved gjennemsnitlig i Arbejdstiden tjene 1½ Kr. i Daglon. Deres Stilling er forholdsvis god.

- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 345 Kr. Om Vinteren 3 Maaltider daglig, om Sommeren desuden Mellemmad Formiddag og Eftermiddag.
- 3) Til Beklædning er der medgaaet 40 Kr.; til Møblement intet. Møblerne anskaffedes, da de bleve gifte, og siden er der ikke kostet noget derpaa. Familien er ordenlig klædt. Bohavet ret godt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 9 Kr., til Brændevin 10 Kr., intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Kommunal Skat 1 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Udgiften til Læge og Medicin har sidste Aar været 13 Kr.
- 6) Den samlede Udgift har været 418 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 42.

- 1) Arbejdsmand (Akkordarb.), Familie paa 3 Pers., Hus-

{	Mand, 50 Aar
	Kone, 51 —
	Yngel. (Arden Sogn.)
	1 Barn, 12 —

Mand og Kone ere ualmindelig stræbsomme Folk.
- 2) Manden har havt Akkordarbejde (Grøftegravning, Tørvegravning, Have- og Vejarbejde) paa egen Kost. Han har herved sidste Aar havt en Indtægt af 273 Kr., men har ikke været beskæftiget hele Aaret. Nettoudbyttet af Jordlodden kan ansættes til 130 Kr. Intet Bierhverv.
- 3) Konen har ved Vask for Fremmede tjent 40 Kr.
- 4) Barnet har ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 443 Kr. Manden ejer et Hus, som han med Jordtilliggende købte i 1875 for 1400 Kr.; der skyldes 1068 Kr. derpaa. Intet arvet.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) Til Skatter og Forrentning af Gjæld paa Huset er der medgaaet 47 Kr. Brændsel haves paa Jordlodden.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 309 Kr. Daglig 3 Maaltider. Familien lever mest af Mælkemad; et Par Gange om Ugen Kjødmd.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet 48 Kr.; intet til Møbement. Familien er godt klædt. Bohavet tarveligt.

- 4) Udgiften til Tobak har været 10 Kr.; til Brændevin 22 Kr.; 3 Kr. til Fornøjelser; ingen Skoleløn. Kommunal Skat 2 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 2 Kr. 36 Ø. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 443 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 43.

- 1) Arbejdsmand (Akkordarb.), Familie
 paa 4 Personer, Indsieder. Mand, 34 Aar } 3½ Aar
 Kone, 30 — 2 Børn } ½ —
 (Østerbølle Sogn.)
 Manden er en dygtig Arbejder, men skal være lidt drikkældig, dog uden at han derfor forsømmer sit Arbejde.
- 2) Manden har i 1880 mest havt Akkordarbejde (Grøftning, Stenhuggerarbejde) paa Arbejdsgiverens Kost. Naar han har arbejdet paa Dagløn, har denne været fra 75 til 85 Ø. foruden Kosten. Hans Indtægt herved har været 251 Kr. Alt sammenlagt, har han næppe havt Arbejde mere end 10 Maanedes af Aaret. Arbejdstiden er om Sommeren 14 Timer (2 Timers Hvile), om Vinteren 10 Timer (1 Times Hvile). Ved Skomagerarbejde (Reparation) har han sidste Vinter tjent 25 Kr.
- 3) Konen har kun tjent 8 Kr. (Høstarbejde), paa Arbejdsgiverens Kost de Dage, hun har arbejdet ude. Hun holder Familiens Tøj vedlige og laver Uldtøjet.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 284 Kr. Ingen Formue. Ved Ægteskabets Begyndelse ejede Konen 200 Kr. (arvet), der blev anvendt til at sætte Bo for.
- 6) Familien er i en Klatgjæld af 25 Kr. Den modtager Gaver af Mælk og lidt Fødevarer.

Udgift.

- 1) I Husleje er der betalt 40 Kr. Til Brændsel medgaaet 25 Kr. Bopælen er ret god.
- 2) Udgiften til Føden (Belysning og Vask iberegnet) kan anslaaes til 175 Kr. I Reglen nydes der 3 Maaltider daglig. Om Morgenen Øllebrød; til Middag Søbemad med Eftermad; om Aftenen Smørrebrød og The.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 30 Kr.; intet til Møblement. Familien er ordenlig klædt; Møblementet simpelt.

- 4) Udgiften til Tobak har været 5 Kr.; til Brændevin 20 Kr.; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Slid paa Arbejdsredskaber (Stenhammer, Spade, Skovl) har været 7 Kr. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Der har sidste Aar været en Udgift til Medicin af 4 Kr.
- 6) Den samlede Udgift har været 306 Kr. Aaret har givet et Under-skud af 22 Kr.

Nr. 44.

- 1) Arbejdsmand (fast Arbejde), Familie Mand, 24 Aar 3 Børn } 4 Aar
paa 5 Personer, Indsidd. Kone, 29 — } 2 —
(Østerbølle Sogn.) } 1 —
Manden er anset for en dygtig Arbejder.
- 2) Manden, der har fast Arbejde hos en Gaardmand, har herved sidste Aar havt en Indtægt af 175 Kr. foruden Kosten. Iøvrig har han intet modtaget af Arbejdsgiveren. Arbejdstiden er om Sommeren 14 Timer (2 Timers Hvile), om Vinteren 11 Timer (1 Times Hvile). Intet Bierhverv.
- 3) Paa Grund af Sygelighed hos Børnene har Konen sidste Aar kun tjent 6 Kr. (ved at spinde for Fremmede). Hun syr og strikker Familiens Undertøj.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 181 Kr. Ingen Formue.
- 6) Familien er ikke i Gjæld. Den modtager kun Gaver af Slægtninge, men disse støtte den ogsaa endel baade med Penge og paa anden Maade.

Udgift.

- 1) Husleje er der betalt 38 Kr. Pengeudgiften til Brændsel har været 10 Kr. (Mand og Kone skære selv Tørvene). Bopælen er simpel; den bestaar af 1 lille Stue med Køkken.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været omtrent 120 Kr. Daglig 3 Maaltider. Om Morgenens Øllebrød; til Middag 1 Ret varm Mad; om Aftenen The eller koft Mælk med Smørrebrød.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 14 Kr.; intet til Møblement. Familien er ret ordenlig klædt. Møbementet meget tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak og Brændevin oversteg ikke 4 Kr.; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Udgiften til Læge og Medicin har sidste Aar været mindst 16 Kr.

- 6) Den samlede Udgift har været 202 Kr. Aaret gav et Underskud af 21 Kr., som blev dækket ved Gave fra Slægtninge.

Nr. 45.

1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie paa	6 Børn	}	9 Aar
8 Personer, Lejehusmand med lidt			7 —
Mand, 38 Aar			5 —
Jord — uden Kreaturer. (Østerbølle			4 —
Sogn.)			2 —
			1 —

Mand og Kone ere arbejdsomme og dygtige Folk.

- 2) Manden har sidste Aar haft en Indtægt af 216 Kr., foruden Kosten hos Arbejdsgiveren den største Del af Aaret; kun lidt Akkordarbejde (Grøftegravning) har været paa egen Kost. Hans Hovedbeskæftigelse (Mergelgravning) har været paa Dagløn, og denne er ved dette Arbejde 1 Kr. 35 Ø. foruden Kosten. I de to korteste Vintermaaneder har han tærsket for en Gaardmand og kun haft Kosten, men til Gjengæld udfører denne det nødvendige Arbejde paa et Stykke Hedejord, der hører til Lejehuset, hvorpaa med Tiden vil kunne holdes 1 Ko. Han har haft Arbejde næsten hele Aaret rundt. Der er paa den allerede opdyrkede Jord iaar avlet 8 Traver Havre og 3 Tdr. Kartoffler, der har givet et Nettoudbytte af c. 50 Kr.
- 3) Konen har intet tjent, da hun har nok at gjøre med at passe Hus og Børn.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 266 Kr. Ingen Formue.
- 6) Der er en Gjæld af 30 Kr. til Slægtninge, af hvem de støttes endel. Af andre have de ikke modtaget Gaver.

Udgift.

- 1) I Leje af Hus med Jord betales 32 Kr. Pengeudgiften til Brændsel har været 4 Kr. Bopælen daarlig; den bestaar af 1 lille Stue med Køkken.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 212 Kr. Daglig 3 Maaltider. Om Morgenen Øllebrød; til Middag 1 Ret varm Mad; om Aftenen Øllebrød eller Kartoffler.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der medgaaet 18 Kr.; intet til Møblement. Familien er ordenlig klædt; Bohavet yderst daarligt.
- 4) Udgiften til Tobak og Brændevin har været 10 Kr.; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Udgift til Medicin af 2 Kr. sidste Aar.

- 6) Den samlede Udgift har været 278 Kr. Aaret har givet et Underskud i Penge af 12 Kr., men i Virkeligheden et Overskud, naar medregnes Værdien af den opdyrkede Hedejord.

Nr. 46.

1) Arbejdsmand (mest Dagleje), Familie paa 6 Personer, Indsidd. (Oue Sogn.)	Mand, 35 Aar
Kone, 30 — | 4 Børn | $\left. \begin{array}{l} 7 \text{ Aar} \\ 5 \text{ —} \\ 3 \text{ —} \\ 1\frac{1}{2} \text{ —} \end{array} \right\}$ |
|---|----------------------------|--------|--|

Manden er anset for at være en dygtig Arbejder.

- 2) Manden har sidste Aar arbejdet paa Dagleje i 264 Dage og herved havt en Indtægt af 149 Kr. foruden Kosten hos Arbejdsgiveren. Ved Akkordarbejde paa egen Kost (Tørveskæring) har han 14 Dage i Forsommeren tjent 40 Kr. og 14 Dage i Efteraaret 30 Kr. I det Hele en Pengeindtægt af 219 Kr. Daglønnen har i 24 Dage (Hø- og Kornhøst) været 1 Kr., om Sommeren 66 Ø., om Vinteren 33 Ø. — alt paa Arbejdsgiverens Kost. Ved Kurvebinding og Simesno-ning har han tjent 25 Kr. Ved Fiskeri paa enkelte arbejdsløse Dage og Søndage har han havt en Indtægt af c. 15 Kr.
- 3) Konen har tjent 40 Kr. ved at spinde, strikke, samt sy og vaske for Tjenestefolk. Hun forarbejder Børnenes Tøj.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 299 Kr. Ingen Formue.
- 6) Ingen Gjæld. Familien har ikke modtaget Gaver.

Udgift.

- 1) I Husleje er der betalt 30 Kr. Til Brændsel medgaaet 30 Kr. Bopælen er ret god.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask) har været 190 Kr. Daglig 3 Maaltider. Til Middag 1 Ret varm Mad.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 36 Kr.; intet til Møblement. Familien er tarvelig men ordenlig klædt. Bohavet tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 6 Kr.; til Brændevin 8 Kr., intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Ud-gift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 300 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 47.

- 1) Arbejdsmand (mest Akkordarb.),
 Familie paa 5 Personer, Husmand
 uden Jord. (Oue Sogn.)
Mand, 38 Aar	}	10 Aar
Kone, 39 —		7 —
3 Børn		4 —
- Manden er anset for at være en dygtig Arbejder.
- 2) Manden, hvis Hovedbeskæftigelse er Mergel- og Grøftgravning, har sidste Aar havt en Indtægt af 240 Kr., mest ved Akkordarbejde. Han har været beskæftiget i noget over 8 Maaneder, og har havt Kosten hos Arbejdsgiveren omtrent i de 6 Maaneder. I den arbejdsløse Tid har han fisket, og herved havt en Indtægt af c. 20 Kr. foruden det, der er forbrugt i Huset. Arbejdstiden er 15 Timer om Sommeren (2 Timers Hvile), 10 Timer om Vinteren (1/2 Times Hvile).
- 3) Konen har ved Vævning tjent 80 Kr.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 340 Kr. Manden ejer et Hus til Salgsværdi af 650 Kr.; der skyldes 400 Kr. derpaa.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Familien har ikke modtaget Gaver.

Udgift.

- 1) Til Forrentning af Gjæld paa Huset er der medgaaet 16 Kr. Til Brændsel 40 Kr. Bopælen er simpel.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask iberegnet) har været 240 Kr. Daglig 3 Maaltider. Til Middag 1 Ret varm Mad.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 20 Kr.; intet til Møblement. Familien er tarvelig men ordenlig klædt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 10 Kr.; til Brændevin 6 Kr.; til Fornøjelser eller Skoleløn intet. Kommunal Skat 40 Øre. Slid paa Arbejdsredskaber (Skovl, Spade) kan ansættes til omtrent 10 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 342 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 48.

- 1) Arbejdsmand (mest Akkordarb.),
 Familie paa 6 Personer, Husmand
 uden Jord. (Oue Sogn.)
Mand, 35 Aar	}	7 Aar
Kone, 28 —		4 —
4 Børn		3 —
		1 —
- Manden er anset for at være en dygtig Arbejder.
- 2) Manden har sidste Aar havt Akkordarbejde paa et Teglværk, og herved tjent 234 Kr. paa egen Kost (han har arbejdet her i 5 Maa-

neder og kan have indtil 1 Kr. 80 Ø. om Dagen). I 6 Vintermaaneder har han hos en Avlsbruger tjent 5 Kr. om Ugen, ligeledes paa egen Kost = 150 Kr. Ved Skomagerarbejde (Reparation) om Vinteraftener har han tjent 16 Kr. Søndage og enkelte arbejdsløse Dage har han fisket, men Udbyttet er forbrugt i Huset.

- 3) Konen har ved Vævning, Strikning og Syning tjent omtrent 20 Kr. Hun syr om Børnene og holder Familiens Tøj vedlige.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 420 Kr. Manden ejer et Hus, der har en Salgsværdi af 700 Kr.; der skyldes 600 Kr. derpaa.
- 6) Familien er i en Klatgjæld af 30 Kr. (til Kjøbmand og Møller). Den har ikke modtaget Gaver.

Udgift.

- 1) I Renter af Gjæld paa Huset er der betalt 24 Kr. Til Brændsel medgaaet 30 Kr. Boligen er kun middelmaadig.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask) har været 349 Kr. Daglig 3 Maaltider. Til Middag 1 Ret varm Mad. Kosten er ret god.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 30 Kr.; intet til Møblement. Familien er tarvelig klædt. Bohavet er tarveligt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 8 Kr.; til Brændevin 3 Kr., intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Kommunal Skat 60 Ø. Til Slid paa Arbejdsredskaber 2 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Til Læge betales aarlig 4 Kr.; ellers ingen Udgift sidste Aar til Læge og Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 450 Kr. Der har været et Under-skud af 30 Kr.

Nr. 49.

- 1) Arbejdsmand. (fast Arbejde), Familie

paa 6 Personer, Indsiddere — der	Mand, 42 Aar	}	7 Aar
haves 2 à 3 Faar. (Valsgaard	Kone, 32 —		5 —
Sogn.)	4 Børn		4 —
			2 —

Manden er anset for en flink Arbejder, navnlig som Røgter, men tager sig undertiden en Rus. Konen er sparsomlig.
- 2) Manden har fast Tjeneste som Røgter paa en mindre Herregaard og har herved tjent 201 Kr. foruden Kosten. Desuden yder Arbejdsgiveren ham som Del af Lønnen fri Bolig og Brændsel samt Græsning og Vinterfoder til Faarene. Arbejdstiden er 14 Timer om Sommeren og 11 Timer om Vinteren. Intet Bierhverv. Udbyttet af Faarene har været 30 Kr.

- 3) Konen har ikke tjent noget ved Arbejde for Fremmede. Hun forfærdiger selv sit og Børnenes Tøj samt Mandens Indertøj.
- 4) Børnene have ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Pengeindtægt har i 1879 været 231 Kr. Ingen Formue.
- 6) Ingen løbende Gjæld. Familien modtager ingen Gaver.

Udgift.

- 1) Bolig og Brændsel har Manden, som ovenfor anført, frit. Bopælen er ret god.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask) har været 196 Kr. Daglig 3 Maaltider. Om Morgenens Kaffe og Smørrebrød; til Middag Vandgrød, Kartofler o. s. v.; om Aftenen The eller varmt Øl.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 30 Kr.; intet til Møblement. Familien er tarvelig men ordenlig klædt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 3 Kr.; til Brændevin 8 Kr.¹⁾; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 237 Kr. Der var et Underskud af 6 Kr. sidste Aar.

Nr. 50.

1) Arbejdsmand (Væver), Familie paa
8 Personer, Lejehusmand med lidt
Jord — der kan kun holdes 2 Faar.
(Valsgaard Sogn.) | Mand, 39 Aar
Kone, 37 — | 6 Børn | } | 13 Aar
12 —
8 —
6 —
4 —
2 — |
|---|----------------------------|--------|---|--|

Manden er meget flittig, men hans Helbred har i de sidste Par Aar forhindret ham i at tage Markarbejde, da han maa holde sig mest inde. Konen er ikke synderlig virksom.

- 2) Manden har sidste Aar havt en Indtægt af 240 Kr. ved Vævning af Vadmæl, Lærred og Olmerdug — paa egen Kost. Arbejdstiden er om Sommeren 14 Timer, om Vinteren 11 Timer. Faarene have givet en Indtægt af 20 Kr.
- 3) Konen har ikke tjent noget ved Arbejde for Fremmede. Hun holder Familiens Tøj vedlige.

¹⁾ Denne Sum er Extraudgiften til Brændevin, thi han har som andre faste Arbejdere Brændevin frit paa Gaarden.

- 4) De to ældste af Børnene have i Sommer foruden Kosten tjent 12 Kr., der er gaaet til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 272 Kr. Ingen Formue.
- 6) Familien er i en Gjæld af 18 Kr.

Udgift.

- 1) I Husleje er der betalt 24 Kr. (Hus med lidt Jord). Til Brændsel medgaaet 18 Kr. Bopælen er gammel og daarlig.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask) har været 204 Kr. Daglig 3 Maaltider. Om Morgen Kaffe eller Øllebrød; til Middag Vandgrød, Kaal, Ærter o. s. v.; om Aftenen varmt Øl eller Kaffe med Smørrebrød.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 40 Kr.; intet til Møblement. Familien er tarvelig klædt.
- 4) Udgiften til Tobak har været 2 Kr.; til Brændevin 2 Kr.; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 290 Kr. Der var et Underskud sidste Aar af 18 Kr.

Nr. 51.

1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie paa 8 Personer, Lejehusmand med Jord — der holdes 1 Ko og 4 Faar. (Valsgaard Sogn.)	Mand, 41 Aar
Kone, 45 — | 6 Børn | $\left\{ \begin{array}{l} 13 \text{ Aar} \\ 11 \text{ —} \\ 10 \text{ —} \\ 7 \text{ —} \\ 5 \text{ —} \\ 3 \text{ —} \end{array} \right.$ |
|---|----------------------------|--------|--|

Manden er en dygtig og flittig Arbejder. Konen er sparsomlig, men ikke anset for at være dygtig.

- 2) Manden har sidste Aar arbejdet paa Dagleje og herved haft en Indtægt af 190 Kr. foruden Kosten hos Arbejdsgiveren. Han har været beskæftiget hele Aaret rundt. Daglønnen har i Gennemsnit været 50 Ø. om Vinteren og 70 Ø. om Sommeren. Arbejdstiden er 15 Timer om Sommeren (2 Timers Hvile), 10 Timer om Vinteren ($\frac{1}{2}$ Times Hvile). Intet Bierhverv. Nettoudbyttet af Jordbrug og Kreaturer ansættes til 140 Kr.
- 3) Konen har ikke haft Arbejde for Fremmede. Hun forfærdiger det meste af Tøjet til Familiens Klæder.
- 4) De to ældste Børn have i Sommer foruden Kosten tjent 18 Kr., som er medgaaet til Familiens Underhold.

- 5) Den samlede Indtægt har i 1879 været 348 Kr. Ingen Formue.
- 6) Familien er ikke i Gjæld. Endel af Vinterfoderet til Kreaturerne har den modtaget i Gave, ellers intet.

Udgift.

- 3) I Leje af Hus med Jord er der betalt 16 Kr. Til Brændsel medgaaet 16 Kr. Bopælen er gammel og daarlig.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask) har været 284 Kr. Daglig 3 Maaltider. Om Morgenen Øllebrød, Kaffe eller Mælk; til Middag Vandgrød, Mælkemad, Kaal, Ærter o. s. v.; om Aftenen varmt Øl eller Mælk.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet c. 20 Kr.; intet til Møblement. Familien er almindelig bondeklædt.
- 4) Udgiften til Tobak og Brændevin har været 12 Kr; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Ingen Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Ingen Udgift sidste Aar til Læge eller Medicin.
- 6) Den samlede Udgift har været 348 Kr. Der har været Balance mellem Indtægt og Udgift.

Nr. 52.

	Mand, 25 Aar
1) Arbejdsmand (mest Dagleje), Familie paa 3 Personer, Indsiddet. (Tostrup Sogn.)	Kone, 27 —
Barn, 3 —
Mand og Kone ere flittige og stræbsomme Folk.	
2) Manden har sidste Aar som Arbejdsmand havt en Indtægt af 230 Kr. foruden Kosten; hovedsagelig paa Dagløn, kun lidt Akkordarbejde. Han har havt Beskæftigelse hele Aaret. Hans Dagløn har været: i Høsttiden (Hø- og Kornhøst) 1 Kr.; i 4 Maaneder 50 Ø., i 2 Maaneder 60 Ø., i 2 Maaneder 70 Ø., i 1½ Maaned 75 Ø. — alt foruden Kosten. Arbejdstiden er om Sommeren 14½ Time, hvoraf ½ + 2 + ½ Time til Maaltidshvile; om Vinteren mindst 8, højst 12 Timer, hvoraf mindst ¾, højst 2 Timer til Hvile. Intet Bierhverv.	
3) Konen har ved Vævning, Syning og Vask for Fremmede tjent 134 Kr. Hun spinder, væver og syr alt til Familiens Underklædning.	
4) Barnet har ikke kunnet bidrage til Familiens Underhold.	
5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 364 Kr. Familien har intet arvet og ejede kun sit Indbo ved Ægteskabets Begyndelse. I første Aar af Ægteskabet opsparedes der 100 Kr., ligeledes i det andet	

(1880). Blive de saaledes ved, kunne de om 3 Aar købe et lille Hedested til Opdyrkning.

- 6) Ingen Gjæld. Familien modtager undertiden lidt Mælk i Gave.

Udgift.

- 1) I Husleje er der betalt 25 Kr. Til Brændsel medgaaet 20 Kr. Bopælen bestaar af et rummeligt Værelse med Køkken.
- 2) Til Føde (Belysning og Vask) er der udgivet 182 Kr. (der er forbrugt c. 1½ Td. Rug, c. 1½ Td. Kartofler, 3 Lpd. Flæsk, 1 Lam, 2 Skpr. Gryn). Konen faar daglig 3 Maaltider.
- 3) Udgiften til Beklædningsgjenstande har kun været 12 Kr. (en ny Kjole til Konen). Familien er ordenlig klædt uden iøjnefaldende Lapning; den har Stadsklæder. Til Møblementet, der bestaar af Seng, Vugge, Bord, Stole, Dragkiste, har der ingen Udgift været iaar.
- 4) Til Tobak er der udgivet 6 Kr.; til Brændevin 7 Kr. (nydes kun, naar der kommer Besøgende); 7 Kr. til Fornøjelser i Kroen ved Lejlighed (Bal o. s. v.). Ingen Skoleløn eller Skat til Kommunen.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er forsikret; i Præmie herfor betales 2 Kr. aarlig. Udgift til Læge og Medicin 3 Kr.
- 6) Den samlede Udgift har været 264 Kr. Der har været et Overskud af 100 Kr.

Nr. 53.

- 1) Arbejdsmand (Dagleje), Familie paa 4 Personer, Husmand med Jord — Mand, 36 Aar 2 Børn { 9 Aar
der holdes 1 Ko og 5 Faar med Kone, 35 — { 5 —
Yngel. (Tostrup Sogn.)

Manden er ikke synderlig legemsstærk, derfor en mindre god Markarbejder; tillige er han noget magelig. Konen er flink og ordenlig.

- 2) Manden arbejder kun om Sommeren for Fremmede. Han har som Daglejer sidste Sommer tjent 100 Kr. foruden Kosten paa Arbejdsdagene. Daglønnen har været 66 Ø. foruden Kosten. Intet Bierhverv. Om Vinteren driver han. Nettoudbytte af Jordbrug og Kreaturer har været 161 Kr.¹⁾

1) Til Huset hører 3 Skpr. Hartkorn; der holdes 1 Ko og 5 Faar med Yngel — aarlig lægges 1 Kalv til. Foruden Foderet til Kreaturerne er der høstet 12 Tdr. Kartofler, 2 Tdr. Rug, 4 Skpr. Boghvede — i alt at anslaa til 82 Kr. Af Koen høves den Mælk, der bruges i Huset, og desuden 26 Pd. Smør. Værdien af Smørret 20 Kr. Paa Kalven tjenes 10 Kr., og paa Faarene 30 Kr. (foruden Ulden, brugt i Huset). Sættes Værdien af Mælken til 49 Kr. (8 Øre pr. Pot), faas et Udbytte til Værdi af 191 Kr. Jordens Plejning o. s. v. har kostet 30 Kr. — altsaa et Netto-udbytte af 161 Kr.

- 3) Ved at sy for Fremmede har Konen tjent c. 60 Kr. Hun syr selv alt Familiens Tøj.
- 4) Børnene have ikke bidraget til Familiens Underhold.
- 5) Den samlede Indtægt har i 1880 været 321 Kr. Ved Ægteskabets Begyndelse ejede de 600 Kr. (arvet), herfor købtes et Hested, som Manden opdyrkede og solgte med 1200 Kr. Avance. Derefter købte han deres nuværende Sted for 1600 Kr. og byggede for 200 Kr. De eje altsaa nu Huset med Jord (til Værdi 1800 Kr.) uden Gjæld.
- 6) Der er en Klatgjæld af 40 Kr. Familien modtager ikke Gaver.

Udgift.

- 1) Bolig haves frit, som ovenfor anført. Til Brændsel er der medgaaet 25 Kr. Bopælen er god, bestaar af 2 Værelser med Udenomslejlighed.
- 2) Udgiften til Føde (Belysning og Vask) har været 266 Kr. Foruden det af Jordbruget leverede Mælk, Smør, Kartofler, Rug og Boghvede, er der købt Rug og Smør for 80 Kr. Om Vinteren 3, om Sommeren 5 Maaltider.
- 3) Til Beklædningsgjenstande er der udgivet 30 Kr.; intet til Møblement. Til dagligdags tarvelig Klædning, god Stadsdragt. Bohavet ret godt.
- 4) Udgiften til Røg- og Skraatobak har været 16 Kr.; til Brændevin 16 Kr.; intet til Fornøjelser eller Skoleløn. Kommunal Skat 2 Kr.
- 5) Familien er ikke i Sygekasse. Indboet er ikke forsikret. Udgift til Medicin 2 Kr.
- 6) Den samlede Udgift har været 357 Kr. Der var et Underskud af 36 Kr.

Til nærmere Forstaaelse af nogle af Tallene paa den nærmest følgende Oversigtstabel (Tabel I) skal jeg forudskikke et Par oplysende Bemærkninger. De i 2den Kolonne — «Mandens Indtægt ved Hovederhverv» — i Parenthes anførte Tal vise, hvad Indtægten bliver, naar der til Pengefortjenesten lægges Værdien af Kosten, som han har havt hos Arbejdsgiveren. Denne er regnet til 55 Ø. daglig. I 1872 var Forskjellen mellem Dagløn med og

uden Kost 50 Ø. for Aalborg Amts Vedkommende (jfr. Ministeriets Oplysninger); jeg har næppe regnet for højt ved nu i 1879 og 1880 at sætte Forskjellen 5 Ø. højere, især da jeg fra Arbejdsgivere i en Række af Sogne har faaet opgivet Værdien af Kosten til 60 à 75 Ø. daglig. Hos de faste Arbejdere, som jo ere beskjæftigede hele Aaret rundt, er der regnet 300 Kostdage, derimod kun 280 hos de ikke faste Arbejdere, forsaavidt der da ikke her er bestemt opgivet, hvor lang Tid de have havt Kosten hos Arbejdsgiveren. Hos de fleste har dette dog været Tilfælde.

De i 8de Kolonne — «den samlede Indtægt» — i Parenthes anførte Tal vise, hvad denne bliver, naar der til Pengefortjenesten først lægges Værdien af Mandens Kost hos Arbejdsgiveren — derimod har jeg set bort fra Værdien af den Kost, som Kone og Børn have havt under deres Arbejde udenfor Hjemmet, da den i Reglen ikke er af stor Betydning —, samt dernæst Nettoudbyttet af Jordbrug, forsaavidt dette da ikke er opgivet af Manden selv, i hvilket Tilfælde det findes opført paa den foregaaende Kolonne. Til Grund for Beregningen af Nettoudbyttet er lagt en Opgivelse fra en af mine paalideligste Undersøgere, der i mange Aar som Skolelærer selv har havt et lille Jordbrug¹⁾. Herefter skulde en Husmandslod, hvorpaa der

¹⁾ Beregning over Indtægten af 1 Ko, 4 Faar og 1 Svin.

Naar der ikke kjøbes Kraftfoder, men Koen blot fodres med det, Jordloden kan afgive, kan man regne, at den malker 9 Maaneder af Aaret, i Gjennemsnit 4 Potter daglig — 270 Dage à 4 Potter er 1080 Potter. Sættes Værdien af hver Pot Mælk til 8 Ø., bliver det 86 Kr. 40 Ø.

Naar Faar skulde have Lam, kan der ikke regnes mere end 3 Pd. Uld aarlig pr. Stk., altsaa paa 4 Faar 12 Pd. à 1 Kr. = 12 Kr. De 3 Faar faa hvert et Lam, af hvilke det ene lægges til

kan holdes 1 Ko og 4 Faar med Yngel (foruden 1 Gris), kunne give 150 Kr. Netto, naar man ikke medregner Værdien af det Arbejde, som Familiens egne Medlemmer anvende paa Jorden og Kreaturerens Pasning, ligesom ogsaa under Forudsætning af, at der ikke er Gjæld at forrente paa Ejendommen. Naturligvis vil Udbyttet variere efter Jordtilliggendets Størrelse og Bonitet samt efter Mandens og Konens større eller mindre Dygtighed og Paapassenhed, men at det gennemsnitlig næppe her er regnet for højt, fremgaar af de Opgivelser, der haves fra Arbejderne selv (jfr. navnlig Regnskabet Nr. 53). 1 Opgivelser fra 7 forskellige Sogne ansættes saaledes Nettoudbyttet af Jordbrug, hvorpaa der holdes 1 Ko og 2 à 4 Faar, til 130 à 200 Kr., og af Jordbrug, hvorpaa der holdes 2 Køer og 2 à 5 Faar, til 225 à 300 Kr. Ejendommens Nettoudbytte er altsaa beregnet efter Kreaturerens Antal i de faa Tilfælde, hvor det ikke er opgivet af Manden selv, idet der da hver Gang først er fra draget Beløbet for solgte Agerbrugsprodukter, som jo i Forvejen var ført til Indtægt.

De i 11te Kolonne — «Føde med Belysning og Vask» — i Parenthes anførte Tal vise, hvad Familiens virkelige

og de to sælges; disse to indbringe 20 Kr. I Stedet for Lammet, der lægges til, slagtes det ene Faar, der ansættes til Værdi af 20 Kr. I det Hele af Faarene 52 Kr.

En firegers Gris koster i Indkjøb 10 Kr. Den fodres i de første 4 Maaneder med Mælk, Grønt, Affald fra Husholdningen, Kartoffler og 1 Td. Korn (12 Kr.). I de sidste 3 Maaneder faar den 3 Tdr. Korn (36 Kr.). Grisen, som nu har kostet 58 Kr., antages at veje i levende Vægt 200 Pd. à 35 Ø. = 70 Kr. Det virkelige Udbytte af den bliver altsaa 12 Kr. Alt sammenlagt give disse Kreaturer 150 Kr. 40 Ø. Netto.

Nettoudbyttet af Jordbruget kan mindst sættes lige med Indtægten af Kreaturerne, thi Udgiften til Jordens Dyrkning (Familiens eget Arbejde fra regnet) vil fuldt ud opvejes ved Værdien af det Korn, som Jordbruget desforuden leverer til Husholdningen.

Udgift paa denne Post har været. Hvor Nettoudbyttet af Jordbrug er opgivet, behøver man kun at tilføje Mandens Kost hos Arbejdsgiveren, thi her er Værdien af de i Huset forbrugte, fra Jordbruget leverede, Fødemidler altid medregnet i den paa Regnskabet anførte Udgift til Føde. Hvor dette derimod ikke er Tilfælde, maa desuden Værdien af disse Fødemidler tilføjes. Denne vil jo med tilnærmelsesvis Rigtighed findes ved i hvert enkelt Tilfælde at drage Beløbet for solgte Agerbrugsprodukter (Smør, Æg, Uld, Lam, Gris o. s. v.) fra Nettoudbyttet, som Jordbruget ifølge den gjentagne Gange anførte Beregning tør forudsættes at have givet. Men Resultatet kan ogsaa kun blive tilnærmelsesvis rigtigt, blandt andet fordi Værdien af Faarenes Uld, forsaavidt den er forbrugt i Huset, burde opføres under Udgift til Beklædningsgenstande. Imidlertid opvejes

TABEL I.

Oversigt over 53 Arbejderfamiliers

Nummer.	Mandens Beskæftigelse.	Antal af Personer.	Indtægt.							Husleje.	Brændsel.
			Mandens Indtægt.		Kønsens Indt.	Børnens Indtægt.	Nettoudb. af Jordbr.		Samlet Indtægt.		
			Bered- ethver.	Bierhr.			Solgt af Udbyttet.	Forbrugt i Huset.			
1	Arbejdsmand (Dagleje), Indsieder.	4	Kr. (322) 172 ¹⁾	Kr. "	Kr. 60	Kr. 56	Kr. "	Kr. "	Kr. (438) 288	Kr. 40	Kr. 39
2	do. (Dagleje), Indsieder.	4	(390) 240 ¹⁾	"	30	"	"	"	(420) 270	36	30
3	do. (fast Arbejde), Indsieder	6	(345) 180 ¹⁾	"	2)	"	17	"	(454) 197	32	3)
4	do. (fast Arbejde), Indsieder	7	(367) 202 ¹⁾	"	50	"	138 ⁴⁾	"	(555) 390	3)	30
5	do. (Akkordarbejde og Dag- leje), Indsieder	3	380	120	40	"	"	"	540	40	30

1) Foruden Kosten en Del af eller hele Arbejdsaaaret.
foder til 1 Ko og 4 Faar.

2) Græsning til 1 Ko og 4 Faar

denne Fejl derved, at der i flere Regnskaber blandt solgte Agerbrugsprodukter findes en Indtægt af Æg, som ikke er medtaget i Beregningen af Nettoudbyttet. I det Hele vil, da denne Beregning har holdt sig nær til Minimum, Fejlen næppe være, at den virkelige Udgift til Føde er sat for højt — snarere modsat.

De i 24de Kolonne — «den samlede Udgift» — i Parenthes anførte Tal svare til de sideordnede Tal i 8de Kolonne; der ligger samme Beregning til Grund. I begge disse Tilfælde er endnu ikke medregnet Værdien af Bolig eller Brændsel, forsaavidt Arbejderen har haft saadant som Del af Lønnen, ligesaa lidt som af Selvejherhusmandens Bolig. Dette er først sket paa Tabel II og de følgende Tabeller, hvor der er Tale om den samlede Indtægt eller Udgift.

aarlige Indtægt og Udgift.

Udgift.													Status.			
Føde (Belysn. og Vask ibcr.)	Beklædningsgjenstande.	Møbement.	Tobak.	Brændevin.	Fornøjelser.	Slid paa Arbejdsredsk.	Skoleløn.	Syge- og Al-derdomtors.	Forsikring af Indbo.	Læge og Medicin.	Kgl. Skatter og Afgifter.	Kommuneskat.	Samlet Udgift.	Overskud.	Underskud.	Gjæld.
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
(328) 178	22	"	8	"	"	"	"	"	"	"	"	1	(438) 288	"	"	"
(332) 182	21	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1,33	(420) 270	"	"	"
(385) 128	34	"	"	"	"	"	"	"	1,95	"	"	1,33	(454) 197	"	"	"
(460) 295	52	"	5	5	"	"	"	"	2,50	"	"	2	(556) 391	"	"	"
307	179	"	"	"	"	"	"	"	2,50	"	"	1,33	559	"	19	"

3) Frit som Del af Mandens Løn.

4) Manden har som Del af Lønning havt Græsning og Vinter-

Nummer.	Mandens Beskæftigelse.	Antal af Personer.	Indtægt.							Husleje.
			Mandens Indtægt.		Køns Indt.	Børnenes Indtægt.	Nettoudb af Jordbr.		Samlet Indtægt.	
			Hord- ehvrr.	Biehv.			Søgt af Udbyttet.	Forbrugt i Huset.		
15	Arbejdsmand (fast Arb.), Indsieder — der holdes 1 Faar	7	Kr. (285) 120 ¹⁾	Kr. " 92	Kr. " 20	Kr. " 20	Kr. " 20	Kr. (397) 232	Kr. 28	
19	do. (fast Arbejde), Indsieder	6	(305) 140 ²⁾	8 60	" "	" "	" "	(373) 208	20	
38	do. (fast Arbejde), Indsieder	7	(355) 190 ¹⁾	" 15	" "	" "	" "	(370) 205	24	
27	do. (Møllerkarl), Indsieder	6	400	" "	" "	" "	" "	400	28	
28	do. (mest Akkordarbejde), Indsieder	4	(390) 240 ¹⁾	" "	" "	" "	" "	(390) 240	22	
29	do. (Dagleje), Indsieder	3	(375) 225 ¹⁾	" 20	" "	" "	" "	(395) 245	20	
40	do. (fast Arbejde), Indsieder	5	(445) 280 ¹⁾	" 60	" "	" "	" "	(505) 340	30	
41	do. (Akkordarb.), Indsieder	4	400	" 18	" "	" "	" "	418	³⁾	
49	do. (fast Arbejde), Indsieder — der holdes 2 Faar	6	(366) 201 ¹⁾	" "	" "	30	" "	(396) 231	³⁾	
46	do. (mest Dagleje), Indsieder	6	(364) 219 ¹⁾	40 40	" "	" "	" "	(444) 299	30	
43	do. (mest Akkordarbejde), Indsieder	4	(388) 251 ¹⁾	25 8	" "	" "	" "	(421) 284	40	
44	do. (fast Arbejde), Indsieder	5	(340) 175 ¹⁾	" 6	" "	" "	" "	(346) 181	38	
52	do. (Dagleje), Indsieder	3	(380) 230 ¹⁾	" 134	" "	" "	" "	(514) 364	25	
6	do. (fast Arbejde), Husmand uden Jord	4	(215) 50 ¹⁾	" 120	" "	" "	" "	(335) 170	"	
7	do. (Akkordarbejde), Husmand uden Jord	3	385	" "	" "	" "	" "	385	"	
8	do. (dels fast Arbejde, dels Dagleje), Husmd. uden Jord	3	(283) 160 ¹⁾	20 20	" "	" "	" "	(323) 200	28 ²⁾	
9	do. (Dagleje), Husmd. uden Jord — der holdes 2 Faar	4	60	7 84	70	20	" "	241	"	

1) Foruden Kosten en Del af eller hele Arbejdsaaet.

2) Reparation og Forrentnin

Udgift.											Status.		
Tobak.	Brændevin.	Fornøjelser.	Slid paa Arbejdsredsk.	Skoleløn.	Syge- og Al-derdomsfors.	Forsikring af Indbo.	Læge og Medicin.	Kgl. Skatter og Afgifter.	Kommuneskat.	Samlet Udgift.	Overskud.	Underskud.	Gjæld.
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
5	1	"	"	"	"	1	5	"	1	(423) 258	"	26	20
6	9	"	"	"	"	"	"	"	"	(395) 230	"	20 ⁴⁾	"
	10	"	"	"	"	"	"	"	1	(370) 205	"	"	"
"	9	"	"	"	"	"	10	"	"	413	"	13	"
10	3	"	"	"	"	"	24	"	"	(389) 239	"	"	"
7	5	"	"	"	"	"	"	"	"	(397) 247	"	"	"
"	"	"	"	"	"	3	"	"	1	(505) 340	"	"	"
9	10	"	"	"	"	"	13	"	1	418	"	"	"
3	8	"	"	"	"	"	"	"	"	(402) 237	"	6	"
6	8	"	"	"	"	"	"	"	"	(445) 300	"	"	"
5	20	"	7	"	"	"	4	"	"	(443) 306	"	22	25
	4	"	"	"	"	"	16	"	"	(367) 202	"	21	"
6	7	7	"	"	"	2	3	"	"	(414) 264	100	"	"
6	"	"	"	"	"	"	"	"	1	(335) 170	"	"	"
8	15	"	"	"	"	2	"	"	2	389	"	"	"
6	"	"	"	"	"	1,20	"	2	1,38	(326) 203	"	"	"
4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	242	"	"	"

3) Frit som Del af Mandens Løn.

4) Underskudet er dækket ved Gaver.

Nummer.	Mandens Beskæftigelse.	Antal af Personer.	Indtægt.							Husleje.
			Mandens Indtægt.		Konens Indt.	Børnenes Indtægt.	Nettoudb. af Jordbr.		Samlet Indtægt.	
			Hoved- ehærr.	Biehv.			Sølg af Udbyllet.	Forbrugt i Huset.		
30	Arbejdsmand (Akkordarb.), Husmand uden Jord	5	Kr. 331	Kr. "	Kr. 100	Kr. "	Kr. 45 ⁴⁾	Kr. 476	Kr. 27 ²⁾	
31	do. (mest Dagleje), Hus- mand uden Jord	8	(361) 250 ¹⁾	"	90	10	"	(461) 350	22 ²⁾	
20	do. (Akkordarbejde), Leje- husmand uden Jord	4	(375) 300 ¹⁾	25	40	"	"	(440) 365	8 ⁵⁾	
21	do. (fast Arbejde), Lejehus- mand uden Jord	3	(438) 273 ¹⁾	"	"	"	"	(438) 273	16 ⁵⁾	
22	do. (fast Arbejde), Hus- mand uden Jord	4	(305) 140 ¹⁾	"	"	20	"	(395) 230 ⁷⁾	"	
24	do. (mest Dagleje), Hus- mand uden Jord	5	(640) 490 ¹⁾	"	54	"	"	(694) 544	44 ²⁾	
36	do. (Dagleje), Husmand uden Jord	5	(369) 219 ¹⁾	"	36	5	"	(410) 260	20 ²⁾	
39	do. (fast Arbejde), Hus- mand uden Jord	5	(365) 200 ¹⁾	"	15	"	"	(380) 215	12 ²⁾	
50	do. (Væver), Lejehusm. — der holdes 2 Faar	8	240	"	"	12	20	272	24 ³⁾	
47	do. (mest Akkordarbejde), Husmand uden Jord	5	(320) 240 ¹⁾	20	80	"	"	(420) 340	16 ²⁾	
48	do. (dels Akkordarb., dels Dagleje), Husmd. uden Jord	6	384	16	20	"	"	420	24 ²⁾	
45	do. (Dagleje), Lejehusmd. med Jord — uden Kreaturer	8	(366) 216 ¹⁾	"	"	"	50	(416) 266	32 ³⁾	
10	do. (fast Arb.), Husmd. med Jord — der holdes 4 Faar	4	(425) 260 ¹⁾	"	60	"	67	(552) 387	"	
11	do. (Dagleje), Lejehusmd. med Jord — der holdes 1 Ko og 4 Faar	7	(366) 216 ¹⁾	50	"	"	33	(566) 299	16 ³⁾	
12	do. (Akkordarbejde), Husmd. med Jord — der holdes 1 Ko og 4 Faar	6	50	"	"	"	123	(200) ⁶⁾ 173	"	

1) Foruden Kosten en Del af eller hele Arbejdsaaet.

2) Reparation og Forrentning

af Husets Grund. 5) Underskudet er dækket ved Gaver.

7) Heri indbefattet Ren

regnet for lavt, naar man gennemgaar det Beleb, for hvilket der er so

Udgift.														Status.		
og Yask (ber.)	Beklædnings- gjenstande.	Møblement.	Tobak.	Brændevin.	Fornøjelser.	Slid paa Af- bejdsredsk.	Skoleløn.	Syge- og Al- derdomsfors.	Forsikring af Indbo.	Læge og Medicin.	Kgl. Skatter og Afgifter.	Kommune- skat.	Samlet Udgift.	Overskud.	Underskud.	Gjæld.
r.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
0	25	"	"	9	"	"	"	"	3	5	"	"	504	"	28	30
1)	42	"	5	"	"	"	"	"	3	"	"	(513) 402	"	52	50	
10)	42	"	5	9	"	"	"	"	0,87	"	"	"	(425) 350	15	"	"
32)	40	8	26	"	"	"	"	"	0,80	"	"	"	(467) 302	"	30 ⁶⁾	"
35)	25	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	(410) 245	"	15	"
10)	54	18	5	"	"	"	"	"	3,30	"	"	"	(564) 414	130	"	"
13)	59	"	7	3	"	"	"	"	"	"	"	"	(412) 262	"	"	"
25)	27	"	8	"	"	"	"	"	"	"	"	1	(383) 218	"	"	"
4)	40	"	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	290	"	18	18
20)	20	"	10	6	"	10	"	"	"	"	"	0,40	(422) 342	"	"	"
19)	30	"	8	3	"	2	"	"	"	4	"	0,60	450	"	30	30
32)	18	"	10	"	"	"	"	"	2	"	"	"	(428) 278	"	12	30
2)	"	"	9	21	"	"	"	"	2	"	"	1,33	(555) 390	"	"	"
4)	56	"	9	"	"	"	"	"	2,50	"	"	2	(567) 300	"	"	"
19)	30	"	7	14	"	"	"	"	2,55	"	3,44	2,30	(258) 231	"	58	"

d paa Huset. 3) Aarlig Leje af Huset med Jord. 4) Udbytte af Haven. 5) Leje
 1 Formue paa 2000 Kr. 8) Her er utvivlsomt Nettoudbyttet af Jordbrug (ansat til 150 Kr.
 brugsprodukter.

Nummer.	Mandens Beskæftigelse.	Antal af Personer.	Indtægt.						Samlet Indtægt.	Husleje.
			Mandens Indtægt.		Kønens. Indt. Børnens Indtægt.	Nettoudb af Jordbr.				
			fløved- ehværr.	Bierbr.		Søgt af Dedyttet.	Forbrugt i Huset.			
			Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
32	Arbejdsmand (Akkordarb.), Husmd. med Jord — der holdes 1 Ko og 4 Faar	4	(200) 180 ¹⁾	10	"	"	200	(410) 390	48 ²⁾	
33	do. (mest Fisker), Husmd. med Jord — der holdes 1 Ko og 4 Faar	7	40	"	"	52	140	232	14 ²⁾	
23	do. (fast Arbejde), Husmd. med Jord — der holdes 1 Ko og 2 Faar	5	(315) 150 ¹⁾	"	50	34	166 ³⁾	(565) 400	20 ²⁾	
16	do. (Dagleje), Lejehusmand med Jord — der holdes 1 Ko og 2 Faar	3	(273) 130 ¹⁾	"	"	32	" 140	(445) 302	40 ³⁾	
17	do. (Dagleje), Husmd. med Jord — der holdes 1 Ko og 2 Faar	4	(358) 200 ¹⁾	"	20	12	150	(540) 382	32 ²⁾	
18	do. (Dagleje), Husmd. med Jord — der holdes 1 Ko	3	(343) 200 ¹⁾	10	16	"	" 70	(439) 296	20 ²⁾	
25	do. (fast Arbejde) ⁴⁾ , Hus- mand med Jord — der hol- des 1 Ko og 4 Faar	4	(309) 195 ¹⁾	"	"	"	140	(449) 335	68 ²⁾	
42	do. (Akkordarb.), Husmd. med Jord — der holdes 1 Ko og 2 Faar	3	273	"	40	"	130	443	47 ²⁾	
51	do. (Dagleje), Lejehusmd. med Jord — der holdes 1 Ko og 4 Faar	8	(355) 190 ¹⁾	"	"	18	140	(513) 348	16 ³⁾	
53	do. (Dagleje), Husmd. med Jord — der holdes 1 Ko og 5 Faar	4	(182) 100 ¹⁾	"	60	"	161	(403) 321	"	
26	do. (Dagleje), Husmd. med Jord — der holdes 2 Køer og 5 Faar	8	(169) 92 ¹⁾	"	70	"	283	(522) 445	72 ²⁾	
37	do. (Akkordarb. og Dagleje), Husmd. med Jord — der holdes 2 Køer og 4 Faar	5	(255) 173 ¹⁾	"	25	"	250	(530) 448	30 ²⁾	

1) Foruden Kosten en Del af eller hele Arbejdsaaaret.

2) Reparation og Forrentning

fire Dage af Ugen. 3) Som en Del af Mandens Løn dyrkes hans Jord af Arbejdsgive

Udgift.														Status.		
røve (reysn. og Vask Iber.)	Beklædningsgjenstande.	Møblement.	Tobak.	Brændevin.	Fornøjelser.	Slid paa Arbeidsredsk.	Skoleløn.	Syge- og Al-derdomsfors.	Forsikring af Indbo.	Læge og Medicin.	Kgl. Skatter og Afgifter.	Kommuneskat.	Samlet Udgift.	Overskud.	Underskud.	Gjæld.
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
290) 270	25	"	10	"	"	"	"	3	2	"	3	(413) 393	"	"	"	
250	"	"	10	"	"	"	"	"	"	"	2	296	"	64	100	
375) 210	60	"	25	"	"	"	"	0,72	"	"	"	(480) 315	85	"	"	
351) 208	36	4	6	4	"	"	"	"	2	"	1	(448) 305	"	"	"	
394) 236	56	"	6	8	4	5	"	1,50	"	1,38	1	(538) 380	"	"	"	
333) 190	30	"	10	10	"	6	"	"	40	3,50	2	(479) 336	"	40	40	
314) 200	41	"	"	"	"	"	"	1,80	14	1,50	1	(451) 337	"	"	"	
309	48	"	10	22	3	"	"	2,36	"	"	2	443	"	"	"	
449) 284	20	"	12	"	"	"	"	"	"	"	"	(513) 348	"	"	"	
348) 266	30	"	16	16	"	"	"	"	2	"	2	(439) 357	"	36	40	
458) 381	51	"	5	17	"	"	"	"	"	16	4	(639) 562	"	117	40	
415) 333	50	"	8	4	"	"	"	"	"	3	0,64	(511) 429	19	"	"	

slid paa Ejendommen.

3) Aarlig Leje af Huset med Jord.

4) Han har fast Arbejde kun de

Nummer.	Mandens Beskæftigelse.	Antal af Personer.	Indtægt.								
			Mandens Indtægt.		Køns Indt.	Børnens Indtægt.	Nettoudb. af Jordbr.		Samlet Indtægt.	Husleje.	Brændsel.
			Hovederhvert.	Biehr.			Solgt af Udbyllet.	Forbrugt i Huset.			
35	Arbejdsmand (Akkordarb. og Dagleje), Husm. med Jord — der holdes 2 Køer og 2 Faar.	4	Kr. (195) 140 ¹⁾	Kr. " "	Kr. " "	Kr. " "	Kr. 225	Kr. (420) 365	Kr. 80 ²⁾	Kr. "	
34	do. (Akkordarb. og Dagleje), Husmd. med Jord — der holdes 2 Køer og 2 Faar	3	Kr. (250) 200 ¹⁾	Kr. " "	Kr. 10	Kr. " "	Kr. 300	Kr. (560) 510	Kr. 46 ²⁾	Kr. 25	
13	do. (Akkordarb.), Husmd. med Jord — der holdes 2 Køer og 4 Faar	8	Kr. 117	Kr. " "	Kr. " "	Kr. 20	Kr. "	Kr. (353) 137	Kr. "	Kr. "	
14	do. (Vejmand), Husmd. med Jord — der holdes 2 Køer og 5 Faar	7	Kr. 350	Kr. " "	Kr. 27	Kr. 89	Kr. "	Kr. (613) 466	Kr. 49 ²⁾	Kr. 15	

¹⁾ Foruden Kosten en Del af eller hele Arbejdsåret. ikke kunde eller vilde opgive.

²⁾ Reparation og Forrentning af

TABEL II.

Sammenstilling af 53 Markarbejders og 10 Kjøbstad-
arbejders (Daglejere) Indtægt ved Hovederhverv samt af
Familiens samlede Indtægt.

33 Indsiddere og Husmænd uden Jord.
(Have er ikke regnet til Jord.)

Mandens Indtægt.	Familiens samlede Indtægt.
1 mellem 600 og 700 Kr.	1 mellem 600 og 700 Kr.
1 — 500 - 600 -	4 — 500 - 600 -
5 — 400 - 500 -	20 — 400 - 500 -
22 — 300 - 400 -	6 — 300 - 400 -
3 — 200 - 300 -	2 — 200 - 300 -
1 under 100 Kr.	

Den gennemsnitlige Aarsfortjeneste ved Arbejderens Hovederhverv fandtes her at være 365 Kr.; Familiens gennemsnitlige aarlige Indtægt 438 Kr.

Udgift.														Status.		
Føde (Belysn. og Yask iber.).	Beklædnings-gjenstande.	Møblement.	Tobak.	Brændevin.	Fornøjelser.	Slid paa Ar-bejdsredsk.	Skoleløn.	Syge- og Al-derdomsfors.	Forsikring af Indbo.	Læge og Medicin.	Kgl. Skatter og Afgifter.	Kommune-skat.	Samlet Udgift.	Overskud.	Underskud.	Gjæld.
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
(305) 250	25	"	"	8	"	"	"	"	"	"	"	1,33	(419) 364	"	"	100
(320) 270	60	"	"	12	15	"	"	"	"	"	20	10	(508) 458	52	"	"
(377) 161	"	"	11	"	"	"	"	"	"	"	8	6	(402) 186	"	49	3)
(363) 216	151	"	"	10	"	9	"	"	5	"	7	4	(613) 466	"	"	"

Gjæld paa Ejendommen.

3) Der er en forholdavis betydelig Klatgjæld, hvis Størrelse Manden

14 Husmænd med Jord, som holde indtil 1 Ko og 4 Faar.

Mandens Indtægt.	Familiens samlede Indtægt.
1 mellem 400 og 500 Kr.	1 mellem 600 og 700 Kr.
7 — 300 - 400 -	4 — 500 - 600 -
3 — 200 - 300 -	7 — 400 - 500 -
1 — 100 - 200 -	2 — 200 - 300 -
2 under 100 Kr.	

Den gennemsnitlige Aarsfortjeneste ved Arbejderens Hovederhverv fandtes her at være 278 Kr.; Familiens gennemsnitlige aarlige Indtægt 464 Kr.

6 Husmænd med Jord, som holde indtil 2 Køer og 5 Faar.

Mandens Indtægt.	Familiens samlede Indtægt.
1 mellem 300 og 400 Kr.	1 mellem 600 og 700 Kr.
2 — 200 - 300 -	3 — 500 - 600 -
3 — 100 - 200 -	2 — 400 - 500 -

Den gennemsnitlige Aarsfortjeneste ved Mandens Arbejde for Fremmede fandtes her at være 223 Kr.; Familiens gennemsnitlige aarlige Indtægt 524 Kr.

10 Daglejere i en mindre Kjøbstad.

Mandens Indtægt.	Familiens samlede Indtægt.
1 mellem 600 og 700 Kr.	2 mellem 600 og 700 Kr.
3 — 500 - 600 -	2 — 500 - 600 -
1 — 400 - 500 -	5 — 400 - 500 -
4 — 300 - 400 -	1 — 300 - 400 -
1 — 200 - 300 -	

Den gennemsnitlige Aarsfortjeneste ved Arbejdernes Hovederhverv fandtes her at være 438 Kr.; Familiens gennemsnitlige aarlige Indtægt 498 Kr.

I Markarbejdernes Indtægt ved Hovederhverv er medtaget Værdien af alt, hvad Arbejdsgiveren har ydet som kontraktmæssig Del af Lønnen f. Ex. Kosten til Arbejderen, Bolig, Brændsel, Fødekorn, Græsning til Kreaturer o. s. v.; i deres Familiens samlede Indtægt er foruden Mandens Indtægt baade ved Hoved- og Bierhverv, Kone og Børns Indtægt, Nettoudbytte af Jordbrug, ogsaa medregnet Værdien af Selvejerhusmænds Bolig — ansat til 30 Kr., hvor Renterne af Gjælden og Udgift til Reparation ikke naa denne Sum — og Værdien af det brugte Brændsel, ligeledes ansat til 30 Kr. Oplysningerne om de 10 Daglejere i en mindre Kjøbstad — jeg har i denne Sammenstilling ikke medtaget de industrielle Arbejdere — ere hentede fra min tidligere Undersøgelse: «Et Bidrag til Belysning af Kjøbstadarbejderes Vilkaar». Ogsaa her er enhver Indtægtsform medtaget.

TABEL III.

Markarbejderes Udgift til Føde (Belysning og Vask), heri medregnet Værdien af Mandens Kost hos Arbejdsgiveren samt af det fra Jordbruget leverede — sammenstillet med Kjøbstadarbejderes.

33 Indsiddere og Husmænd uden Jord.

Udgiften var hos 4 mellem 400 og 460 Kr.

—	—	5	—	350	-	400	-
—	—	20	—	300	-	350	-
—	—	4	—	188	-	300	-

Det gennemsnitlige aarlige Forbrug til Føde fandtes hos disse at være 332 Kr.

14 Husmænd med Jord, som holde indtil 1 Ko og 4 Faar.

Udgiften var hos 1 over 500 Kr.

—	—	1	mellem	450	og	500	Kr.
—	—	1	—	400	-	450	-
—	—	4	—	350	-	400	-
—	—	4	—	300	-	350	-
—	—	3	—	199	-	300	-

Det gennemsnitlige aarlige Forbrug til Føde fandtes her at være 353 Kr.

6 Husmænd med Jord, som holde indtil 2 Køer og 5 Faar.

Udgiften var hos 2 mellem 400 og 460 Kr.

—	—	2	—	350	-	400	-
—	—	2	—	300	-	350	-

Det gennemsnitlige aarlige Forbrug til Føde fandtes her at være 373 Kr.

10 Daglejere i en mindre Kjøbstad.

Udgiften var hos 1 mellem 550 og 600 Kr.

—	—	1	—	450	-	500	-
—	—	5	—	350	-	400	-
—	—	3	—	300	-	350	-

Det gennemsnitlige aarlige Forbrug til Føde fandtes her at være 383 Kr.

TABEL IV.

Den af 53 Markarbejderes Regnskab

Familiens Størrelse.	Samlet Udgift.	Udgift pr. Individ.
4 Personer	438. Kr.	109 Kr. 50 Ø.
4 —	420 -	105 - " -
6 —	484 -	80 - 67 -
7 —	586 -	83 - 71 -
3 —	559 -	186 - 33 -
7 —	423 -	60 - 43 -
6 —	420 -	70 - " -
7 —	400 -	57 - 14 -
4 —	385 -	96 - 25 -
3 —	443 -	147 - 66 -
3 —	356 -	118 - 66 -
4 —	282 -	70 - 50 -
5 —	504 -	100 - 80 -
8 —	513 -	64 - 12 -
4 —	435 -	108 - 75 -
3 —	483 -	161 - " -
4 —	450 -	112 - 50 -
5 —	564 -	112 - 80 -
5 —	442 -	88 - 40 -
5 —	421 -	84 - 20 -
6 —	413 -	68 - 83 -
4 —	405 -	101 - 25 -
3 —	397 -	132 - 33 -
5 —	505 -	101 - " -
4 —	478 -	119 - 50 -
6 —	462 -	77 - " -
8 —	302 -	37 - 75 -
6 —	445 -	74 - 16 -
4 —	443 -	110 - 75 -
5 —	387 -	77 - 40 -
5 —	436 -	87 - 20 -
6 —	456 -	76 - " -
3 —	424 -	141 - 33 -
I Gennemsnit pr. Individ		97 Kr. 66 Ø.

udtagne Udgift pr. Individ.

Familiens Størrelse.	Samlet Udgift.	Udgift pr. Individ.	
Husmænd med Jord, som holde indtil 1 Ko og 4 Faar. Gjennemsnittallet af Personer er 5,0.	4 Pers.	595 Kr.	148 Kr. 75 Ø.
	7 —	580 -	82 - 86 -
	6 —	318 -	53 - " -
	4 —	413 -	103 - 25 -
	7 —	322 -	46 - " -
	5 —	520 -	104 - " -
	3 —	474 -	158 - " -
	4 —	538 -	134 - 50 -
	3 —	484 -	161 - 33 -
	4 —	471 -	117 - 75 -
	8 —	454 -	56 - 75 -
	3 —	473 -	157 - 66 -
	8 —	527 -	65 - 87 -
4 —	474 -	118 - 50 -	
I Gjennemsnit pr. Individ . . .		107 Kr. 73 Ø.	
Med samme Gjennemsnittal af Personer som hos jordløse Markarbejdere		109 Kr. 93 Ø.	
Husmd. m. Jord, som holde indtil 2 Keer og 5 Faar. Gjennemsnittal af Pers. er 5,8.	8 Pers.	653 Kr.	81 Kr. 62 Ø.
	5 —	541 -	108 - 20 -
	4 —	449 -	112 - 25 -
	3 —	508 -	169 - 33 -
	8 —	462 -	57 - 75 -
	7 —	628 -	89 - 71 -
I Gjennemsnit pr. Individ . . .		103 Kr. 14 Ø.	
Med samme Gjennemsnittal af Personer som hos jordløse Markarbejdere		122 Kr. 28 Ø.	

Ved Beregningen af disse Familiers samlede Udgift er medtaget Værdien af Mandens Kost hos Arbejdsgiveren; af de i Huset forbrugte, fra Jordbruget leverede Fødemidler; af fri Bolig eller Brændsel, hvor de ere en Del af Mandens Løn; af Selvejerhusmænds Bolig; af det forbrugte Brændsel (jfr. om de to sidste Poster Tab. II). Hos 10 Dag-lejerfamilier i en mindre Kjøbstad var Udgiften pr. Individ 100 Kr. 32 Ø. I disse Familier var imidlertid Gjennemsnittallet af Personer 5,6. Med det samme Gjennemsnittal som hos jordløse Markarbejdere vilde Udgiften pr. Individ hos Kjøbstadarbejderne være bleven 114 Kr. 65 Ø.

TABEL V.

Udgift til Føde for Manden alene og for de øvrige Medlemmer
Koster

Familiens Størrelse.	Udgift til Føde — fradraget Mandens Kostude.	Udgift pr. Individ — Manden fradraget ¹⁾ .	Værdien af Mandens Kostude.	Familiens samlede Udgift til Føde.	Manden ude ud Procent
4 Pers.	178 Kr.	54 Kr. 77 Ø.	150 Kr.	328 Kr.	46 p
4 —	182 -	56 - " -	150 -	332 -	47 -
6 —	220 -	44 - " -	165 -	385 -	43 -
7 —	295 -	49 - 16 -	165 -	460 -	36 -
3 —	" -	" - " -	" -	307 -	" -
7 —	176 -	29 - 33 -	165 -	341 -	48 -
6 —	150 -	30 - " -	165 -	315 -	52 -
7 —	140 -	23 - 33 -	165 -	305 -	54 -
4 —	153 -	51 - " -	165 -	318 -	52 -
3 —	" -	" - " -	" -	336 -	" -
3 —	137 -	56 - 69 -	123 -	260 -	47 -
4 —	" -	" - " -	" -	188 -	" -
5 —	" -	" - " -	" -	400 -	" -
8 —	300 -	40 - 45 -	111 -	411 -	27 -
4 —	265 -	72 - 27 -	75 -	340 -	22 -
3 —	197 -	98 - 50 -	165 -	362 -	46 -
4 —	200 -	66 - 66 -	165 -	365 -	45 -
5 —	260 -	61 - 18 -	150 -	410 -	37 -
5 —	163 -	38 - 35 -	150 -	313 -	48 -
5 —	160 -	40 - " -	165 -	325 -	51 -
6 —	" -	" - " -	" -	300 -	" -
4 —	150 -	46 - 15 -	150 -	300 -	50 -
3 —	160 -	71 - 11 -	150 -	310 -	48 -
5 —	231 -	57 - 75 -	165 -	396 -	42 -
4 —	" -	" - " -	" -	345 -	" -
6 —	196 -	39 - 20 -	165 -	361 -	46 -
8 —	" -	" - " -	" -	204 -	" -
6 —	190 -	36 - 19 -	145 -	335 -	43 -
4 —	175 -	52 - 50 -	137 -	312 -	44 -
5 —	120 -	30 - " -	165 -	285 -	58 -
5 —	240 -	52 - 36 -	80 -	320 -	25 -
6 —	" -	" - " -	" -	349 -	" -
3 —	182 -	80 - 89 -	150 -	332 -	45 -
I Gjennemsn. pr. Individ . .		51 Kr. 11 Ø.	144 Kr.	73 Kr. 89 Ø.	44 p

¹⁾ Det er dog kun, naar Manden har haft fast Arbejde og Kosten Arbejdsaaet rundt, at han helt er fradraget. Hvor dette ikke er Tilfælde, er der udregnet, hvor lang Tid han har haft Kosten hjemme, og han er da opført som en hertil nogenlunde

milien (pr. Individ) hos de Markarbejdere, som have havt
dsgiveren.

iliens relse.	Udgift til Føde — fradraget Mandens Kost ude.	Udgift pr. Indi- vid — Manden fradraget ¹⁾ .	Værdien af Mandens Kost ude.	Familiens samlede Ud- gift til Føde.	Mandens Kost ude udgjør i Procent deraf.
4 Pers.	337 Kr.	112 Kr. 33 Ø.	165 Kr.	502 Kr.	33 pCt.
7 —	314 -	50 - 24 -	150 -	464 -	32 —
6 —	" -	" - " -	" -	199 -	" —
4 —	" -	" - " -	" -	290 -	" —
7 —	" -	" - " -	" -	250 -	" —
5 —	210 -	52 - 50 -	165 -	375 -	44 —
3 —	208 -	92 - 44 -	143 -	351 -	41 —
4 —	236 -	72 - 62 -	158 -	394 -	40 —
3 —	190 -	84 - 44 -	143 -	333 -	43 —
4 —	200 -	57 - 14 -	114 -	314 -	36 —
8 —	212 -	29 - 24 -	150 -	362 -	41 —
3 —	" -	" - " -	" -	309 -	" —
8 —	284 -	40 - 57 -	165 -	449 -	37 —
4 —	266 -	74 - 23 -	82 -	348 -	24 —
nemsn. ivid ..		66 Kr. 57 Ø.	143 Kr.	86 Kr. 1 Ø.	37 pCt.
8 Pers.	381 Kr.	50 Kr. 24 Ø.	77 Kr.	458 Kr.	17 pCt.
5 —	333 -	72 - 65 -	82 -	415 -	20 —
4 —	250 -	66 - 67 -	55 -	305 -	18 —
3 —	270 -	98 - 18 -	50 -	320 -	16 —
8 —	" -	" - " -	" -	377 -	" —
7 —	" -	" - " -	" -	363 -	" —
nemsn. ivid ..		71 Kr. 93 Ø.	66 Kr.	80 Kr. 79 Ø.	18 pCt.

svarende Brøkdelen af et Individ. Selv de faste Arbejdere spise jo i Reglen hjemme
Søn- og Helligdage, men den Fejl, der herved fremkommer i Beregningen af Ud-
giften pr. Individ, er saa lille, at vi her ikke behøve at tage Hensyn til den.

TABEL VI.

**Procentforholdet af Markarbejderes vigtigste Udgifter
sammenlignet med Kjøbstadarbejderes.**

	Indsidere og Husmd. uden Jord. (Gjennem- snitsant. af Pers. i Familien 4,9).	Husmd. med Jord, der holde indtil 1 Ko og 4 Faar. (Gjennem- snitsant. af Pers. i Familien 5,0).	Husmd. med Jord, der holde indtil 2 Køer og 5 Faar. (Gjennem- snitsant. af Pers. Familien 5,8).	Dagløgere i en mindre Kjøbstad. (Gjennem- snitsant. af Pers i Familien 5,6).
Den gennemsnit- lige Totalindtægt.	438 Kr.	464 Kr. 6 pCt. større end hos jordløse Markarb.	524 Kr. 19,5 pCt. større end hos jordløse Markarb.	498 Kr. 13,5 pCt. større end hos jordløse Markarb.
Den gennemsnit- lige Totaludgift.	441 Kr. 0,7 pCt. større end Indtægten.	474 Kr. 2 pCt. større end Indtægten.	540 Kr. 3 pCt. større end Indtægten.	531 Kr. 7 pCt. større end Indtægten.
Den gennemsnitl. Udgift til Føde (Belysn. og Vask)	332 Kr. 75 pCt. af Totaludg.	353 Kr. 74,5 pCt. af Totaludg.	373 Kr. 69 pCt. af Totaludg.	383 Kr. 72 pCt. af Totaludg.
Den gennemsnitl. Udgift til Bolig og Brændsel.	60 Kr. { 30 Kr. 30 - 13,5 pCt. af Totaludg.	65 Kr. { 35 Kr. ¹⁾ 30 - 13,5 pCt. af Totaludg.	90 Kr. { 60 Kr. ¹⁾ 30 - 16,5 pCt. af Totaludg.	82 Kr. { 40 Kr. 42 - 15,5 pCt. af Totaludg.
Den gennemsnit- lige Udgift til Be- klædningsgjenst.	35 Kr. 8 pCt. af Totaludg.	32 Kr. 7 pCt. af Totaludg.	56 Kr. 10,5 pCt. af Totaludg.	31 Kr. 6 pCt. af Totaludg.
Den gennemsnit- lige Udgift til To- bak og Brændevin	9,5 Kr. 2 pCt. af Totaludg.	16 Kr. 3 pCt. af Totaludg.	12,5 Kr. 2 pCt. af Totaludg.	15,5 Kr. 3 pCt. af Totaludg.
Den gennemsnit- lige Udg. til Syge-, Alderdoms- og Indboforsikring	0,73 Kr.	1,64 Kr.	0,83 Kr.	8,21 Kr. 1,5 pCt. af Totaludg.
	98,5 pCt. af Totaludg.	98 pCt. af Totaludg.	98 pCt. af Totaludg.	98 pCt. af Totaludg.

¹⁾ I Udgift til Bolig er hos Selvejershusmænd med Jord medtaget foruden Reparation og Forrentning af Gjæld paa Ejendommen tillige kgl. Skatter. Hvor de to første Poster ikke løbe op til 30 Kr., er Værdien af Bolig sat til denne Sum, ligesom hos Selvejershusmænd uden Jord. At medtage kgl. Skatter og Forrentning af hele Gjælden — ogsaa den Del, der strengt taget kun vedkommer Jorden —, er naturligvis ikke ganske korrekt, hvor der kun er Tale om Udgift til Bolig. De her anførte Tal maa derfor tages med et vist Forbehold.

TABEL VII a.

Detaljerede Oplysninger om nogle Markarbejderfamiliers Udgift til Føde (Belysning og Vask).

Aarlig Udgift for en Familie paa 3 Voxne og 1 Barn. Indsidder. Samlet Indtægt 438 Kr. ¹⁾ . Manden har havt Kosten hos Arbejdsgiveren c. 9 Mdr. af Aaret.		Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 2 Børn. Indsidder. Samlet Indtægt 420 Kr. Manden har havt Kosten hos Arbejdsgiveren omtr. 9 Mdr. af Aaret.	
Brød	62 Kr. " Ø.	Ugenlig	
26 Pd. Smør à 60 Ø.	15 - 60 -	³ / ₄ Skp. Rug til Brød	1 Kr. " Ø.
52 Pd. Fedt à 30 Ø.	15 - 60 -	1 ¹ / ₂ Pd. Smør	" - 85 -
9 Pd. Kaffe à 96 Ø.	18 - 52 -	6 Potter Mælk	" - 24 -
13 Pd. Cichorie à 24 Ø. }		Gryn og Mel	" - 45 -
13 Pd. Melis à 52 Ø. }		Sæbe og Soda	" - 10 -
Petroleum	2 - 98 -	Kaffe }	" - 24 -
Sæbe og Soda	4 - 16 -	Cichorie }	" - 24 -
Mælk	6 - " -	Sukker }	" - 24 -
3 Lpd. Flæsk	15 - " -	1 Pægl Petroleum	" - 6 -
5 Tdr. Kartoffler	15 - " -	1 Pd. Flæsk.	" - 40 -
Gryn og Mel	18 - " -		<u>3 Kr. 34 Ø.</u>
Ost	4 - " -		173 Kr. 68 Ø.
Salt og Svovlstikker	1 - 50 -	Aarlig	
	<u>178 Kr. 36 Ø.</u>	Kartofler (foruden dem, der faas fra Haven)	9 - " -
Fra Haven faas Kaal, Gulerødder og lidt Kartoffler.			<u>182 Kr. 68 Ø.</u>

¹⁾ I den „samlede Indtægt“ er paa Tabel VII og VI I medtaget Værdien af enhver Indtægtsform, Familien har havt, med Undtagelse af Kone og Børns mulige Kost ude.

TABEL VII b.

Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 5 Børn. Indsider. Samlet Indtægt 585 Kr. Manden har Kosten hos Arbejdsgiveren med Undtagelse af Søn- og Helligdage.		Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 2 Børn. Husmd. uden Jord. Samlet Indtægt 385 Kr. Manden har Kosten hos Arbejdsgiveren med Undtagelse af Søn- og Helligdage.	
Ugenlig		Ugenlig	
Gryn	1 Kr. " Ø.	1 Pd. Smør	" Kr. 75 Ø.
2 Pd. Mel	" - 26 -	10 Potter Mælk	" - 40 -
$\frac{1}{8}$ Pd. Kaffe	" - 12 -	$\frac{1}{8}$ Pd. Kaffe	" - 12 -
$\frac{1}{4}$ Pd. Cichorie	" - 6 -	$\frac{1}{4}$ Pd. Cichorie	" - 6 -
$\frac{1}{4}$ Pd. Sukker	" - 14 -	$\frac{1}{4}$ Pd. Sukker	" - 14 -
1 Pægl Petroleum	" - 6 -	1 Pægl Petroleum	" - 6 -
	<u>1 Kr. 64 Ø.</u>	$\frac{1}{4}$ Pd. Sæbe	" - 6 -
	85 Kr. 28 Ø.		<u>1 Kr. 59 Ø.</u>
			82 Kr. 68 Ø.
Aarlig		Aarlig	
5 Tdr. Rug	60 - " -	4 Tdr. Rug	48 - " -
10 Lpd. Flæsk	60 - " -	Byg (til Gryn og Mel)	10 - " -
Kartofler	12 - " -	$\frac{1}{2}$ Lpd. Flæsk	8 - " -
8 Pd. Smør i den Tid, da Koen ¹⁾ er gold	6 - " -	Kartofler	5 - " -
	<u>223 Kr. 28 Ø.</u>		<u>153 Kr. 68 Ø.</u>
Mælk og Smør af Koen, forbrugt i Huset, regnes til Værdi af	72 - " -		
	<u>295 Kr. 28 Ø.</u>		
		Der avles en Del Kartofler i Haven.	

¹⁾ Manden har som Del af Lennen Græsning og Vinterfoder til 1 Ko og 4 Faar.

Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 3 Børn.
 Husmd. uden Jord. Samlet Indtægt 440 Kr. Manden
 har havt Kosten hos Arbejdsgiveren over 9 Mdr. af Aaret.

Brød	65 Kr. " Ø.
26 Pd. Smør à 60 Ø.	15 - 60 -
26 Pd. Fedt à 30 Ø.	7 - 80 -
Gryn og Mel	9 - " -
Ærter	1 - " -
6 ¹ / ₂ Pd. Kaffe à 112 Ø. }	17 - 16 -
13 Pd. Cichorie à 24 Ø. }	
13 Pd. Melis à 52 Ø. }	
Petroleum	2 - 98 -
13 Pd. Sæbe à 24 Ø. }	4 - 42 -
13 Pd. Soda à 10 Ø. }	
2 Lpd. Flæsk	10 - " -
¹ / ₂ Lpd. Fisk	1 - 50 -
4 ¹ / ₂ Td. Kartoffler à 3 Kr.	13 - 50 -
Salt og Svovlstikker	1 - 56 -
Malt	10 - 40 -
Ost	4 - " -
	163 Kr. 92 Ø.

Udbyttet af Haven (Kartofler, Kaal, Gulerødder) kan
 ansættes til en Værdi af 10 Kr. Familien modtager af og
 til Mælk i Gave.

Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 1 Barn.
 Husmd. uden Jord. Samlet Indtægt 439 Kr. Manden
 spiser hjemme hele Aaret.

Ugenlig	
3 Pd. Smør	2 Kr. 25 Ø.
4 Potter Mælk	" - 16 -
¹ / ₈ Pd. Kaffe ↓	" - 12 -
¹ / ₄ Pd. Cichorie	" - 6 -
¹ / ₄ Pd. Sukker	" - 14 -
1 Pægl Petroleum	" - 6 -
	2 Kr. 79 Ø.
	145 Kr. 8 Ø.
Aarlig	
6 ¹ / ₂ Td. Rug	78 - " -
Gryn og Mel	10 - " -
10 Lpd. Flæsk	50 - " -
Ost	39 - " -
Kartofler	12 - " -
Sæbe og Soda	2 - " -
	336 Kr. 8 Ø.

Der er brugt meget Smør og Ost, fordi Manden ikke
 altid kommer hjem om Middagen, og derfor jævnlig hele Dagen
 igjennem kun nyder tør Kost.

TABEL VII c.

Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 2 Børn. Samlet Indtægt 592 Kr. Husmd. med Jord — der holdes 2 Faar. Manden har Kosten hos Arbejdsgiveren med Undtagelse af Søn- og Helligdage.		Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 5 Børn. Samlet Indtægt 628 Kr. Husmd. med Jord — der holdes 2 Køer og 5 Faar. Manden spiser hjemme hele Aaret.	
Ugenlig		Ugenlig	
Brød	2 Kr. " Ø.	1/4 Pd. Kaffe	" Kr. 30 Ø.
1 Pd. Smør og 1 Pd. Fedt	" - 90 -	1/2 Pd. Cichorie	" - 12 -
Gryn og Mel	1 - 26 -	1/2 Pd. Puddersukker	" - 20 -
14 Potter Mælk	" - 56 -	1/8 Pd. Kandis	" - 6 -
2 Pd. Flæsk	" - 80 -	1/4 Pd. Sirup	" - 8 -
Ost	" - 30 -	1/2 Pd. Sæbe	" - 12 -
1/4 Pd. Kaffe	" - 24 -	Soda	" - 4 -
1/2 Pd. Cichorie	" - 12 -	1 Pægl Petroleum	" - 6 -
1/2 Pd. Sukker	" - 28 -	Salt og Svovlstikker	" - 16 -
Sæbe og Soda	" - 12 -		1 Kr. 14 Ø.
Petroleum	" - 10 -		59 Kr. 28 Ø.
	6 Kr. 68 Ø.		
	347 Kr. 36 Ø.	Aarlig	
Aarlig		10 Tdr. Rug	130 - " -
5 Td. Kartofler	15 - " -	Byg (Gryn og Mel)	20 - " -
	362 Kr. 36 Ø.	Ost	7 - " -
Af Jordbruget haves Brød i 8 Uger og Mel i		Desuden leverer Jordbruget alt det i Huset forbrugte af Mælk, Smør, Flæsk, Kartofler	
1/2 Aar, som fradrages med	25 - " -	— til Værdi af	147 - " -
Pengeudgift	337 Kr. 36 Ø.		363 Kr. 28 Ø.

Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 5 Børn.
Samlet Indtægt 550 Kr. Husmd. med Jord — der holdes
2 Koer og 2 Faar. Manden spiser hjemme hele Aaret¹⁾.

Ugenlig	
Brød	1 Kr. 75 Ø.
2 Pd. Smør	1 - 20 -
1 Pd. Fedt	" - 30 -
2 Pd. Bygmel	" - 26 -
3 Pd. Byggryn	" - 39 -
$\frac{1}{2}$ Pd. Kaffe	" - 48 -
$\frac{1}{2}$ Pd. Cichorie	" - 12 -
$\frac{3}{4}$ Pd. Melis	" - 39 -
28 Potter Mælk	1 - 12 -
$\frac{1}{2}$ Pot Fløde	" - 24 -
Sæbe og Soda	" - 10 -
Petroleum	" - 6 -
1 Pd. Flæsk	" - 40 "
$\frac{3}{4}$ Skp. Kartoffler	" - 30 -
Øl af $\frac{1}{4}$ Skp. Malt	" - 25 -
Ost	" " 15 -
	<u>7 Kr. 51 Ø.</u>

Aarlig . . . 390 Kr. 52 Ø.

Da hans Arbejde ude altid er Akkord paa egen Kost,
faar han i den Tid (Sommeren) tør Kost til Fro-
kost, Middag og Mellemmad — varm Mad om
Aftenen.

Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 3 Børn.
Samlet Indtægt 560 Kr. Husmd. med Jord — der holdes
2 Køer og 4 Faar. Manden har havt Kosten hos Arbejds-
giveren lidt over 5 Mdr. af Aaret.

52 Pd. Smør à 80 Ø.	41 Kr. 60 Ø.
Gryn og Mel	19 - 50 -
1 Skp. Ærter	3 - " -
13 Pd. Kaffe à 120 Ø. }	27 - 4 -
13 Pd. Cichorie à 28 Ø. }	
13 Pd. Kandis à 60 Ø. }	91 - 25 -
1825 Potter Mælk	
13 Pd. Sæbe à 24 Ø. }	5 - 72 -
26 Pd. Soda à 10 Ø. }	
10 Potter Petroleum	2 - 50 -
5 Pd. Talg	1 - 70 -
6 Lpd. Flæsk	30 - " -
Klipfisk	5 - " -
4 Tdr. Kartoffler	12 - " -
Salt og Svolstikker	5 - 20 -
Malt	11 - " -
Ost	8 - " -
5 Tdr. Rug à 14 Kr.	<u>70 - " -</u>
	333 Kr. 51 Ø.

¹⁾ Schemaet fra denne Mand indkom for sent besvaret, hvorfor han ikke findes blandt de 53 Arbejdere, men jeg har dog medtaget den detaljerede Opgivelse af Udgiften til Føde.

TABEL VIII.

Detallerede Oplysninger om nogle Arbejderfamiliers Udgift til Beklædningsgjenstande.

Aarlig Udgift for en Familie paa 3 Voxne og 1 Barn. Samlet Indtægt 438 Kr. Indsidder.	Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 6 Børn. Indsidder ¹). Der holdes 2 Faar.
1 Par Benklæder til Manden 16 Kr. " Ø.	12 Pd. Tvist à 90 Ø. 10 Kr. 80 Ø.
2 Skjorter til do. 4 - " -	16 Alen Bomuldstøj à 50 Ø. 8 - " -
1 Bluse til do. 2 - " -	10 Alen farvet Vadmel à 200 Ø. 20 - " -
22 Kr. " Ø.	5 Tørklæder à 60 Ø. 3 - " -
Konen holder Familiens Tøj vedlige, men forarbejder ikke meget nyt.	3 Par Træsko til Voxne à 80 Ø. 2 - 40 -
	5 do. do. til Børn à 50 Ø. 2 - 50 -
	Til Underfoer, Sytraad, Hægter og Knapper . . 4 - " -
	50 Kr. 70 Ø.
Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 4 Børn. Samlet Indtægt 484 Kr. Indsidder.	Desuden er der til Familiens Beklædning brugt 5 Pd. Uld, som de to Faar, Manden holder, har afgivet. Husmoderen har forarbejdet Ulden til Strømper og Undertøj for Familien samt til Stoppegarn. Hun har ogsaa vævet de 12 Pd. Tvist og syet Linned af Lærredet.
1 Par Benklæder til Manden 9 Kr. " Ø.	Der er ikke udgivet noget for Syningen af de 16 Alen Bomuldstøj og 10 Alen Vadmel, da Mandens Søster, som er Skræderske, har syet det gratis. Hverken af Læderfodtøj eller af Hovedtøj er der købt noget sidste Aar.
1 Vest til do. 3 - " -	
1 Kjole af Bomuldstøj til hver af de 3 Børn . 16 - " -	
Lærred 6 - " -	
34 Kr. " Ø.	
Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 5 Børn. Samlet Indtægt 585 Kr. Indsidder. (Manden har som Del af Lønnen Foder til 1 Ko og 4 Faar.)	
40 Alen Lærred 7 Kr. " Ø.	
1 Lpd. Uld (af Faarene) 13 - 60 -	
Væverløn til Vadmel, som Konen selv forarbejder 10 - " -	
Sylø 12 - " -	
Fodtøj til Familien 10 - " -	
52 Kr. 60 Ø.	

¹) Af et Schema, der indkom saa sent besvaret, at det øvrige ikke kunde medtages.

Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 3 Børn. Samlet Indtægt 440 Kr. Husmand uden Jord.	Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 4 Børn. Samlet Indtægt 449 Kr. Husmand med Jord.
1 Pakke Tvist til Linned med Væverløn 12 Kr. " Ø. 12 Alen Bomuldstøj til Børnene à 45 Ø. . . . 5 - 40 - 1 Sæt ny Vadmelklæder har foruden Kartning, Spinding og Vævning, der er besørget hjemme, kostet. 42 - " - <div style="text-align: right;">59 Kr. 40 Ø.</div>	1 Dragt af Bomuldstøj til hver af de to mindste Børn 8 Kr. " Ø. 1 Dragt af Hvergarn til hver af de to ældste Børn (Drenge) 16 - " - 2 Pakker Tvist 15 - " - Skræderløn 4 - " - <div style="text-align: right;">43 Kr. " Ø.</div>
Konen spinder, væver og syr det meste af Familiens Tøj.	
Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 3 Børn. Samlet Indtægt 560 Kr. Husmand med Jord.	Aarlig Udgift for en Familie paa 2 Voxne og 5 Børn. Samlet Indtægt 628 Kr. Husmand med Jord.
1 Pakke Tvist til Lærred 9 Kr. " Ø. 16 Alen Vadmel à 150 Ø. 24 - " - 12 Alen Hvergarn à 100 Ø. 12 - " - 10 Alen Bomuldstøj à 50 Ø. 5 - " - <div style="text-align: right;">50 Kr. " Ø.</div>	Lærred til Linned og Lagener 50 Kr. " Ø. Tøj til Manden og Drengene 52 - 56 - do. til Konen og Pigebørnene 25 - 59 - Sengetøj. 12 - 30 - Fodtøj 10 - 55 - <div style="text-align: right;">151 Kr. " Ø.</div>
Konen sparer Familien for ikke saa faa Udgifter til Beklædning ved Kartning, Spinding og Syning.	

At udfinde, hvor stor den aarlige Gjennemsnitsfortjeneste tør anses at være for vore Markarbejdere, er en ligesaa vanskelig som vigtig Opgave. Vi skulle først i Korthed omtale Resultaterne, hvortil de ere komne, der tidligere have forsøgt at løse den. Paa Grundlag af Ministeriets Undersøgelse ansætter Scharling den til at have været 370 Kr. for hele Landet i 1872; der er her Tale om Dagløn uden Kost, og der er forudsat 300 Arbejdsdage — lige mange Sommer og Vinter. Efter samme Beregning skulde den specielt for Aalborg Amt have været 336 Kr. i dette Aar. Falbe Hansen, som støtter sig til egne Undersøgelser, ansætter den i 1871 til c. 340 Kr. for hele Landet, og for Aalborg Amt til c. 336 Kr.; ogsaa her er det Dagløn uden Kost, men der er forudsat 330 Arbejdsdage, hvoraf 40 Høstdage. Naar vi reducere Falbe Hansens Beregning efter et Udgangspunkt af 300 Dage som det normale Arbejdsaar — hvilket Antal vistnok vil vise sig at komme Virkeligheden nærmere end 330 — og bibeholde deriblandt 40 Høstdage, saa faas der for Aalborg Amt, som jo særlig interesserer os her, en aarlig Gjennemsnitsfortjeneste af 300 Kr. i 1871, medens den, som ovenfor nævnt, skulde have været 336 Kr. i 1872. Dette giver en Forhøjelse af Daglønnen med 12 pCt., men Stigningen, der utvivlsomt har fundet Sted i dette Decennium, begyndte neppe saa tidlig. Et af Tallene maa altsaa være mindre korrekt, og vi foretrække da at holde os til det for 1872 opgivne, der støtter sig til Ministeriets righoldige Materiale.

Hvilket Resultat fremgaar nu af min Undersøgelse, der jo omfatter 1879 og 1880, to Aar, i hvilke der næppe har været nogen Svingning i Arbejdslønnen paa Landet? Af Tabel II vil man se, at den gjennemsnitlige Aarsfor-

tjeneste ved Mandens Hovederhverv er forskjellig hos Markarbejderne, eftersom de have Jord eller ikke. Hos Indsiddere og jordløse Husmænd fandt vi den at være 365 Kr.; hos Husmænd med Jord, der holde indtil 1 Ko og 4 Faar, var den 278 Kr., og hos dem, der holde 2 Køer og 2—5 Faar, 223 Kr. eller rettere 198 Kr., naar vi fradrage 1 (en Vejmand), der ikke hører til Markarbejdernes Klasse. De jordbrugende have, som det viser sig, i Gjennemsnit en betydelig mindre Indtægt ved Arbejde for Fremmede, der aftager i Forhold til som Kreaturholdet stiger. Dette afhænger ikke alene af, at de jo maa anvende nogen Tid paa deres egen Jord, naar de ikke ville købe alt det Arbejde, denne fordrer, men beror nok saa meget paa, at de gennem deres Jordbrug have faaet et Rygstød, som gjør en Del af dem utilbøjelige til at tage mindre vel lønnet Arbejde. Saaledes have de, der holde 2 Køer og 2—5 Faar, enten ikke søgt Vinterarbejde eller have hele Aaret igjennem holdt sig hjemme et Par Dage af Ugen; selv hvor Kreaturholdet er mindre, har det været Tilfælde, omend her langt sjeldnere. Ved en Sammenstilling af mine Resultater med de ovenfor anførte, maa vi altsaa blive staaende ved de jordløse Markarbejdere, da vi kun her ere sikre paa udelukkende at have at gjøre med Folk, der tage alt det Arbejde, de kunne faa. For disse var nu den gennemsnitlige Fortjeneste 365 Kr. Som man vil erindre, har kun et lille Mindretal af dem arbejdet paa egen Kost, medens de for 1871 og 1872 opførte Summer referere sig til Dagløn uden Kost, men denne Omstændighed gjør intet til Sagen, hvis jeg har sat Værdien af Kosten nogenlunde rigtig (55 Ø. daglig), thi denne er overalt medregnet. Af større Betydning er det, at de tidligere Under søgelser gaa ud paa at finde, hvad en almindelig kraftig

Arbejder kunde fortjene aarlig paa den Tid, medens der blandt mine findes 2, om hvem det er opgivet, at de paa Grund af deres Helbred kun kunde paatage sig lettere Arbejde, ja 1 har endog af den Grund aldeles ikke kunnet arbejde i fri Luft, men har maattet tjene sit Brød som Væver. Disse 3 maa altsaa først fradrages. Dernæst har jeg fradraget 2, som i det Aar, Undersøgelsen vedrører, ikke have været beskjæftigede med Markarbejde, nemlig Nr. 27 og Nr. 30. Den gennemsnitlige aarlige Fortjeneste for de resterende 28 jordløse Markarbejdere, der for største Delen bo i Aalborg Amt, bliver da 391 Kr. Sammenlignet med den for dette Amt i 1872 udfundne, viser der sig en Stigning af 16 pCt. De sammenstillede Summer ere imidlertid endnu ikke ensartede. Ved de tidligere Undersøgelser har man nemlig, støttende sig til den fra en Række Sogne i et Amt opgivne Dagløn, udregnet, hvor meget den gennemsnitlige Aarsfortjeneste vilde blive, naar Arbejderne alle havde et bestemt Antal Arbejdsdage (300 eller 330). Men paa den anden Side er der ikke medtaget, hvad der herudover kan tjenes ved periodisk Akkordarbejde, som jo er højere lønnet — kun Falbe Hansen ansætter Fortjenesten herved gennemsnitlig for hele Landet til 14 à 16 Kr., for Aalborg Amt til 6 Kr. aarlig —, ligesom der ogsaa kun synes at være Tale om Penge-lønnen og ikke om andre Ydelser (Bolig, Brændsel, Græsning til Kreaturer o. s. v.), der jo for mange faste Arbejdere udgjøre en kontraktmæssig Del af Lønnen. I Modsætning hertil have flere af dem, der danne mit Materiale, delvist eller helt havt Akkordarbejde, og hos dem alle er enhver Form af Løn medregnet. Det var nu muligt, at mine Markarbejdere herved kunde være stillede endel gunstigere, uagtet de med Undtagelse af de faste ikke opvise et gjen-

nemgaaende Arbejdsaar af bestemt Længde, og at som Følge heraf Stigningen i Virkeligheden ikke var saa høj.

For at imødegaa denne Indvending og i det Hele komme Spørgsmaalets Løsning nærmere, har jeg søgt det besvaret ad en anden Vej. Jeg har nemlig samlet Oplysningerne om Højden af Dagløn med Kost, der findes spredte i mit Materiale, idet jeg udelukkende har holdt mig til Markarbejde i strengeste Forstand, og altsaa set bort fra Tørve-, Grøfte- og Mergelgravning, hvilket som besværligere Arbejde i Reglen medfører en ikke saa lidt højere Dagløn, naar det da ikke — hvad der er Regel — udføres paa Akkord. Ifølge Opgivelser fra 8 Sogne (deraf 7 i Aalborg Amt) skulde da Dagløn med Kost i Gjennemsnit have været 82 Ø. i Sommerhalvaaret og 49 Ø. i Vinterhalvaaret¹⁾, medens den i Ministeriets Materiale opgives for 1872 til respektive 76 Ø. og 41 Ø. i dette Amt.

1)

Dagløn med Kost.

	Høst.	Sommer.	Vinterhalvaar.
Hørby Sogn	100 Ø.	75 Ø.	50 à 66 Ø.
Øls —	100 -	66 à 100 Ø.	35 à 50 -
Stenild —	100 -	66 à 100 -	50 à 66 -
Tostrup —	100 -	60 à 75 -	50 Ø.
Oue —	100 -	66 Ø.	33 -
Kornum —	100 à 130 Ø.	66 à 100 Ø.	50 à 66 Ø.
Rørbæk	80 Ø.		40 à 50 -
Valsgaard	70 -		50 Ø.

Høsten (Hø- og Kornhøst) er sat til 6 Uger; Daglønnen for Sommerhalvaaret er da i hvert Sogn udfunden ved at multiplicere den for Høsten opgivne Løn med $1\frac{1}{2}$ og den for Sommeren opgivne med $4\frac{1}{2}$, samt dividere den herved fremkomne Sum med 6. Hvor der for en enkelt af Aarstiderne er anført to Beløb, er deraf taget Middeltallet.

Gaa vi ud fra 300 Arbejdsdage — lige mange i Sommer- og Vinterhalvaaret — vilde den aarlige Pengefortjeneste ved denne Lønningsform i 1879—80 blive 196 Kr., i 1872 derimod kun 175 Kr., altsaa en Stigning af 12 pCt. Tages der Hensyn til, hvor meget Kosten i disse Aar er bleven dyrere, kommer man ogsaa paa denne Maade mindst op til 16 pCt., og man tør vel derfor gaa ud fra, at Stigningen næppe har været derunder.

Inden vi forlade Markarbejdernes Dagløn, turde det maaske være paa sin Plads at berigtige en Vildfarelse, hvori forskjellige have gjort sig skyldige, nemlig at den skulde være lige høj for den dygtige og den mindre dygtige. Jeg henviser i den Anledning til Opgivelserne fra de nævnte 8 Sogne, hvor man i de fleste Tilfælde vil finde anført en højere og en lavere Dagløn, og her er, vel at mærke, ikke Tale om Forskjellen mellem en gammel udslidt og en ung kraftig Arbejders Løn, men derimod om en Forskjel, der er betinget af, om Vedkommende er hurtig eller langsom, mere eller mindre flittig. Af alle Undersøgerne er dette Moment paa given Foranledning fremhævet med Undtagelse af en, hvis Svar gik ud paa, at Lønnen mere syntes at rette sig efter Arbejdsgiverens Hjertelag end efter Arbejderens Dygtighed. Muligt kan Hjertelaget i nogle Tilfælde blive Rettesnoren, nemlig overfor faste Arbejdere, der ere blevne gamle i Tjenesten hos en bestemt Arbejdsgiver, og her er det fuldt ud paa sin Plads; overfor Daglejere finder det næppe Sted i synderlig Omfang, hvad der heller ikke vilde være heldigt. At særlig det mere besværlige og tidt for Helbredet ugunstige Arbejde som Tørve- og Mergelgravning, naar det ikke udføres paa Akkord, indbringer en ikke saa lidt højere Dagløn end det almindelige Markarbejde, er allerede nævnt.

De faste Arbejdere have som Regel en bestemt aarlig Pengeløn foruden Kosten, i Lighed med ugifte Tjenestekarle. Ogsaa her er Lønnen meget forskjellig, og hvor den var lavest (under 140 Kr.), er det udtrykkelig angivet, at Manden anses for en mindre dygtig Arbejder, hvilket kun i et Tilfælde (af 4) beroede paa Alder og Svagelighed. Bortset fra denne sidste, har de faste Arbejderen Pengeløn været mellem 120 og 280 Kr. Men hertil kommer nu Værdien af det, som Arbejdsgiveren har ydet foruden Penge og Kost. Saadant er ingenlunde sjældent; det har fundet Sted hos 8 af mine 15 faste Arbejdere. Formen herfor er forskjellig f. Ex. Bolig for en Familie, næsten altid med Have; Brændsel — enten saaledes at Arbejderen faar Tørvene leverede i sit Hjem eller selv maa skære dem —; Græsning til Kreaturer, fra et Par Faar til 1 Ko og 4 Faar, undertiden desforuden Vinterfoderet til dem; i sjældnere Tilfælde visse Potter Mælk daglig o. s. v. Regnes Værdien af disse Ydelser med, kommer de faste Arbejderen Fortjeneste til at bevæge sig mellem 120 og 370 Kr. paa Arbejdsgiverens Kost. I Almindelighed gaar man jo ud fra, at deres Stilling skulde være bedst paa de større Herregaarde¹⁾, derefter hos Gaardmænd, og slettest hos de

¹⁾ Som Exempel paa, hvorledes faste Markarbejdere lønnes paa en større Herregaard, skal jeg meddele nogle Oplysninger fra en saadan her paa Egnen. Den aarlige Løn for fire gifte Arbejdere er følgende: 120 Kr., Bolig, bestaaende af 1 rummeligt Værelse med Udenomslejlighed, Brændsel (12000 Tørv), 10 Tdr. Korn (Rug og Byg), 1 Maanedsgris om Foraaret, 3 Potter Mælk daglig om Sommeren og 2 om Vinteren, 2 Skpr. Land Have, 1 Skp. Land i Marken til Kartoffler — Arbejderen maa selv lægge og optage Kartofflerne, men faar anvist saa stort et Stykke af Husbondens egen Kartoffelmark. I det Hele kan Lønnen ansættes til en Pengeværdi af 375 à 400 Kr. Naar Konen har Evne og Villie dertil, kan hun ogsaa faa Markarbejde paa Gaarden til visse Tider af Aaret —

smaa Herremænd 3: Proprietærer paa Bøndergaarde. Maaske det som Regel holder Stik, men der er i alt Fald ikke faa Undtagelser. Saaledes er den bedst stillede af mine faste Arbejdere beskæftiget paa en lille Herregaard.

Ved Akkordarbejde (Mergel-, Grøfte-, Tørvegravning, Dræning, Tærskning, Grusarbejde, Stenslagning o. s. v.) kan der, i alt Fald ved de tre først nævnte Arter af Arbejde, tjenes mellem 1,50 à 1,66 og 2 Kr. daglig, alt efter som Akkorden lyder paa at være med eller uden Arbejdsgiverens Kost. Paa de fabriksmæssig drevne Moser kan en Families samlede Arbejde i fire Sommermaaneder indbringe 300 à 350 Kr. I 1872 opgaves den gjennemsnitlige daglige Fortjeneste ved Akkordarbejde at have været for Aalborg Amt 1,54 Kr.; det fremgaar ikke af Ministeriets Materiale, om det har været uden eller med Kosten.

For at faa et Overblik over Aarsfortjenesten ved disse tre forskellige Arbejdsformer, skal jeg anføre de hyppigst opgivne Summer, heri medregnet Værdien af Kosten og andre Ydelser fra Arbejdsgiveren. Af jordløse Markarbejdere, der udelukkende eller hovedsagelig vare beskæftigede med Akkordarbejde, have 6 af 8 opgivet mellem 375 og 400 Kr.; af dem, der arbejdede paa Akkord og Dagløn eller paa Dagløn alene — det sidste har kun været Tilfælde med faa —, have 7 af 10 opgivet mellem 361 og 390 Kr.; af faste Arbejdere have 10 blandt 15 opgivet mellem 305 og 425 Kr. Som Regel skaffer altsaa Akkordarbejde størst Fortjeneste — dog forholdsvis ikke saa stor,

Lugning af Rodfrugter og Kartoffeloptagning — og kan herved tjene omkring 50 Kr. Omend enkelte af de faste Arbejdere hos Gaardmænd komme nær op hertil, naar Værdien af Mandens Kost medregnes, saa er den her beskrevne Lønningsmaade dog langt at foretrække.

som man kunde have ventet —, derpaa Dagleje, og det faste Arbejde mindst. Forskjellen mellem de løse og de faste Markarbejderes aarlige Fortjeneste varierer efter Konjunkturerne. Den vil tiltage eller aftage med den stigende eller synkende Efterspørgsel efter Arbejde, da denne gjør Arbejdsaaet længere eller kortere for de løse Arbejdere. Ogsaa selve Arbejdslønnen vil vel hurtigere paavirkes af Konjunkturerne hos disse end hos hine.

Vi skulle nu se, hvorledes Forholdet stiller sig mellem Markarbejderes og Kjøbstadaglejeres Fortjeneste ved deres Hovederhverv. Ved denne Sammenstilling maa vi af de tidligere anførte Grunde ogsaa holde os udelukkende til de jordløse Markarbejdere. Hos disse var jo den gennemsnitlige Aarsfortjeneste 365 Kr. Summen bliver omtrent uforandret, naar vi fradrage de to, der i Aarets Løb ikke havde været beskjæftigede med Markarbejde; de svage lige derimod er der ingen Grund til her at fradrage, da der paa den anden Side ligeledes findes et Par, som Sygdom havde forhindret fra at arbejde en Tid af Aaret. Hos 10 Daglejere (faste og løse) i en mindre Kjøbstad fandt jeg den at være 438 Kr. (jfr. Tabel II), altsaa 20 pCt. større end hist. Men der maa lægges Mærke til, at de ikke faste Arbejds mænd i Kjøbstaden havde langt vanskeligere ved at faa Arbejde i 1879, end de ikke faste Markarbejdere i 1879—80. Blandt 17, hørende til de sidste, har 1 havt Arbejde i 8 Maaneder af Aaret, 1 i 9 Maaneder, 3 i 10 Maaneder, 8 i 11 Maaneder — idet vi gaa ud fra, at Betegnelsen: «beskjæftiget næsten hele Aaret» kan sættes lig 11 Maaneder —, og 4 hele Aaret. Arbejdsaaets Længde skulde herefter i Gjennemsnit have været 10,8 Maaneder \circ : 281 Arbejdsdage, naar der regnes 26 saadanne i hver Maaned. Blandt 5, hørende til de første, havde 2 havt

Arbejde i 8 Maaneder, 2 i 9 Maaneder, 1 i 10 Maaneder; i Gjennemsnit et Arbejdsaar paa 8,8 Maaneder \approx 229 Arbejdsdage. Selv om vi gaa ud fra, at Tallene maa tages med et vist Forbehold navnlig paa Grund af de løse Kjøbstaddaglejeres ringe Antal, saa er det dog utvivlsomt, at disse have haft et ikke saa lidt kortere Arbejdsaar. At der i et Aar som 1879 næppe kan have været større Forskjel end 20 pCt. paa Arbejdsmændenes gjennemsnitlige Fortjeneste i en mindre Kjøbstad og paa Landet, vil ogsaa vise sig ved at betragte Daglønnens daværende Højde hist og her. Markarbejdernes Dagløn med Kost fandt vi i Gjennemsnit at være 82 Ø. i Sommerhalvaaret og 49 Ø. i Vinterhalvaaret, hvilket for hele Aaret vilde blive 65 Ø. Da der imidlertid hos Kjøbstadarbejdere kun er Tale om Dagløn uden Kost, maa hist Værdien af Kosten (55 Ø.) lægges til; vi faa da at den bliver 120 Ø. I den mindre Kjøbstad var den for Daglejere udenfor Fabriksvirksomhed mellem 150 og 166 Ø. med et lille Tillæg i 3 Sommermaaneder; i Gjennemsnit fandt jeg den, Tillæget medregnet, at være 158 Ø. \approx omtrent 31 pCt. højere. Under gunstige Konjunkturer altsaa, hvor der er livlig Efterspørgsel efter Arbejde baade i By og paa Land, vil Forskjellen i den aarlige Fortjeneste — forudsat at Forholdet mellem Daglønnens Højde holdt sig uforandret, som den var i 1879 — kunne løbe op til mindst 30 pCt., thi da komme de løse Kjøbstaddaglejere fuldt ud med i Retning af Arbejdsaarets Længde, ja faa vel endog et Forspring for de løse Markarbejdere. Men under mindre gunstige Konjunkturer rammer Tilbageslaget i Efterspørgselen efter Arbejde hine langt stærkere end disse — Handelen ligesom Industrien bevæger sig jo langt mere i Spring end Agerbruget — og Følgen er da, at Forskjellen i den aarlige Fortjeneste synker ned til omkring 20 pCt. eller

derunder. Der er endnu et Punkt her, hvorpaa jeg ønskede at henlede Opmærksomheden. Vi have tidligere set, at Markarbejdernes Dagløn, skjøndt den sank noget i den sidste Del af Decenniet, endnu i 1879—80 skulde være omkring 16 pCt. højere end i 1872. For Arbejdsmændene i Kjøbstaden var derimod den Stigning paa 15 à 20 pCt., som indtraadte fra 1872 til 1874, atter næsten udslettet i 1879. Skulde dette maaske tyde paa, at Markarbejdernes Dagløn var uforholdsmæssig lav før Halvfjerdserne, men at dette Misforhold nu er noget rettet.

Naar Jordbrug fraregnes, har Indtægt ved Bierhverv ikke været almindelig, og er i alt Fald af ringe Betydning. Blandt 53 Markarbejdere have 12 opgivet en saadan, deraf hørte 9 til de jordløse. Indtægtens Størrelse var mellem 8 og 120 Kr., hyppigst mellem 8 og 25 Kr.; kun 3 opvise Beløb herud over, deraf er det største tjent ved Handel med færsk Fisk, som Manden kører rundt med til nærliggende Landsbyer. Bierhvervet har navnlig bestaaet i Kurvebinding, Simesnoning, Soldsætning, Fletning af Halmløbe, Reparation af Skotøj, Fiskeri — altsaa væsentlig de samme, som fremgaa af Ministeriets Materiale. Blandt 22 Kjøbstadarbejdere (industrielle Arbejdere og Daglejere) fandt jeg hos 8 et Bierhverv; det indbragte her hyppigst mellem 9 og 50 Kr.

Ligesom Mandens Indtægt ved Hovederhverv viste sig at være meget forskjellig, eftersom han hørte til de jordløse Markarbejdere eller ikke, saaledes gjenfinde vi det samme Forhold ved Hustruens Indtægt. Blandt 33 jordløse Familier findes hun hos 26 opført med særskilt Erhverv, hos 13 var der herved tjent mellem 50 og 134 Kr., hos 13 mellem 6 og 40 Kr. Hvor almindeligt det her er, ses ogsaa deraf, at hun i 4 af de resterende 7

Familier har været forhindret fra at erhverve noget dels ved eget svageligt Helbred dels ved Pasning af et svagt Barn, og de samme Forhindringer anføres for flere af dem, der kun have tjent smaa Beløb. Blandt 20 jordbrugende Familier havde Hustruen kun hos 9 havt Indtægt ved Arbejde for Fremmede, og denne var endel mindre; hos 4 laa den mellem 50 og 70 Kr., hos 5 mellem 10 og 40 Kr. Dette staaer vel i Forbindelse med, at hendes Tid her for endel er optaget ved Pasning af Kreaturer og Hjælp med Markarbejde. Indtægtskilden har hyppigst været Haandarbejde i Hjemmet, dog have 15 arbejdet ogsaa udenfor det. Men næsten gjenemgaaende have disse sidste kun søgt Beskjæftigelse til bestemte Tider af Aaret, nemlig Kartoffeloptagnings-, Tørve- og Høsttiden, hvormed ogsaa Beskjæftigelsens Art er givet; som Regel have de arbejdet paa Dagløn, næsten altid med Kosten. Hjemmearbejdet har været Vævning, Syning, Strikning, Spind og Vask; nogle have ogsaa havt en Indtægt ved Pasning af et Plejebarn eller et Fattiglem, som er optaget i Huset; en enkelt ved Biavl. De største Beløb ere tjente ved Vævning, Skrædersyning og Tørvearbejde. Hustruens Husflid, ved hvilken hun i mange Tilfælde sparer Familien for ikke faa Udgifter til Beklædningsgjenstande, skulle vi lejlighedsvis omtale senere. Hos Kjøbstadarbejdere fandt jeg, at hun baade sjeldnere og i mindre Omfang havde havt særskilt Indtægt. Det var her kun Tilfælde med omtrent Halvparten af Familierne, og med Undtagelse af 1 var det smaa Beløb mellem 15 og 45 Kr.

Af Ministeriets Undersøgelse fremgik det, at Markarbejderne i stort Omfang benyttede deres Børn før Konfirmationen til Vogtning af Kreaturer, dog sjældent under

10 Aars Alderen. Mit Materiale peger henimod det samme. Naar vi se bort fra de 24 Familier, hvor der ikke var Børn over 10 Aar, finde vi, at de i 10 af de resterende 29 ere benyttede til Vogtning af andres Kreaturer, og desforuden er det af flere blandt de jordbrugende opgivet, at deres Børn have udført dette Hverv hjemme. Et Arbejde, hvori de ogsaa hyppig tage Del, er Tilberedningen af Familiens Brændsel (Tørv). Børnenes Indtægt har været fra 5 til 34 Kr. foruden Kosten hele Sommeren eller en Del af den; et Par have havt Kosten og Klædningsstykker. Af voxne Børn, som have Tjeneste ude eller ere hjemme, er der i 4 Tilfælde bidraget fra 32 til 52 Kr. til Familiens Underhold. Blandt 22 Kjøbstadarbejdere var der 5, hvis ukonfirmerede Børn havde tjent fra 7 til 58 Kr.

I disse Egne finder det jevnlig Sted, at Arbejderfamilierne endnu have en væsentlig Indtægtskilde, der skyldes en Forbindelse af Mand, Kones og Børns Arbejde, nemlig Jordbrug. Hvor det ikke er større end at der kan holdes indtil 1 Ko og 4 Faar, optræder det endnu som Bierhverv, men naar Kreaturholdet kommer op til 2 Køer og 2—5 Faar, bliver det i Reglen Hovederhvervet. Under alle Omstændigheder er det en Støtte for Familiens økonomiske Stilling, som Markarbejderne sætte stor Pris paa at erhverve, og man maa mangen Gang beundre den sejge Udholdenhed, ved hvilken det lykkes dem at arbejde sig frem til deres Ønskers Maal, selv om de ere begyndte med fuldstændig tomme Hænder. Det er jo nemlig det karakteristiske for Hedeamterne, at her kan den, der mangler Kapital til at købe opdyrket Jord, dog ved Flid og Udholdenhed, blive jordbesiddende. Jordbruget medfører ogsaa den heldige Omstændighed, at det i Lighed med Haandarbejde sætter Hustruen i Stand til at bidrage

til Familiens Indtægt, uden at forsømme Hus og Børn, hvilket derimod nødvendigvis maa blive Følgen, naar hun i større Omfang skal arbejde paa Dagleje udenfor Hjemmet. Hvad der navnlig vil lægge Beslag paa hende, er nemlig Pasningen af Kreaturerne. Maaden, hvorpaa Nettoudbyttet af Jordbruget er beregnet, og Størrelsen, som dette har vist sig at kunne naa, skulle vi ikke komme tilbage til; det vil i saa Henseende være tilstrækkeligt at henvise til Tabel I og de oplysende Bemærkninger forud for denne. Her skal kun omtales de solgte Agerbrugsprodukter, forsaavidt Indtægten herved er opgivet. Korn opføres ikke som solgt, hvor der er Kreaturer, derimod Æg, Smør, Uld, Lam, Kalv, Gris. Beløbet, hvorfor der er solgt, ligger mellem 27 og 123 Kr. Det vilde jo være heldigst, om Markarbejderne vare saaledes stillede, at de havde Raad til selv at forbruge alt i Husholdningen, men Salg for mindre Beløb behøver dog ikke at medføre nogen følelig Indskrænkning i denne; det vil bero paa Familiens og Kreaturholdets Størrelse. Æg synes forholdsvis at afgive en ikke ringe Indtægt; de have indbragt mellem 5 og 24 Kr. Smør har indbragt mellem 3 og 25 Kr. (1 Ko) og 81 Kr. (2 Køer); de større Salg maa selvfølgelig formindske Smørforbruget i Huset — i Stedet bruges da Fedt —, men hvor meget, afhænger af det, som bringes ud af Koen. Dette er højst forskjelligt. Efter et paa Opfordring ført nøjagtigt Regnskab har af to faste Arbejdere paa en Herregaard, der hver holde 1 Ko, den ene i 1880 havt 30 Pd. Smør af sin, den anden 80 Pd.

Hvor stor Betydning et saadant lille Jordbrug har for en Arbejderfamilie, vil bedst fremgaa ved en Betragtning af den samlede Indtægt, sammenstillet med Mandens

Fortjeneste ved hans Hovederhverv. Tab. II oplyser herom følgende:

	Gjennemsnitlig aarlig Indtægt.		
	ved Mandens Hovederhverv.	for Familien.	
Jordløse Markarbejdere	365 Kr.	438 Kr.	
Jordbrugende {	der holde indtil 1 Ko og 4 Faar	278 Kr. (24 pCt. mindre)	464 Kr. (6 pCt. større)
	der holde 2 Køer og 2—5 Faar	223 Kr. (39 pCt. mindre)	524 Kr. (19 pCt. større)

Naar man erindrer, at Konens Arbejde for Fremmede har givet en ikke saa lidt større Indtægt hos de jordløse end hos de jordbrugende Familier, medens Mandens Bieerhverv og Børnenes Arbejde indbragte omtrent lige meget begge Steder, saa vil det ses, at Jordbruget udøver en væsentlig Indflydelse paa Familiens økonomiske Stilling. I Virkeligheden er denne maaske endnu større, end oven staaende Tal vise, eftersom vi have holdt os nær til Minimum ved Beregningen af Nettoudbyttet. Den samlede Indtægt, hvortil en Arbejderfamilie gennemsnitlig naaede i 1872, findes ikke nærmere oplyst. Dog mener Scharling paa Grundlag af Ministeriets Materiale at kunne fastslaa med temmelig Sikkerhed, «at en Arbejderfamilie paa Landet, der ikke er jordbrugende, i 1872 næppe havde større Indtægt end alt i alt 500 Kr., og at den hyppigst vel var mindre». Skjønt Daglønnen senere er steget endel, kan jeg endnu i 1879—80 tildels underskrive denne Udtalelse for Aalborg Amts Vedkommende. Blandt 33 jordløse Familier var hos 5 den samlede Indtægt over 500 Kr., hos 20 mellem 400 og 500 Kr., hos 8 under 400 Kr. I hvilket Forhold staar hertil Indtægten i en mindre Kjøbstad? For 10 Daglejerfamilier fandt jeg Gjennemsnittet at være 498

Kr. 3: omtrent 14 pCt. større, medens den gennemsnitlige Fortjeneste ved Mandens Hovederhverv var 20 pCt. større her end hist. Der er altsaa forholdsvis en Fremgang i de jordløse Markarbejderes Stilling, som skyldes at Hustruen her har større Indtægt, thi Mandens Bierhverv og Børnenes Arbejde indbragte ikke synderlig mere paa Land end i By. Mellem Kjøbstaddaglejere og de jordbrugende Markarbejdere var der ikke stor Forskjel i Familiens samlede Indtægt; Gjennemsnittet var i Kjøbstaden lidt større end hos dem, der holdt indtil 1 Ko og 4 Faar, men lidt mindre end hos dem, der holdt 2 Køer og 2—5 Faar.

Inden vi gaa over til at betragte de enkelte Udgiftsposter, skal jeg med et Par Ord omtale Udgiftssiden i Almindelighed. Man vil paa Tabel IV finde udregnet, hvad Udgiften pr. Individ har været saavel hos jordløse og jordbrugende Markarbejdere som hos Kjøbstaddaglejere. For at en saadan Sammenstilling ikke skal blive vildledende, maa man imidlertid gaa ud fra et lige stort Gjennemsnitsantal af Personer i Familien. Jeg har derfor tilføjet, hvad Udgiften pr. Individ vilde være bleven, hvis Gjennemsnitsantallet overalt havde været det samme som hos jordløse Markarbejdere. Paa Tabel VI er der givet en Oversigt over, hvor mange Procent hver af de vigtigste Udgiftsposter gennemsnitlig udgjør af Totaludgiften. Vi ville undersøge, hvorledes Forholdet stiller sig i saa Henseende mellem de jordløse Markarbejdere og Kjøbstaddaglejere. De fire Hovedposter: Føde (Belysning og Vask), Bolig og Brændsel, Klæder, Tobak og Brændevin have paa Land og i Kjøbstad opslugt næsten hele det udgivne Beløb; hist 98,5 pCt., her 96,5 pCt. Der er just ikke stor Forskjel paa det Procentantal, med hvilket hver enkelt af dem tager

Del i Totaludgiften, men nogen er der dog. Saaledes medgaar der paa Landet gennemsnitlig flere Procent til Føde (3 pCt.) og til Klæder (2 pCt.) end i Byen, men til Gjengjæld færre Procent til Bolig og Brændsel (2 pCt.) samt til Tobak og Brændevin (1 pCt.).

Naar der spørges, hvilken Husleje Markarbejderne betale, maa Svaret jo søges hos Indsidderne. Den har bevæget sig mellem 20 og 40 Kr., hyppigst tæt omkring 30 Kr. Dette er nogenlunde overensstemmende med Resultatet, hvortil Ministeriets Undersøgelse førte i 1872, nemlig «at den i Reglen varierede mellem 20 og 32 Kr.», hvortil føjes, «at den omtrent var ens over hele Landet». For denne Sum kan der paa disse Egne lejes et lille Hus, thi Indsiddere opfattet i Ordets egenlige Forstand som Folk, der sidde til Leje i en eller to Stuer i et samtidig af en anden beboet Hus, kjendes ikke synderlig her; det finder nærmest kun Sted med nogle af de Arbejdere, der bo inde i selve Landsbyen. Med Bopælen følger i Reglen lidt Have. Hvor dennes Udbytte (Kaal, Grønt, Gulerødder, Kartofler) er vurderet, sættes Værdien heraf hyppigst til 10 Kr., hos et Par Selvejerhusmænd til 20 Kr., ja hos en enkelt af disse endog til 45 Kr. — her alene er det optaget som en Indtægtspost paa Regnskabet. Bopælen bestaar af 1 eller 2 meget sjældent 3 Stuer med Udenomslejlighed; det sidste Antal findes vel kun hos Husmænd med Jord. Den karakteriseres snart som god eller ret god, snart som middelmaadig eller slet; den første Betegnelse falder i Reglen sammen med at Huset er nyt opført, den sidste med at det er gammelt. Efter mit Kjendskab til Markarbejdernes Bolig paa Hedeegnene, har dette Moment ogsaa en afgjørende Betydning. I de ny Huse vil man finde mangan en efter Forholdene god og

hyggelig omend lille Bolig, kun at Væggene ere tilbøjelige til længe at holde sig fugtige, naar de ere opførte af Kampesten, men paa den anden Side er dette et Bygningsmateriale, som gjør Lejligheden lun om Vinteren. De gamle Huse afgive derimod hyppig en i hver Henseende elendig Bolig, som med Nød og næppe holder Regn og Blæst ude. Mod Grunden, hvorpaa Huset er bygget, kan der tidt rejses berettigede Anker, men det er da ikke karakteristisk for Landet alene. Lavt til Loftet er der altid; dette i Forbindelse med vor Bondebefolknings Utilbøjelighed til at lukke Vinduer eller Døre op bevirker, at Luften derinde jevnlig er daarlig nok, især naar Familien er stor og Konen ikke særlig har Sans for Renlighed. Men i saa Henseende skal Markarbejderne just heller ikke kunne hente sig noget godt Exempel hos dem, hvor han naturlig er henvist til at søge det, nemlig Gaardmændene; hos mange af disse er Luften langtfra saa god, som den burde og her ogsaa kunde være. Lergulv er almindelig i de gamle Boliger, men heller ikke det er Arbejderklassen ene om; under lignende Forhold finde vi det her paa Egnen i Forstuen hos mange Gaardmænd — Stadsstuen har derimod Bræddegulv. Der er i det Hele ikke noget Spring, omend nok nogen Forskjel, mellem Markarbejderens og Gaardmandens Bolig, naar man paa begge Sider vil sammenligne de ny og de gamle med hinanden; den sidstes Værelser ere jo endel større, men hvad han har udover to, kunde han for den Sags Skyld gjerne undvære, da de i alt Fald kun benyttes ved meget højtidelige Lejligheder. Det er derfor intet Under, at vi endnu mindre finde synderlig Forskjel mellem den jordløse og den jordbrugende Arbejders Bolig. I en mindre Kjøbstad fandt jeg Huslejen for Daglejere hyppigst at ligge mellem 30 og 50 Kr. De

ny Boliger ere her i Gjennemsnit næppe bedre end paa Landet, om de end udenfra kunne tage sig mere pyntelige ud, derimod finder man i Kjøbstaden færre gamle Rønner benyttede til Bolig.

I Sammenhæng med denne ville vi med det samme omtale Møblementet. Der er kun hos 3 Markarbejdere anført nogen Udgift hertil, og det har været smaa Beløb, hvilket vistnok fuldkommen stemmer med Virkeligheden. Sagen er nemlig, at deres Møblement er meget tarveligt; herpaa gaa næsten alle Besvarelserne ud, kun om 1 anføres, at det efter Mandens Stilling er godt. Som Regel bestaar det kun i en Seng, et Bord, en Bænk, et Par Træstole, en Dragkiste eller Klædeskab, et primitivt Uhr og en Vugge, hvis der er smaa Børn. Dette anskaffes nu saa godt som strax, naar Familien sætter Bo, hvis Manden ikke forfærdiger en Del af det selv, men under alle Omstændigheder foretager han i Reglen senere de nødvendige Reparationer. Det øvrige Husgeraad staar i Forhold hertil. Det eneste Punkt, hvorpaa der forholdsvis anvendes nogen Luxus, er Opreddingen af Sengen, hvad der er et for vor Almue gennemgaaende Træk. De fleste ere derfor rigelig udstyrede med Sengeklæder, men Udgiften hertil skjuler sig hyppigst under Beklædningsgjenstande. Den Evne, man dog af og til finder hos Daglejeren i Kjøbstaden til at pynte lidt op i Stuen med Smaating, synes næsten fuldstændig at mangle hos Arbejderen paa Landet. Dennes Sans for det dekorative naar sjældent højere end til et Par vantrevne Blomster i Vinduet og paa Væggen et Par Billeder, mod hvis Motiv der intet kan indvendes — det er som oftest religiøst — men desto mere mod Udførelsen, samt nogle Gravvers over Afdøde, der ere saa slette, at de langt fra ere Rammen om dem værd. Alligevel er der

stor Forskjel paa det Indtryk, man faar af Markarbejdernes Bolig. Hvor Husmoderen er proper og ordenlig, saa at alt er renlig holdt og paa sin Plads, kan selv en saaledes møbleret Stue, naar den da er lys og nogenlunde rummelig, faa et ret hyggeligt Præg; men det modsatte er rigtignok jevnlig Tilfælde. Der skal imidlertid ogsaa, navnlig hvor der er en stor Børneflokk, en i Ordets egenlige Forstand beundringsværdig Orden og Renlighed til at holde Uhygge borte fra en Stue, der maa fungere i næsten alle mulige Egenskaber. Og udsøgt Renlighed er nu engang ikke noget Særkjende for vor Almue, ligesaa lidt som overhovedet for Nationen; den holder vel her nogenlunde Middelvejen som i mange andre Retninger. At Markarbejderne langt mindre end Kjøbsstadarbejderne forstaa at pynte lidt op med smaa Midler, er forsaavidt forklarligt nok, som de første ogsaa her savne Exemples Paavirkning. Af Gaardmændene kunne de i saa Henseende ikke lære noget, thi disse mangle her paa Egnen i en forbausende Grad den nævnte Evne. Arbejderens Møblement og faa Dekorationsgjenstande ere, omend i en lidt tarveligere Stil, dog en tro Kopi af Gaardmandens.

Udgiften til Brændsel har været meget forskjellig, fra 0 til 40 Kr. Aarsagen hertil er ikke vanskelig at paa-vise, idet Markarbejderne kun bruge Tørv og noget Lyng, og paa disse Brændselsmaterialier er der i Reglen ingen Mangel her. Mange af de jordbrugende have Tørvejord paa deres egen Lod, og for disse vil der altsaa ingen Udgift blive, da Familien i saa Tilfælde selv udfører Arbejdet ved Tørvenes Tilberedning. Men selv under andre Forhold faa Arbejderne mangan Gang deres Brændsel uden synderlig Bekostning i Penge. De kjøbe nemlig for nogle Kr. et Stykke Tørvejord, som de maa grave i

et vist Omfang og Dybde; Arbejdet herved udføres i Almindelighed Søn- og Helligdage af Manden i Forbindelse med Kone og Børn, og hvis Hjemkjørselen af Tørvene ikke ydes helt gratis, kunne de dog let faa en eller anden Gaardmand til at paatage sig den, mod at Konen til Gjengæld gjør et Par Dages Arbejde i Katoffeloptagningstiden. Herved fremkomme de mange smaa Beløb paa 4 à 20 Kr., der ere opgivne som Udgift. Da der jo imidlertid ligger en Biindtægt skjult i Besparelsen, som fremkommer ved at Familien selv tilbereder Tørvene, har jeg anset det for rigtigst at sætte Brændselet til 30 Kr., naar der var givet mindre ud end denne Sum, og det saavel hvor der har været Tale om at finde den samlede Indtægt og Udgift (Tabel II og IV), som ved Beregningen af de vigtigste Udgifters Procentforhold (Tabel VI). En Sag for sig er det naturligvis, om Arbejdsgiveren som Del af Mandens Løn har ydet ham frit eller delvist frit Brændsel. I de Sogne, hvor der er knapt med Tørvejord og Tørvene maa kjøbes færdige, bliver Udgiften mellem 25 og 40 Kr., hyppigst dog tæt omkring 30 Kr. Forbruget har været 6000 à 14000 Stkr. Tørv, oftest 10000; det sidste Antal kan nok slaa til, da der bruges Lyng til Hjælp i Kjøkkenet og det eneste Værelse, der holdes opvarmet til Stadighed, jo ikke er stort. I alt Fald vil man som Regel finde Arbejderens Stue lun og varm; det er noget, han sætter Pris paa, maaske han endog vurderer Varmen lidt for højt paa Bekostning af den gode Luft. For Daglejere i Kjøbstaden laa Udgiften til Brændsel hyppigst mellem 40 og 50 Kr., næsten aldrig under 40 Kr.

Vi vende os nu til en Post paa Arbejdernes Budget, der alene opluger $\frac{3}{4}$ Del af Totaludgiften, nemlig Føde, heri medregnet Belysning og Vask. Tabel III viser os, at den gjennemsnitlige aarlige Udgift hertil er mindst hos

jordløse Markarbejdere (332 Kr.), stiger hos de jordbrugende med Kreaturholdets Størrelse (353 til 373 Kr.), men naar selv ikke hos disse den, jeg fandt hos Daglejere i en mindre Kjøbstad (383 Kr.). Derimod aftager Procentantallet, som denne Udgift udgjør af Totaludgiften omtrent i samme Orden (jfr. Tabel VI); det er størst hos jordløse Markarbejdere (75 pCt.), derpaa kommer jordbrugende med indtil 1 Ko og 4 Faar (74,5 pCt.), saa Kjøbstaddaglejere (72 pCt.), og endelig jordbrugende Markarbejdere med 2 Køer og 2—5 Faar (69 pCt.). Vi skulle nu se, hvorledes Minimum og Maximum samt de hyppigst opgivne Beløb stille sig hos disse forskellige Arbejdere.

Jordløse Markarb.	Jordbrugende do., der holde		Kjøbstad- daglejere.
	indt. 1 Ko og 4 Faar.	2 Køer og 2—5 Faar.	
Minimum 188 Kr.	199 Kr.	305 Kr.	300 Kr.
Maximum 460 -	502 -	458 -	570 -
Hyppigst opg. 300—365 - (af 23 blandt 33)	309—394 - (af 8 blandt 14)	320—415 - (af 4 blandt 6)	300—390 - (af 8 blandt 10)

Som Resultat af min Undersøgelse af Kjøbstadarbejdernes Levemaade mente jeg at kunne fastslaa, «at en Familie i en mindre Kjøbstad ikke kunde i 1879 komme synderlig under 300 Kr. i sin Udgift til Føde, hvis denne ikke skulde reduceres til Brød, Fedt, Flæsk, Kartofler, Kaffe og Vandmad, i alt Fald naar der var et Par Børn og endnu mindre da ved større Familier». Med dette for Øje skulde man antage, at Markarbejdernes Levemaade var nogenlunde taalelig, thi blandt 53 fandtes der kun 7, hvor Udgiften var under 300 Kr., og deraf have de to paa Grund af svagt Helbred havt en abnorm lille Indtægt. Det ser jo ret lovende ud, især da et Par af de vigtigste Næringsmidler ere noget billigere paa Landet end i Kjøbstaden. Med Mel og Gryn er det saaledes Tilfælde, forsaavidt de kjøbes paa Mølle; fremdeles med Brød, naar

det bages hjemme, og dette finder Sted ikke alene hos Husmænd med Jord, men hos en stor Del af Indsidderne her paa Egnen. Sagen er vel ogsaa, at Levemaaden kunde være ret god, hvis de ovenfor anførte Beløb vare brugte til hele Familiens Underhold. Men det ere de ingenlunde, thi de ere fremkomne ved at medregne Værdien af Mandens Kost hos Arbejdsgiveren, og den tager hos mange Broderparten af Beløbet. Herved forandres Forholdet betydelig til det værre, hvilket fremgaar ved at kaste Blikket paa Tabel V. Denne viser, at af 53 Markarbejdere have kun 14 spist hjemme hele Aaret, deriblandt af 33 jordløse kun 8. Fremdeles at Mandens Kost udenfor Hjemmet hos de jordløse udgjør i Gjennemsnit 44 pCt. af den hele Udgift til Føde, ja hos nogle endog naar op indtil 58 pCt. At Manden for sit Vedkommende bruger saa mange Procent af Beløbet, kan endda gaa ved Familier paa 3 højst 4 Personer, naar Indtægten er forholdsvis god og der saaledes kan anvendes nogenlunde rundeligt til den øvrige Families Underhold. Men rent galt bliver det ved store Familier med en mindre Indtægt. Her stiller Forholdet sig saa abnormt, at medens Mandens Kost repræsenterer en Værdi af omkring 165 Kr., bliver Udgiften til Føde pr. Individ for den øvrige Familie 23 à 40 Kr.¹⁾. Det Mislige ved denne Lønningsmaade er navnlig fremtraadt

¹⁾ Til Sammenligning kan anføres, at kun hos 2 af 10 Daglejerfamilier i Kjøbstaden var Udgiften pr. Individ under 65 Kr. og selv da over 50 Kr. Ved Resultatet, hvortil vi kom for Markarbejdernes Vedkommende, maa det imidlertid bemærkes, at hyppig har 1 à 2 af Børnene. havt Kosten ude hele Sommeren, ligesom undertiden Konen i Høsttiden. Herved stiller Forholdet sig jo lidt mindre ugunstigt, men der kunde vanskelig tages Hensyn hertil ved Beregningen, da det vilde have gjort den altfor indviklet. Synderlig Betydning faar det heller ikke.

hos de jordløse Markarbejdere, hvor der blandt 25 Familier findes 8 med en Udgift til Føde af 40 Kr. og derunder pr. Individ — Manden fraeregnet; mindre derimod hos de jordbrugende, hvor der blandt 14 kun findes 2 saaledes stillede Familier. Naar man ser paa de Beløb, som Kone og Børn i saadanne Tilfælde have at bruge til Føden, bliver det forklarligt, at de paa Grund af svagt Helbred daarlig stillede Arbejdere — hvor Udgiften pr. Individ ikke er synderlig større, selv om Manden har spist hjemme — virkelig have kunnet existere uden for største Delen at blive fødte af Fattigvæsenet. Hvorledes Kosten imidlertid er under disse Forhold, skulle vi strax faa at se.

Kan denne for Arbejderens Familie saa uheldige Lønningssmaaade da ikke forandres; ligger der i Forholdenes egen Natur noget, som umuliggjør det? Som Svar herpaa vil der vel blive henvist til, at naar Arbejderen bor længere bortere fra Arbejdsstedet f. Ex. $\frac{1}{4}$ Mil, kan han ikke gaa til sit Hjem om Middagen, da det vilde medtage hele eller største Delen af Hviletiden; enten maa han spise hos Arbejdsgiveren eller leve paa tør Kost indtil Aften. Og selv om han var beskæftiget tæt ved sit Hjem, vilde det f. Ex. i Høsten ikke nytte ham at søge dertil, da ogsaa Konen paa den Tid jevnlig har Arbejde ude. Men er det da umuligt at arbejde paa tør Kost hele Dagen? Der findes dog, især i de større Byer, mangan Forretningsmand, hvis Beskæftigelse holder ham bunden indtil Kl. 6—7, saa at han ikke før den Tid kan spise hjemme; hvorfor kunde Markarbejderne ikke gjøre det samme? Der indvendes, at det er en anden Sag med legemligt Arbejde, da Kræfterne ikke ville slaa til i Længden, naar Hovedmaaltidet skydes ud til Dagens Slutning, ikke at tale om det ubehagelige herved. Jeg skal her kun henvise til, at

denne Levemaade ingenlunde er sjelden paa andre Egne, ligesom der ogsaa i mit Materiale vil findes nogle Arbejdere, for hvem det ikke har været umuligt at gennemføre den. Men bagved det Hele ligger den Opfattelse, at Manden ikke kan være tjent med at arbejde paa den Kost, som hans Familie maa lade sig nøje med. Det vil derfor holde haardt at faa Lønningsmaaden «med Kosten» forandret, men den medfører saa store Misligheder, at det er en Nødvendighed for Arbejdsgiverne alvorlig at bestræbe sig herfor.

Naar der spørges om Næringsmidlerne, hvoraf Markarbejdernes Føde bestaar, og om hvorledes den er sammensat, maa Svaret blive forskjelligt, afhængigt af om de have Kosten hos Arbejdsgiveren eller ikke, og om de ere jordløse eller jordbrugende. Jeg henviser i saa Henseende til de detaillerede Regnskaber over Udgiften til Føde paa Tabel VII, ved hvilke det imidlertid maa erindres, at det lille Tilskud, som Husholdningen modtager fra Haven, ikke er medregnet. I Almindelighed kan man vel gaa ud fra, at Kosten ikke alene er rigelig men ogsaa ret hensigtsmæssig sammensat hos de jordbrugende samt tildels hos de jordløse, der spise hjemme. Her er dog forudsat, at der ikke er Tale om svagelige eller mindre flittige Mænd, hvis Indtægt gaar endel under det Normale, ligesaa lidt som om Familier, hvor Gjennemsnitsantallet af Personer er langt over Normen (4). I disse Tilfælde ligesom hos de fleste jordløse Familier, hvor Manden har Kosten hos Arbejdsgiveren, stiller Sagen sig anderledes. Ikke dog at forstaa, som om de Paagjældende led Sult; Kvantiteten af Føden er vist endnu nogenlunde rigelig, men enkelte Næringsmidler faa altfor meget Overvægten paa de andres Bekostning, der bliver ikke tilstrækkelig Afvexling i Sam-

mensætningen og denne derfor mindre heldig. Jeg skal paavise dette lidt nærmere. I de jordbrugende Familier nydes der forholdsvis meget Mælk; Forbruget af Smør er hos enkelte rigeligt og synes altid at være tilstrækkeligt, især naar man tager i Betragtning, at der ved Siden heraf jævnlig anvendes Fedt; Flæsk forbruges hos mange i større Omfang, af Ost endel, ligesaa af hjemmelavet Øl; Fløde saavel som Æg anvendes langt almindeligere i Husholdningen, end det fremgaar af Regnskaberne; af røget Faarekjød nydes der ikke saa lidt, hvad der ikke er specielt nævnet i Regnskaberne, derimod meget sjældent færsk Kjød; Klipfisk er forbrugt i nogle Husholdninger, ligeledes færsk Fisk, hvor denne er let at erholde. Desforuden Brød, Gryn og Mel, Kartofler, Kaffe, Cichorie, Sukker — The synes at være sjældnere —, Ærter og Kaal. Denne Levemaade ligger Gaardmændenes nær, dog at selvfølgelig Arbejderen maa tage det mere sparsomt især paa de dyrere Artikler; i Besvarelserne er det ogsaa for enkeltes Vedkommende anført, «at de leve omtrent som Gaardfolk her paa Egnen». Hos de jordløse Familier, hvor Manden spiser hjemme, slaas der stærkt af paa Forbruget af Mælk, mindre paa Flæsk, medens Smør, Fedt og Ost synes at blive brugt i samme Omfang; Øl har jeg ikke her fundet opgivet; der bruges næppe Fløde eller Æg og røget Faarekjød kun, forsaavidt de holde Faar, hvad der jo er Tilfælde med enkelte af dem. De øvrige ovenfor nævnte Næringsmidler indtræde i omtrent uforandret Maalestok i Forbruget. Hos de fleste jordløse Familier, hvor Manden har Kosten hos Arbejdsgiveren, kjøbes der kun lidt Mælk, hos en enkelt er der ikke opgivet nogen Udgift hertil, men ved Siden heraf er det i flere Tilfælde anført, at de af og til faa Mælk i Gave; Forbruget af Smør er stærkt

indskrænket eller det er for en stor Del erstattet af Fedt; Flæsk bruges der mindre af ligesom ogsaa af Ost; Luxusartikler som Æg og Fløde ere naturligvis forsvundne, ligesaa Øl; af Mel og Gryn er Forbruget hos enkelte betydelig forøget, idet Vandmad maa erstatte Mælkemad, hos andre tvertimod endel formindsket, idet tør Kost bliver overvejende; paa Kaffe og Sukker, ja selv paa Cichorie spares der; Brød bruges mindst i lige saa stort, Kartoffler næsten altid i større Omfang end hos de jordbrugende med lige stor Familie.

Mellem de faste og de løse Kjøbstaddaglejere findes der i Perioder, hvor Efterspørgselen efter Arbejde er ringe eller middelmaadig, en lignende Forskjel i Kaar og altsaa ogsaa i Levemaade, som der til Stadighed findes mellem de jordbrugende og de jordløse Markarbejdere. Stille vi de detaillerede Regnskaber over Udgiften til Føde paa Landet overfor dem, jeg i 1879 samlede i en mindre Kjøbstad — med Udelukkelse af industrielle Arbejdere —, viser det sig, at de faste Daglejere her levede omtrent ligesaa godt som de jordbrugende Markarbejdere. Vel er i Kjøbstaden Forbruget af Mælk mindre og Luxusartikler (Æg og Fløde) næsten ukjendte, men til Gjengjæld nydes der af og til færsk Kjød, hvad der er meget sjældent paa Landet, og det ikke alene hos Arbejderen men endog hos Gaardmanden. Paa den anden Side levede de løse Daglejere næppe saa godt som de jordløse Markarbejdere, hvor Manden spiser hjemme, men rigtignok ikke saa lidt bedre end de fleste af de Familier, hvor han har Kosten hos Arbejdsgiveren. I Henseende til deres Levemaades Godhed kunne de maaske ordnes paa følgende Maade: jordbrugende Markarbejdere, især naar de holde mere end 1 Ko; faste Kjøbstaddaglejere; jordløse Markarbejdere, hvor

Manden spiser hjemme; løse Kjøbstaddaglejere — for disses Vedkommende dog kun paa Tider, hvor der ikke er stærk Efterspørgsel efter Arbejde, thi i modsat Tilfælde komme de op ved Siden af de faste; jordløse Markarbejdere, hvor Manden har Kosten hos Arbejdsgiveren.

Det kunde endelig have sin Interesse at se, hvilken Forskjel der er mellem det aarlige Gjennemsnitsforbrug, som Falbe Hansen fandt i 1872 for jordløse Markarbejdere paa Sjælland og Lolland, og det jeg i 1879—80 har fundet for saadanne i jyske Hedeamter. Falbe Hansen støtter sig til 5 à 6 Regnskaber fra Indsiddersfamilier paa 2 Voxne og 2 Børn; jeg har 6 Regnskaber fra Indsiddere og Husmænd uden Jord, omtrent med det samme Personantal i Familien. Hvor kun Udgiften var opgivet, har jeg ved Hjælp af Aarets Pris udregnet Forbrugets Størrelse; ved Bygmel og Byggryn har jeg maattet tage det paa Slump, idet jeg gik ud fra, at der af Udgiften hertil, som i Reglen opføres samlet, faldt $\frac{2}{5}$ paa Mel og $\frac{3}{5}$ paa Gryn, hvilket Forhold et enkelt af Regnskaberne udviste.

Sjælland og Lolland (1872)	Jyske Hedeamter (1879—80).
Mel — for største Delen	
Rugmel 1,350 Pd.	1,097 Pd. { 1023 Pd. Rugmel
Byggryn 150 —	111 — { + 74 Pd. Bygmel)
Kartofler 30 Skpr.	36 Skpr.
Ærter 3 —	
Mælk 500 Ptr.	298 Ptr.
Ost 38 Pd.	44 Pd.
Smør og Fedt 100 —	82 —
Flæsk og Kjød (mindst $\frac{2}{3}$ Flæsk) 150 —	80 — (Flæsk)
Klipflæsk 10 —	
Salt 1 Skp.	
Brændevin 35 Ptr.	18 Ptr.
Kaffe 12 Pd.	7 Pd.
Cichorie 11 —	13 —
Kandis 12 — }	13 —
Puddersukker 6 — }	
Olie og Lys for omtr. 8 Kr.	6 Kr.
Sæbe 12 Pd.	12 Pd.
Soda 12 —	12 —

Som man ser, er der kun Overensstemmelse i Forbruget af Sæbe og Soda. Falbe Hansen fandt større Forbrug af Mel, Gryn, Mælk, Smør og Fedt, Flæsk og Kjød, Brændevin, Kaffe, Sukker; jeg derimod af Kartofler, Ost og Cichorie. Dog træder Forskjellen kun stærkere frem ved Mælk, Flæsk, Brændevin og Kaffe. Den er imidlertid intetsteds større, end at den kan finde sin Forklaring deri, at Falbe Hansens Indsiddere maaske alle have arbejdet paa egen Kost — et Forhold, der ikke nærmere er oplyst —, medens det kun har været Tilfælde med 1 af mine.

Ved Udgiften til Beklædningsgjenstande finde vi hos Markarbejderne lignende store Spring, som de jeg tidligere har paavist for Kjøbstadarbejderes Vedkommende. Hos disse — industrielle Arbejdere og Daglejere under et — bevægede den sig mellem 15 og 150 Kr., hos Markarbejdere mellem 0 og 179 Kr. Og i saa Henseende staa de jordløse og de jordbrugende omtrent lige; hos de første var Yderpunkterne 0 og 179 Kr., hos de sidste 0 og 151 Kr. Disse Spring i den aarlige Udgift skyldes samme Aarsager paa Land og i By, navnlig da at vi her have at gjøre med en Samfundsklasse, hvor de større Bekostninger paa denne Post vende uregelmæssig og sjældent tilbage; iøvrigt henviser jeg herom til min Undersøgelse af Kjøbstadarbejderes Vilkaar, hvor jeg er gaaet nærmere ind paa Forklaringen af dem. Naar Minimum for Markarbejderne opgives at være 0, maa det tages med et vist Forbehold, da der idetmindste er en Udgift, som maa komme igjen hvert Aar, nemlig til Træsko. Men denne have Undersøgerne som Regel heller ikke taget Hensyn til; den findes saaledes ikke i største Parten af de detaillerede Regnskaber (jfr. om disse Tabel VIII). Nogen væsentlig Unøjagtighed har det dog ikke havt til Følge, thi

der medgaar hertil kun nogle faa Kr. — for en Familie paa 2 Voxne og 6 Børn var det omtrent 5 Kr. Ved de store Beløb, der nærme sig til Maximum, maa det paa den anden Side erindres, at Udgiften til Sengetøj gennemgaaende er henført under Beklædningsgjenstande, men da det samme finder Sted hos Kjøbstadarbejdere, forrykker det ikke Forholdet mellem dem.

Det vil imidlertid ogsaa her være rigtigst, naar vi sammenstille Land og By, da for dennes Vedkommende at holde os udelukkende til Daglejerne. Minimum, Maximum og de hyppigst opgivne Beløb stille sig paa følgende Maade:

	Kjøbstaddaglejere.	Markarbejdere.
Minimum	15 Kr.	0 Kr.
Maximum	60 -	179 -
Hyppigst opgivet	25—50 - (af 5 bl. 10)	30—60 - (af 32 bl. 53)
Det aarl. Gjennemsnitsforbrug	31 -	37 -

Det fremgaar heraf, at Udgiften til Beklædningsgjenstande er større paa Land end i Byen. Se vi bort fra Minimum og Maximum, hvor Tilfældighederne faa altfor meget Raaderum, viser der sig paa de hyppigst opgivne Beløb en Forskjel af 17 pCt. og paa det aarlige Gjennemsnitsforbrug en Forskjel af 16 pCt. Holde vi os for Landets Vedkommende alene til de jordløse Markarbejdere, finde vi disses Gjennemsnitsforbrug 12 pCt. større end Kjøbstaddaglejeres. Ved Siden heraf maa det tages i Betragtning, at Konens Husflid næppe har den Betydning i Kjøbstaden som paa Land. Hist holdt hun vel Familiens Tøj vedlige og syede som Regel største Delen af det ny, i alt Fald Børnenes Klæder; men her er det ikke sjældent, at hun endog tager fat ved den første Forarbejdning af Raastoffet — baade karter, spinder, væver og syr. Naar

hertil føjes, at Børnene paa Landet undertiden faa Klæder som Betaling for deres Arbejde, samt at de jordbrugende jo have endel Raastof af Faarene, saa vil man forstaa, at de opgivne Beløb, der i Reglen kun repræsentere Pengeudgiften, maa kunne slaa ret godt til. Undtagelsesvis er det for nogle af de daarligst stillede Markarbejdere anført, at de have modtaget Klædningsstykker i Gave, ligesom det vist heller ikke er almindeligt, at brugte Klæder kjøbes og omsys til Familiens Brug.

Gjennemgaaende ere Markarbejderne her paa Egnen varmt, solidt og i deres Stadstøj ret vel klædte. Der er, som Besvarelserne vise, ikke stor Forskjel i saa Henseende paa de jordløse og de jordbrugende Familier. Omtrent lige hyppig ved begge finde vi Klædedragten betegnet som «god, særdeles god», eller som »tarvelig, meget tarvelig». Selv i sidste Tilfælde er det næsten altid anført, at Familiens Medlemmer have en ordenlig Søndagsdragt. Som Regel er Markarbejderen i sit Stadstøj ikke her klædt synderlig anderledes end Gaardmanden. Paa dette Punkt kjender ingen af dem til Luxus. Nationaldragten er opgivet og hermed det malerisk skjønne, men begge Parter holde dog forsaavidt fast ved Traditionen, som Klædningen først og fremmest skal være af et solidt og varmt Stof. Snarere vil man i Kone og Børns Dragt kunne finde Forskjellen mellem Arbejder og Gaardmand, men heller ikke her er den stor.

Af Tobak synes Arbejderne at bruge mindre paa Landet end i Kjøbstaden. Rigtignok er den hyppigst opgivne Udgift ens begge Steder, nemlig 5 à 10 Kr., men blandt 53 Markarbejdere var der 12, som enten ikke bruge Tobak eller saa ubetydelig deraf, at det ikke er fundet værdt at opgive, medens dette kun var Tilfælde med 2 af

22 Kjøbstadarbejdere. Hvorledes det end forholder sig hermed, saa er der næppe nogen Tvivl om, at hine i Gjennemsnit nyde mindre Brændevin end disse. Det vil vel være rigtigst at se bort fra de Markarbejdere, der have havt Kosten hos Arbejdsgiveren hele eller næsten hele Aaret, thi de have maaske frit Brændevin til Maaltiderne, skjøndt ingenlunde gennemgaaende — det afhænger af, om Arbejdsgiverens Tjenestefolk faa det eller ikke. Skulde de sammenstilles med Kjøbstadarbejdere, maatte det være med de Daglejere, der som Del af Lønnen have frit Øl og Brændevin hos Kjøbmændene; de sidste faa 1 Pægl daglig, hvad der repræsenterer en Værdi af c. 30 Kr. aarlig, men op til et saadant Forbrug komme under alle Omstændigheder de første ikke paa langt nær. Vi holde os altsaa udelukkende til de Markarbejdere, der have spist hjemme hele eller største Delen af Aaret. Hos disse laa Udgiften hyppigst mellem 5 og 15 Kr., hos Kjøbstadarbejdere mellem 10 og 25 Kr. Selv om man vil antage, at det opgivne Forbrug begge Steder ligger under det virkelige, er der dog ingen Sandsynlighed for, at dette skulde være Tilfælde i højere Grad paa Landet end i Byen. Af det Foregaaende kan der naturligvis ikke sluttes, at Arbejderklassen skulde omfatte flere fordrukne Individuer her end hist, men det peger kun med Bestemthed hen paa en Forskjel i Forbruget af Brændevin indenfor denne Klasse. Tages Tobak og Brændevin under et, findes det aarlige Gjennemsnitsforbrug for Markarbejdere at være 11,5 Kr. — deraf for de jordløse 9,5 Kr. —, men for Kjøbstaddaglejere 15,5 Kr.; altsaa en Forskjel af respektive 37 og 63 pCt.

Vi komme nu til en Del Poster, som baade paa Land og i By tynde saare lidt paa Arbejdernes Budget. Til Fornøjelser have Markarbejderne udgivet endnu mindre

end Kjøbstadarbejderne, skjøndt de Beløb, der blev opgivet af disse især af Daglejerne, kun vare faa og smaa. Flere af mine Undersøgere have paa given Foranledning udtalt herom, «at den gifte Arbejder paa Landet som Regel kun tager lidt eller aldeles ikke Del i Krolivet, naar der da ikke er noget særlig at indvende mod hans Vandel; i det Højeste kan der et Par Gange om Aaret medgaa ubetydelige Beløb til festlige Sammenkomster». Slid paa Arbejdsredskaber medfører hovedsagelig kun Udgift for Akkordarbejdere. Paa deres Børns Undervisning have ingen af Markarbejderne kostet noget; i denne Henseende staa de omtrent lige med Kjøbstadarbejderne, blandt hvilke det kun var Tilfælde med to. Ansættelsen af Skat til Kommunen varierer meget i de forskjellige Sogne. I en stor Del af dem betale de jordløse aldeles intet, i andre ere de alle eller næsten alle ansatte til Beløb af 0,40 à 2 Kr., hyppigst 1 à 1,33 Kr. De jordbrugende synes at svare kommunal Skat i de fleste Sogne; for dem, der holde indtil 1 Ko og 4 Faar, har den ligget mellem 1 og 3 Kr.; hvor der holdes 2 Køer og nogle Faar, er den steget indtil 10 Kr. I Modsætning hertil fandt jeg alle Arbejdere i Kjøbstaden sat i Skat til Kommunen; Daglejerne betalte 1,33 à 2 Kr. Ved kongelige Skatter (jfr. Tabel I) maa det erindres, at de ikke overalt ere opførte som en særlig Udgiftspost; hos nogle findes de sammen med Reparationer og Forrentning af Gjæld under Husleje.

Forsikring af Indbo har destoværre ikke vist sig at være almindelig blandt Markarbejderne, idet kun $\frac{2}{5}$ Del af dem have assureret mod Ildsvaade. Denne Forsømlighed træffe vi ligesaa hyppig blandt jordbrugende som jordløse. Udgiften hertil har været fra 0,72 Kr. til 5 Kr., hyppigst 2 à 3 Kr. Hvor Forsikringssummen er opgivet, har den

bevæget sig mellem 390 og 2150 Kr.; i de større Summer er vel indbefattet Assurance af Hus og maaske ogsaa af Kreaturer. Blandt Kjøbstadarbejderne havde kun $\frac{1}{11}$ Del undladt at forsikre deres Indbo, deraf hørte ingen til Daglejerne.

Sygekasser synes aldeles ikke at være kjendte i de Landsogne, hvorfra mit Materiale er hentet, maaske med Undtagelse af Vaabenbrødrenes, der jo har Filialer rundt omkring i Landet. Vi finde derfor ikke, at nogen af disse Arbejdere har sikret sig fri Læge og Medicin eller endnu mindre Pengehjælp; kun et Par betale Lægen aarlig en lille Sum for Konsultation i dennes Hjem. At dette er saa, bør imidlertid ikke udelukkende lægges Markarbejderne til Last. Ganske vist viser det Slaphed og Mangel paa Fremsyn hos dem, men det er heller ikke nogen let Sag at faa Sygekasser oprettede paa denne Del af Landet, hvor Befolkningen er saa tynd og stærkt spredt. Der kræves her mere end andetsteds, at de bedre stillede i Samfundet — ingen laa det nærmere end Arbejdsgiverne — medvirkede til at skabe saadanne og vedblivende støttede dem saavel ved personligt Arbejde (Bestyrelse) som paa anden Maade f. Ex. ved Kjørsler. Men i Stedet for at vække Arbejderbefolkningen til Omtanke paa dette Punkt, dysser man den tvertimod i Søvn. Hvorledes gaar det nemlig Markarbejderne i Sygdomstilfælde? En Del af dem betale jo nok selv deres Læge og Medicin, og den aarlige Udgift hertil er for nogle løbet op til en Sum, som ikke saa lidt overskrider, hvad det vilde have kostet dem at være i en Sygekasse, af hvilken de desforuden kunde havt Pengehjælp under Sygdommen. Men en større Del hører til Lægernes gratis Klientel eller lade det være Sognets Sag at skaffe dem fri Læge og Medicin. Og hvorledes

bødes der paa Indtægtstabet, hvis det er Manden, som Sygdommen har ramt? Ja Familien er just ikke af den Grund strax henvist til Fattiggaarden, selv om den er uformuende; først har man den fri Fattigkasse til Understøttelse og dernæst er det ikke ualmindeligt, at et Par Mænd ved en saadan Lejlighed indsamle i Sognet en lille Pengesum til den Paagjældende. Om Gaardmændene paa denne Maade slippe billigere, end hvis de havde oprettet og støttede en Arbejdersygekasse, er vel tvivlsomt, men det er udenfor al Tvivl, at det er en for Arbejderne slappende og sløvende Fremgangsmaade. I Stedet for at mane ham til hel eller delvis Selvhjælp, værner man ham til strax at kaste sig over paa andre, naar det kniber, først paa Private og dernæst det Offenlige. Kjøbstæderne vise i denne Henseende langt sundere Forhold. I den af mig undersøgte var 17 af 22 Arbejdere enten for deres eget eller hele Familiens Vedkommende Medlem af Sygekasse og blandt de 5, med hvem det ikke var Tilfælde, hørte 4 til de løse Daglejere, altsaa til de uheldigst stillede.

Hvor Sygekasser mangle, kan man naturligvis endnu mindre vente at finde Alderdomsforsørgelseskasser. Men dog vise Markarbejderne en hel Del mere Fremsyn overfor Sikringen af deres Alderdom, end vi paa andre Punkter fandt dem i Besiddelse af. Til at naa dette Maal staar der nemlig paa Hedeegnene en Vej aaben, som benyttes ikke saa ganske lidt. Det er Opdyrkning af raa Jord. Ad den lykkes det mangan tomhændet Hedebor at arbejde sig op til den jordbesiddende Markarbejders mere sorgfri Stilling, men det kræver Flid, Udholdenhed og Sparsomlighed i en Række af Aar. Det Rygstød for Alderdommen, han herved kan erhverve sig, er ikke til at kaste Vrag paa, selv om han ikke naar saa vidt, at Jord-

bruget bliver Hovederhvervet. Allerede ved at spare sig frem til at blive Husmand uden Jord — hvad der lykkes endnu flere, men maaske ikke hyppigere her end paa andre Egne af Landet —, rykker han dog op i Kapitalisternes Klasse og har da i alt Fald sikret sig Husly.

Hvorledes har Indtægt og Udgift stillet sig til hinanden for disse Markarbejdere? Inden vi besvare Spørgsmaalet, maa vi se lidt paa de to Aar, hvorfra Oplysningerne datere sig. Af disse gav 1879 knapt en Middelhøst og af mindre god Kvalitet, derimod 1880 snarere over en Middelhøst og af god Kvalitet; i begge, navnlig det sidste, have Kornpriserne været ret gode. Skjøndt nu Minns og Plus ved de to Aar vel omtrent opveje hinanden, repræsentere de dog som Helhed næppe nogen fuldt normal Periode i Retning af Arbejdsforholdene paa Landet. For disse faa nemlig foregaaende Aars Høst ogsaa Betydning, og 1878 gav et mindre godt Resultat, hvilket i endnu højere Grad var Tilfælde med 1877. Eftervirkningen af saadanne Aar medfører, at det opsættelige ekstraordinære Arbejde tildels hviler, hvad der dog maa have nogen Indflydelse paa Markarbejdernes Stilling, skjøndt selvfølgelig det ordinære Arbejde er Hovedsagen.

Med hvilket Resultat sluttede altsaa Aarsregnskaberne? Vi tage de jordløse og de jordbrugende hver for sig. Af de første have 3 havt Overskud fra 15—130 Kr., 13 Underskud fra 6—52 Kr., 17 vise Balance. Af de sidste have 3 havt Overskud fra 17—85 Kr., 7 Underskud fra 12—117 Kr., 10 vise Balance. Blandt 10 Daglejere i en mindre Kjøbstad fandt jeg hos 7 et Underskud paa 20—100 Kr., medens 3 viste Balance; men 1879 var ikke saa lidt ugunstigt for disse, idet Efterspørgselen efter Arbejde var langt under det normale i dets første Halvdel. De jordløse

Markarbejdere have saaledes bedst faaet deres Indtægt til at slaa til, dernæst de jordbrugende og endelig Kjøbstad-daglejerne. Det samme fremgaar af Tabel VI, som viser, at den gennemsnitlige aarlige Udgift hos de jordløse kun var 0,7 pCt. større end den gennemsnitlige aarlige Indtægt, derimod hos jordbrugende med indtil 1 Ko og 4 Faar 2 pCt. større, hos do. med 2 Køer og nogle Faar 3 pCt., og endelig hos Kjøbstad-daglejere 7 pCt. større. For de jordbesiddendes Vedkommende maa det imidlertid erindres, at flere af dem, der vise Balance, mulig burde være opførte med Overskud; det vilde nemlig være Tilfælde, forsaaavidt de i Aarets Løb have opdyrket Hede paa deres Jordlod og derved forøget Ejendommens Værdi. I Virkeligheden turde derfor Forskjellen mellem deres gennemsnitlige Udgift og Indtægt være endnu mindre end her er anført.

Før dette for Markarbejderne forholdsvis gunstige Resultat slaas fast, maa det undersøges, hvilken Andel Gaver — privat eller offentlig Understøttelse — har deri. Ogsaa her ville vi betragte de jordløse og de jordbrugende hver for sig. For de førstes Vedkommende viser det sig da tydelig, at Gaver spille ikke saa lille en Rolle. Selv fra Sogne, hvor vi kun ved meget faa eller aldeles ingen af Arbejderne finde dem direkte anført, have Undersøgerne henledet Opmærksomheden paa: «at i de jordløse Familier faar Konen i Reglen en Gang imellem lidt Mælk». En bekjendt Sag er det ogsaa, at der især i strenge Vintre sker Indsamling til Fordel for Arbejderne i mange Sogne, hvis Udbytte enten uddeles til dem i Penge, eller der kjøbes Fødekorn derfor, som da sælges under Dagens Pris. Ualmindeligt er det heller ikke, at nogle Gaardmænd tage sig af et Par vanskelig stillede Familier paa den

Maade, at de skiftevis, hver sin Uge, give dem et Brød en Tid af Vinteren. Vi behøve imidlertid ikke at gaa længere end til de Familier, fra hvilke der foreligger egen Opgivelse af, at de have modtaget Gaver. Det har saaledes været Tilfælde med 15 jordløse Markarbejdere, altsaa omtrent Halvdelen af dem, der findes i mit Materiale. Gaverne have hyppigst bestaaet i Fødevarer navnlig Mælk¹⁾, dernæst Penge, Klædningsstykker, Vinterfoder til Faar o. s. v. Hvor Værdien deraf er opgivet efter et Skjøn, er den ansat til 30 à 50 Kr. eller endog derover, men i de fleste Tilfælde turde den vel være under. Ved en Del af Familierne er det anført om Mand eller Kone, at de ere svagelige eller uøkonomiske eller mindre dygtige, men det gjælder dog ikke engang Flertallet af dem. Som Givere finde vi nævnet Arbejdsherren; Slægtninge; Private, der ikke særlig staa i Forhold til Arbejderen og endelig det Offenlige. Gaverne fra det Offenlige have bestaaet i fri Læge og Medicin, Legatreanter og Understøttelse af den fri Fattigkasse. Derimod har af de jordbrugende kun to — en Tiendedel — efter egen Opgivelse modtaget Gaver. I Kjøbstaden synes de at spille en langt mindre Rolle end

¹⁾ Med denne synes det at forholde sig paa en noget særegen Maade. Paa Landet er det jo altid vanskeligt og nogle Steder næsten umuligt at faa Mælk til Kjøb, beroende paa, at Gaardmanden til visse Tider af Aaret ikke godt kan afse noget uden Savn i sin egen Husholdning, og i det Hele er utilbøjelig til at sælge den i smaa Kvantiteter. Da det imidlertid for enhver Familie er et næsten uerstatteligt Næringsmiddel, ræsonnerer maaske mangan varmhjertet Mand og Kvinde som saa, at den, der ikke vil sælge deraf eller kan henvise til et Udsalgssted, maa give. Herfor taler i alt Fald, at der blandt dem, som efter egen Opgivelse have modtaget Mælk, findes flere forholdsvis velstillede Arbejdere, som godt havde havt Evne til at købe, hvis den var til Salg.

paa Landet; kun ved omtrent en Syvendedel af Arbejderne omtales de her.

En Redegjørelse for det Omfang, i hvilket Markarbejderne have Gjæld, vil vise, at deres økonomiske Stilling er endnu bedre, end det fremgik af Forholdet mellem Overskud og Underskud i det enkelte Aar. Som man vil erindre, havde blandt de jordløse 13 Underskud, men dette er hos 7 dækket helt og hos 1 tildels. Hos den ene Halvpart af disse 8 er det dækket ved Formueforbrug, hos den anden ved Gaver. Da der ikke fremtraadte gamle Gjældsposter hos dem, der havde Overskud eller Balance, bliver der altsaa kun at opføre 6 jordløse Markarbejdere med Gjæld. Denne var fra 18—50 Kr. og hidrørte næsten udelukkende fra Aarets Underskud. Af de jordbrugende havde jo 7 Underskud; dette er hos 1 dækket helt og hos 1 tildels, begge Steder ved Forbrug af Formue. Men da der fremtraadte gamle Gjældsposter hos 1, der for 1879 viste Balance, bliver der alligevel staaende 7 med Gjæld. Her maa imidlertid bemærkes, at de jordbrugende, forsaavidt de ere Selvejere — og det var Tilfælde med 6 af de ovenfor nævnte 7 —, i deres Ejendom have staaende en større Kapital end den løbende Gjæld beløber sig til. Det samme gjælder om de jordløse, der ere Selvejerhusmænd, hvilket var Tilfælde med 3 af de 6, hos hvem vi i denne Klasse fandt Gjæld. Det endelige Resultat bliver altsaa, at af 33 jordløse Markarbejdere — deriblandt 18 Indsiddere, bør egentlig kun 3 opføres med Gjæld, og af 20 jordbrugende efter samme Beregningsmaade kun 1. Anderledes stiller det sig hos Kjøbstadarbejdere. Naar vi, som ovenfor er sket, skyde Husejerne ud, stod her 13 af 22 med Gjæld, deriblandt 6 af 10 Daglejere. Hos de sidste bevægede den sig mellem 20 og 150 Kr.

Markarbejderne ere ikke alene langt sjældnere i Gjæld end Kjøbstadarbejderne, men man træffer blandt dem en hel Del flere smaa Kapitalister. Jeg behøver kun at hen- vise til Forholdet mellem Antallet af Indsiddere og Selv- ejerhusmænd, hvorom Ministeriets Materiale giver fortrin- lige Oplysninger. Specielt for Aalborg og Viborg Amter var det i 1872 følgende:

Paa hvert 100 Husmænd kom af:

	Selvejerhusm. med under 2 Skpr. Hartk.	Lejehusmænd med under 2 Skpr. Hartk.	Selvejerhusm. uden Jord.	Lejehusmænd uden Jord.	Indsiddere, Lønderster o. s. v.
Aalborg Amt . .	34	19	14	17	16
Viborg Amt . . .	49	14	15	6	16

Af det samlede Antal (101832), der dette Aar fandtes i Kongeriget, var mellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{5}$ Del Handlende og Pro- fessionister, Resten falder vel paa Markarbejdernes Klasse. Selv om der blandt denne Fjerdedel, som altsaa maa fra- drages, kun findes faa Indsiddere, beholde Selvejerhus- mændene dog langt Overvægten i Antal. I Modsætning hertil fandt jeg blandt 22 Kjøbstadarbejdere kun 5 Kapi- talister, nemlig 4 Husejere og 1, der havde nogle hundrede Kr. i Sparekassen.

Salgsværdien af jordløse Huse viser sig i de Sogne, hvorfra mine Oplysninger stamme, at være fra 400—800 Kr.; af Huse med Jord var den fra 1000—3600 Kr. I de første havde Ejerne indestaaende som egen Kapital fra 100—500 Kr., i de sidste fra 400—2400 Kr., bortset fra den Tredjedel af dem, der besad Hus eller Ejendom kvit og frit. En Del af dem have arbejdet sig selv op, idet de ere begyndte helt eller næsten tomhændede (jfr. f. Ex.

Nr. 17, 18, 24, 25, 53). Andre have arvet deres Ejendomme og ere kun gaaede frem, forsaavidt Konjunkturerne have forøget disses Pris. Men i hvilken Grad dette ogsaa har fundet Sted, viser f. Ex. Nr. 26, en daarlig Arbejder, der i en længere Aarrække har optaget Laan af omtrent 100 Kr. aarlig paa sin lille Ejendom, og dog endnu ved at realisere vilde komme i Besiddelse af den samme Kapital, for hvilken han midt i Tredserne købte Hus med Jord.

Paa Grundlag af det Foregaaende skal jeg til Slutning forsøge i faa Ord at give et samlet Billede af Markarbejdernes Livsforhold og økonomiske Vilkaar i jyske Hedeamter. Som det har været Tilfælde gennem hele Undersøgelsen, ville vi ogsaa ved denne Oversigt fastholde Sammenstillingen med Daglejere i en mindre Kjøbstad.

Paa en Maade indtage de jordbrugende en Særstilling blandt Markarbejderne. Ikke dog at forstaa, som om Familiens Levevis væsentlig adskiller sig fra de jordløses, naar disse da arbejde paa egen Kost; Bopæl og Klædedragt er omtrent ens, kun Føden er noget bedre, idet hine have lettere ved at anskaffe sig enkelte Næringsmidler som Mælk, Fløde, Æg. Men deres Jordbrug stiller dem mere uafhængig, idet de ikke ere henviste til at leve udelukkende af Arbejde for andre. Uafhængigheden stiger med Kreaturholdet, saa at de danne Overgangen mellem Arbejderen og Boelsmanden. Forsaavidt de ere Selvejere, afgive de et konservativt Holdepunkt i de lavere Samfundslag, da de i sig repræsentere baade Haandarbejdets og Kapitalens Interesser. Navnlig ved at nyde godt af Jordrenten, ere de knyttede til den bestaaende Samfundsordning. Det turde derfor være et tvivlsomt Gode, om man

virkelig kunde naa det af Arbejderkommissionen stillede Maal, nemlig bringe Husmanden med Jord til at drive denne paa en saa intensiv Maade, at han var istand til at leve udelukkende deraf uden at søge Arbejde andetsteds. Ganske vist vilde Landets samlede Produktion stige herved, men det maatte betales med at Antallet af jordløse Markarbejdere blev forøget, idet det øvrige Jordbrug jo maatte have Erstatning for den fratraadte Arbejdskraft. Vort Land staar sig vist bedre ved at det lille Jordbrug vedbliver at bestaa som en Bifortjeneste for Markarbejderne eller — hvad Redaktionen af «Dagbladets Landbrugstidende» engang betegnende har kaldt det — som en Husflidssag, saaledes at Arbejdet, der sættes derpaa, ydes af Konen, Børnene og Manden i hans Fritid. Herved udelukkes selvfølgelig ikke, at Jorden kunde drives paa en mere indbringende Maade, end det nu almindelig finder Sted. En Mangel have vi paa denne Egn fundet ved de jordbrugende Markarbejderes Stilling, som tildels skyldes dem selv, og det er i Retning af at sikre sig overfor forudselige «onde Dage». Lad være, at deres Forsøgelse i Alderdommen er nogenlunde betrygget, naar de ere Selvejere; overfor Sygdom og tildels Ildsvaade vise de i alt Fald stor Lige-gyldighed. De nødes herved mangen Gang til at søge andres Hjælp, skjøndt de kunde og derfor ogsaa burde staa paa deres egne Ben. Under ordinære Forhold synes de derimod sjældent at modtage Gaver.

Medens de foregaaende, som Helhed betragtet, mindst staa lige med de bedst stillede Kjøbstaddaglejere (de faste), forholder det sig anderledes med de jordløse Markarbejdere, hvilket navnlig skyldes Lønningsmaaden. Jeg maa her gjenkalde i Erindringen nogle Detailler. Skjøndt Arbejdsmandenes Dagløn paa Landet skulde være steget i

Aalborg Amt omkring 16 pCt. fra 1872 til 1879, var endnu i det sidst nævnte Aar den gennemsnitlige Fortjeneste ved deres Hovederhverv 20 pCt. mindre end i Kjøbstaden (Hobro). Forskjellen aftager noget, naar vi undersøge Familiens samlede Indtægt, idet denne hos de jordløse Markarbejdere gennemsnitlig kun var 14 pCt. mindre end hos Kjøbstaddaglejere, beroende paa at Konens Fortjeneste hist er ikke saa lidt større end her. Da det i visse Retninger er billigere at leve paa Landet, kunde det jo tænkes, at Forskjellen derved helt neutraliseredes. Vi skulle se ad Huslejen fandt jeg her at være gennemsnitlig 10 Kr. (25 pCt.) mindre; Udgiften til Brændsel var ligeledes i Gennemsnit 20 Kr. (50 pCt.) mindre, naar man ikke medregner Værdien af det Arbejde, der de fleste Steder anvendes af Familiens Medlemmer paa Tørvenes Tilberedning; endelig er det næppe for højt sat, at Arbejderen paa Landet sparer i sin Udgift til Føde c. 20 Kr. ved at købe Mel og Gryn paa Møllen og selv bage sit Brød. Altsaa i det Hele paa de 3 Poster c. 50 Kr. billigere end i en mindre By. Da nu Familiens gennemsnitlige Indtægt var 438 Kr. hos de jordløse Markarbejdere og 498 Kr. hos Kjøbstaddaglejere, ere disse 50 Kr. tilstrækkelige til at udjevne næsten hele den tilstedeværende Forskjel. Med andre Ord, i 1879 vilde de have været omtrent ens stillede, under Forudsætning af at begge Parter havde faaet hele deres Løn udbetalt i Penge. Men som Regel have de først nævnte forbrugt en uforholdsmæssig Del af den paa sig selv ved at have Kosten hos Arbejdsgiveren; herved komme deres Familier til at staa langt uheldigere, hvad jeg tidligere udførlig har paavist og derfor ikke skal komme tilbage til. Naar de desuagtet have haft mindre Underskud, saa beror det ikke alene paa at Kone og Børn

lade sig nøje med en meget tarvelig Kost, men for en stor Del ogsaa paa at de langt hyppigere modtage Gaver. Som de jordløse Markarbejderes Stilling var i 1879—80, vil den vel paa det nærmeste vise sig at være hvert Aar under den her almindelige Lønningsmaade. Største Delen af dem kan næppe komme ud af det uden Gaver, hvordan end Konjunkturerne ere; blev de ikke støttede paa denne Maade, vilde de aarlig have mere eller mindre Underskud og altsaa en voxende Gjæld, hvilket selvfølgelig er en Umulighed i Længden. Hvor demoraliserende et saadant Forhold absolut maa virke paa slappe Gemytter, behøver ikke at paavises, ligesaa lidt som at det offentlige Fattigvæsen til Slutning maa bøde haardt herfor, om det end nærmest vel er Private, der først tage Stødet af. Kjøbstaddaglejernes Stilling — navnlig gjælder det de ikke faste — vil derimod i gode Aar findes at være endel bedre end i 1879, thi Arbejds mændenes Fortjeneste kan her under gunstige Konjunkturer blive omkring 30 pCt. højere end paa Landet — med den samme Forskjel i Dagløn men kun Efterspørgselen efter Arbejde forøget.

Det er dog hovedsagelig kun paa Føden, som Familien faar, at man mærker Følgerne af den uheldige Lønningsmaade, men lidet eller aldeles ikke paa andre Punkter af Lefevoden. Saaledes ere de ny Boliger næppe mindre gode paa Landet, derimod træffer man ganske vist her flere gamle Rønner, som aldrig burde benyttes til Bolig for Mennesker. Endvidere er Klædedragten mindst ligesaa god som i Kjøbstaden; ikke alene er Markarbejderens Udgift paa denne Post større, men Konens Husflid har her mere Betydning. Til Gjengjæld forbruger han mindre Tobak og Brændevin; disse ere for ham snarere end for Kjøbstaddaglejeren Luxusartikler. De arbejdsomme og energiske blandt Markarbejderne naa her paa Hedeegnene jevnlig op til at blive Ejendomsbesiddere, og skaffe sig saaledes en Støtte i Alderdommen. I forunderlig Modstrid hertil staar den Mangel paa Fremsyn, som de vise overfor Forsikring mod Sygdom og Ildsvaade, i hvilken Retning Kjøbstaddaglejerne ere langt forud for dem.

Statistik

over

Ulykkestilfælde under Arbejde.

Af

Th. Sørensen,
Læge.

Kjøbenhavn.

C. A. Reitzels Forlag.

1882.

Spørgsmaalet om Hyppigheden af Ulykkestilfælde — dødelige og ikke dødelige — venter endnu paa sin Løsning. Skjøndt Statistikerne, navnlig tyske, i de senere Aar have beskæftiget sig endel hermed, er det til Spørgsmaalets Besvarelse foreliggende Materiale dog hverken stort eller godt. Jeg har derfor ikke ved denne Undersøgelse kunnet finde synderlig Støtte hos andre, hvad der har været mig saa meget mere føleligt, som det paa Grund af mit eget Materiales Lidenhed maatte være mig magtpaaliggende at kunne sammenstille mine med andres Resultater. Heraf er fremgaaet som en Nødvendighed for mig at være særlig forsigtig med at uddrage Slutninger af Tallene, ligesom jeg ingenlunde har dækket over, hvad der stillede sig som upaalideligt.

Naar jeg maaske alligevel tør haabe, at det er lykkedes mig i den foreliggende Afhandling at oplyse et Par Punkter samt at have givet fremtidige Undersøgere brugelige Vink til at faa andre Punkter klarede, saa skyldes det først og fremmest mine Kollegaer i Jylland, uden hvis Imødekommen det jo havde været umuligt at tilvejebringe de nødvendige Oplysninger. Herfor bringer jeg dem da min Tak. Men ogsaa Chefen for det statistiske Bureau, Folkethingsmand M. Gad, beder jeg modtage en Tak, fordi han med sædvanlig Velvillie gav mig Adgang til at blive bekendt med Resultaterne af den sidste Folketælling, før disse forelaa for Offenligheden i Trykken.

Th. S.

Paa den internationale statistiske Kongres i Haag 1869 fremlagde Quetelet, den bekjendte Leder af det statistiske Bureau i Bruxelles, ikke mindre end 180 Definitioner paa Statistik. Til denne mærkelige Uenighed om Statistikens Begreb bidrager vel blandt andet, at den fremtræder under saa forskellige Former. Først have vi den med Videnskabens Stempel særlig paatrykte, der udgaar fra Universiteterne; dernæst den administrative, Talstatistiken par excellence, udgaaet fra Bureauerne; endelig den ikke officielle, der udøves af Dilettanter. Men ligger da ikke Vanskeligheden ved at definere Statistikens Begreb deri, at den under ingensomhelst Form er nogen Videnskab, men i det Hele kun en Litteratur, for at bruge en Betegnelse, som et Medlem af det franske Senat engang anvendte paa hele den politiske Økonomi. Der er under alle Omstændigheder ikke faa statistiske Forfattere — Knies f. Ex. og hans Efterfølgere, som i den kun ville se en Undersøgelsesmethode, der vel lader sig anvende med Fordel i forskellige Videnskaber, men aldrig selv kan blive en saadan. Hvor mange Felter den end samler sit Stof fra, opnaar den efter disses Mening dog ikke at være andet end «et løst, vilkaarlig sammenbundet, Aggregat af Viden». Nærmest har man vel Udsigt til at slippe ud af

Dilemmaet ved at følge den berlinske Statistiker Engel. Han opstiller «Statistiken som Methode» ved Siden af «Statistiken som Videnskab», og sætter da følgende Skjelnemærke mellem dem¹⁾. Den første har til Opgave at anstille methodiske Masseiagttagelser og at udtrykke deres Resultater talmæssig paa den Maade, der passer for Formalet for de Videnskaber eller «Dienstzweige», som gjøre Brug af den statistiske Methode. Ved «Statistiken som Videnskab» forstaas derimod den paa Grundlag af methodiske Masseiagttagelser byggede Skildring af menneskelige Samfunds Tilstande og Indretninger paa en given Tid, samt Fremstillingen og Forklaringen af disse Tilstandes og disse Indretningers Forandring ligeledes paa Grundlag af saadanne Masseiagttagelser. Til bedre Adskillelse foreslaa da nogle Navnet «Demografi» i Stedet for «Statistik som Videnskab». For den medicinske Statistiks Vedkommende har Striden forsaavidt ringe Interesse, som der ikke godt kan være Tvivl om, at den kun er en Undersøgelsesmethode. Men i denne sin beskedne Stilling har den rigtignok store Formaal, idet den ikke alene tilsigter at støtte Lægen i Udøvelsen af hans Kunst, men ogsaa giver Bidrag til Ordningen af vigtige Samfundstilstande og til Afhjælpning af sociale Onder.

Statistiken har nu ikke alene givet Anledning til Strid ved sin Grænsestilling mellem Videnskab og Methode, men ogsaa om selve Nyttens af den, om dens Evne til at udvide Omraadet for den menneskelige Viden, har der gjort og gjør der sig vedvarende meget forskellige Anskuelser gjældende. Jeg skal i saa Henseende anføre Udtalelser af

¹⁾ Wappæus. Einleitung in das Studium der Statistik. Refereret i Nationalekonomisk Tidsskrift for 1881.

et Par Mænd af Faget. Wappæus nærer stor Tiltro til den og synes at antage, at det gaar alle andre ligesaa. Han siger nemlig¹⁾: «Alle Partier, alle Retninger, Theoretikere og Praktikere søge Hjælp hos Statistiken. Ingen vover at tale nedsættende om statistiske Kjendsgjæringer; statistiske Beviser ere i alle Spørgsmaal de bedste af alle Beviser; det statistiske Apparat imponerer, ved Hjælp af det kan man gjøre Erobringer og faa Folk, der ellers altid tilstoppe Ørene, til at høre». Oesterlen²⁾ ser langt fra saa tillidsfuldt paa Sagen. For sit eget Vedkommende nærer han ganske vist ingen Tvivl om Statistikens store Betydning, naar dens Dyrkere virkelig magte den, men ved Siden heraf udtrykker han sin Beklagelse over at den ingenlunde er populær. Han indrømmer, at mange anse Nyttens af den for et Drømmebillede, ja at nogle endog gaa saa vidt i deres Animositet mod den, at de stemple den som en Kilde til megen Skade, som derfor helst burde tilintetgjøres. Tildels kan dette forskjellige Indtryk af Statistikens Popularitet maaske bero paa, at Wappæus væsenlig synes at have Befolkningsstatistiken for Øje, Oesterlen ved sine Udtalelser derimod Morbillitetsstatistiken. Disse ere nemlig stillede under meget uensartede Vilkaar. Befolkningsstatistiken — Folkemængden samt dens Fordeling i Aldersklasser og mellem Kjøen, den gjennemsnitlige Levetid, Fødsels- og Dødelighedsforholdene, Ægteskabshyppighed o. s. v. — faar jo sit Materiale tilvejebragt gennem de statistiske Bureauer; til at indhente Oplysninger staa altsaa hele det store Apparat af Statens og Kommunernes Embedsmænd til Raadighed, til at bearbejde dem haves

¹⁾ l. c.

²⁾ Handbuch der medicinischen Statistik. Tübingen. 1865.

Statistikere af Faget, og endelig ere de Forhold, der skulle oplyses, i Reglen simple og usammensatte. Anderledes med Morbillitetsstatistiken. Her udgaar Initiativet til at tilvejebringe Oplysningerne hyppigst fra Læger, som da for en stor Del maa støtte sig til Kollegaers Velvillie; Bearbejdelsen tilfalder derfor ogsaa som oftest Dilettanter i Statistik, som dog i alt Fald ville mangle Øvelsen i at tumle med et saadant Talmateriale. Men selv om Oplysningerne indsamles gennem en offentlig Institution og udnyttes af en øvet Statistiker, er det i Reglen saa sammensatte Forhold, der her ere Gjenstand for Undersøgelse, at det er overordenlig vanskeligt at opnaa blot Ensartethed i Materialet. Det er derfor intet Under, at den medicinske Statistik i snævrere Forstand kan til Tider være kommen i Miskredit, thi den Omstændighed, at den jevnlig arbejder under forholdsvis ugunstige Betingelser, kan naturligvis ikke undgaa at faa Indflydelse paa Resultaterne; tilmed er den mangen Gang bleven direkte mishandlet, idet man har stillet den Opgaver, som den ikke kunde løse eller i alt Fald ikke ad den Vej eller ved de Midler, med hvilke det blev forsøgt.

For at se nogle af Vanskelighederne, som den medicinske Statistik kan have at overvinde, ville vi tage et Spørgsmaal, der staar i Forbindelse med Morbilliteten hos Arbejderklassen. Vor Tid, der jo langt mere end tidligere Tider har sin Opmærksomhed henvendt paa denne Klasse, har paa ny og i forstærket Grad fremdraget den gamle Fordring til Hygieinen, at den skal undersøge, om der med bestemte Professioner eller Arter af Arbejde følger en abnorm Hyppighed af visse Sygdomsformer, og hvis dette findes at være Tilfældet, da paapege Aarsagerne hertil samt, om muligt, anvise Midler til at bøde derpaa.

For at kunne fyldestgjøre dette Krav, maa Hygieinen først og fremmest søge Bistand hos den medicinske Statistik, idet denne maa gjøre Rede om ikke for hele Morbilliteten hos Arbejderklassen — de fleste smitsomme Sygdomme f. Ex. have jo i denne Sammenhæng kun ringe Interesse — saa dog for en Del af den. Kan den medicinske Statistik da skaffe de i saa Henseende nødvendige Masseiagttagelser med nogenlunde Sikkerhed for, at de ere brugelige til Øjemedet? Det Materiale, som Hospitalerne kunne stille til Raadighed, vil ganske vist yde en Garanti for Diagnosens Paalidelighed, men paa den anden Side tilsteder den rent tilfældige Belægning af disse ikke noget Overblik over Sygdomsforholdene hos de forskjellige Professioner. Der vil altid være en stor Del af de hertil hørende Individuer, som behandles i Hjemmet, og derfor maa Hospitalernes Materiale kompletteres med Oplysninger, indhentede fra alle Læger i den By, Provins eller det Land, hvorudover man lader Undersøgelsen strække sig — men her kan der destoværre langt mindre stoles paa, at Diagnosen holder Stik. Har man nu imidlertid paa denne Maade faaet Hyppigheden i alt Fald af enkelte, særlig mistænkte, Sygdomme udtrykt i tilnærmelsesvis rigtige Tal, maa disse atter ses i Forhold til Antallet af de samtidig levende Individuer i de forskjellige Professioner o: den relative Hyppighed maa findes. Det er af den Grund nødvendigt, at der fra et nært liggende Tidspunkt foreligger en Folketælling, som i sin Klassificering af Befolkningen gaar tilstrækkelig i Detaille. Endelig maa den saaledes fundne relative Hyppighed f. Ex. udtrykt i Promilletal — for at det kan afgjøres, om den frembyder noget abnormt — sammenstilles med tilsvarende Promilletal, udfundne paa lignende Maade for den øvrige Del af den

lokale Befolkning, vel at mærke af de samme Aldersklasser. Først naar det er sket, kan Statistiken siges at have løst sin Del af Opgaven, men uheldigvis vil den i de færreste Tilfælde være istand til at løse den fuldt ud, ligesaa meget paa Grund af Mangler ved Befolkningsstatistiken som ved den medicinske Statistik.

Det Forhold, der i det følgende er gjort til Gjenstand for statistisk Undersøgelse, repræsenterer en enkelt Side af det ovenfor nævnte Spørgsmaal. De ved Ulykkestilfælde fremkaldte kirurgiske Affektioner høre jo til de Sygdomsformer, om hvilke man maa vente, at de abnormt hyppig ere knyttede, om ikke til legemligt Arbejde i det Hele, saa dog til visse Arter deraf i Sammenligning med andre. Bekræfte Tallene denne Formodning, bliver det Hygieinens Sag at uddrage Slutningerne. Det kunde saaledes maaske vise sig nødvendigt at henlede Lovgivningsmagtens Opmærksomhed paa, at de Forholdsregler, der bør træffes for muligt at forebygge Ulykkestilfælde ved Brugen af Maskiner, langtfra ere udtømte ved Lov af 23de Maj 1873 «om Tilsynet med Børns og unge Menneskers Arbejde i Fabrikker og fabrikmæssig drevne Værksteder»¹⁾. Men ogsaa i en anden Henseende er det af Vigtighed at faa oplyst, hvor stor Faren er for at blive ramt af et Ulykkestilfælde under Arbejde. I Udlandet og tildels ogsaa her hjemme har nemlig den Betragtningensmaade vundet mere og mere Indgang, at den almindelige Retsbevidsthed ingenlunde kan

¹⁾ Denne Lovs § 11 paalægger Arbejdsherren at anbringe en sikker Indhegning om alle de løbende Dele af Værket saavelsom om alt Redskab, der paa mekanisk Maade sættes i Bevægelse fra Maskinen. Men som Lovens Titel viser, gjælder den kun for Fabrikker og fabrikmæssig drevne Værksteder. De talrige Maskiner i Agerbrugets Tjeneste kunne benyttes uden nogensomhelst Forholdsregel til at beskytte Arbejderen mod at komme til Skade.

slaa sig til Ro overfor Arbejderen derved, at Staten til Beskyttelse for dennes Liv og Lemmer paabyder visse Kauteler ved særlig farlige Arbejdsformer. Der hævdes, at han under en eller anden Form har Krav paa Erstatning for den Skade, som paaføres ham ved de desuagtet uundgaaelige Ulykkestilfælde, der indtræde under Arbejde. Som Følge heraf finde vi ogsaa, at der allerede i flere Staters Lovgivning er sikret Arbejderen betingelsesvis en saadan Erstatning fra Arbejdsherren¹). I Tyskland synes Regjeringen ikke at ville blive staaende herved, idet den er fremkommen med et Lovforslag om Oprettelsen af en Rigs-Forsikringsanstalt, ved hvilken de industrielle Arbejdere vilde faa Sikkerhed for, at ethvert alvorligere Ulykkestilfælde, der ramte dem under Arbejdet, ubetinget medførte Erstatning²). Overfor en eventuel Arbejderforsikring af

¹) De Stater, hvor Arbejdsherrens Erstatningspligt betingelsesvis er slaaet fast, ere paa det Tidspunkt, hvor dette nedskrives: England, Tyskland, Østrig, Frankrig, Italien, Belgien og Holland; i de tre første ved særlig Lov, i de andre — hvor fransk Ret gjælder — ved Bestemmelser i den almindelige Civilret. Betingelsen for at Erstatningspligten indtræder er, at Ulykkestilfældet skyldes en Fejl eller Forsømmelse fra Arbejdsherrens eller fra dens Side, der i Øjeblikket repræsenterer ham. Men Omfanget af de Forretninger, hvor den kan gjøres gjældende, er forskjellig; i Tyskland er det saaledes Tilfælde med den største Del af Industrien, i Østrig kun med Jernbanerne (jfr. nogle Artikler om »Arbejdsherrens Erstatningspligt« i Nationaløkonomisk Tidsskrift for 1881).

Hos os har Arbejderkommissionen i sin Betænkning (Pag. 94—96) foreslaaet, at der paalægges Arbejdsherren Erstatningspligt under lignende Betingelser; ja der var endog i Kommissionen nogen Stemning for at udvide den idetmindste i visse særlig farefulde Bedrifter til at gjælde ethvert Ulykkestilfælde, der ramte Arbejderen som en Følge af Bedriftens Gang, altsaa uden Hensyn til, hvem der var Skyld deri, eller om det var en »rent hændelig Skade«.

²) Dersom dette af Bismarck forelagte Lovforslag engang i Tiden skulde faa Repræsentationens Samtykke — foreløbig er det rig-

denne eller lignende Art, som ogsaa hos os er sat under Diskussion, vil det statistiske Materiale, der her er samlet, formentlig kunne give Oplysninger af Interesse.

De tidligere berørte Vanskeligheder, med hvilke enhver Morbillitetsstatistik har at kæmpe, naar den skal omfatte en Samfundsklasse eller en given Del deraf, have for største Delen ogsaa stillet sig i Vejen for denne Undersøgelse, hvis Opgave altsaa var at paaavise hos Arbejderklassen Hyppigheden af Ulykkestilfælde, indtraadte under Arbejde, samt Arten af de ved dem direkte fremkaldte Læsioner. Ikke mindst gjælder dette da om Tilvejebringelsen af de nødvendige Oplysninger — Masseiagttagelserne — som jo foruden fra Hospitaler og Sygehuse maatte hentes fra Lægernes private Praxis.

tignok bleven forkastet — vil der i Stedet for de private Forsikringselskaber mod Ulykkestilfælde, der navnlig skyldte den ovenfor nævnte Lov om Arbejdsherrens betingelsesvise Erstatningspligt deres Oprindelse, blive at oprette en Statsanstalt. I denne skulle alle industrielle Arbejdere, hvis aarlige Fortjeneste ikke overstiger 2000 Mark, forsikres, saaledes at Assurancen omfatter alle i Industrien forekommende Ulykkestilfælde, der medføre Døden eller Arbejdsudygtighed ud over 4 Uger, uden Forskjel paa om de skyldes Driftsherrens eller hans Repræsentants Forseelse, eller om Arbejderen selv er den skyldige, eller om de hidrøre fra rent tilfældige Omstændigheder, der ikke kunne lægges nogensomhelst til Last. Assurancepræmien udredes paa følgende Maade. Naar Arbejderens aarlige Fortjeneste ikke overstiger 750 Mark, betaler Arbejdsherren $\frac{2}{3}$ Dele af den, det kommunale Fattigvæsen (Landarmenverband) eller Staten $\frac{1}{3}$ Del; overstiger derimod Arbejderens aarlige Fortjeneste denne Sum, betaler Arbejdsherren den ene Halvdel af Præmien, Arbejderen selv den anden Halvdel (jfr. Entwurf eines Gesetzes betreffend die Versicherung gegen Unfälle nebst Motiven. Berlin 1881.)

Som man ser, er det en nærmere Udvikling af den samme Tanke, som den videst gaaende Del af den danske Arbejderkommission antydningssvis fremsatte, dog at man i Tyskland ikke har holdt sig alene til »særlig farefulde Industrigræne».

Der har hermed været forbundet saa store Besværligheder, at jeg er bleven tvunget til at begrænse Undersøgelsens Omfang baade i Retning af Rum og Tid mere, end det oprindelig var paatænkt. Jeg har saaledes maattet holde mig til en enkelt Landsdel (Jylland) og til et enkelt Aar (1880). Det er nu en Selvfølge, at man fra Antallet af Ulykkestilfælde i et enkelt Aar ikke kan slutte direkte til det gjennemsnitlige aarlige Antal, der jo først fremkommer ved Sammenstilling af Oplysningerne fra flere — 5 à 10 — Aar; men paa den anden Side tør man dog nok gaa ud fra, at Svingningerne ud over Gjennemsnitsantallet næppe ere store fra det ene Aar til det andet¹⁾. Naar det viste sig nødvendigt at blive staaende ved et enkelt Aar, havde 1880 tilmed det væsenlige Fortrin, at der netop i dette

¹⁾ Det statistiske Bureau i Berlin modtager aarlige Indberetninger om de i den preussiske Stat indtrufne Ulykkestilfælde, der have medført Døden eller — siden 1876 — Arbejdsudygtighed paa 4 Uger og derover. I de tre Aar 1877—79 var det aarlige Gjennemsnitsantal af saadanne Ulykkestilfælde, forsaavidt de indtraadte under Arbejde, hos mandlige og kvindelige Individuer tilsammen 6573; det herfra mest afvigende Antal, vi træffe i noget af Aarene, var 5759 og Forskjellen altsaa kun 14 pCt. (jfr. den af Lederen af det preussiske statistiske Bureau, Dr. Engel, udgivne •Statistische Correspondenz• for 1881 Nr. 11 og 13).

Vort statistiske Bureau giver kun Oplysning om Dødsfald ved Ulykkestilfælde og uden Adskillelse mellem, om de ere opstaaede under eller udenfor Arbejde. I Femaaret 1875—79 var det aarlige Gjennemsnitsantal af saadanne Dødsfald 515. Det herfra mest afvigende Antal, vi træffe i noget af Aarene, var 577, altsaa en Forskjel af 12 pCt. (jfr. Statistisk Tabelværk).

Holde vi os for Preussens Vedkommende ligeledes kun til Dødsfald ved Ulykkestilfælde, faa vi for de 10 Aar 1869—78 et aarligt Gjennemsnitsantal af 7134. I 1870 træffe vi det mindste Antal nemlig 6268, i 1876 det største nemlig 7975; som man ser, er baade Minimum og Maximum respektive 12 pCt. mindre og større end Gjennemsnitsantallet (jfr. Mucke: Die tödtlichen Verunglückungen im Königreiche Preussen seit Einführung der Unfallstatistik).

Aar blev foretaget en Folketælling, saa at den relative Hyppighed af Ulykkestilfælde lod sig angive med størst mulig Nøjagtighed. At Undersøgelsen begrænsedes til Jylland, havde mindre Betydning. Fra den for hin Provins fundne relative Hyppighed af Ulykkestilfælde hos Arbejderklassen kan man nemlig med stor Sandsynlighed slutte sig til den relative Hyppighed over hele Landet, maaske med Undtagelse af Hovedstaden, thi udenfor Kjøbenhavn, hvor Landets i og for sig ubetydelige Storindustri hovedsagelig er koncentreret, er der ingen Grund til at antage, at Arbejderne skulde være mere udsatte for Ulykkestilfælde i den ene Provins end i den anden. Dertil ere Forholdene i det Hele og Store altfor ensartede; dog maa det erindres, at der i Agerbrugets Tjeneste benyttes noget hyppigere Maskinkraft paa Øerne end i Jylland.

Tilvejebringelsen af Oplysningerne er jo imidlertid ikke nok; det kommer an paa, om der haves nogenlunde Sikkerhed for, at de ogsaa ere paalidelige. Hvis dermed menes, at de skulde være udtømmende i den Forstand, at intet Sygdomstilfælde af den Art, der her er Gjenstand for Undersøgelse, er bleven forbigaaet, saa kan der naturligvis ikke være Tale derom; vi skulle senere komme tilbage til de Mangler, som mit Materiale i saa Henseende frembyder. Men det er ogsaa et Krav, som ingen større Morbillitetsstatistik af den Art kan opfylde, hvad der heller ikke er nødvendigt; kun skal Antallet af Iagttagelser, for at man overhovedet kan drage nogen Slutning af dem; være saa stort, at Tilfældighedernes Indflydelse paa Resultatet, saavidt muligt ophæves. Om denne Fordring i et givet Tilfælde opfyldes, lader sig afgøre ved Formlen for Middelfjens Beregning ¹⁾.

¹⁾ Om denne jfr. Harald Westergaard. Die Lehre von der Mortalität und Morbilität. Jena 1882. Pag. 45 og følg. Oesterlens Fremstilling af Formlen er mangelfuld og forvirrende.

Skemaet, der anviste Lægerne de Spørgsmaal, som ønskedes besvarede, var affattet saaledes.

	Nummer.	
	Beskjæftigelsens Art. Var Vedkommende Haandværks- eller Fabrikarbejder, og da hvilket Haandværk eller Fabrik; eller Daglejer (Kjøbstad eller Land); eller Tjenestetyende (Kjøbstad eller Land)?	
	Arbejderens Kjøn.	
	Arbejderens Alder o: Voxen, ung Person (14—18 Aar), eller Barn.	
	Arten af Ulykkestilfældet. Explosion f. Ex. ved Sprængning af Dampkedel eller Krudtsprængning; Skoldning; Forbrænding; Ætning; Udstrømning af irrespirable eller giftige Luftarter f. Ex. ved Brøndsætning; Forgiftning; Berøring med Dele af Arbejdsredskaber; Fald og Stød ved Arbejdsstykker; Splintring af Arbejdsredskaber; Sammenstyrtning af Mergelgrave o. s. v.	
	Beskadigelsens Art. Saar, Kon- tusion, Fraktur, Luxation o. s. v. og af hvilken Legemsdel; har Operation været nødvendig og hvori bestod den?	
	inden 24 Timer.	Følger af Ulykkestilfælder.
	senere end 24 Timer.	
	Arbejdsudygtighed fra 8 Dage til 6 Maaneder.	ikke delvis Udgang
	Vedvarende Forringelse af Arbejdsevnen.	
	Vedvarende Arbejdsudyg- tighed.	
	Tvivlsom eller ubekjendt Udgang.	
	Anmærkning.	

For at gjøre vedkommende Læge klar paa Undersøgelens Maal og derved forhindre mulig Misforstaaelse, blev der endvidere fremhævet følgende tre Punkter:

At der kun spurgtes om Ulykkestilfælde hos lønede Arbejdere, hvorfor selvstændige Næringsdrivende fuldstændig maatte udelukkes.

At det udtrykkelig maatte bemærkes i Svaret, naar der ikke med nogenlunde Bestemthed kunde opgives, om Ulykkestilfældet var indtraadt under Udførelsen af et Hverv, der var paalagt Arbejderen af Arbejdsherren — var det indtraadt i Arbejderens Fritid, skulde det nemlig ikke medtages.

At vedkommende Læge, hvis noget Ulykkestilfælde fra hans Praxis var gaaet over til Behandling paa et Sygehus, ikke maatte medregne det, med mindre han selv var Sygehuslæge og Patienten altsaa ikke var kommen under en anden Læges Behandling. Hensigten hermed var naturligvis at forhindre, at en Patient blev opført to Gange, idet Sygehuslægerne var anmodet om at anføre alle de Tilfælde, der havde været under Behandling paa Sygehuset, foruden dem fra deres private Praxis.

Paa Skemaet selv skal jeg ikke komme nærmere ind; det indeholdt forhaabenlig de fleste Spørgsmaal, som det var af Betydning at faa besvarede. Kun i Anledning af et Par af dets Rubrikker skal jeg tilføje nogle Bemærkninger. Som man vil se, er der til Arbejderklassen — Rubrikken «Beskjæftigelsens Art» — ikke alene regnet Haandværks- og Fabrikarbejdere samt Daglejere, men ogsaa Tjenestetyende, hvilket sidste ikke er almindeligt, hvor Talen er om Arbejdernes Forhold. Man kunde spørge, hvorfor jeg har sat Grænsen netop her, og ikke draget den snævrere eller videre; Motivet hertil var følgende.

Som tidligere berørt, har jeg i denne Afhandling stillet mig to praktiske Formaal:

I) At undersøge Betimeligheden af, at de ved Lov paabudte Forsigtighedsregler ved Brugen af Maskiner, der nu kun gjælde Industrien, ogsaa udvides til at gjælde Agerbruget.

II) At skaffe et Materiale til Bedømmelsen af den Morbillitet, med hvilken en tvungen Arbejderforsikring mod Ulykkestilfælde vilde faa at gjøre.

Den sidste Del af Opgaven medførte kun Nødvendigheden af at medtage industrielle Arbejdere og Bygningshaandværkere, forsaavidt man da forudsatte, at en saadan eventuel Arbejderforsikring hos os ikke vilde faa større Omfang, end det af Bismarck forelagte Lovforslag tilsigter at give den i Tyskland. Den første Del af Opgaven krævede, strengt taget, kun Oplysning om maskinelle Ulykkestilfælde hos Tjenestetyende og Daglejere paa Landet. At jeg nu ved Siden heraf søgte Oplysning ogsaa om de ikke maskinelle Ulykkestilfælde hos Daglejere og Tjenestetyende, saavel i By som paa Land, behøver næppe nogen Forklaring, thi disse danne en saa overvejende Del af vor Arbejderbefolkning, at man, saasnart der hos os bliver Tale om en tvungen Arbejderforsikring, næppe kan se helt bort fra dem. Derimod kunde det synes mere forunderligt, at jeg foruden Medhjælpere ved Bygningshaandværket ogsaa medtog dem ved de andre Haandværk, eftersom der her kun sjældent forekommer Ulykkestilfælde, som ikke ogsaa kunne ramme enhver anden end Arbejdere under den daglige Beskæftigelse. Men netop dette var min væsentligste Bevæggrund til at drage dem ind i Undersøgelsen. Jeg gik nemlig ud fra, at de altsaa i denne Sammenhæng kunde tjene som Repræsentanter for Befolk-

ningen udenfor Arbejderklassen, og saaledes skaffe mig en Maalestok til Bedømmelsen af den relative Hyppighed af Ulykkestilfælde ved de øvrige Kategorier af denne, med andre Ord, at det ved Hjælp heraf kunde afgjøres, om hos disse sidste Arbejdets Art forøgede Faren for at blive ramt af et Ulykkestilfælde og da i hvilken Grad. Fra et andet Synspunkt lod der sig maaske indvende, at jeg burde have taget Begrebet «Arbejderklasse» i et endnu videre Omfang, end det her er sket. Eftersom nemlig de praktiske Hensyn, der have dikteret den i det tyske Lovforslag satte Begrænsning for tvungen Arbejderforsikring, ingenlunde ere afgjørende; eftersom der overhovedet ikke kan paavises nogen naturlig Grænse for denne, naar Principet om Erstatningspligten først engang er accepteret, saa burde Undersøgelsen — kunde man slutte — være anlagt saaledes, at enhver lønnet Person kom med, altsaa ogsaa Jernbanefunktionærer, Søfolk, Kontorister, Handelsbetjente o. s. v. Ad den Vej vilde jeg imidlertid være bleven ført langt videre, end jeg ansaa det for nødvendigt ja endog blot hensigtsmæssigt at gaa. For Jernbanefunktionærernes Vedkommende foreligger der desuden allerede Oplysninger fra en længere Aarrække (1857—74)¹⁾, men man faar af disse rigtignok kun at vide, hvor stort Antallet af Ulykkestilfælde har været, derimod intet om den relative Hyppighed, skjøndt denne netop her havde været let at konstatere.

Af Rubrikken «Varighed af Arbejdsudygtighed» fremgaar det, at ligesom de Ulykkestilfælde ere udelukkede, der ikke have forhindret Arbejderen fra at søge sit sæd-

¹⁾ Revue statistique des accidents sur les chemins de fer danois, présenté au congrès d'hygiène et de sauvetage à Bruxelles.

vanlige Erhverv, saaledes ogsaa de Tilfælde, hvor Arbejdsudygtigheden ikke varede mindst 8 Dage. En Grænse nedad maatte der sættes, da en stor Del af de mindre betydelige Læsioner aldeles ikke komme til Lægernes Kundskab, men det beror jo paa et Skjøn, hvor det var rigtigst at sætte den. Naar Rubrikken paa en Maade ogsaa opstiller en Grænse opad nemlig 6 Maaneder — jeg har i denne Henseende fulgt Hirt¹⁾ —, da er Meningen hermed jo kun at angive et større Tidsrum, under hvilket de Læsioner lod sig opføre, hvis Varighed ikke med Bestemthed kunde oplyses. Det er vel imidlertid tvivlsomt, om der herved blev vundet noget, og om det ikke havde været naturligere at lade Spørgsmaalet paa denne Rubrik lyde saaledes: «Arbejdsudygtighed udover 8 Dage»; som det nu er formuleret, kunde det give Anledning til Misforstaaelse.

Endnu staar tilbage at afgjøre, om Begrebet «Ulykkestilfælde» er noget saa givet, at det ikke behøvede en nærmere Forklaring. Hvis det ikke er Tilfældet, forelaa der nemlig en Mulighed for, at Lægerne havde opfattet det paa forskjellig Maade, saa at deres Oplysninger snart kom til at indeholde for lidt snart for meget. Maa man nu end indrømme Vanskeligheden ved at give en kortfattet og dog udtømmende Definition heraf — nærmest kunde man vel definere et Ulykkestilfælde som en Begivenhed, der ad mekanisk eller kemisk Vej fremkalder en i Reglen kirurgisk Affektion af det menneskelige Legeme, og som skyldes egen eller andres Uforsigtighed eller ogsaa en ren Hændelse —, saa vil dog ude i Livet næppe nogen være i Usikkerhed om Forstaaelsen. Men under alle Om-

¹⁾ Die Krankheiten der Arbeiter. Leipzig. 1878.

stændigheder ydede Skemaet ogsaa Hjælp i saa Henseende, idet Rubrikken «Arten af Ulykkestilfældet» frembød forskellige Holdepunkter til Bedømmelsen af, i hvilken Forstand det her var at tage.

Relativ Hyppighed af Ulykkestilfælde under Arbejde.

Efter de mig tilstillede Svar paa de udsendte Skemaer skulde der hos jydske Arbejdere — industrielle Arbejdere, Daglejere, Tjenestetyende og Haandværksarbejdere — i 1880 være indtraadt under Arbejde 755 Ulykkestilfælde, som medførte Arbejdsudygtighed over 8 Dage. Der er imidlertid næppe nogen Tvivl om, at det opgivne Antal er mindre end det virkelige. Hermed forholder det sig saaledes.

Af de 220 Læger, der ifølge Statskalenderen for 1881 praktiserede i Jylland — fradragne ere Overlægerne ved Sindsygeanstalterne samt de i Aarets Løb døde og bortrejste —, har jeg modtaget Svar fra 198. Den lille Rest, hvortil hørte ikke faa Militærlæger, har vel for største Delen undladt at svare, fordi der intet Ulykkestilfælde var forekommet i deres Praxis. Herfra stammer altsaa næppe i nogen fremtrædende Grad Deficitet ved mit Materiale, men derimod fra Lægernes Sygeprotokoller, der jo ikke ere førte med det Formaal for Øje, at kunne give nøjagtige Oplysninger af den omspurgte Art. Det er saaledes let forklarligt, hvad flere have fremhævet, at de ved en Del Ulykkestilfælde ikke kunde afgjøre, om Arbejdsudygtigheden havde varet lidt over eller lidt under 8 Dage, ligesom de ogsaa mangen Gang havde Besvær ved at erindre, om

Vedkommende var kommen til Skade under eller udenfor Arbejde. Disse Tilfælde — det er fremfor alt ved Kontusioner og Distorsioner at de omtalte Vanskeligheder ere indtraadte — have Lægerne enten selv skudt ud eller meddelt med Reservation; hvor det sidste fandt Sted, har jeg da senere fjernet de tvivlsomme. Det er dog ikke alene paa denne Maade, at en Del tilskadekomne kunne være undslupne min Statistik, men ogsaa derved at de lettere Ulykkestilfælde — her drejer det sig ligeledes væsenlig om Kontusioner og Distorsioner — ikke alle tør forudsættes at være noterede af Lægerne eller endog at være komne under Lægebehandling. Men paa den anden Side maa man rigtignok vogte sig for at overvurdere den herved fremkomne Mangel ved Materialet; thi mange af disse lettere Tilfælde havde vel heller ikke hørt hjemme her, hvor Arbejdsudygtighed paa 8 Dage var sat som Grænse nedad for dem, der var at medtage, netop af Hensyn til at formindske Vanskelighederne ved Tilvejebringelsen af Oplysningerne saa meget, som muligt.

Idet vi altsaa erindre, at det Tal, der angiver den absolute Hyppighed af Ulykkestilfælde under Arbejde, højest sandsynlig er noget for lavt, gaa vi nu over til at undersøge den relative Hyppighed. Det er da Befolkningsstatistikken, til hvilken vi maa henvende os om Oplysninger, men destoværre ere dens Svar paa vore Spørgsmaal ikke fuldt tilfredsstillende. Det samlede Antal Arbejdere i de Erhvervsgrene, hvormed denne Statistik beskæftiger sig, kan saaledes ikke ses nøjagtig af Folketællingen for 1880. Vi nøjes derfor foreløbig med at bestemme Hyppigheden relativt til Antallet af Indvaanere. I Jylland taltes der det nævnte Aar 868492 Personer, mandlige og kvindelige tilsammen; paa 1 Million samtidig levende kommer der altsaa

mindst 869 Ulykkestilfælde under Arbejde, vel at mærke hos Arbejderklassen i det Omfang, hvori denne her er taget. Da Materialet kun refererer sig til et enkelt Aar, gjør man imidlertid rettest i at give Resultatet et noget mindre bestemt Udtryk. Som tidligere omtalt, synes Antallet af Ulykkestilfælde ikke at divergere fra Aar til Aar ud over omtrent 12 pCt. til begge Sider af Middeltallet; herefter skulde da det gennemsnitlige Antal, der falder paa 1 Million samtidig levende, være at søge mellem 780 og 950 om Aaret. Dette for Jylland fundne Resultat turde gjælde for hele Danmark med Undtagelse af Hovedstaden, thi udenfor denne findes der, som omtalt, ikke i den ene Provins mere end i den anden Forhold, der i væsenlig Grad kunne paavirke Hyppigheden af Ulykkestilfælde. I Hovedstaden derimod, hvor den industrielle Virksomhed er forholdsvis langt stærkere repræsenteret, maa de vel forudsættes at være relativt hyppigere.

Der er just ikke rig Lejlighed til at prøve om dette kan bringes til at stemme med Resultaterne i andre Lande. Man har nemlig Statistiker nok over dødelige Ulykkestilfælde, men langt færre over dødelige og ikke dødelige tilsammen, og de sidste vedrøre næsten udelukkende industrielle Arbejdere. Den tyske officielle Statistik viser rigtig nok Ulykkestilfælde under Arbejde hos alle Samfundsklasser og muliggjør samtidig at se, hvor stor en Part deraf der falder paa Arbejderklassen; af de i Aaret 1878 under Arbejde indtrufne 7059 Ulykkestilfælde forekom saaledes 5939¹⁾ hos «Gehülfen, Gesellen, Lehrlinge, Fabrikarbeiter, Tagearbeiter, Lohndiener, Dienstboten, Knechte» — altsaa vel nogenlunde de samme Kategorier af Arbejdere, hvor-

¹⁾ Poul Dehn. Unfallstatistisches zur Unfall-Versicherung. Leipzig. 1881.

med min Statistik har at gjøre. Men det maa bemærkes, at disse Tal kun referere sig til Ulykkestilfælde, der have medført Døden eller Arbejdsudygtighed paa 4 Uger og derover; en Sammenstilling af de to Statistiker kræver derfor, at vi ved min ligeledes se bort fra de Tilfælde, hvor Arbejdsudygtigheden har varet under 4 Uger. Tilbage bliver da 233 Ulykkestilfælde, men Tallet er utvivlsomt for lavt; der findes nemlig i mit Materiale en Del tilskadekomne (131), ved hvilke der kun er opgivet, at Arbejdsudygtigheden varede over 8 Dage, og blandt disse frembyde ikke faa Læsioner af den Art, at de maa have forhindret Vedkommende fra at arbejde i et Tidsrum længere end 4 Uger. Da nu Jylland i 1880 havde 868492 Indvaanere, og den preussiske Stat ifølge Mucke¹⁾ kan antages i 1878 at have havt paa det nærmeste 26545000, saa faa vi, at der det først nævnte Sted kommer paa 1 Million samtidig levende mindst 268 Ulykkestilfælde, i Preussen derimod 224 om Aaret. Forskjellen er ikke stor, men man skulde rigtignok have ventet, at den relative Hyppighed havde været størst i det sidst nævnte Land, hvor der findes en langt mere udviklet Industri. Forklaringen ligger imidlertid, hvad jeg senere skal paavise, deri at den tyske Statistik over Ulykkestilfælde i visse Retninger er upaalidelig.

Blandt de jyske Arbejdere kom 153 til Skade ved Maskiner, og 602 paa anden Maade. Den engelske Industristatistik er den eneste, ved hvilken der gennemføres en Adskillelse mellem maskinelle og ikke maskinelle Ulykkestilfælde, men ville vi drage en Parallel mellem den og

¹⁾ Die tödtlichen Verunglückungen im Königreiche Preussen seit Einführung der Unfallstatistik. Berlin. 1881.

min Statistik med det Spørgsmaal for Øje, om Arbejderne ere mest udsatte for hine eller for disse, bliver det ogsaa for min Statistiks Vedkommende nødvendigt at holde sig udelukkende til de industrielle, thi de øvrige bringes ved deres Arbejde enten aldeles ikke i Berøring med Maskiner eller i alt Fald ikke til Stadighed. Af de 11166 Ulykkestilfælde, der i Aarene 1866—68 kom til de engelske Fabrikinspektørers Kundskab, stod efter Hirt 8488 o: 76% i Forbindelse med Maskiner; hos jyske industrielle Arbejdere var det samme Tilfælde med 61 af 97 Ulykkestilfælde o: 63%. Den lille Statistik stemmer altsaa overens med den store deri, at industrielle Arbejdere langt hyppigere komme til Skade ved Maskiner end paa anden Maade.

Idet vi nu gaa over til at undersøge, hvorledes Ulykkestilfældene fordele sig efter de tilskadekomnes Kjøen og Alder, maa det bemærkes, at her foreløbig kun er Tale om den absolute Hyppighed. Af denne kan der imidlertid kun med Forsigtighed uddrages Slutninger, thi det er jo aldeles ikke givet, at det Kjøen eller den Aldersklasse, der paa denne Maade viser sig at have Overvægt, ogsaa virkelig har det relativt til Individernes Antal, hvorfor vi heller ikke heraf kunne se, i hvilket Forhold de forskjellige Kjøen og Aldere ere udsatte for at rammes af Ulykkestilfælde. Men da andre Statistiker som Regel kun give den absolute Hyppighed, ville vi ogsaa for min Statistiks Vedkommende foreløbig blive staaende ved denne, i Betragtning af at en Sammenstilling dog kan give os brugelige Vink.

Af de 755 Ulykkestilfælde under Arbejde ramte 649 Mænd og 106 Kvinder, med andre Ord: blandt 1000 tilskadekomne Arbejdere skulde 860 være Mænd og 140 Kvinder. Man maa imidlertid erindre, at der mellem de

Erhvervsgræne, hvorfra mit Materiale er hentet, findes et Par, ved hvilke de kvindelige Arbejdere ere meget svagt repræsenterede, nemlig Haandværk og Dagleje. Holde vi dem ude, stiller Forholdet sig noget anderledes. Vi faa da 538 Ulykkestilfælde, af hvilke 439 ramte Mænd og 99 Kvinder; altsaa paa 1000 tilskadekomne 816 Mænd og 184 Kvinder. Ved Siden heraf skal jeg anføre Resultatet, der fremgaar af den engelske Industristatistik for Aarene 1872—76. Af 28289 Ulykkestilfælde ramte 21317 mandlige Arbejdere og 6972 kvindelige, med andre Ord: blandt 1000 tilskadekomne fandtes 754 Mand og 246 Kvinder¹⁾. Efter den tyske officielle Statistik skulde derimod den absolute Hyppighed af Ulykkestilfælde hos Kvindekjønnen være endnu mindre end efter min. Af de tidligere omtalte 5939 Ulykkestilfælde under Arbejde, der i Aaret 1878 anmeldtes som indtrufne hos tyske Arbejdere af forskjellig Slags, var 5657 hos Mænd og 282 hos Kvinder; der kommer altsaa paa 1000 tilskadekomne 953 Mænd og 47 Kvinder. Det ringe Antal af de sidste beror næppe alene paa, at her kun er Tale om Ulykkestilfælde, som have medført Døden eller Arbejdsudygtighed paa 4 Uger og derover — skjønt ogsaa min Statistik, hvis vi holde os til disse alene, viser paa 1000 tilskadekomne et ringere Antal Kvinder, end naar de lettere Tilfælde medtages —, men maaske nok saa meget derpaa, at den tyske Statistik kan paavises at have faaet forholdsvis langt flere med af de dødelige end af de ikke dødelige Ulykkestilfælde (jfr. under Mortaliteten).

¹⁾ Hirt. Die Krankhelten der Arbeiter. Tallene her ere fejlagtig udregnede nemlig saaledes, at det paa 1000 tilskadekomne skulde blive 705 Mænd og 295 Kvinder. Der er i det Hele mange Regnelser eller Trykfejl i Afsnittet om Ulykkestilfælde.

Vi skulle nemlig senere se, at Kvindekjønnen er mindre udsat for de første end for de sidste.

Efter de tilskadekomnes Alder fordele Ulykkestilfældene sig saaledes: 614 hos Voxne, 108 hos unge Personer (14—18 Aars Alderen) og 33 hos Børn; blandt 1000 tilskadekomne Arbejdere skulde altsaa 813 være Voxne, 143 unge Personer og 44 Børn. Kun ved den engelske Industristatistik har jeg fundet den absolute Hyppighed af Ulykkestilfælde opgivet for disse tre Aldersklasser. Af de 28289 industrielle Arbejdere, der kom til Skade i det ovenfor angivne Tidsrum, vare 14302 Voxne, 11183 unge Personer (13—18 Aars Alderen) og 2804 Børn; her kommer der paa 1000 tilskadekomne 506 Voxne, 395 unge Personer og 99 Børn.

Tilbage staar endnu at prøve, om der viser sig nogen Forskjel mellem maskinelle og ikke maskinelle Ulykkestilfælde i deres Fordeling efter de tilskadekomnes Kjønn og Alder. Af de første ramte 139 Mænd og 14 Kvinder; af de sidste 510 Mænd og 92 Kvinder. Altsaa:

	Mænd	Kvinder
jydsk Arbejdere blandt 1000 ved Maskiner tilskadek.	908	92
— 1000 paa anden Maade —	820	180
engelsk Industristatistik for 1866—68 blandt 1000 ved Maskiner tilskadek.	560	440
— 1000 paa anden Maade —	908	92

Resultaterne staa her i en besynderlig Modstrid til hinanden, som næppe alene kan hidrøre fra Tilfældighedernes mulige Indvirkning ved min lille Statistik, men som paa den anden Side maaske vilde løses af sig selv, hvis den relative Hyppighed lod sig paavise; for de engelske Arbejders Vedkommende vil man imidlertid forgjæves søge nogen Oplysning om denne hos Hirt. Jeg skal derfor

ikke opholde mig herved men kun bemærke, at den engelske Industristatistik dog ikke viser som noget konstant Fænomen, at henimod Halvparten af maskinelle Ulykkestilfælde skulde falde paa Kvindekjønnen. Tyve Aar efter har saaledes Forholdet forandret sig betydelig. Af 5333 industrielle Arbejdere, der fra 1ste November 1878 til 31te Oktober 1879 kom til Skade ved Maskiner, var nemlig 4264 Mænd og 1069 Kvinder¹⁾, hvilket paa 1000 tilskadekomne giver 800 Mænd og 200 Kvinder. I sin Afhandling om «Maskinlæsioner i Præstø Amt i Aarene 1875—79»²⁾ kommer Ingerslev for maskinelle Ulykkestilfældes Vedkommende omtrent til det samme Resultat som jeg. Blandt 101 paa denne Maade tilskadekomne fandt han nemlig, at 90 vare Mænd og 11 Kvinder \therefore paa 1000 tilskadekomne 891 Mænd og 109 Kvinder.

Efter min Statistik ramtes fremdeles af maskinelle Ulykkestilfælde 109 Voxne, 34 unge Personer og 10 Børn;

¹⁾ H. Westergaard. Die Lehre von der Mortalität und Morbillität. Priskronet af Københavns Universitet.

²⁾ •Ugeskrift for Læger• for 1880. Da der i det nævnte Tidsrum forekom mindst 101 Ulykkestilfælde ved Maskiner i Præstø Amt, slutter Ingerslev, at der efter al Sandsynlighed indtræffer 1800 saadanne Ulykkestilfælde i Løbet af 5 Aar hele Landet over, eftersom der er 18 Amter i Landet; i Gjennemsnit vilde det altsaa blive 360 om Aaret. Hvis man deler hans Anskuelse, at Hovedstaden i Henseende til Hyppigheden af Maskinlæsioner kan paralleliseres med den øvrige Del af Landet — hvad der dog vistnok er meget tvivlsomt —, fører min Statistik ad en anden Vej til et næsten lignende aarligt Antal. I Jylland med dens 868492 Indvaanere kom der i 1880 til Skade ved Maskiner 153 Individuer, hvilket for hele Danmark med dets 1969454 Indvaanere vilde give 347 paa denne Maade tilskadekomne. Bemærkes maa det dog, at Ingerslevs Statistik ikke alene omfatter Arbejdere men ogsaa Arbejdsgivere, ligesom der heller ikke hos ham synes at være sat nogen Grænse nedad for de Ulykkestilfælde, der var at medtage.

af ikke maskinelle 505 Voxne, 74 unge Personer og 23 Børn. Altsaa:

	Voxne	— unge Pers.	— Børn
jydske Arbejdere			
blandt 1000 ved Maskiner tilskadek.	712	222	66
— 1000 paa anden Maade —	839	123	38
engelsk Industristatistik for 1866—68			
blandt 1000 ved Maskiner tilskadek.	408	462	130
— 1000 paa anden Maade —	682	263	55

De to Statistiker stemme overens deri, at unge Personer og Børn levere et større Kontingent til maskinelle end til ikke maskinelle Ulykkestilfælde forholdsvis til det respektive Antal af begge disse. Mærkeligt er det at se af den engelske Industristatistik, at der skulde være flere unge Personer end Voxne blandt de ved Maskiner tilskadekomne, men det fremtræder da heller ikke konstant, thi for Aaret 1878—79 finde vi blandt 1000 ved Maskiner tilskadekomne 606 Voxne, 335 unge Personer og 59 Børn¹⁾.

Da der tidligere var Tale om den relative Hyppighed af Ulykkestilfælde hos Arbejderklassen, lod vi os foreløbig nøje med at bestemme denne i Forhold til Indvaanernes i Stedet for til Arbejdernes Antal, som Følge af at det sidste ikke lod sig nøjagtig udfinde. Hvori Vanskeligheden bestaar, vil fremgaa af et Forsøg paa at bestemme Hyppigheden af Ulykkestilfælde ved de enkelte Erhvervsgrene relativt til Arbejdernes Antal.

Hvad først de industrielle Arbejdere angaa — Industrien her taget i snævrere Forstand som Fabrikvirksomhed — da giver statistisk Tabelværk ingen særlig Oversigt over Antallet af disse, idet de nemlig ere opførte sammen med

¹⁾ H. Westergaard, l. c.

Haandværksarbejdere under Rubrikken: «De, som leve af Produkters Forædling eller Forarbejdning». Man maa altsaa selv efter et Skjøn drage Grænsen mellem hvad der kan antages at høre under Fabrikvirksomhed og hvad under Haandværk, for gennem Tabelværket at faa noget Begreb om Antallet af Medhjælpere i Industrien, men et saadant Skjøn kan selvfølgelig ikke give noget paalideligt Resultat. Som saadant maa det da heller ikke opfattes, naar jeg her for Aaret 1880 opfører 5078 industrielle Arbejdere i Jylland — heri indbefattet Medhjælpere hos Bogtrykkere, Bryggere, Brændevinsbrændere, Møllere og Teglbændere. Dog er et nogenlunde sikkert, nemlig at dette Tal ikke er for lille, thi alene i de Fabrikker og fabrikmæssig drevne Værksteder, hvor der beskjæftiges Børn og unge Personer, fandtes der det nævnte Aar i Jylland 4729 Arbejdere¹⁾. Da der nu efter min Statistik falder af Ulykkestilfælde under Arbejde 97 paa industrielle Arbejdere, skulde der paa 1000 af disse aarlig komme 19 tilskadekomne.

Det samlede Antal Medhjælpere ved de Erhvervsgræne, der gaa ud paa Produkters Forædling eller Forarbejdning, opgiver Tabelværket til at have været 16175 i 1880. Fradrages de 5078 Personer, der forudsattes at være industrielle Arbejdere, faa vi tilbage 11097, der altsaa skulde være Antallet af Haandværksarbejdere. Af disse var nu

¹⁾ jfr. «Beretning om Arbejdstilsynets Virksomhed i Aaret 1880». Af de 4729 Arbejdere skulde 3561 være mandlige og 1168 kvindelige. Dette lader sig ikke bringe i Samklang med, at statistisk Tabelværk som Medhjælpere ved Haandværks- og Fabrikdrift i Jylland har 15048 Mænd og 1127 Kvinder, thi vi faa altsaa et mindre Antal kvindelige Arbejdere her end hist, og det uagtet Syersker, der jo ikke høre under Arbejdsinspektørernes Tilsyn, møde med 257 Medhjælpere.

igjen 1782 Medhjælpere ved Bygningshaandværket — Murere, Tømrere og Bygningsssnedkere —, medens de øvrige Haandværk tilsammen omfattede 9315. Paa de første falder der efter min Statistik 34 Ulykkestilfælde under Arbejde, paa de sidste 43; altsaa paa 1000 Medhjælpere ved Bygningshaandværket aarlig 19 tilskadekomne, paa 1000 Medhjælpere ved de andre Haandværk 4,6 tilskadekomne.

Antallet af Daglejere og Arbejds mænd, «forsaavidt de ikke særlig ere beskæftigede ved en eller anden Industriegren», skulde efter statistisk Tabelværk have været 18605. Men der er ingen Tvivl om at Tallet er meget for lille, thi en stor Del af de 33277 Husmænd paa Landet, der staa opførte under Rubrikken: «De, som leve af Jordbrug» skaffe sig en væsenlig Del af deres Existensmidler gjennem Daglejerarbejde. Vi gjøre derfor rettest i at bestemme den relative Hyppighed alene for Daglejere i By. Disses Antal var 5916, og da der efter min Statistik falder paa dem 36 Ulykkestilfælde under Arbejde, skulde der herefter paa 1000 Daglejere aarlig komme 6 tilskadekomne.

Mest paalideligt er vel Resultatet, som Folketællingen giver for Tyendeklassens Vedkommende. I Jylland taltes der 100720 Personer hørende hertil, deraf 50012 mandlige og 50708 kvindelige. Efter min Statistik falder der paa Tjenestetyende 441 Ulykkestilfælde under Arbejde, deraf 343 hos mandlige og 98 hos kvindelige. Paa 1000 Tjenestetyende af begge Kjøen skulde der altsaa aarlig komme 4,4 tilskadekomne, men paa 1000 af Mandkjønnet 6,9 og paa 1000 af Kvindekjønnen derimod kun 2. Naar vi nu heraf slutte, at i denne Klasse ere Mænd $3\frac{1}{2}$ Gange hyppigere end Kvinder udsatte for at rammes af Ulykkestilfælde under

Arbejde, maa dog ikke glemmes, at her nærmest er Tale om en Landbefolkning.

For at lette Overblikket ville vi paa et Sted samle Resultaterne af Forsøget paa at udfinde den relative Hyp-pighed af Ulykkestilfælde ved de forskellige Erhvervsgræne.

Af 1000 industr. Arbejdere skulde aarl. 19 komme til Skade under Arb.					
- 1000 Medhjlp. ved Bygningshaandv. 19	—	—	—	—	—
- 1000 dito ved andre Haandværk	4,6	—	—	—	—
- 1000 Daglejere	6	—	—	—	—
- 1000 Tjenestetyende	4,4	—	—	—	—

At Bygningshaandværkere ere omtrent ligesaa udsatte for Ulykkestilfælde som industrielle Arbejdere, er en Er-faring, der ligeledes er gjort andetsteds — det tyske Lov-forslag om tvungen Forsikring gjælder jo ogsaa disse to Kategorier af Arbejdere og ikke andre; derimod er det næppe rigtigt, naar de øvrige Haandværkere vise et omend kun en Ubetydelighed større Promilletal end Tjenestetyende. Men i det Hele svarer dog Rækkefølgen ganske godt til, hvad man a priori kunde vente at finde, naar man ser hen til Beskæftigelsens Art. En anden Sag er det, om der tør tillægges hvert enkelt af disse Promilletal nogen synderlig Vægt. For fleres Vedkommende kan det vel være tvivlsomt nok, thi dels gjør Folketællingen ikke det for os nødvendige Skjel mellem de til de forskellige Er-hvervsgræne hørende Arbejdere, og dels er denne Statistik i Forvejen saa lille, at vi ved Fordelingen af Ulykkes-tilfældene efter de tilskadekomnes sociale Stilling faa paa sine Steder at gjøre med lovlig smaa Tal. Disse to Mangler afhjælpes nu tildels, naar vi tage Arbejderklassen under et, saa at der vel tør stoles noget mere paa det Promilletal, vi her finde. Antallet af Medhjælpere ved Fabrikvirksom-hed og Haandværk samt af Daglejere og Tjenestetyende

opgiver Folketællingen i 1880 til at være for Jyllands Vedkommende 135500, deraf af Mandkjøn 80754 og af Kvindekjøn 54746. Fastholdes nu, at af 755 Ulykkestilfælde under Arbejde faldt 649 paa mandlige og 106 paa kvindelige Individuer, saa faa vi:

paa 1000 Arbejdere af begge Kjøn aarlig 5,6 tilskadekomne under Arb.						
- 1000	—	- Mandkjøn	—	8	—	—
- 1000	—	- Kvindekjøn	—	2	—	- ¹⁾

Som Følge af at min Statistik ikke kan forudsættes at have faaet alle Ulykkestilfælde med, skulde Promilletallene gennemgaaende være for lave, men der er et andet Moment tilstede, der virker i modsat Retning. Som man vil erindre, er nemlig Antallet af dem, der leve af Dag-lejerarbejde, sikkert nok større end det i statistisk Tabelværk opgivne; havde vi faaet dem alle med, vilde Promilletallene være blevne lavere for Arbejdere af begge Kjøn men navnlig da for dem af Mandkjønnet, til hvilket Dag-lejerne jo hovedsagelig høre.

Staar nu det for jyske Arbejdere fundne Promilletal i Overensstemmelse med Erfaringerne, hvortil man er naaet ved de i andre Lande anstillede Undersøgelser? Hertil kan der paa en Maade svares baade Ja og Nej. Sagen er, at Statistiken hidtil ikke med nogenlunde Paa-lidelighed har formaaet at fastslaa den relative Hyppighed af Ulykkestilfælde under Arbejde, hvilket næppe alene beror paa Vanskeligheden ved den Art Undersøgelser men maaske nok saa meget paa, at disse turde være anstillede efter en alt andet end ensartet Plan. Det er saaledes

¹⁾ Forskjellen mellem den relative Hyppighed hos Mænd og Kvinder er altsaa her omtrent den samme, som vi ovenfor fandt blandt Tjenestetyende.

ikke muligt at se, om der altid er sat en Grænse nedad for de Ulykkestilfælde, der var at medtage, og endnu mindre da, om denne Grænse er sat sammesteds f. Ex. ved Arbejdsudygtighed paa mindst 8 Dage. Jeg skal anføre nogle paa maa og faa tagne Exempler for at vise, hvilket Virvar der her er tilstede.

For at begynde med Hirt, saa udtaler han sig herom paa følgende Maade: «Opstiller man i al Almindelighed Spørgsmaalet: hvor mange af 1000 i Fabrikker, industrielle Etablissementer, ved Bjærgværksbrug o. s. v. beskæftigede Arbejdere, der aarlig komme til Skade, saa opgiver jeg Tallet paa Grundlag af et mig foreliggende Materiale paa to Millioner beskæftigede tyske Arbejdere til at være omkring 56—57, i ugunstigste Tilfælde 65 o: blandt 1000 overhovedet beskæftigede Arbejdere have i Gjennemsnit 58—60 om Aaret Udsigt til at komme til Skade». Paa Grund af en Fejlregning opdager Hirt imidlertid ikke, hvilken betydelig Uoverensstemmelse der er mellem dette Tal og det, der fremgaar af den engelske Industristatistik, til hvilken han ellers gennemgaaende støtter sig. Han faar nemlig ud, at da der i Storbritannien af 2540789 overhovedet i Fabrikker beskæftigede Personer kom til Skade 6562 i Aaret 1875, skulde dette give 26 tilskadekomne pro mille, medens det jo kun er 2,6 pro mille. Var denne Fejltagelse ikke hændt ham, vilde han vistnok have været forsigtigere med at opstille det ovenfor anførte høje Tal, da han ellers ikke har rosende Ord røkt, naar han omtaler Paalideligheden af de engelske Fædrikinspektørers Beretninger. Men har da Hirt her tærkt alene paa Ulykkestilfælde under Arbejde? Derom kæn der næppe være nogen Tvivl, skjøndt det ikke siges ligefrem; efter Sammenhængen falder af sig selv, at det maa være saa.

Ifølge Dehn¹⁾ kom i Aaret 1875 af 130718 schlesiske Fabrikarbejdere 1512 til Skade o: 11,6 pro mille, medens samme Aar i Regjeringsdistriktet Arnsberg af 30218 Arbejdere i et bestemt Antal Fabrikker 1695 kom til Skade o: 56 paa 1000 Arbejdere. Efter samme Forfatter skal jeg anføre en Oversigt over Ulykkestilfælde hos forsikrede tyske Arbejdere i Aarene 1871—75, navnlig fordi den viser, hvor afvigende den relative Hyppighed stiller sig ved de forskjellige Industrigræne²⁾.

	Antal af forsikrede Arbejdere.	Tilskadekomne Arbejdere.	Tilskadekomne paa 1000 forsikrede Arbejdere.
Stenbrud	8510	73	8,58
Metalindustri	99574	1947	19,50
Glas- og Lerindustri	11691	205	17,90
Textil- og Læderindustri	91031	558	6,13
Kemiske Fabrikker	10739	207	19,90
Landwirthschaftl. Gewerbe ³⁾	41734	400	11,70
Møller	9811	284	28,90
Papirfabrikker	11121	143	12,80
Andre Industrigræne	34009	380	11,17
Summa	318220	4287	13,47

Det i Regjeringsdistriktet Arnsberg fundne Promilletal passer godt med Hirts Opgivelse, men destoværre faar

¹⁾ Unfallstatistisches o. s. v.

²⁾ For at faa lignende Oplysninger om forsikrede jyske Arbejdere henvendte jeg mig i sin Tid til det danske Agentur for Forsikringsselskabet «Winterthur», thi det vilde jo have været heldigt at kunne sammenstille den heraf fremgaaende relative Hyppighed med den, som min Statistik udviste. Oplysningerne blev mig lovede paa mit Løfte om, at de skulde anvendes i et videnskabeligt Øjemed — men jeg modtog dem aldrig.

³⁾ Hermed synes der at være ment Bryggeri, Brænderi o. s. v., derimod ikke Landbrug.

man ikke at vide, hvad det var for en Slags Fabrikker, kun at det var «et bestemt Antal». Se vi bort herfra, finde vi ved to store Grupper af tyske industrielle Arbejdere respektivt 11,6 og 13,5 tilskadekomne pro mille, hvilket paa den anden Side svarer ret godt til mit Resultat: 5,6 pro mille, da dette overvejende gjælder Arbejdere i langt mindre farlige Erhvervsgrene end Industrien. Derimod er det af mig fundne Promilletal for højt i Forhold til det, der fremgaar af den engelske Industristatistik, men det sidste er rigtignok ogsaa mærkværdig lavt. Hvis her ikke foreligger en Trykfejl, skulde jeg være tilbøjelig til at antage, at de 2540789 Arbejdere ikke er Antallet af dem, der vare beskæftigede i de Værksteder, Fabrikker og Etablissementer, som ere undergivne Fabrikinspektørernes Tilsyn, men at de overhovedet udgjorde Landets hele industrielle Arbejderbefolkning, hvorpaa ogsaa kunde tyde en Udtalelse af Hirt paa et andet Sted i hans Bog om Arbejdersydommene. Dette vilde ganske vist gjøre en Forskjel, thi de 6562 tilskadekomne stamme alene fra de industrielle Anlæg, med hvilke det er paalagt Fabrikinspektørerne at føre Tilsyn. Men selv under denne Forudsætning kunne vi her ikke paa langt nær komme op til saa højt et Promilletal som det af Hirt opstillede.

Efter Heym¹⁾ kom der i Aarene 1868—78 paa hvert Tusind preussiske Jernbanefunktionærer og Banevogtere 1,5 dødelige og 5,7 ikke dødelige Ulykkestilfælde, altsaa i det Hele 7,2 tilskadekomne pro mille. Hvis Jernbanetjeneste betinger ligesaa stor Fare for Ulykkestilfælde overhovedet som for dødelige — i Henseende til de sidste har

¹⁾ Gutachten über die Feststellung der Prämien für die Versicherung der Arbeiter o. s. v.» Tillæg til det tyske Lovforslag om Arbejdersikring mod Ulykkestilfælde.

den jo en sørgelig Forrang for saa godt som alle andre Beskæftigelser — saa skulde vi her staa overfor Maximum af relativ Hyppighed. Men i saa Tilfælde blev det for jyske Arbejdere af forskjellig Slags fundne Promilletal for højt og endnu mere da det hos tyske industrielle Arbejdere fundne. Af de ovenfor nævnte Promilletal lod det af den engelske Industristatistik uddragne sig bedst bringe i Samklang hermed.

Disse Exempler ville være tilstrækkelige til at vise, hvilken Uklarhed der hviler over Spørgsmaalet om den relative Hyppighed af Ulykkestilfælde under Arbejde. Imidlertid synes det af dem dog at fremgaa, at Resultatet, hvortil min Statistik fører, ligger Virkeligheden endel nærmere end det, hvortil Hirt kom, selvfølgelig med behørig Hensyn til, at der hos denne er Tale alene om industrielle Arbejdere, hvor den relative Hyppighed maa forudsættes at være nærmere Maximum, medens min Statistik desforuden vedrører Tjenestetyende, Daglejere og Haandværkere, der alle med Undtagelse af Bygningshaandværkere føre os nærmere til Minimum. Maa der nu end under saadanne Omstændigheder nødvendigvis være en Forskjel tilstede i Promilletallene, er der derimod megen Rimelighed for, at en efter samme Plan gennemført Statistik over Ulykkestilfælde hos to Landes industrielle Arbejdere næppe vil frembyde nogen væsentlig Afvigelse i den fundne relative Hyppighed, forudsat da at Storindustrien er stærkt repræsenteret i begge. I saa Tilfælde tør man vel nemlig vente, at farlige og mindre farlige Industriegrene ville nogenlunde balancere mod hinanden i de to Lande. Men, som sagt, det er et Punkt, hvorover det er Fremtiden forbeholdt at kaste Lys.

Mortalitet.

Maa vi end forudsætte som givet, at denne Statistik ikke omfatter alle de Ulykkestilfælde under Arbejde, der i 1880 ramte jydsk Arbejdere af forskjellig Slags, saa gjælder dette dog i langt mindre Grad de dødelige end de ikke dødelige. For de førstes Vedkommende turde det opgivne Antal snarere være nogenlunde korrekt. Ethvert ved Ulykkestilfælde fremkaldt pludselig Dødsfald skal nemlig underkastes legalt Syn og maa af den Grund komme til vedkommende Distriktslæges Kundskab ovenikjøbet med alle Biomstændigheder, der have ledsaget det, saa at han tillige vil blive bekendt med, om det er indtraadt under Arbejde eller ikke. Da jeg nu har modtaget Svar fra alle Jyllands Distriktslæger paa to nær, kan man vel gaa ud og fra, at idetmindste Antallet af de inden 24 Timer indtraadte Dødsfald stemmer paa det nærmeste med Virkeligheden. Denne Omstændighed, at mit Materiale saaledes omfatter forholdsvis flere af de dødelige end af de ikke dødelige Ulykkestilfælde, vil faa sin Betydning, naar vi nu gaa over til at beregne Mortalitetsprocenten, idet den jo medfører, at det fundne Procenttal maa anses for at være noget for højt.

Af de 755 Ulykkestilfælde havde 29 \circ 3,9 % Døden til Følge, eller med andre Ord: blandt 1000 Arbejdere, der komme til Skade under Arbejde, skulde man kunne vente, at der dør henimod 39. Da imidlertid Tallene kun referere sig til et enkelt Aar, ville vi forsøge at kontrolere dem ved Sammenstilling med de i andre Lande fundne Resultater, en Opgave, der dog gjøres ikke saa lidt vanskelig derved, at de forskjellige Undersøgelser af Ulykkestilfælde, som tidligere berørt, ikke ere anlagte nogenlunde efter

samme Plan, og hvad værre er, at det mangan Gang er umuligt at se, hvilken Fremgangsmaade der er fulgt.

Vi vende os da først til den preussiske officielle Statistik, hos hvilken man særlig maatte vente at finde Vejledning, da Spørgsmaalet om tvungen Arbejderforsikring mod Ulykkestilfælde jo er rejst netop i dette Land. Forventningen skuffes imidlertid paa en sørgelig Maade. Af de til alle Samfundsklasser hørende 39174 Personer, der i Aarene 1869—76 anmeldtes at være komne til Skade under Arbejde, døde 20737¹⁾ o: 53 %; det maa bemærkes, at i denne Aarrække forlangtes der fra det statistiske Bureau i Berlin Oplysning om alle Ulykkestilfælde, der havde haft Arbejdsudygtighed over 8 Dage til Følge. Mortalitätsprocenten skulde altsaa ved Beskæftigelser af enhver Art, farlige og ikke farlige mellem hverandre, langt overskride den, man finder ved Jernbanetjeneste, der dog er anset for at høre til de allerfarligste. Ved de preussiske Jernbaner, hvor Ulykkestilfælde blandt Funktionærer og Arbejdere blive omhyggelig registrerede, indtraf der nemlig i 1876 blandt Funktionærerne 380 Ulykkestilfælde, deraf 83 dødelige o: 21,8 %²⁾. Eller for at tage en længere Aarrække, saa døde der 20,8 % af de Funktionærer og Banearbejdere, der kom til Skade i de ti Aar 1868—78³⁾. I begge Tilfælde er, saavidt jeg kan se, Arbejdsudygtighed paa 8 Dage sat som Grænse nedad. Heraf fremgaar nu klart nok, at ved de Indberetninger, som det statistiske Bureau i Berlin modtager om Ulykkestilfælde hos alle Samfundsklasser, maa et stort Antal af de ikke dødelige

¹⁾ Hirt. Die Krankheiten der Arbeiter.

²⁾ Poul Dehn. Unfallstatistisches o. s. v.

³⁾ Heym. Gutachten o. s. v.

have undraget sig den «amtliche» Kontrol. Dog synes der i saa Henseende at have fundet nogen Fremgang Sted i de følgende Aar, i hvilke der kun er forlangt Oplysning om Ulykkestilfælde, der have medført Døden eller Arbejdsudygtighed paa 4 Uger og derover. I 1877—79 blev der nemlig anmeldt som tilskadekomne under Arbejde 19838, deraf døde 7472¹⁾ o: 37,7 %. Procenten bliver mærkelig nok noget mindre, naar vi holde os alene til Arbejderbefolkningen. Som man vil erindre, kom der i Aaret 1878 til Skade under Arbejde 5939 Personer, hørende omtrent til de samme Kategorier af Arbejdere, med hvilke min Statistik beskjæftiger sig; af disse døde 1850 o: 31 %. Men det er endnu en usandsynlig høj Mortalitetsprocent, selv under disse forandrede Forhold. Ved det af mig indsamlede Materiale kommer der saaledes paa denne Gruppe af sværere Ulykkestilfælde et Antal af 233; da der er død 29, bliver Mortaliteten kun 12,4 %. Og saa findes der endda, som jeg tidligere har omtalt, blandt de 131 tilskadekomne, ved hvilke der kun er opgivet, at Arbejdsudygtigheden varede over 8 Dage, ikke faa med Læsioner, som maa have forhindret Vedkommende mindst i 4 Uger fra at arbejde; havde vi faaet dem med, var Procenttallet bleven endnu lavere. Om det nu ogsaa er højst rimeligt, at Tysklands Arbejderbefolkning paa Grund af dette Lands større industrielle Udvikling kan vise en højere Mortalitetsprocent ved Ulykkestilfælde, der opstaa under Arbejde, end Jyllands, lade de to Procenttal sig dog næppe bringe i Overensstemmelse med hinanden.

Uheldigvis er denne preussiske officielle Statistik den eneste mig bekendte og vistnok overhovedet den eneste,

¹⁾ Statistische Correspondenz for 1881. Nr. 13.

der omfatter Ulykkestilfælde under Arbejde ved alle Arter af Beskæftigelser, naar vi da undtage Hospitalsstatistikkerne. Disse have jo imidlertid den Mangel, at de kun formaa at vise Dødeligheden ved det tilfældige Antal tilskadekomne, der have søgt Hospitalerne, men derimod ikke ved Ulykkestilfælde i det Hele. Man tør vel saaledes for Arbejderklassens Vedkommende nok vente at finde her de fleste sværere Læsioner — fremfor alt da de dødelige —, men mange af de lettere ville blive behandlede i Hjemmet. Følgen er, at den Mortalitetsprocent, der udledes heraf, altid maa blive for høj. Tilbage staar da kun Statistiker over Ulykkestilfælde i Industrien, men benyttes disse til Sammenligning med min, maa det tages i Betragtning, at Industrien som Helhed medfører større Fare for at omkomme paa denne Maade end de Beskæftigelser, der have leveret Hovedmassen af mit Materiale. Ogsaa her vende vi os først til Tyskland. Beretningerne fra dette Lands Fabrikinspektører give rigtignok ingen samlet Oversigt over Ulykkestilfælde i Industrien, men kun en hel Del smaa Statistiker fra de forskjellige Inspektionskredse, som imidlertid have det Lighedspunkt med min, at de medtage alle Tilfælde, hvor Arbejdsudtygtheden har varet over 8 Dage. Jeg skal anføre de Mortalitetsprocenter, som jeg har fundet opgivet i Aarsberetningen for 1879¹⁾. I Inspektionskredsen «Frankfurt am Oder-Potsdam» indkom der i Perioden 1875—79 Melding om

591 Ulykkestilfælde, deraf 119 med dødelig Udgang \approx 20,1 %.

Fabrikinspektøren for denne Kreds skriver: «Allerede i flere tidligere Beretninger har jeg gjort opmærksom paa,

¹⁾ «Amtliche Mittheilungen aus den Jahres-Berichten der mit Beaufsichtigung der Fabriken betrauten Beamten.»

at Tallene vare nogenlunde ens, og ved den regelmæssige Tilbagevenden af de samme Tal synes det konstateret, at for Storindustrien i den herværende Provins medfører $\frac{1}{5}$ af alle Ulykkestilfælde Døden. At dette Tal i andre Provinser kan falde anderledes ud, er begribeligt, eftersom de mere eller mindre farlige Industriegrene ere fremherskende i samme.» Det kan nu ikke nægtes, at Tallene falde meget forskjelligt ud i de forskjellige Kredse. Der anmeldtes saaledes i 1879

Inspektionskredsen:	Ulykkestilf :	deraf dødelige:	
•Oppeln•	200	36	o: 18 pCt.
•Dresden•	152	9	- 6 —
•Leipzig•	125	9	- 7,2 —
•Løbau•	31	6	- 19,3 —
•Berlin-Charlottenburg• . .	232	19	- 8,2 —
•Merseburg-Erfurt•	99	22	- 22,2 —

Forskjellen er dog vistnok for stor til at den kan forklares alene derved, at Storindustrien og særlig visse Former deraf ere mere fremherskende i en Provins end i en anden. Selv om det er uomtvisteligt, at Faren for dødelige Ulykkestilfælde divergerer ikke saa lidt, eftersom man har at gjøre f. Ex. med Metalforarbejdning i Modsætning til Textilindustri, maa den dog snarere bero paa den Overvægt, som Tilfældighederne faa ved smaa Tal. Navnlig de høje Mortalitätsprocenter ere just ikke skikkede til at vække Tiltro. Lad os saaledes til Sammenligning tage Oplysninger fra Mølleindustrien, der dog er anerkjendt for at høre til de farlige Industriegrene. Ifølge en Oversigt, meddelt af Foreningen for tyske Møllere, er der i Aarene 1872—77 forekommet i Møller af alle Slags

1057 Ulykkestilfælde, deraf 57 dødelige o: 5,4 %.

Dette Procenttal, der er uddraget af et Forsikrings-

selskabs Bøger¹⁾ og som saadan har et vist Præg af Paa-lidelighed, lader sig vanskelig bringe i Samklang med største Parten af de ovenstaaende. Man kan derfor næppe skjænke de sidste synderlig Tiltro, saa meget mere som Maaden, hvorpaa Oplysningerne indhentes — dels gennem Arbejdsherrerne dels gennem Øvrigheden — har vist sig alt andet end fyldestgørende i alt Fald i Tyskland. Hvor vanskeligt det her har været for Fabrikinspektørerne at komme til Kundskab om de indtrufne Ulykkestilfælde, frem-gaar saaledes deraf, at en enkelt endog henviser til Bladene som Kilde. Under disse Omstændigheder er der ikke meget vundet ved at beregne Mortalitetsprocenten for de tyske Fabrikinspektørers Statistikker tilsammen — den er for-øvrig 15,4 pCt. —, og navnlig vil det ikke kunne føre til noget, om vi hermed sammenstillede den hos jyske Ar-bejdere fundne.

Større Udbytte faa vi derimod ved at henvende os til den engelske Industristatistik. Af de 28289 Ulykkestilfælde, der i Aarene 1872—76 noteredes af de engelske Fabrik-inspektører, forløb 1308 o: 4,6 pCt. dødelig²⁾. Da Tallene ere store og omfatte en længere Aarrække, og da tillige disse Fabrikinspektørers Beretninger ere bekendte som fortrinlige og enestaaende i deres Art, ligger denne Mor-talitetsprocent næppe langt fra den for Ulykkestilfælde ved industriel Virksomhed gennemsnitlige, naar Talen da er om et større Lands samlede Industri, og ikke om et mindre Antal Fabrikker eller en enkelt Industrigren. Hirt antager dog, at den maa sættes til 6 á 7 pCt. Sammenstilles nu mit Resultat med hint, idet det erindres, at min Statistik for den overvejende Dels Vedkommende stammer fra Er-

¹⁾ Paul Dehn: Unfallstatistisches o. s. v.

²⁾ Hirt: Die Krankheiten der Arbeiter.

hvervsgrene, der anses for mindre farlige end Industrien, og at den i alt Fald har saare lidt at gjøre med Storingindustri, saa tør man vel nok slutte, at den Mortalitet ved Ulykkestilfælde, som jeg fandt hos jyske Arbejdere, snarere er for stor end for lille, hvorom der strax i Begyndelsen af dette Kapitel udtaltes en Formodning. Herfor taler ogsaa Oplysninger fra Hospitaler, naar vi, vel at mærke, fastholde det tidligere tagne Forbehold, at den her fundne Mortalitetsprocent ved Ulykkestilfælde altid maa anses for at være ikke saa lidt for høj. Ifølge en for nylig fremkommen officiel Beretning om de i preussiske «Krankenhäusern» optagne tilskadekomne, skulde der nemlig i Aarene 1877—79 være behandlet 71425 «mekanische Verletzungen», hvoraf døde 4415¹⁾ o: 6 pCt.

Ifølge Meddelelse fra det danske statistiske Bureau er der i Aaret 1880 anmeldt for Jyllands Vedkommende 261 Dødsfald ved Ulykkestilfælde; hvor mange heraf der ere opstaaede under Arbejde, ser Bureauet sig ikke istand til at oplyse. De hos Arbejderklassen — i det Omfang, hvori den her er taget — under Arbejde indtrufne dødelige Ulykkestilfælde udgjøre altsaa 11,1 pCt. af det samlede Antal. I Preussen blev der i Aaret 1878 anmeldt i det Hele 7580 Dødsfald ved Ulykkestilfælde, deraf under Arbejde 2502. Af de sidste falder der paa de tilsvarende Kategorier af Arbejdere som dem, hvormed min Statistik beskæftiger sig, 1850 o: 24,4 pCt. af det samlede Antal. At Arbejderklassen i Preussen gennem Ulykkestilfælde under Arbejde forholdsvis leverer et større Kontingent til de overhovedet ved Ulykkestilfælde omkomne end i Jylland, kan have sin naturlige Forklaring i det først nævnte Lands langt mere

¹⁾ Statistische Correspondenz for 1881. Nr. 38.

udviklede Industri og navnlig dets Metalindustri. En anden Sag er det, om Forskjellen virkelig skulde være saa stor, som de fundne Procenttal antyde; det er vistnok meget tvivlsomt.

Af 153 ved Maskiner fremkaldte Ulykkestilfælde medførte 7 Døden \circ : 4,6 pCt., af 602 paa anden Maade opstaaede forløb 22 dødelig \circ : 3,7 pCt. Der er altsaa ikke stor Forskjel i Procenten, men vi finde dog lidt Overvægt i Dødelighed paa de maskinelles Side. Ved de alene i Industrien forekommende fandt Hirt heller ikke nogen Forskjel af Betydning. Han henviser i saa Henseende til de engelske Fabrikinspektørers Beretning for Aarene 1866—68, hvor Forholdet var som 1 : 1 $\frac{1}{2}$, men i Modsætning til mit Resultat laa her Overvægten i Dødelighed paa de Ulykkestilfældes Side, der ikke staa i Forbindelse med Maskiner. Til de tyske Fabrikinspektører nytter det ikke at vende sig, for at faa Spørgsmaalet afgjort, da de som Regel ikke gennemføre nogen Adskillelse paa dette Grundlag. Jeg tør derfor næppe fastholde mit Resultat, der støtter sig til et langt ringere Antal Læsioner. I Præstø Amt fandt Ingerslev, at der kun døde 2 pCt. af de ved Maskiner tilskadekomne, men den aldeles overvejende Del af hans Ulykkestilfælde — 86 blandt 101 — hidrørte fra Agerbrugsmaskiner. Holde vi os ved mit Materiale til disse alene, faa vi en ganske tilsvarende Dødelighed nemlig 2,2 pCt. af de tilskadekomne, hvis Antal her var 92.

De Ulykkestilfælde, der medføre Døden inden 24 Timer, skulde efter min Statistik kun være en Ubetydelighed hypigere end de, hvor Døden er indtraadt senere. De første leverede 52 pCt. af det hele Antal Dødsfald, de sidste 48 pCt. Efter den tyske Statistik gaar Forskjellen i samme Retning, men er rigtignok ganske anderledes stor. Af de

Aarene 1874—78 under Arbejde opstaaede 13060 dødelige Ulykkestilfælde hos alle Samfundsklasser indtraadte efter Mucke¹⁾ ved 85 pCt. Døden inden 24 Timer og ved 15 pCt. senere. Lad nu ogsaa Besiddelsen af en Storindustri medføre for Tyskland en større Overvægt af de sværeste Ulykkestilfælde, der medføre Døden strax eller i Løbet af nogle faa Timer, synes Forskjellen dog for betydelig til at kunne forklares alene herved. For en stor Del maa den vistnok bero paa, at jeg paa Grund af, at mine Oplysninger skyldes Læger, har havt bedre Adgang til at faa de Ulykkestilfælde med, der først efter længere Tids Forløb ende dødelig, end det statistiske Bureau i Berlin, som modtager sine Oplysninger gennem Politiembedsmænd.

At adskille de dødbringende Ulykkestilfælde efter de tilskadekomnes Kjøen og Alder for derved at se, hvor Faren for at omkomme paa denne Maade forholdsvis er størst, har sine Misligheder ved et saa ringe Antal døde, som mit Materiale omfatter. Naar jeg dog har foretaget en saadan Adskillelse, er det sket for i Hovedtrækkene at kunne sammenstille Resultatet med det, der fremgaar af den engelske Industristatistik for Aarene 1872—76. Jeg benytter her Fordelingen af de ikke dødelige Ulykkestilfælde efter de tilskadekomnes Alder og Kjøen som en Art Maalestok til Bedømmelsen af Faren for at rammes af de dødelige. Den lader sig ret vel anvende, hvor Antallet af mandlige og kvindelige Arbejdere eller af Arbejdere i de forskjellige Aldersklasser ikke er opgivet, som Tilfældet er ved den efter Hirt citerede engelske Statistik.

¹⁾ Die tödtlichen Verunglückungen o. s. v.

	Voxne:	unge Pers. ¹⁾ :	Børn:
jydske Arbejdere:			
dødelige Ulykkestilfælde	23	5	1
ikke dødelige Ulykkestilfælde	591	103	32
engelske industrielle Arbejdere:			
dødelige Ulykkestilfælde	942	306	60
ikke dødelige Ulykkestilfælde	13360	10877	2744

Af 1000 dødelige Ulykkestilfælde, indtraadte under Arbejde, ramme efter min Statistik 793 Voxne, 172 unge Personer og 35 Børn; af 1000 ikke dødelige 814 Voxne, 142 unge Personer og 44 Børn. Efter den engelske Industristatistik: af 1000 dødelige 720 Voxne, 234 unge Personer og 46 Børn; af 1000 ikke dødelige 495 Voxne, 403 unge Personer og 102 Børn. Hos jydske Arbejdere af forskellig Slags skulde altsaa de tre Aldersklasser rammes omtrent i samme Forhold af dødelige som af ikke dødelige Ulykkestilfælde, medens hos engelske industrielle Arbejdere den modnere Alder begunstiger Hyppigheden af de dødelige. Man gjør sikkert rettest i at afvente, om senere Undersøgelser maatte bekræfte Tilstedeværelsen af en saadan Forskjel mellem industrielle og andre Arbejdere, før man indlader sig paa at søge efter mulige Aarsagsmomenter hertil.

	Mænd:	Kvinder:
jydske Arbejdere:		
dødelige Ulykkestilfælde	28	1
ikke dødelige Ulykkestilfælde	621	105
engelske industrielle Arbejdere:		
dødelige Ulykkestilfælde	1210	98
ikke dødelige Ulykkestilfælde	20107	6874

Af 1000 dødelige Ulykkestilfælde, indtraadte under Arbejde, kommer der efter min Statistik 966 paa Mænd og 34 paa Kvinder; af 1000 ikke dødelige 855 paa Mænd og

¹⁾ I Jylland er til unge Personer regnet Individier fra 14—18 Aars Alderen, i England derimod fra 13—18 Aars Alderen.

145 paa Kvinder. Efter den engelske Industristatistik: af 1000 dødelige 925 paa Mænd og 75 paa Kvinder; af 1000 ikke dødelige 745 paa Mænd og 255 paa Kvinder. Af begge fremgaar det, at Mandkjønnet begunstiger Hyppigheden af de dødbringende Ulykkestilfælde, hvilket ganske naturlig kan bero paa det forskjellige Arbejde, som de to Kjønlfølgere deres Legemsbygning ere anlagte til at kunne udføre.

Vi ville benytte Lejligheden til at anstille en Sammenligning mellem Tyskland og Jylland i Henseende til det Forhold, i hvilket Mænd og Kvinder tage Del i dødelige Ulykkestilfælde, saavel de, der ere opstaaede under Arbejde, som udenfor. I 1880 forekom der i Jylland af dødelige Ulykkestilfælde i det Hele 224 hos Mænd og 37 hos Kvinder, deraf under Arbejde — hos den Del af Befolkningen, som min Statistik omfatter — 28 hos Mænd og 1 hos Kvinder. I Aarene 1874—78 anmeldtes der i Tyskland af dødelige Ulykkestilfælde 32086 hos Mænd og 6382 hos Kvinder, deraf under Arbejde 12297 hos Mænd og 763 hos Kvinder. Altsaa:

af 1000 dødelige Ulykkestilfælde ramte:

i Jylland	858 Mænd og	142 Kvinder
i Tyskland	834 — -	166 —

af 1000 dt., indtrufne under Arbejde, ramte:

i Jylland	966 Mænd og	34 Kvinder
i Tyskland	942 — -	58 —

Dødeligheden ved Ulykkestilfælde overhovedet viser sig i Jylland at være hos Mandkjønnet 6 Gange større end hos Kvindekjønnen — tage vi en længere Aarrække (1875—79) bliver den mellem 5 og 6 Gange —, i Tyskland 5 Gange større. Resultatet er en Del afvigende fra det, som Oesterlen anfører for Londons og Genfs Vedkommende i Halvtredserne; efter ham skulde nemlig Dødeligheden ved Ulykkestilfælde være knap 3 Gange større hos Mandkjønnet

end hos Kvindekjønnen¹). Endvidere se vi, hvor langt større et Kontingent Mandkjønnet leverer til dem, der ere omkomne under end udenfor Arbejde, forholdsvis til det respektive Antal af begge.

Ved en saa lille Statistik, som min, vilde det være spildt Umage at gaa endnu videre i Adskillelsen efter Kjønn og Alder, og gennemføre den saavel ved maskinelle som ved ikke maskinelle Ulykkestilfælde, der have medført Døden. Derimod har jeg beregnet Mortalitetsprocenten ved de forskjellige Kategorier af Arbejdere, som mit Materiale omfatter. Skjøndt vi ogsaa her komme ned til meget smaa Tal, er denne Beregning dog ikke uden Interesse, forudsat, at de ikke dødelige Ulykkestilfælde, der have unddraget sig min Statistik, fordele sig omtrent i samme Forhold paa de forskjellige Beskæftigelser som de, der ere optagne i den, thi de dødelige tør jeg jo, som omtalt, gaa ud fra at have faaet nogenlunde fuldstændig med.

Af 97 Ulykkestilf. hos industr. Arbejdere forløb	7 dlg. o: 7,2 pCt.
— 441 — - Tjenestetyende	— 16 - o: 3,6 —
— 140 — - Daglejere	— 4 - o: 2,9 —
— 77 — - Haandværksarb.	— 2 - o: 2,6 —

} 3,4 pCt.

Fastholder man nu, at Procenttallene gennemgaaende maa anses for at være for høje, maa det i alt Fald indrømmes, at Rækkefølgen og det indbyrdes Forhold mellem dem ser ret plausibel ud, saa at Forudsætningen, hvorfra vi ovenfor gik ud, næppe har været meget fejlagtig. At Mortalitetsprocenten ved Ulykkestilfælde falder størst ud hos industrielle Arbejdere og mindst hos Haandværksarbejdere, er jo kun, hvad man forud kunde vente. For de førstes Vedkommende skal jeg henvise til, at Procenten ligger nær

¹) Handbuch der medicinischen Statistik. Efter Westergaard (l. c.) var Forholdet i Tredserne det samme for hele Englands Vedk.

ved den, der blev fundet af tre blandt de tyske Fabrikinspektører (Kredsene: Dresden, Leipzig og Berlin-Charlottenburg), men det er rigtignok, som tidligere godtgjort, langt fra at være noget Bevis for, at den ikke skulde være for høj. For de sidstes Vedkommende ramte Dødsfaldene udelukkende Bygningshaandværkere; tages disse for sig, vise de en Mortalitet af 6,1 pCt., altsaa tæt op mod den hos industrielle Arbejdere, hvad der passer godt med de i Tyskland fundne Resultater.

Med Hensyn til Arten af de Ulykkestilfælde, der have medført Døden, og de nærmere Dødsarsager henvises til Tabel V. Hvad de sidste angaa, vil det ses, at den hyppigst optrædende er Brud af Hjørneskallen, som i noget over $\frac{1}{4}$ af Tilfældene — 8 af 29 — hidførte det endelige Resultat; nærmest i Rækkefølgen kommer Stivkrampe (Tetanus traumatica) med 5 Tilfælde; derpaa Brud af Rygraden og Kvælning (ved Jordskred), hver med 4 Tilfælde; blandt Resten kan anføres et Tilfælde af Septichæmi efter Amputatio cruris¹). Mest i Øjne faldende er Hyppigheden af traumatisk Tetanus, idet der heraf er død 1 af hver 151 tilskadekomne eller naar man, hvad der i denne Sammenhæng vil være mere korrekt, kun tager Hensyn til Antallet af Vulnera og aabne Frakturer — 1 af hver 80. Lad nu ogsaa være, at Forholdet turde stille sig lidt gunstigere i Virkeligheden paa Grund af, at min Statistik vel næppe har faaet alle Vulnera med, saa er dette dog hyppigere end den i Reglen synes at forekomme selv i Militærpraxis under Krig²). Hvis det nu virkelig skulde vise sig, at vi

¹) Der er opgivet at være udført hos de tilskadekomne 26 mindre Operationer (Fingre eller Fingerled) og 6 større.

²) Erichsen anfører saaledes i sin Kirurgi, at i «Halvøkrigen» regnede man gjennemsnitlig 1 Tilfælde af Tetanus paa hver 200

her staa overfor et stabilt Fænomen, lader der sig da paa-
 vise nogen sandsynlig Aarsag hertil? Militærlægerne stemme
 jo overens i at anse pludselige Temperaturskifter som et
 Moment, der særlig begunstiger Udviklingen af traumatisk
 Tetanus, og det kan nu heller ikke nægtes, at Patienter
 af vor Arbejderbefolkning hyppig udvise en høj Grad af
 Uforsigtighed ved pludselig Overgang fra Hede til Kulde,
 ligesom tilskadekomne mangen Gang midtvinters trans-
 porteres paa aaben Vogn lange Vejstrækninger til Læge
 eller Sygehus. Men da jeg er ude af Stand til at godt-
 gjøre, at saadan Uforsigtighed netop er begaaet i hvert
 enkelt af de her foreliggende Tilfælde, tør jeg selvfølgelig
 ikke gaa videre end at henstille baade Hyppigheden og
 Aarsagsmomentet til nærmere Prøvelse af Kollegaer i Pro-
 vinserne. Læsionerne, ved hvilke den traumatiske Tetanus
 indtraadte, var kontunderede Saar hyppigst af Extremitete-
 rne med eller uden Fraktur, nemlig: Vuln. capitis, Vuln.
 manus, aaben Fractura metacarpi med efterfølgende Ampu-
 tation, aaben Fractura metatarsi og aaben Fractura cruris;
 alle 5 hos Mænd, deraf 4 Voxne og 1 ung Person. Af
 Læsionerne vare 2 maskinelle og 3 ikke maskinelle. Da
 min Statistik omfatter 135 Vulnera og komplicerede Frak-
 turer, der skyldes Maskiner, og 267 af anden Aarsag, faa
 vi ved de første 1 Tilfælde af Tetanus paa 67 tilskade-
 komne, ved de sidste 1 paa 89.

Invaliditet og forbigaaende Arbejdsudygtighed.

Det hører ingenlunde til de lette Opgaver at fastslaa
 Regler, paa Grundlag af hvilke det kan afgjøres, om en

saarede; i den første slesvigske Krig 1 paa hver 350 (efter Stro-
 meyer); i Krimkrigen synes den at have været endnu sjældnere.
 Men paa den anden Side var rigtignok efter Slaget ved Rodney For-
 holdet som 1 : 40.

ved en Læsion hidført legemlig Abnormitet skal anses som medførende Invaliditet eller ikke. Sagen er jo langt-
fra klaret ved i al Almindelighed at opstille som Betingelse at Vedkommende aldeles eller tildels skal have tabt Evnen til at erhverve det fornødne til sit og sin Families Underhold, thi da komme Spørgsmaalene om, hvilke Abnormiteter der gjøre helt uskikket til legemligt Arbejde, og hvilke der maa antages at gjøre delvis uskikket dertil. Navnlig Besvarelsen af det sidst nævnte er forbundet med store Vanskeligheder. Her maa nemlig tages i Betragtning, at en Tilstand, som ved en Erhvervsgren i højere eller mindre Grad forringer Arbejdsevnen, langtfra behøver at medføre det samme Resultat ved en anden — jeg skal kun minde om Forskjellen mellem Daglejerarbejde og Haandværk og atter mellem de forskjellige Arter af sidst nævnte —, ikke at tale om, at en Arbejder ved fortsat Øvelse kan vænne sig til at omgaa de Hindringer, som en eller anden Legemsabnormitet stiller ham i Vejen, saaledes at denne efter nogen Tids Forløb kun i ringe Grad bliver ham følelig. Vi se derfor ogsaa, at de Institutioner, der træde i Forhold til Krigens eller Arbejdets Invalider, selv om de indlade sig paa at fastslaa Regler for hvad der er at henhøre under de højere Invaliditetsgrader, dog som oftest ved de lavere Grader lade sig nøje med at henvise til et Skjøn over hvert enkelt Tilfælde¹⁾.

¹⁾ Dette finder saaledes Sted med Lov af 1ste April 1877 „Om Invalidforsørgelse m. m.“ I dennes § 4 henføres Invaliderne til 3 Hovedafdelinger.

1ste Afdeling: De, som i den Grad have mistet Førligheden, at de ikke kunne undvære andres daglige Hjælp eller Tilsyn; til denne Afdeling skulle i alle Tilfælde henregnes de, som have tabt Synet paa begge Øjne eller ved Amputation mistet tvende af de større Lemmer (Arm, Haand, Ben eller Fod), eller som have

De i min Statistik indeholdte Oplysninger om Invaliditet som Følge af Ulykkestilfælde støtte sig paa et saadant Skjøn af de dertil mest kompetente, nemlig de behandlende Læger. Derfor tør man just ikke gaa ud fra, at Skjønnen har været fuldstændig ensartet, men der er dog kun paa et Punkt fremtraadt en væsenlig Forskjel i Lægernes Opfattelse af Invaliditetsspørgsmaalet. Nogle af dem have nemlig ment, at Tab af 1 eller 2 phalanges digit. manus medførte vedvarende Føringelse af Arbejdsevnen, medens andre have forudsat, at dette Resultat ikke engang fremkom ved Tabet af en Finger — det fandt, vel at mærke, Sted ved Bedømmelsen af Individuer, hørende til samme Kategori af Arbej-

faaet disse saaledes fordærvede ved Lamhed eller Stivhed, at de maa anses for ganske ubrugelige.

2den Afdeling: De, som aldeles eller næsten aldeles have tabt Evnen til at erhverve det fornødne til deres og deres Familiers Underhold, men som dog ikke behøve daglig Hjælp af andre; til denne Afdeling skulle altid regnes de, som ved Amputation have mistet et af de større Lemmer eller faaet det saaledes fordærvet, at det er aldeles ubrugeligt, saavel som de, der have mistet Hørelsen paa begge Øren.

3die Afdeling: De, der ikke kunne henføres til nogen af de foregaaende Afdelinger.

Som man ser, er det her helt overladt til frit Skjøn, hvad der skal henføres til Invaliditet af 3die Grad. Nogen Anvisning i saa Henseende giver dog det schweiziske Forsikringsaktieselskab mod Ulykkestilfælde •Winterthur•. I § 18 af dets Statuter findes anført som betingende Invaliditet af 1ste og 2den Grad netop de samme Legemsabnormiteter som ovenfor, kun at ved 2den Grad •fuldstændig Tab af et Øje• er traadt i Stedet for •Tab af Hørelsen paa begge Øren•. Men derpaa følger:

3die Grad af Invaliditet, som er tilstede, naar vel ingen af de under 1ste og 2den Grad betegnede Beskadigelser have fundet Sted, men der ellers ved Ulykkestilfælde er bibragt den tilskadekomne en betydelig, uhelbredelig, blivende Legemsbeskadigelse, der for bestandig væsenlig formindsker hans Erhvervsduellighed, f. Ex. Tabet af en eller flere Fingre. Fuldstændig stive og ganske ubrugelige Fingre betragtes som tabte.

dere. For at afhjælpe denne Uoverensstemmelse har jeg da ændret mit Materiale saaledes, at jeg under Gruppen «vedvarende Forringelse af Arbejdsevnen» (jfr. Tabel XIII) medtog alle dem, der havde mistet en Finger, men ingen af dem, der kun havde mistet 1 eller 2 Fingerled, idet jeg i saa Henseende fulgte Statutterne for det her i Landet mest benyttede Forsikringsselskab mod Ulykkestilfælde «Winterthur». Ved at sammenligne disse Statuter (jfr. Anm.) med Tabel XIII viser det sig, at dennes «vedvarende Forringelse af Arbejdsevnen» nogenlunde svarer til hines Invaliditet af 3die Grad, ligesom «vedvarende Arbejdsudygtighed» til de højere Grader af Invaliditet, men helt falde de dog ikke sammen. Da det nu af Hensyn til Beregningen af den for Præmien passende Højde kunde have sin Interesse at se, hvorledes en Forsikringsanstalt, bygget paa de samme Erstatningsprinciper som «Winterthur» og omfattende alle Jyllands Arbejdere, vilde have været stillet i 1880, har jeg af den Grund omordnet Tabel XII med de i disse Statuter opstillede tre Invaliditetsgrader for Øje. Vi faa da det i omstaaende Tabel anførte Resultat.

Af de 755 Ulykkestilfælde, indtrufne under Arbejde, have altsaa 64 havt Invaliditet til Følge, $\text{c}:$ 8,5 pCt. Jeg kan, som gjentagende Gange omtalt, jo ikke gaa ud fra at have faaet alle Ulykkestilfælde med, snarere derimod den Del af dem, der har medført Invaliditet, da dette som Regel er sværere Tilfælde, hvoraf mange nødvendiggjorde Operation. Derfor maa vel her ligesom ved Mortaliteten det fundne Procenttal nærmest anses for at være for højt. Der er destoværre ikke megen Mulighed for at kunne kontrollere det ved Hjælp af andre Statistiker over Ulykkestilfælde, dels fordi kun faa af disse give Oplysning om Invaliditet, og dels fordi man selv i saadanne Tilfælde ikke kan vide, om

	Maskinel Læsion.									Ikke maskinel Læsion.								
	Invaliditet af 1ste Grad.			Invaliditet af 2den Grad.			Invaliditet af 3die Grad.			Invaliditet af 1ste Grad.			Invaliditet af 2den Grad.			Invaliditet af 3die Grad.		
	V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.
Industrielle Arbejdere	"	"	"	"	1	1	13	1	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"
Bygningshaandværkere	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	2	"	"	
Andre Haandværksarbejdere . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	1	"	"	
Tjenestetyende	"	"	"	2	"	"	7	5	2	"	"	"	5	"	"	8	1	"
Daglejere	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	3	"	"	7	"	"	
	"	"	"	2	1	1	21	6	2	"	"	"	11	"	"	19	1	"

Invaliditetsbegrebet er opfattet paa samme Maade som her. Alligevel har jeg ikke villet undlade at anføre, hvad jeg desangaaende har kunnet finde andetsteds.

Efter Erfaringer, indhøstede ved Forsikringsselskabet «Gegenseitigkeit» i Leipzig, skulde omtrent 10 pCt. af Ulykkestilfælde medføre Invaliditet; Tallet kan dog ikke være helt upaalideligt, da det benyttes af en Autoritet som Heym¹⁾, om han end tilraader at optage det med Forsigtighed. Fra Møller af alle Slags — hørende under Foreningen af tyske Møllere, der har alle sine Arbejdere forsikrede i «Magdeburger Allgemeinen Versicherungs-Gesellschaft» — anmeldtes der i Aarene 1872—77 til Forsikringsselskabet 1057 Ulykkestilfælde, deraf 93 med Invaliditet til Følge, \circ : 8,8 pCt.²⁾ Fra tyske Papir-, Pap- og Trævarefabrikker anmeldtes der i samme Tidsrum 198 Ulykkestilfælde, deraf 39 med Invaliditet, \circ : 19,7 pCt., og endvidere fra tyske Cement- og Kalkfabrikker 44 Ulykkestilfælde, deraf 2 med Invaliditet, \circ : 4,5 pCt.²⁾ Hos alle Samfundsklasser skulde der i Aaret 1879 være forekommet i Preussen 6941 Ulykkestilfælde under Arbejde — dødelige eller med Arbejdsudygtighed paa 4 Uger og derover —, heraf 365, \circ : 5,3 pCt., med vedvarende Arbejdsudygtighed eller indskrænket Arbejdsevne til Følge.³⁾ Da imidlertid denne officielle tyske Statistik, som tidligere paa vist, ikke er til at stole paa i andre Retninger, og da vi ikke kjende de Regler, hvorefter Invaliditeten her er bestemt, gjøre vi rettest i at se bort fra det sidste Procenttal. Anderledes med de øvrige, der alle ere uddragne af statistiske Opgjørelser fra Forsikringsselskaber, hvorfor den til Grund liggende Opfattelse af Invaliditetsbegrebet vel tør forudsættes

¹⁾ •Gutachten über die Feststellung der Prämien o. s. v. •

²⁾ Paul Dehn. Unfallstatistisches o. s. v.

³⁾ Statistische Correspondenz for 1881.

at have været nogenlunde overensstemmende med den, hvorpaa min Statistik hviler. Af disse byde nu atter de to først nævnte mest Garanti for Paalidelighed, eftersom de støtte sig paa det største Antal Ulykkestilfælde, og som man vil se, komme netop disse to Procenttal meget nær til det af mig fundne.

Efter Heym¹⁾ viste 6 preussiske «Knappschaftskassen», som tilsammen omfattede 1,201,161 Medlemmer, at der paa 1000 beskjæftigede Bjergværksarbejdere aarlig kom 1,97 Helinvalider og 0,22 Halvinvalider, altsaa i det Hele 2,19. Men han antager rigtignok, at det Promilletal, som han ad anden Vej fandt for Helinvalider ved Bjergværksbrug, nemlig 0,60, kan gjøre Krav paa mere Tiltro; med uforandret Promilletal for Halvinvalider vilde vi da faa i det Hele 0,82 Invalider aarlig paa 1000 Bjergværksarbejdere. Efter min Statistik kommer der paa 1000 jydsk Arbejdere ved langt mindre farlige Beskjæftigelser 0,47 Invalider aarlig.

Paa de 153 Ulykkestilfælde, der stod i Forbindelse med Maskiner, falder der 33 Invalider, $\text{c}:$ 22 pCt.; paa de andre 602 falder der 31, $\text{c}:$ 5 pCt. Invaliditetsprocenten skulde herefter ved de maskinelle Ulykkestilfælde være langt større end ved de ikke maskinelle, medens Mortalitetsprocenten ved hine viste sig kun at være lidt større — eller hvis Hirt har Ret, endog skulde være lidt mindre — end ved disse. Deri er der nu intet forunderligt, forsaavidt man da, som her har været Tilfælde, opstiller Tab af en eller flere Fingre som betingende Invaliditet, thi særlig disse Legemsdele trues i høj Grad af Maskiner. For at illustrere dette, skal jeg nævne, at Invaliditet i 27 af de 64 Tilfælde henførtes til Stivhed eller Tab af en eller flere Fingre, og

¹⁾ Heym. Gutachten o. s. v.

at atter 22 af disse 27 Tilfælde skyldtes Berøring med Maskindele. Invaliditetsprocenten maa altsaa stille sig forskjellig ved Statistiker over Ulykkestilfælde, eftersom disse overvejende stamme fra Maskiner eller omvendt. Naar vi ved Ingerslevs Statistik ¹⁾ tage Invaliditetsbegrebet i samme Omfang, som her er sket, faa vi 20 à 23 pCt. Invalider paa de ved Maskiner tilskadekomne, altsaa ganske tilsvarende til det, som jeg fandt.

Blandt Maskiner synes atter de i Industriens Tjeneste at medføre lidt større Fare for Invaliditet end de i Agerbrugets Tjeneste. I Forbindelse med de første er der noteret 61 Ulykkestilfælde, deraf 16 med Invaliditet til Følge, \varnothing : 26 pCt.; i Forbindelse med de sidste 92 Ulykkestilfælde, hvoraf 17 med Invaliditet, \varnothing : 19 pCt. Ved saa smaa Tal kan der imidlertid kun lægges liden Vægt paa saa ringe en Forskjel.

Følger der med de forskjellige Kjøen og Aldere nogen Forskjel i Henseende til den relative Hyppighed af Invaliditet efter Ulykkestilfælde? Svaret, som min Statistik giver herpaa, er følgende:

	Voxne:	unge Personer:	Børn:
Ulykkestilfælde med Invaliditet til Følge	53	8	3
Ikke dødelige Ulykkestilfælde i det Hele	591	103	32

Af 1000 Invalider efter Ulykkestilfælde, indtrufne under Arbejde, var altsaa 828 Voxne, 125 unge Personer og 47 Børn; af 1000 ikke dødelige Ulykkestilfælde ramte 814 Voxne, 142 unge Personer og 44 Børn. Ligesom vi tidligere fandt, at de dødbringende Ulykkestilfælde havde ramt de forskjellige Aldere omtrent i samme Forhold som de ikke dødelige, saaledes viser sig det samme at finde Sted med dem, der have havt Invaliditet til Følge.

¹⁾ Ugeskrift for Læger I. c.

	Mænd:	Kvinder:
Ulykkestilfælde med Invaliditet til Følge	57	7
Ikke dødelige Ulykkestilfælde i det Hele	621	105

Af 1000 Invalider efter Ulykkestilfælde var altsaa 891 Mænd og 109 Kvinder; af 1000 ikke dødelige Ulykkestilfælde ramte 855 Mænd og 145 Kvinder. Ligesom ved de dødbringende saaledes synes ogsaa ved de Invaliditet betingende Ulykkestilfælde Mandkjønnet at være forholdsvis mere udsat end Kvindekjønnet, dog ikke saa udtalt ved disse som ved hine.

Da vi ved denne Beregning af Invaliditets-Hyppigheden efter Kjøen og Alder savne Mulighed for at kunne anstille en Sammenligning med Resultatet af andres Undersøgelser, maa ovenstaaende selvfølgelig optages med Forbehold. Det samme gjælder, naar vi nu gaa over til at udfinde Invaliditetsprocenten ved de forskellige Erhvervsgræne.

Industrielle Arb.:	97 Ulykkestilf.,	deraf 17 m. Invaliditet,	∴ 17,5 pCt.
Haandværksarb.:	77 — , — 6 — —		∴ 7,8 pCt.
Daglejere	: 140 — , — 11 — —		∴ 7,9 pCt.
Tjenestetyende:	441 — , — 30 — —		∴ 6,8 pCt.

} 7,0 pCt.

Disse Procenttal maa gennemgaaende anses for at være for høje af den samme Grund, som blev anført ved den for alle Beskæftigelser under et fundne Invaliditetsprocent. Overhovedet maa vi her ligesom ved tidligere Lejligheder se mindre paa de enkelte Tal end paa Rækkefølgen og det indbyrdes Forhold mellem dem. I Henseende til Rækkefølgen tager det sig nu mærkelig ud, at Procenttallet hos Haandværksarbejdere skulde være lidt større end hos Tjenestetyende og Daglejere tilsammen, men Sagen stiller sig da ogsaa anderledes, naar vi fradrage Bygningshaandværkere, thi for de resterende bliver det kun 3,6 pCt.

Af Tabel XIII vil man se, at Lægerne have opført 8 som Helinvalider (vedvarende Arbejdsudygtighed) og 56 som Halvalider (vedvarende Forringelse af Arbejdsevnen). Ifølge

Oplysninger fra de omtalte 6 preussiske «Knappschaftskassen» medførte Ulykkestilfælde blandt de derunder hørende Bjergværksarbejdere i Aarene 1870—79 Helinvaliditet hos 2367 og Halvinvaliditet hos 269. Altsaa hos jydsk Arbejdere af forskjellig Slags 7 Gange saa mange Halvinvalider som Helinvalider, hos tyske Bjergværksarbejdere omvendt 9 Gange saa mange af de sidste som af de første. Forskjellen er for stor til at den kan antages at bero udelukkende paa Beskjæftigelsen, saa meget mere som vi for alle Samfundsklasser i Preussen finde opgivet, at Ulykkestilfælde under Arbejde i 1879 skulde have medført Helinvaliditet hos 281 og Halvinvaliditet kun hos 84; langt snarere maa den stamme fra et forskjelligt Skjøn over, hvad der er at henhøre under de to Invaliditetsformer.

Varighed af Arbejdsudygtigheden findes nærmere opgivet ved 595 af de 726 Ulykkestilfælde, der ikke medførte Døden; ved Resten er kun anført, at Vedkommende var arbejdsudygtig over 8 Dage. Vi staa her overfor det Spørgsmaal paa Skemaet, som Lægerne have haft vanskeligt ved at besvare, naar da ikke den tilskadekomne er bleven behandlet paa Sygehus. Derfor kunne de fleste af Opgivelserne kun opfattes som tilnærmelsesvis rigtige, men som Helhed betragtede ere de alligevel langt fra uden Betydning, om de end maa benyttes med Forsigtighed.

Da der i det tyske Lovforslag om tvungen Arbejderforsikring kun er Tale om Erstatning til den tilskadekomne, forsaavidt han har været arbejdsudygtig mindst i 4 Uger, har jeg saavel ved maskinelle som ved ikke maskinelle Ulykkestilfælde skjernet mellem, om Arbejdsudygtigheden varede kortere eller længere end dette Tidsrum. For hver af disse Grupper ligesom for dem begge tilsammen har

jeg da beregnet, hvor mange Sygedage der kommer paa hver tilskadekommen.

	Maskinelle Ulykkestilfælde.		Ikke maskinelle Ulykkestilfælde.		Ulykkestilfælde i det Hele.	
	Antal af Sygedage.	Sygedage pr. tilskadekommen.	Antal af Sygedage.	Sygedage pr. tilskadekommen.	Antal af Sygedage.	Sygedage pr. tilskadetek. 1)
Arbejdsudygtighed fra 8 Dage — 4 Uger . . .	995	16,9	4312	14,2	5307	14,6
dito. fra 4 Uger — 1 Aar	2605	44,9	8996	51,4	11601	49,8
dito. fra 8 Dage — 1 Aar	3600	30,8	13308	27,8	16908	28,4

Mellem maskinelle og ikke maskinelle Ulykkestilfælde fremtræder der kun ved en af Grupperne større Forskjel paa det Antal Sygedage, der falder paa hver tilskadek., nemlig ved den, hvor Arbejdsudygtigheden varede 4 Uger og derover. Her udvise de maskinelle det mindste Antal, derimod det største ved den, hvor Arbejdsudygtigheden varede under 4 Uger, ligesom ogsaa naar begge Grupperne tages under et. Ved alle Ulykkestilfælde tilsammen finde vi, at der kommer 49,8 Sygedage paa hver tilskadek., der har været arbejdsudygtig over 4 Uger; Heym gaar i sin Beregning af den Del af Præmien, der skal dække Sygepengene, ud fra 150 Sygedage paa hver tilskadekommen i denne Gruppe — vel at mærke hos Bjergværksarbejdere —, men indrømmer rigtignok samtidig, at dette Antal sandsynligvis er ikke saa lidt for stort.

Af de 595 tilskadekomne, ved hvilke der findes nærmere Oplysning om Arbejdsudygtighedens Varighed, have 362, o: 61 pCt., kunnet optage Arbejdet inden Forløbet af 4 Uger. Resultatet er ikke synderlig forskjellig fra det, der fremgaar af de — efter Heyms Vidnesbyrd — talrige og særdeles gode lagttagelser ved Forsikringselskabet «Gegen-

1) Ved Betegnelsen «Sygedage pr. tilskadekommen», der er benyttet for Kortheds Skyld, forstås den gennemsnitlige Varighed af hvert Sygdomstilfælde.

seitigkeit» i Leipzig, thi efter disse skulde $\frac{2}{3}$ af de tilskadekomne i Løbet af den Tid blive raske.¹⁾ Hvor der derimod er Tale alene om industrielle Arbejdere, synes Forholdet at være noget anderledes. Fabrikspektøren for Kredsen «Berlin-Charlottenburg», fandt saaledes i 1879, at af 180 under Arbejde tilskadekomne blev 94, altsaa kun lidt over Halvdelen, arbejdsdygtige inden 4 Uger.²⁾ Fuldstændig i Overensstemmelse hermed viser Tabel XIV, at af 82 tilskadekomne industrielle Arbejdere var kun 42 raske inden Forløbet af dette Tidsrum. Det er jo muligt, at her kun foreligger en Tilfældighed, men hvis ikke, kan Forklaringen maaske søges deri, at blandt de ved Maskiner tilskadekomne skulde efter min Statistik ligesaa mange have været arbejdsudygtige over som under 4 Uger.

Ved største Delen af de i den ovenfor nævnte tyske Kreds i 1879 forekomne Ulykkestilfælde har Fabrikspektøren set sig istand til at oplyse Arbejdsudygtighedens Varighed ugevis. Resultatet har jeg sammenstillet med det af mit Materiale fremgaaende.

Jydske Arbejdere af forskellig Slags.			Tyske industrielle Arbejdere.	
Varighed af Arbejdsudygtighed over 8 Dage.	Tilskadekomne.	Procent af det hele Antal tilskadek.	Tilskadekomne.	Procent af det hele Antal tilskadek.
Mellem 1 og 2 Uger . . .	215	36 pCt.	42	23 pCt.
— 2 og 3 Uger . . .	111	19 pCt.	30	17 pCt.
— 3 og 4 Uger . . .	78	13 pCt.	22	12 pCt.
— 4 og 5 Uger . . .	66	11 pCt.	20	11 pCt.
— 5 og 10 Uger . . .	92	15 pCt.	11	6 pCt.
— 10 og 15 Uger . . .	22	4 pCt.	38	21 pCt.
— 15 og 20 Uger . . .	2	0,3 pCt.	7	3,9 pCt.
— 20 og 25 Uger . . .	3	0,5 pCt.	5	2,8 pCt.
— 25 og 30 Uger . . .	4	0,7 pCt.	1	0,6 pCt.
Over 30 Uger	2	0,3 pCt.)	4	2,2 pCt.)
Summa . . .	595		180	

¹⁾ Heym. Gutachten o. s. v.

²⁾ Amtliche Mittheilungen o. s. v.

Medens de to Statistiker have næsten det samme Procentantal helbredede i Løbet af 3die, 4de og 5te Uge, viser den tyske Statistik en hel Del færre Procent helbredede før 3die Uge og et omtrent tilsvarende Antal flere efter 5te Uge. I Kredsen «Leipzig» fik Fabrikinspektøren i 1879 et noget lignende Resultat som Kollegaen i «Berlin-Charlottenburg». Af 112 tilskadekomne var nemlig 28 pCt. arbejdsudygtige mellem 1 og 2 Uger, 42 pCt. mellem 2 og 5 Uger og 30 pCt. over 5 Uger. Som det synes, skulde det altsaa være et mindre Antal af de letteste Ulykkestilfælde — de, hvor Arbejdsudygtigheden kun varer mellem 8 og 14 Dage —, der bevirkede, at tilskadekomne i Industrien frembød færre Procent helbredede før 5te Uge end i andre Erhvervsgrene. Ligesom ovenfor ville vi søge hen til de maskinelle Ulykkestilfælde, for der muligvis at finde Forklaringen. Mit Materiale viser nu virkelig, at blandt 126 ved Maskiner tilskadekomne var kun 25 pCt. arbejdsudygtige mellem 1 og 2 Uger, 47 pCt. mellem 2 og 5 Uger og 28 pCt. over 5 Uger, hvilket jo nærmer sig til det hos tyske industrielle Arbejdere fundne Resultat. Imidlertid tør dette kun opfattes som en Henstilling til fornyet Prøvelse paa Grundlag af et større Materiale.

Ved de forskellige Erhvervsgrene har Antallet af dem, der endnu efter Forløbet af 4 Uger vare arbejdsudygtige, stillet sig saaledes:

Blandt 82 tilskadek.	industrielle Arb.	var 49 pCt.	arbejdsud. over 4 Uger
— 71	— Haandværksarb.	— 27 pCt.	— — —
— 114	— Daglejere	— 42 pCt.	} 39 pCt. — — —
— 328	— Tjenestetyende	— 38 pCt.)	

Vi se altsaa, at de sværere Ulykkestilfælde ere forekomne sjeldnest hos Haandværksarbejdere og hyppigst hos industrielle Arbejdere — hos de sidste over 20 pCt. hyppigere end

hos de første —, samt at midt imellem begge staa Daglejere og Tjenestetyende.

Anderledes stiller Forholdet sig mellem dem, naar vi se hen til det Antal Sygedage, der kommer pr. tilskadek. ved denne Gruppe af Ulykkestilfælde (Arbejdsudygtighed over 4 Uger).

Hos industrielle Arbejdere	41,2	Sygedage pr. tilskadek.
— Haandværksarbejdere	52,4	— - —
— Daglejere	53,1	— - —
— Tjenestetyende	50,8	51,5 — - —

Her staa Haandværksarbejdere højt i Rækken, men fradrages Bygningshaandværkere, faa vi ved de øvrige rigrignok kun 43,8 Sygedage pr. tilskadek. Det maa imidlertid bemærkes, at paa Grund af det ringe Antal tilskadekomne, hvormed navnlig disse men ogsaa industrielle Arbejdere og Daglejere møde i denne Gruppe, kunne et Par meget langvarige Sygdomstilfælde gjøre sig saa stærkt gjældende, at man ikke kan stole synderlig paa Tallene. Dog synes i alt Fald at fremgaa af dem, at det mindre Procentantal Ulykkestilfælde med Arbejdsudygtighed over 4 Uger, der forekom hos Tjenestetyende og Daglejere, i det Hele er af en alvorligere Natur end det større Procentantal hos industrielle Arbejdere. Atter her kan jeg som muligt Aarsagsmoment pege hen paa en Modsætning mellem ikke maskinelle og maskinelle Ulykkestilfælde, idet hine ved den foreliggende Gruppe viste et ikke saa lidt større Antal Sygedage pr. tilskadek. end disse (jfr. Oversigten over Fordelingen af Sygedagene).

Tages derimod begge Grupper under et, turde Resultatet blive mere paalideligt, da vi her faa at gjøre med et større Antal tilskadekomne.

Hos industrielle Arbejdere	28,0	Sygedage pr. tilskadetek.		
— Haandværksarbejdere	23,5	—	-	—
— Daglejere	31,8	} 29,4	—	—
— Tjenestetyende	28,6		—	-

Nu viser det sig, at Haandværksarbejdere have faaet deres naturlige Plads i Rækken, nemlig den nederste; tilsammen indtage Tjenestetyende og Daglejere den øverste Plads, men tæt op ved dem staa de industrielle Arbejdere.

Den her fundne Forskjel mellem industrielle og andre Arbejdere i Henseende til Varighed af Arbejdsudygtigheden efter Ulykkestilfælde gaar altsaa i det væsentlige ud paa følgende. Industrielle Arbejdere vise færre Procent af de tilskadekomne helbredede inden Forløbet af 4 Uger, hvilket beror paa, at de letteste Ulykkestilfælde — de, hvor Vedkommende kun er arbejdsudygtig mellem 8 og 14 Dage — her forekomme i et ringere Antal; ved denne Gruppe falder der et større Antal Sygedage pr. tilskadetek. hos dem end hos andre Arbejdere. Derimod falder der hos industrielle Arbejdere et mindre Antal Sygedage pr. tilskadetek. ved den Gruppe, hvor Arbejdsudygtigheden varer over 4 Uger, medens de jo paa dette Tidspunkt vise flere Procent uhelbredede end andre Arbejdere. Imidlertid tør, som omtalt, dette Resultat ligesom ogsaa Muligheden af, at Forskjellen kunde bero paa en tilsvarende Forskjel mellem maskinelle og ikke maskinelle Ulykkestilfælde, næppe accepteres uden nærmere Prøvelse.

Læsionerne.

Under Mortaliteten blev i Korthed omtalt de ved Ulykkestilfælde fremkaldte dødelig forløbende Læsioner, her ville vi komme til at beskæftige os med det langt større Antal, der ikke have medført Døden. Men den Bemærkning maa

da forudskikkes, at Maalet, jeg har for Øje, udelukkende er at give et Bidrag til de kirurgiske Affektioners Statistik. Det er altsaa kun den forskjellige Hyppighed af disse og de Hyppigheden betingende Aarsagsmomenter (Beskjæftigelsen o. s. v.), der vil blive undersøgt, men i denne Retning ville vi da ogsaa gaa saa langt i Detail, som det overhovedet er muligt med de statistiske Oplysninger, hvorover jeg raader.

Til Sammenligning med Resultaterne, hvortil vi maatte komme, findes der hverken her hjemme eller i den udenlandske Litteratur synderlig Materiale, med mindre man da vil holde sig udelukkende til Hospitalsstatistiker, der imidlertid af de tidligere nævnte Grunde her kun kunne have begrænset Interesse, selv om de gjorde Rede for de tilskadekomnes sociale Stilling. Det, jeg har benyttet, er hentet fra Hirt¹⁾, Malgaigne²⁾, Gurlt³⁾ og Drozynski⁴⁾. Ved Sammenstillingen maa dog følgende erindres: min Statistik omfatter ikke-dødelige Læsioner, opstaaede under Arbejde og hos Arbejdere af forskjellig Slags, dog kun forsaavidt Læsionerne have medført Arbejdsudygtighed paa mindst 8 Dage; Hirts Statistik omfatter ligeledes ikke-dødelige Læsioner, opstaaede under Arbejde, men kun hos industrielle Arbejdere; Malgaigne, Gurlt og Drozynski have deres Statistiker fra Hospitaler, og Læsionerne vedrøre derfor ogsaa andre Individier end Arbejdere, ere ikke opstaaede alene under Arbejde, ligesom der ogsaa er medtaget baade dødelige og ikke-dødelige Tilfælde. Til disse Divergens-

¹⁾ Die Krankheit der Arbeiter.

²⁾ Traité des fractures et luxations.

³⁾ Archiv für klinische Chirurgi. Bd. III.

⁴⁾ Zur Statistik der Knochenbrüche. Inaugural Dissertation. Breslau.

punkter, af hvilke idetmindste nogle ganske sikkert paavirke Resultaterne, skulle vi senere lejlighedsvis komme tilbage.

Af de 773 ikke dødelige Læsioner, som høre under min Statistik — deres Antal er noget forskjelligt fra Antallet af de ikke dødelige Ulykkestilfælde som Følge af, at enkelte af de sidste have medført paa engang Læsioner af forskellige Væv eller af forskellige Legemsdele — ere de hyppigst forekomne: 116 Kontusioner, 393 Vulnera, 25 Ambustioner, 26 Distorsioner, 32 Luxationer og 175 Frakturer. Altsaa

jydske Arbejdere:					
paa 1000	—	—	—	—	150 Kont.
— 1000	—	—	—	—	508 Vuln.
— 1000	—	—	—	—	32 Ambust.
— 1000	—	—	—	—	34 Dist.
— 1000	—	—	—	—	41 Luxat.
— 1000	—	—	—	—	226 Frakt.
Hirt (58,778 Ulykkestilfælde):					
31797 hos tyske industr. Arb.				26981 hos engelske industr. Arb.	
28821 hos Bjergværksarb.		4051 hos Arb. i det Kruppske Etabl. ¹⁾			
Kont.:	paa 1000 Ulykkestilf. 457	paa 1000 Ulykkestilf. 626	} paa 1000 Ulykkestilf. 687		
Vuln.:	— 1000 — 210	— 1000 — 123	}		
Ambust.: — 1000 — 169		
Dist.:		
Luxat.:		paa 1000 Ulykkestilf. 86			
Frakt.:		— 1000 — 56	(paa 1000 Ulykkestilf. 98)		
Gurlt (162612 tilskadek. fra London Hosp.):					
paa 1000 tilskadekomne		385 Kont.			
— 1000 —		277 Vuln.			
— 1000 —		57 Ambust.			
— 1000 —		126 Dist.			
— 1000 —		15 Luxat.			
— 1000 —		140 Frakt.			

¹⁾ Som man ser, falde Hirts Tal ikke sammen.

Strax i Begyndelsen af denne Afhandling er det fremhævet, at det mangelfulde ved mit Materiale efter Lægernes egen Opgivelse nærmest maatte antages at ligge i, at Antallet af Kontusioner og Distorsioner var for lavt. Men skulle Promilletallene for disse Læsioner gjøres større, maa det erindres, at de jo samtidig blive mindre for de andre. Selv med behørig Hensyn til dette Deficit, kan der imidlertid neppe være nogen Tvivl om, at Antallet i alt Fald af Kontusioner har været forholdsvis mindst hos jyske Arbejdere. Dertil er Forskjellen altfor betydelig og, hvad der har mere at sige, de to andre Statistiker vise, at Beskæftigelsens Art udøver en væsenlig Indflydelse paa Hypigheden af denne Læsion. Hos Hirt, hvor vi træffe det største Promilletal, staa vi overfor Repræsentanter for Storindustrien alene og særlig for Former af denne, ved hvilke det er nødvendigt for Arbejderen at manøvrere med meget tunge Gjenstande, nemlig Bjergværksbrug og Støbestaalsfabrik (Kanonstøberi). Hos Gurlt, hvor Promilletallet er henimod $\frac{1}{3}$ mindre, have vi at gjøre med en Hovedstads blandede Befolkning, i hvilken Storindustrien vel ogsaa er stærkt repræsenteret, men ved Siden heraf jo ogsaa mange andre Beskæftigelser. Det ligger da nært, at Jylland, hvor der saa godt som ingen Storindustri findes og navnlig ingen Metalindustri, kan komme til at udvise et endnu mindre Promilletal for Kontusioner.

En Særegenhed ved min Statistik, som endog en betydelig Forøgelse af Kontusioners og Distorsioners Antal langtfra vilde formaa at berøve den, er den betydelige Overvægt af Vulnera. Det har navnlig sin Grund i det store Antal, som «Berøring med Arbejdsredskab» har forarsaget hos Landarbejdere, samt i, at Maskinlæsionerne for den allerstørste Del have været Vulnera, saavel ved

Industriens som ved Agerbrugets Maskiner. Man kunde fristes til at antage, at Vulnera og Kontusioner træde i Stedet for hinanden afvejlende efter Beskjæftigelsens Art, naar man ser, hvilken i Øjne faldende Overensstemmelse de tre Statistiker vise i Promilletallene for dem begge tilsammen tagne. Bortset fra det Kruppske Etablissement bevæger det sig mellem saa snævre Grænser som 658 og 687.

tydske Arbejdere:	658	Kont. og Vuln. paa 1000 tilskadekomne	
tyske Bjergværksarbejdere:	667	-- - -- -	1000 —
engelske industrielle Arb.:	687	— - --- -	1000 —
tilskadekomne i London:	662	— - — -	1000 —
Arb. i den Kruppske Fabrik:	749	— - -	1000 —

For Forbrændingernes Vedkommende er der ikke stor Forskjel mellem min og Gurlts Statistik, Antallet af dem er begge Steder forholdsvis ringe; derimod finde vi Arbejderne i den Kruppske Støbestaalsfabrik i høj Grad udsatte for denne Læsion, hvad der ikke kan forundre. Mere mærkeligt er det, naar vi gaa over til Luxationer og Frakturer, at se tydske Arbejdere møde med et større Promilletal for dem, tagne under et, end vi finde i nogen af de andre Statistiker.

tydske Arbejdere	267	Luxat. og Frakt. paa 1000 tilskaddek.	
engelske og tyske industrielle Arb.:	142	-- - -- -	1000 —
tilskadekomne i London:	155	-- - -- -	1000 —
Arbejdere i den Kruppske Fabrik:	81	-- - -- -	1000 — ¹⁾
Arbejd. i en tysk Lokomotivfabrik:	100	-- - -- -	1000 — ¹⁾

Promilletallet for disse to Læsioner tilsammen skulde altsaa være lavest ved visse Former af Storindustri, størst hos Arbejdere af forskjellig Slags paa Landet og i Smaakjøbstæder, medens det hos Arbejdere, der repræsenterer Industrien som Helhed — ligesom ogsaa hos Befolkningen i en stor By — ligger omtrent midt imellem. Resultatet

¹⁾ Hirt. Die Krankheiten der Arbeiter.

er saa overraskende, at det trænger til Bekræftelse idetmindste for den Slags Arbejderes Vedkommende, hvormed jeg har havt at gjøre. Jeg skal derfor ikke indlade mig paa at søge efter noget Aarsagsmoment hertil men kun anføre, at Ulykkestilfælde ved «Pasning af Kreatur» og ved «Kjørsel» have foraarsaget 79 af mine 207 Frakturer og Luxationer \approx 102 paa 1000 tilskadekomne. Med andre Ord, alene disse to Beskæftigelser skulde forholdsvis have medført mindst ligesaa stort et Antal af disse to Læsioner som Arbejdet i visse store industrielle Etablissementer.

Forholdet mellem det respective Antal af Luxationer og Frakturer stiller sig i min Statistik meget forskelligt fra det, som Hirt fandt hos industrielle Arbejdere, men kommer nærmere til det, der er fundet paa Hospitaler i London og Paris. Sættes Antallet af Luxationer = 1, faa vi følgende Forhold:

jydske Arbejdere	1 : 5,5
Gurlt for London Hospt.	1 : 9,3
Malgaigne for Hotel-Dieu	{ 1 : 6,3
	{ 1 : 9,2
Hirt hos tyske Bjergværksarb.	1 : 0,6

For ret at kunne bedømme disse Forholdstal, maa jeg tilbagekalde i Erindringen, at de dødelig forløbende Ulykkestilfælde ikke ere udelukkede ved Hospitalsstatistikerne men derimod ved Hirts og min. Den som Følge heraf ved de sidst nævnte foretagne Reduktion rammer imidlertid i langt højere Grad Frakturer end Luxationer, thi medens de første ikke saa ganske sjældent medføre Døden — man behøver jo kun at minde om dem, der ramme Cranium og Columna — faa de sidste kun undtagelsesvis en saadan Udgang. Hvis vi saaledes ved min Statistik havde medtaget de dødelig forløbende Ulykkestilfælde, vilde Forholdet være bleven 1 : 6,0. Men da i alt Fald de øjeblikkelige Dødsfald ved Ulykkes-

tilfælde ikke komme med paa Hospitalsstatistikkerne, vil det vel være forsigtigst kun at medtage de Ulykkestilfælde, hvor Døden er indtraadt senere end 24 Timer; vi faa da Forholdet som 1 : 5,8. Som man ser, bliver herved den i Forvejen ringe Forskjel mellem min og den ene af Statistikerne fra Hotel-Dieu endnu mindre. Ved Hirts Statistik vil Medtagelsen af de dødelig forløbende Ulykkestilfælde maaske nok kunne hæve Abnormiteten, der finder Sted for Bjergværksarbejdernes Vedkommende, nemlig at Luxationer skulde være hyppigere end Frakturer, men i det Hele vil dog den betydelige Forskjel, der paa dette Punkt fremtræder mellem den og de andre Statistiker, kun i forsvindende Grad paavirkes herved. Selv om man nu ikke betvivler Rigtigheden af Hirts Resultat, at der indenfor Storindustrien findes Beskæftigelser, ved hvilke Luxationer forekomme omtrent ligesaa hyppig som Frakturer, medens disse ellers ere mange (6 à 9) Gange hyppigere end hine, vilde det dog være ønskeligt, om andre, der havde Lejlighed til at studere Ulykkestilfælde ved Storindustrien, tog det op til fornyet Prøvelse navnlig for nærmere at paavise, ved hvilke Former af denne det slaar til. Et saadant Ønske er saameget mere berettiget, som Hirts Talangivelser her i fremtrædende Grad ere forvirrende og det just ikke alene paa Grund af Trykfejl.

Udtrykt i faa Ord giver det foregaaende os følgende Antydninger af den Indvirkning, som Beskæftigelsen er istand til at udøve paa den indbyrdes Hyppighed af de vigtigste Læsioner, der skyldes Ulykkestilfælde under Arbejde. Visse Former af Storindustri — Bjergværksdrift, Metalforarbejdning og lignende — disponere mest til Kontusioner, langt mere hertil end til Vulnera, og omtrent i ligesaa høj Grad til Luxationer som til Frakturer. Hvorledes det stiller

sig med den øvrige Del af Storindustrien maa vi i det væsentlige lade uafgjort. Ved den lille Industri, personlig Tjenesteydelse (navnlig Markarbejde) og Haandværk, tagne under et, have derimod Vulnera Overvægten over de andre Læsioner og saaledes ogsaa over Kontusioner; Frakturer ere hyppige og særlig mange Gange hyppigere end Luxationer.

Efter disse mere almindelige Bemærkninger ville vi nu betragte lidt nærmere de enkelte Læsioner, idet vi hovedsagelig holde os til min Statistik.

Kontusioner (116) skyldtes hos de jydsk Arbejdere kun i meget faa Tilfælde Maskiner. De have overvejende hyppigst ramt Underextremiteter og Krop. Af sværere Kontusioner kan nævnes 2 af Underextremiteterne med paafølgende Gangræn og 2 af Perinæum, hvoraf den ene var forbundet med Ruptura Urethræ, den anden med Gangræn af Scrotum og Blottelse af Testiklerne.

Baade absolut og relativt til Antallet af Læsioner ere de forekomne hyppigst hos Tjenestetyende og Daglejere.

Ved Vulnera er der Anledning til at gjøre mere udførlig Rede for Lokaliteten, hvor de have haft deres Sæde. Af det samlede Antal (393) vare

84 Vuln. capitis & faciei	o: 21 pCt.
9 Vuln. trunci	o: 2 —
225 Vuln. extr. sup.	o: 57 —
75 Vuln. extr. inf.	o: 19 —

Over Halvparten af Vulnera har ramt Overextremiteter; Hoved og Underextremiteter ere hver for sig blevne ramte af omtrent $\frac{1}{5}$, medens Kroppen kun viser et forsvindende Antal. Af Saarene paa Hoved og Ansigt vare 6 Vuln. oculi, deraf 1 Stiksaar ved Fork og 5 fremkaldt ved Indtrængen af fremmede Legemer. Af Saarene paa Underextremiteterne

vare 3 penetrerende Artikulationssaar — 2 af Knæled og 1 af Fodled —, medens 4 vare forbundne med Overskjæring af Tendo Achilles; de sidste foraarsagedes alle ved «Le». Kun i 2 Tilfælde er der noteret samtidig Beskadigelse af et større Blodkar med betydelig Hæmorhagi(?).

Vi ville gennemføre denne Adskillelse efter Lokaliteten videre, idet vi skjelne mellem, om Læsionen skyldtes Maskiner eller andre Aarsager.

tilskadekommen ved Maskiner: paa anden Maade:		
Vuln. capitis & faciei	6	78
Vuln. trunci	4	5
Vuln. extr. sup.	113	112
Vuln. extr. inf.	8	67

Da af det samlede Antal Læsioner, som min Statistik omfatter, 159 vare maskinelle og 614 ikke maskinelle, kommer der herefter

af Vuln. capit. & faciei	38	paa 1000 mask.	og 127	paa 1000 ikke mask.	Læsioner
- Vuln. trunci	25	- 1000	—	og 8	- 1000 — —
- Vuln. extr. sup.	711	- 1000	—	og 182	- 1000 — —
- Vuln. extr. inf.	50	- 1000	—	og 109	- 1000 — —
- Vuln. i det Hele	824	paa 1000 mask. ¹⁾	426	paa 1000 ikke mask.	Læs.

De ved Maskiner foraarsagede Vulnera ramme altsaa aldeles overvejende Overextremiteterne; ved de paa anden Maade fremkomne ere disse vel ligeledes locus electus, men ved Siden heraf ere dog her Hoved og Underextremiteter stærkt udsatte. Fremdeles se vi af ovenstaaende, at Vulnera have udgjort en langt større Part af de maskinelle end af de ikke maskinelle Læsioner.

Spørges der endvidere, i hvilket Forhold højre og venstre Side af Legemet ere udsatte for at rammes, kan

¹⁾ Ingerslevs Statistik viser et noget lignende Forhold, nemlig 858 Vulnera paa 1000 maskinelle Læsioner, og deraf igjen 762 Vuln. extr. sup.

jeg for Overextremiteternes Vedkommende give et Bidrag til Besvarelsen heraf. Blandt de 75 Vuln. extr. sup., ved hvilke der er opgivet, hvilken Side der var ramt, finder jeg noteret 52 af højre Overextremitet og 23 af venstre, altsaa over dobbelt saa mange af de første. Der viser sig i saa Henseende nogen Forskjel, eftersom Vuln. skyldes Maskiner eller anden Aarsag; i hint Tilfælde 33 højre mod 12 venstre, i dette 19 højre mod 11 venstre. Højre Overextremitet er altid mere udsat for Vulnera end venstre, men navnlig synes det at finde Sted, hvor der er Tale om Maskinlæsioner.

Relativt til Læsionernes Antal hos hver Kategori af Arbejdere ere Vulnera forekomne hyppigst hos industrielle Arbejdere og Haandværkere, mere end dobbelt saa hyppig som hos Daglejere og knap $\frac{1}{3}$ hyppigere end hos Tjenesttyende. Efter Kjøen og Alder stiller Hyppigheden af dem sig saaledes:

Af 1000 Læs. ved Ulykkestilf. under Arbejde ere hos	Mænd	556	Vuln.
- 1000 — — — —	Kvinder	407	—
- 1000 — — — —	Voxne	495	—
- 1000 — — — —	unge Pers.	595	—
- 1000 — — — —	Børn	454	—

Som Følge af, at min Statistik ikke har faaet Kontusioner og Distorsioner saa fyldig med som de andre Læsioner, maa Promilletallene anses for at være for høje, men derimod er det ikke nødvendigt, at det indbyrdes Forhold mellem dem paavirkes herved. Hos Kvinder og hos Børn skulde da Vulnera forholdsvis være sjældnest.

Luxationer fremkaldes mindre hyppig ved Berøring med Maskindele end paa anden Maade. Af maskinelle er der nemlig forekommet 3, af ikke maskinelle 29, o: paa 1000 maskinelle Læsioner 19 Luxationer, paa 1000 ikke maskinelle 47. Kun 1 af dem var forbundet med Sønder-

rivning af ellers de dækkende Bløddede (aaften Luxat. pollicis — maskinel): derimod fandtes samtidig Fraktur af Benenes Ledender ved 8, nemlig ved alle Luxat. pedis (6) og henimod Halvparten af Luxat. cubiti (2 af 5). I Forbindelse med en Oversigt over, hvorledes de fordelte sig paa de enkelte Led — udtrykt i Procent af det hele Antal —, skal jeg til Sammenligning anføre Resultatet, hvortil Malgaigne kom for de Luxationers Vedkommende, der i en længere Aarrække behandlede paa Hôtel-Dieu.¹⁾

	jydske Arbejdere: Malgaignes Statistik:		
	(32 Luxationer.)	(491 Luxationer.)	(114 Luxat., M's. egen Service.)
Luxat. claviculæ	3,1 pCt.	6,8 pCt.	7,9 pCt.
Luxat. humeri	50,0 —	65,6 —	43,0 —
Luxat. cubiti	15,6 —	5,7 —	21,0 —
Luxat. dig. manus	9,4 —	4,9 —	2,6 —
Luxat. femoris	3,1 —	7,0 —	5,3 —
Luxat. pedis	18,8 —	4,1 —	9,7 —
Luxat. af Artic. paa Overextr.	78,1 pCt.	85,7 pCt.	77,2 pCt.
Luxat. af Artic. paa Underextr.	21,9 —	12,7 —	19,3 —
Luxat. af Artic. paa Hoved	· —	1,6 —	3,5 —

Der viser sig altsaa en ikke ringe Overensstemmelse, saasnart vi ved at holde os til større Grupper af Led formindskede Tilfældighedernes Indflydelse saa meget, som muligt. Ved de enkelte Led er Forskjellen derimod temmelig betydelig, men Statistikerne stemme i alt Fald overens deri, at Luxatio humeri er omtrent ligesaa hyppig som alle andre Luxationer tilsammen.

Blandt de Arbejdere, hvormed min Statistik beskæftiger sig, ere Luxationer baade absolut og relativt forekomne

¹⁾ Forsaa vidt der i Malgaignes Statistik findes Luxationer af Led, som ikke ere forekomne hos mine Arbejdere, f. Ex. Luxat. genu, er der til dem først taget Hensyn paa det Sted, hvor vi samle Luxationerne i Grupper.

hyppigst hos Tjenestetyende og Daglejere, derefter hos industrielle Arbejdere.

Ved Frakturer finde vi, ligesom ovenfor ved Luxationer, at de mindre hyppig skyldes Maskiner end andre Aarsager. Af maskinelle Frakturer er der forekommet 22, af ikke maskinelle 153, α : paa 1000 maskinelle Læsioner 138 Frakturer, paa 1000 ikke maskinelle 249. Men til Gjengjæld findes der blandt de første forholdsvis flere af de svære Former. Saaledes er der blandt de maskinelle noteret 4 aabne — vi se her bort fra Fraktur af Fingrene — og 2 komminute; blandt de ikke maskinelle 5 aabne og 5 komminute.

Ogsaa Frakturernes Fordeling paa de enkelte Ben i Legemet ville vi anføre, udtrykt i Procent af det hele Antal, for i saa Henseende at kunne sammenligne min med andre Statistiker. Men da de sidste udelukkende ere Hospitalsstatistiker og som saadanne ogsaa indbefatte Frakturer, der ere forløbne dødelig, maa ligeledes for min Statistiks Vedkommende medtages idetmindste de Frakturer, der have medført Døden senere end 24 Timer. Resultatet bliver da følgende:

	jydske Arbejdere: (185 Frakt.)	Gurlts Statistik: (fra Londons Hosp. 22616 Frakt.)	Drozynskis St.: (fra Hosp. i Breslau 2958 Frakt.)
Fract. oss. cranii	1,62 pCt.	1,36 pCt.	4,39 pCt.
— oss. faciei	2,16 —	2,33 —	3,82 —
Fract. columnæ vertebr.	0,54 pCt.	0,33 pCt.	0,50 pCt.
— oss. pelvis	0,54 —	0,32 —	0,86 —
— costarum	18,38 —	16,95 —	8,58 —
— sterni	0,54 —	0,10 —	0,23 —
— scapulæ	3,24 —	1,02 —	1,41 —
Fract. claviculæ	8,01 pCt.	15,11 pCt.	8,85 pCt.
— humeri	5,95 —	7,30 —	9,93 —
— oss. antibrachii	7,00 —	19,84 —	22,75 —
— oss. manus	11,35 —	10,18 —	6,86 —

	jydske Arbejdere:	Gurlts Statistik:	Drozynskis St.:
Fract. femoris	10,27 pCt.	6,43 pCt.	14,19 pCt.
— patellæ	· —	1,36 —	0,84 —
— oss. cruris	28,65 —	15,12 —	14,60 —
— oss. pedis	1,62 —	2,21 —	2,02 —

I Lighed med Fremgangsmaaden ved Luxationer skal jeg ogsaa samle Frakturerne i større Grupper, idet jeg da til de ovenfor anførte Statistiker føjer Lonsdales og Blasius's.¹⁾

	Lonsdale:	Blasius:	Gurlt:	Drozynski:	jydske Arbejdere:
Frakt. af Hovedets Ben	4,94 pCt.	5,39 pCt.	3,69 pCt.	8,21 pCt.	3,78 pCt.
— - Kroppens	20,62 —	6,94 —	18,72 —	11,58 —	23,24 —
— - Overextr.'s	46,97 —	53,85 —	52,48 —	48,39 —	32,31 —
— - Underextr.'s	27,43 —	33,80 —	25,11 —	31,65 —	40,54 —

Hovedforskjellen mellem min og Hospitalsstatistikerne — og af disse navnlig Gurlts, hvilken denne paa Grund af Materialets Størrelse betegner som en «Normalstatistik» — fremtræder ved Fraktur af Over- og Underextremiteter; for de førstes Vedkommende vise mine Arbejdere det mindste Procenttal og for de sidstes det største. Saa længe der kun foreligger saa faa Oplysninger om tilskadekomne udenfor de større Byer, vil det jo være voveligt at fastslaa en saadan Modsætning mellem Frakturer hos Befolkningen i og udenfor disse. Det kunde derfor med en vis Berettigelse kaldes forhastet, naar jeg har søgt efter et Aarsagsmoment hertil, men jeg kan dog ikke undlade som et saadant at henvise til den kjendelige Forskjel, der synes at finde Sted i Henseende til locus electus for Frakturer, eftersom der er Tale om Arbejdere, som komme til Skade ved Maskiner eller paa anden Maade. Herom giver min Statistik følgende Oplysninger:²⁾

¹⁾ Efter Drozynski. Zur Statistik der Knochenbrüche.

²⁾ Ogsaa her er medtaget Frakturer, der have medført Døden senere end 24 Timer.

		maskinel Læsion:		ikke maskinel Læsion:	
Frakt. af Hovedets	Ben	1 o:	4,17 pCt.	6 o:	3,73 pCt.
— - Kroppens	—	2 o:	8,33 —	41 o:	25,42 —
— - Overextr.'s	—	17 o:	70,83 —	43 o:	26,71 —
— - Underextr.'s	—	4 o:	16,66 —	71 o:	44,09 —

Selv om man af Hensyn til de smaa Tal indrømmer Tilfældighederne et rigeligt Spillerum, fremgaar i alt Fald, at Statistiker over Frakturer maa føre til et divergerende Resultat, eftersom de referere sig til en Samfundsklasse, som har meget eller lidt at gjøre med Maskiner. I første Tilfælde vil Fraktur af Overextremiteternes Ben have Overvægten, i sidste Tilfælde Fraktur af Underextremiteternes. Heri kunde da ligge en naturlig Forklaring af den ovenfor fundne Forskjel mellem Hospitalsstatistiker, der ere samlede fra Befolkningen i store Stæder, hvor Industrien med dens talrige Maskiner jo altid er stærkt repræsenteret, og paa den anden Side min Statistik, der kun i mindre Grad har havt at gjøre med industrielle Arbejdere men hovedsagelig med Markarbejdere, hvis Beskæftigelse dog kun af og til fører dem i Berøring med Maskiner.

Frakturernes Fordeling efter de tilskadekomnes Kjøen og Alder giver til Resultat:

Af 1000 Læs. ved Ulykkestilf. under Arb. ere hos Mænd	227	Frakturer
- 1000 — — — — Kvinder	221	—
- 1000 — — — — Vøxne	215	—
- 1000 — — — — unge Pers.	233	—
- 1000 — — — — Børn	424	—

Med det Forbehold, at Promilletallene gjennemgaaende maa anses for at være for høje (jfr. Vulnera), se vi heraf, at Frakturer hos mine Arbejdere have været forholdsvis hyppigst hos Børn, medens der efter Kjøen saa godt som ingen Forskjel fremtræder.

Relativt til Læsionernes Antal ere Frakturer forekomne

hyppigst hos Tjenestetyende og Daglejere, dernæst hos Haandværksarbejdere.

Af de øvrige Læsioner skal endnu kun omtales Ruptur af Sener og Muskler. I to Tilfælde er der fundet Ruptur af Sene — m. extens. cruris quadriceps —, i et Tilfælde af Muskelsubstansen selv — en af Forarmens Muskler uden nærmere Betegnelse. Endvidere er der i tre Tilfælde noteret Dislocation af Caput longum m. biceps brachii, til Grund for hvilken der jo ligger en Ruptur af Seneske.

Jeg skal til Slutning samle under et de Oplysninger, som min Statistik over jydsk Arbejdere giver om de ved Ulykkestilfælde under Arbejde fremkaldte Læsioners indbyrdes Hyppighed, saavel ved de forskjellige Beskæftigelser, Kjøen og Aldere, som ogsaa efter Maaden, hvorpaa Læsionen er opstaaet (maskinel eller ikke maskinel). Hos Tjenestetyende og Daglejere synes Beskæftigelsen at disponere til Kontusioner, Frakturer og Luxationer; hos Haandværksarbejdere til Vulnera og til Frakturer, det sidste dog kun for Bygningshaandværkeres Vedkommende, paa hvis Konto kommer $\frac{2}{3}$ af de her indtrufne; hos industrielle Arbejdere — vel at mærke, den lille Industris -- til Vulnera. Børn synes mere udsatte for Frakturer men mindre for Vulnera end Voxne og unge Personer; Kvinder mindre for Vulnera end Mænd, men begge Kjøen lige meget for Frakturer — for Kontusioners og Luxationers Vedkommende har Materialet ikke været skikket til at give Svar. Selvfølgelig er det navnlig Arten af Arbejdet, hvortil Individet af de forskjellige Kjøen og Aldere mest anvendes, der betinger Forskjellen i saa Henseende, af hvilken Grund man heller ikke uden videre kan overføre de her fundne Resultater paa andre Lande. Det er saaledes for Børnenes Vedkommende

let forstaaeligt, at Vogtergjerning paa Landet, hvortil de hos os anvendes i langt større Omfang end til Arbejde i Industriens Tjeneste, maa disponere til Frakturer, da Individet i den Alder let udsættes for at rives omkuld af Kreaturerne, de skulle passe. Maskiner have kun sjældent forarsaget Kontusioner men meget hyppig Vulnera, og det aldeles overvejende af Overextremiteterne; relativt til Læsionernes Antal bevirkede de sjældnere Frakturer og Luxationer end andre Aarsagsmomenter — Forholdet viste sig her som 1 : 2 à 3; de ved Maskiner fremkaldte Frakturer ramte hovedsagelig Overextremiteterne.

Arten af Ulykkestilfældene.

At undersøge de forskellige Maader, hvorpaa jyske Arbejdere ere komne til Skade under Arbejde, for derigjennem muligvis at finde Midler til Forebyggelse, har nærmest kun Interesse for de Ulykkestilfældes Vedkommende, ved hvilke der kan være Tale om profylaktiske Forholdsregler, paabudte ved Lov. Men i det væsentlige gjælder dette jo alene om dem, der staa i Forbindelse med Maskiner.

Det er allerede tidligere paavist, at af det samlede Antal Ulykkestilfælde stod 20 pCt. i Forbindelse med Maskiner, og af disse igjen $\frac{3}{5}$ med Agerbrugsmaskiner; fremdeles at de maskinelle udgjorde hos industrielle Arbejdere 63 pCt. af det hele Antal, der her forekom, hos Markarbejdere 19 pCt., medens de, naar vi holde os alene til Tjenestetyende paa Landet, udgjør 30 pCt. af Ulykkestilfældene. Da Agerbrugsmaskiner altsaa i Jylland har fremkaldt et større Antal Læsioner end Maskiner i Industriens Tjeneste — dette vil nok passe for hele Landet

udenfor Hovedstaden —, og da de ydermere have forarsaget henved $\frac{1}{3}$ af Læsionerne hos den Kategori af Arbejdere, der særlig har at gøre med dem, nemlig Tjenesteydende paa Landet, er det neppe ubegrundet at henlede Lovgivningsmagtens Opmærksomhed paa, at Nødvendigheden for ved Lov at paabyde Forsigtighedsregler, sigtende til at beskytte Arbejderne under Brugen af Maskiner, er hos os mindst ligesaa stor i Agerbruget som i Industrien. Vel synes Ulykkestilfælde, der staa i Forbindelse med Agerbrugsmaskiner, at medføre mindre Fare for Livet end de, der staa i Forbindelse med Maskiner i Industriens Tjeneste, idet der af de første er noteret 92, deraf 2 dødelig forløbende, \varnothing : 2,2 pCt., og af de sidste 61, deraf 5 dødelig forløbende, \varnothing : 8,2 pCt. Men paa den anden Side har det vist sig, at ved den først nævnte Slags Maskiner medfører et næsten ligesaa stort Procentantal af Ulykkestilfældene Invaliditet som ved den sidst nævnte.

Er det nu muligt at udfinde, i hvilket Forhold de forskellige Agerbrugsmaskiner udsætte Arbejderen for at komme til Skade? Det er navnlig Hakkelse-, Tærse- og Kjørnemaskiner, for hvis Vedkommende Spørgsmaalet kunde ønskes besvaret. Antallet af Ulykkestilfælde, ved hvilke Arten af Agerbrugsmaskinen var opgivet, beløber sig til 85, deraf

45	ved Berøring med Dele af Hakkelsemaskine	\varnothing : 53 pCt.
27	— — — Tærskemaskine	\varnothing : 32 —
10	— — — Kjørneværk	\varnothing : 12 —

For Hakkelsemaskinernes Vedkommende skal jeg, for at forebygge Misforstaaelse, bemærke, at alle de Læsioner (12) der var opgivet at skyldes Hakkelsekniv — i Modsætning til Kniv af Hakkelsemaskine — har jeg forudsat frem-

kaldt ved det bekjendte gammeldags Redskab, den saakaldte «Hakkelsekiste», og derfor ikke opført dem som maskinelle. Erindres maa det ogsaa, at blandt de virkelige Hakkelsemaskiner træffe vi hos Bondebefolkningen atter en hel Del, der bevæges ved Menneskekraft — langt flere blandt dem end blandt de andre Maskiner.

Af ovenstaaende Tal fremgaar nu, at Hyppigheden af Ulykkestilfælde, absolut taget, har været størst ved Hakkelsemaskiner, men det er jo nærmest den relative Hyppighed, hvorpaa det her kommer an. Om denne kan der imidlertid intet sluttes med Sikkerhed, eftersom man ikke kjender Antallet af de forskjellige Slags Maskiner, der benyttes i Agerbrugets Tjeneste. Men Antydninger kunne vi dog finde. Det synes saaledes, at Hakkelsemaskiner, naar de tages under et uden Hensyn til den bevægende Kraft, medføre mindre Fare end Tærskemaskiner, thi efter Opgivelse af Landmænd, der ere vel kjendte med Forholdene her i Jylland, skulde Antallet af hine kunne ansættes til at være 3 à 4 Gange større end af disse. Dette vilde da vise, hvad man forøvrig forud maatte formode, at de Agerbruksmaskiner, der hovedsagelig bevæges ved Heste- eller Naturkraft, udsætte Arbejderen mere for at komme til Skade end de, hvorved der ogsaa i større Omfang benyttes Menneskekraft. Havde det derimod været muligt at sammenstille alene de Maskiner, der bevæges ved Heste- eller Naturkraft, er det et Spørgsmaal, om ikke det omvendte Resultat vilde være kommen ud, nemlig at Hakkelsemaskinen under disse Omstændigheder medfører større Fare end Tærskemaskinen. Som et Fingerpeg i denne Retning kan i alt Fald henvises til de 20 Tilfælde, ved hvilke der er givet en nærmere Beskrivelse af Maaden, hvorpaa Arbejderen kom til Skade. Disse fordele sig saaledes:

Ved Berøring med Dele af Drivværket	{ i Hestegang 9 Ulykkestilfælde
	{ i Bygning 3 do.
Ved Berøring med Dele af selve Maskinen	{ Cylinderen i Tærskemask. 1 do.
	{ Kniven i Hakkelsemask. 7 do.

Drivværket er som Regel nogenlunde ens ved de forskellige Agerbrugsmaskiner, der benytte dyrisk Kraft, og maa derfor medføre omtrent samme Fare ved dem alle; fra det kunne vi vel altsaa se bort. Anderledes med Maskinen selv, og her finde vi da, at Hakkelsemaskinen skulde have medført 7 Gange saa mange Ulykkestilfælde som Tærskemaskinen. Om end Ingerslevs Statistik peger i samme Retning, viser den nu rigtignok langt fra, at hine skulde frembyde saa stor en Overvægt i Hyppigheden af Ulykkestilfælde. Efter den kom der nemlig 19 Individuer til Skade ved Berøring med Dele af selve Maskinen, deraf 10 ved Kniven i Hakkelsemaskine og 6 ved Slagler (Cylinderen) i Tærskemaskine. Af denne Statistik ser man tillige, at 56 Ulykkestilfælde skyldtes Drivværket, men derimod, som anført, kun 19 selve Maskinen — altsaa forholdsvis langt større Fare ved Drivværket, end man af mine Tal skulde slutte. Endelig synes det af mine, ganske vist smaa, Tal at fremgaa, at de Dele af Drivværket, der befinde sig udenfor Bygningen, hvor Maskinen selv er opstillet, udsætte Arbejderen for større Fare end de Dele, der befinde sig inde i Bygningen.

Om Maaden, hvorpaa Arbejderne kom til Skade ved Maskiner i Industriens Tjeneste, har jeg ligeledes kun modtaget sparsomme Oplysninger, men da der ellers ikke foreligger saadanne for vort Lands Vedkommende, idet de danske Fabrikinspektører intet meddele om Ulykkestilfælde i Industrien, skal jeg dog anføre dem her.

	Ulykkestilfælde ved						
	Rundar.	Bøvemaskine.	Fræsemaskine	Tandjul.	Kanljul.	Stringjul.	Sprængning af Dampkedel.
Maskinspinderi	"	"	"	"	1	"	"
Bomuldsvæveri	"	"	"	"	"	"	4
Klædefabrik	"	"	"	1	"	"	"
Vatfabrik	"	"	"	1	"	"	"
Savværk og Træsliberi . .	8	1	"	1	"	1	"
Papirfabrik	"	"	"	"	1	"	"
Jernstøberi	"	"	"	2	"	"	"
Maskinfabrik	"	"	1	1	"	"	"
Mølleindustri	"	"	"	2	"	"	"
	8	1	1	8	2	1	4

Ved de Ulykkestilfælde, der ikke stod i Forbindelse med Maskiner (602), vil det i praktisk Henseende ikke bringe videre Udbytte at undersøge Maaden, hvorpaa Arbejderen er kommen til Skade. Men der er dog endel Tilfælde, hvor Oplysninger herom i alt Fald kunne have en vis theoretisk Interesse. Jeg skal anføre nogle saadanne. Ved Kreaturpasning er der indtraadt 83 Ulykkestilfælde, deraf har «stanget af Kreatur» 15 paa sin Konto; ved Kjørsel 58 tilskadekomne, deraf 42 ved at vælte eller blive overkjørt. Berøring med Arbejdsredskab har været en rig Kilde til Ulykkestilfælde; blandt Redskaberne findes navnlig «Le» hyppig anført, nemlig i 26 Tilfælde. Ved Sprængning af Sten med Krudt, som almindelig anvendes paa jyske Hedeegne, er der mærkelig nok kun kommet 3 til Skade, skjøndt der faktisk udvises stor Uforsigtighed ved denne farlige Idræt, derimod ved Arbejde i Sand-, Mærgelgrave og lignende 5 tilskadekomne.

Vi kom i det foregaaende til det Resultat, at der burde træffes Foranstaltninger til, saavidt muligt, at forebygge Ulykkestilfælde ved Agerbrugsmaskiner, og henstillede det som en Opgave for Lovgivningsmagten at drage Omsorg herfor — men hvad er der da at gjøre i saa Henseende? Spørgsmaalet besvares bedst ved at henvise til Tyskland, hvor der paa mange Steder ved Politianordning er paabudt Forsigtighedsregler ved Benyttelsen af de med Vand-, Vind-, Heste- eller Dampkraft drevne Tærse- og andre Agerbrugsmaskiner. Af de hos Hirt gjengivne forskjellige Anordninger har jeg uddraget de vigtigste Bestemmelser, som jeg her skal anføre.¹⁾

- I. Axen i Drivværket skal, naar den befinder sig paa en Plads, hvor Mennesker eller deres Klædningsstykker kunne komme i Berøring med den, omgives med en Art Kasse, dannet af Bræder. Paa samme Maade maa alle synlige Drivhjul og bevægelige Dele af Drivværket omgives med Bræder, saa at de i Nærheden af Maskinen arbejdende Mennesker eller disses Klædningsstykker ikke kunne komme i Berøring hermed.
- II. Staar Maskinen i en Bygning, medens Drivkraften har sin Plads udenfor samme, skal saavel den udenfor som indenfor Bygningen værende Del af Drivværket omgives med en kasselignende Brædebeklædning. Er Rummet mellem Maskinen og Bygningens Væg indhegnet med

¹⁾ Lignende Paabud gjennem Politivedtægter for Landkommuner synes ikke at være sjældne paa Sjælland. Ingerslev siger herom: «At Paalæg i denne Retning engang er givet overalt (o: i Præstø Amt), er vistnok utvivlsomt; men at de paa de allerfleste Steder allerede længe have været upaaagtede, er vistnok ligesaa sikkert; derom vidne noksom de mangfoldige fuldstændig aabne Drivværker, vi alle næsten daglig se.» Efter hvad jeg har kunnet erfare, vil man derimod idetmindste i det nordlige Jylland næsten intetsteds finde dette Forhold berørt i Politivedtægter.

faststaaende Barrierer paa begge Sider af Drivværket, som gjør det umuligt at betræde dette Mellemrum eller at nærme sig Drivhjul og andre bevægelige Maskindele, saa behøves der ingen Brædebeklædning omkring de bevægelige Dele af Drivværket.

- III. Er der omkring den Aabning paa Tærskemaskinen, hvorigjennem Sæden skydes ind, anbragt et ophøjet bordlignende Fodbrædt, paa hvilke de, der bringe Neg til Maskinen, have at bevæge sig, saa skal denne Aabning ikke alene omgives med 3" høje og stærke Fodlister, som forhindre Arbejderen fra at kunne glide ud med Fødderne, men ogsaa med en solid Barriere mindst 18" høj. Paa den Side, hvor den med «Fodringen» af Maskinen beskjæftigede Arbejder har sin Plads, kan Barrieren mangle, saafremt denne Arbejder staar i en dyb Brædekasse.
- IV. Ved Maskiner, som bevæges ved dyrisk Kraft, maa Dyrene spændes fra, naar Dele af Drivværket skulle smøres.
- V. Enhver Tærskemaskine maa være forsynet med en Indretning, ved hvilken den strax kan standses.
- VI. Ved alle disse Agerbrugsmaskiner maa kun beskjæftiges Personer, der have fyldt det 16de Aar. Til at skyde Sæden ind i Tærskemaskiner («fodre» dem) maa Kvinder kun anvendes under Forudsætning af, at de ere iførte en snævert sluttende Klædedragt lig Mændenes.

Disse Bestemmelser, af hvilke I og II ere rettede mod Faren ved Drivværket og III mod Faren ved Maskinen selv, lod sig vistnok i det Hele anvende som et passende Grundlag for en eventuel Lov om Forsigtighedsregler ved Benyttelsen af Agerbrugsmaskiner. Dog kunde jeg for enkelte Punktets Vedkommende ønske at tilføje nogle Bemærkninger.

Som man ser, er der i det foregaaende aldeles ikke Tale om Maskiner, der bevæges ved Menneskekraft, hvad der forsaavidt er forklarligt nok, som Drivværket her er meget lidt kompliceret og kun i ringe Grad udsætter Arbejderen for at komme til Skade; men selv ved disse er der dog bevægelige Dele af Drivværket, som kunne fremkalde Læsioner og paa den anden Side ere let at dække ved en kasselignende Beklædning — der burde vel derfor ogsaa tages noget Hensyn til dem. Ved Punkt II skal jeg henpege paa, om det ikke vilde være simplere, naar Maskinen da drives ved dyrisk Kraft, at forlange hele Hestegangen dækket med en Art Tag liggende over Bommene, hvortil Dyrene spændes, ovenpaa hvilket da den, der kører, kunde have sin Plads. Selvfølgelig udelukkes ikke herved, at den indenfor Bygningen værende Del af Drivværket blev at dække paa den ovenfor anførte Maade. Taget maatte være til at løfte af, for at man kunde efterse og smøre Maskineriet. Ved Punkt III er der tænkt paa de store selvrensende Tærskemaskiner, der hyppigst arbejde med Damp, thi ved vore almindelige Tærskemaskiner staa de Arbejdere, hvis Beskjæftigelse det er at modtage Negene, løsne Baandene og skyde Sæden ind, saa dybt under Aabningen paa Maskinen, at der aldeles ingen Tale kan være om at glide ud. Her kan kun den, der lægger Sæden ind i Maskinen, komme til Skade ved at skyde for langt efter med Haanden og saaledes komme i Berøring med Cylinderen, men dette er umuligt at forebygge. Ved Hakkelsemaskinen derimod lod utvivlsomt det med Knive forsynede Hjul sig dække med en Art Kappe over dets øverste Halvdel. Herved vilde dog de, der færdes omkring Maskinen, være beskyttede; tilbage staar da kun den, hvis Beskjæftigelse det er at lægge Halm i Maskinen, men denne Arbejder kan her

— ligesaa lidt som ved Tærskemaskinen — beskyttes mod den Mulighed at skyde for langt efter med Haanden og saaledes komme i Berøring med Valsen, der trækker Halmen frem.

Hvorfor der kun ved Tærskemaskiner forlanges, at de skulle være til at standse i et Øjeblik, forstaar jeg ikke. Fordringen synes med lige Berettigelse at kunne opstilles ved de andre Maskiner.

Endelig indser jeg ikke Nødvendigheden af at fastslaa en Aldersgrænse af 16 Aar for de Personer, der beskæftiges ved Maskinerne, naar da de ovenfor nævnte Forsigtighedsregler ere trufne; navnlig vilde man uden Spor af Risiko kunne anvende yngre Individuer til at kjøre Hestene. Paalæget om at Kvinder, naar de lægge Sæden ind i Tærskemaskiner, skulle være iførte en snævert sluttende Klædning, kan i alt Fald kun ved de nævnte store selvrensende Maskiner være begrundet.

Til Slutning kun en Bemærkning i Anledning af en Indvending, jeg gjentagne Gange har hørt fremsat af Landmænd, nemlig at Forsigtighedsregler ved Benyttelsen af Maskiner allerede nu ere saa almindelige i Agerbruget, at der ikke foreligger nogen Nødvendighed for at paabyde dem ved Lov. At der er Landmænd, som af egen Drift have truffet saadanne, er sikkert nok, men om det just er Flertallet, er vist et stort Spørgsmaal, og under alle Omstændigheder viser min Statistik da tydelig nok, at hvis Forholdsregler til Beskyttelse af Arbejderne virkelig ere almindelige, saa træffes de ikke paa en fyldestgjørende Maade. De maa derfor formuleres bestemt, og af Hensyn til de ligegyldige eller maaske endog vrangvillige Arbejdsgivere paabydes ved Lov.

Øversigts-Tabeller.

I — XIV.

TABEL I.

Ulykkestilfælde hos industrielle Arbejdere.

Arbejdere ved:	Maskinel Læsion.						Summa.	Ikke maskinel Læsion.						Summa.
	Mand.			Kvinde.				Mand.			Kvinde.			
	V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.		V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.	
Spritfabrik	1	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	1
Savværk (Savskjæreri)	10	"	"	"	"	"	10	1	"	"	"	"	"	1
Træsliberi	5	1	"	"	"	"	6	1	"	"	"	"	"	1
Symaskinefabrik	"	1	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
Maskinfabrik	4	2	"	"	"	"	6	2	"	"	"	"	"	2
Papirfabrik	4	"	"	"	"	"	4	1	"	"	"	"	"	1
Cellulosefabrik	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1
Vatfabrik	"	"	"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
Klædefabrik	"	1	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	1
Maskinvæveri (Bomuldsvæveri)	5	"	"	"	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
Maskinspinderi	2	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
Jernstøberi	6	"	"	"	"	"	6	11	2	"	"	"	"	13
Cichoriefabrik	"	"	1	"	"	"	1	2	"	"	"	"	"	2
Unævnt Fabrikarbejde	3	"	"	"	"	"	3	5	"	"	"	"	"	5
Mølleindustri	6	7	"	"	"	"	13	5	"	"	"	"	"	5
Bogtrykkeri	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	1
Teglværk	1	"	"	"	"	"	1	2	"	"	"	"	"	2
	47	12	1	1	"	"	61	33	3	"	"	"	"	36

TABEL II.

Ulykkesilfælde hos Haandværksarbejdere.

	Mand.			Kvinde.			Summa.
	V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.	
Murere	11	1	"	"	"	"	12
Tømrere	19	3	"	"	"	"	22
Snedkere	7	1	"	"	"	"	8
Bødkere	4	1	"	"	"	"	5
Slagltere	2	1	"	"	"	"	3
Smede	11	4	"	"	"	"	15
Karelmagere	"	1	"	"	"	"	1
Bagere	2	3	"	"	"	"	5
Skomagere	1	2	"	"	"	"	3
Garvere	1	"	"	"	"	"	1
Sadelmagere	1	"	"	"	"	"	1
Blikkenslagere	"	1	"	"	"	"	1
	59	18	"	"	"	"	77

TABEL III.

Ulykkestilfælde hos Daglejere og Tjenestetyende.

		Maskinel Læsion.							Ikke maskinel Læsion.						
		Mand.			Kvinde.			Summa.	Mand.			Kvinde.			Summa.
		V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.		V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.	
Tjenestetyende	{ By	"	"	"	"	"	"	"	42	3	"	19	1	"	65
	{ Land	47	18	9	9	4	"	87	166	37	21	52	11	2	289
		47	18	9	9	4	"	87	208	40	21	71	12	2	354
Daglejere	{ By	"	"	"	"	"	"	"	35	"	"	1	"	"	36
	{ Land	5	"	"	"	"	"	5	92	1	"	6	"	"	99
		5	"	"	"	"	"	5	127	1	"	7	"	"	135

TABEL IV.

Omkomne ved Ulykkestilfælde under Arbejde.

	Død inden 24 Timer.							Død senere end 24 Timer.								
	Mand.			Kvinde.			Summa.	deraf maskinel.	Mand.			Kvinde.			Summa.	deraf maskinel.
	V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.			V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.		
Industrielle Arbejdere:																
Maskinvæveri (Bomuldsvæveri)	2	"	"	"	"	"	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"
Unævnt Fabrikarbejde	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Mølleindustri	1	1	"	"	"	"	2	2	1	"	"	"	"	"	1	1
Teglværk	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"
Haandværksarbejdere:																
Murere	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Tømrere	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"
Daglejere	4	"	"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Tjenestetyende	3	2	"	"	"	"	5	"	7	2	1	1	"	"	11	3
	12	3	"	"	"	"	15	4	10	2	1	1	"	"	14	4

TABEL V.

Arten af Ulykkestilfældet.	Den nærmere Dødsårsag.									
	Fractura cranii.	Fractura columnæ vertebralis.	Fract. costar. med Perforation af Lun- gen (Pneumonia).	Tetanus efter Vul- nera eller aaben Fract. af Extremit.	Septicæmi efter Amputatio cruris.	Fract. & Contu- siones variæ.	Vulnera & Contus. variæ.	Ambustio.	Kvælning.	Summa.
Berøring med Maskindele	1	"	"	2	1	1	"	"	"	5
Explosion af Dampkedel	2	"	"	"	"	"	"	"	"	2
Skoldning og Forbrænding	"	"	"	"	"	"	"	2	"	2
Fald fra Højde	2	1	1	"	"	"	"	"	"	4
Slag ved Fald af en tung Gjenstand . . .	2	1	"	1	"	"	"	"	"	4
Stanget af Kreatur	"	1	1	"	"	"	2	"	"	4
Væltet eller kjørt løbsk	1	1	"	2	"	"	"	"	"	4
Jordskred {	Mergelgrav	"	"	"	"	"	"	"	2	2
	Sandgrav	"	"	"	"	"	"	"	1	1
	Drængrøft	"	"	"	"	"	"	"	1	1
	8	4	2	5	1	1	2	2	4	29

TABEL VI. Ikke maskinelle Læsioner hos industrielle Arbejdere (ikke dødelige).

	Vulnus capitis.	Vulnus trunci.	Vulnus manus.	Vulnus digit. manus.	Vulnus genu.	Fractura costar.	Fractura cruris.	Fractura oss. pedis.	Distorsio.	Contusio.	Ambustio.	Kulilte-forgiftning.	Summa.
Spritfabrik	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1
Savskjæreri	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1
Træsliberi	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	1
Symaskinefabrik	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Maskinfabrik	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2
Papirfabrik	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1
Cellulosefabrik	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1
Vatfabrik	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Klædefabrik	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1
Maskinvæveri (Bomuldsvæveri) . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Maskinspinderi	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Jernstøberi	1	"	1	5	"	"	"	1	"	2	3	"	13
Cichoriefabrik	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	1	"	2
Unævnt Fabrikarbejde	1	"	"	"	1	"	1	"	1	"	"	1	5
Mølleindustri	"	1	1	1	"	1	"	"	"	1	"	"	5
Bogtrykkeri	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	1
Teglværk	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	1
	5	1	2	8	1	1	2	1	2	5	6	1	35

TABEL VII.

Maskinelle Læsioner hos industrielle Arbejdere (ikke dødelige).

	Vulnus capitis.	Vulnus trunci.	Vulnus brachii & antibrachii.	Vulnus manus.	Vulnus digit. manus.	Vulnus femoris.	Vulnus cruris & pedis.	Luxatio pedis.	Fractura oss. faciei.	Fractura costar.	Fractura claviculae.	Fractura humeri.	Fractura anti-brachii.	Fractura oss. manus.	Summa.
Sprittfabrik	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1
Savskjæreri	"	"	1	2	6	"	"	"	"	"	"	1	1	2	13
Træsliberi	"	"	"	1	4	"	"	"	"	1	"	"	"	1	7
Symaskinefabrik	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1
Maskinfabrik	1	1	1	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	7
Papirfabrik	1	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4
Cellulosefabrik	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Vatfabrik	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	2
Klædefabrik	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1
Maskinvæveri (Bomuldsvæveri)	2	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3
Maskinspinderi	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	2
Jernstøberi	"	"	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5
Cichoriefabrik	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1
Unævnt Fabrikarbejde	"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3
Mølleindustri	"	1	2	2	3	"	1	1	"	"	"	1	"	"	11
Bogtrykkeri	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Teglværk	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1
	4	2	5	7	32	"	2	1	"	1	"	2	3	3	62

TABEL VIII.

Læsioner hos Haandværksarbejdere (ikke dødelige).

	Vulnus capitis.	Vulnus brachii & antibrachii.	Vulnus manus.	Vulnus digit. manus.	Vulnus femoris.	Vulnus genu.	Vulnus cruris & pedis.	Fractura cranii.	Fractura sterni.	Fractura costar.	Fractura claviculæ.	Fractura oss. manus.	Fractura pelvis.	Fractura femoris.	Fractura cruris.	Fractura oss. faciei.	Luxatio claviculæ.	Contusio.	Ambustio.	Summa.
Murere	4	"	1	1	"	1	"	"	1	"	"	"	1	"	2	1	"	2	"	14
Tømrere	3	1	2	2	1	1	4	"	"	1	1	1	"	1	"	"	1	4	"	23
Snedkere	"	1	3	1	1	"	"	1	"	"	"	1	"	1	1	"	"	"	"	10
Bødkere	1	"	3	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5
Slagtere	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	3
Smede	9	"	1	3	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	15
Kærlmagere	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	2
Bagere	"	"	1	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	2	5
Skomagere	"	"	2	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3
Garvere	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	1
Sadelmagere	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1
Blikkenslagere	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1
	17	3	15	9	2	4	5	1	1	2	1	4	1	2	5	1	1	6	3	83

TABEL IX.

Læsioner hos Daglejere og

	Vulnus capitis.	Vulnus trunci.	Vulnus brachii & antibrachii.	Vulnus manus.	Vulnus digit. manus.	Vulnus femoris.	Vulnus genu.	Vulnus cruris & pedis.	Fractura oss. faciei	Fractura costar.	Fractura scapulae.	Fractura claviculae.	
Ikke maskinel Læsion:													
Tjenestetyende	By . .	11	"	2	3	11	"	4	4	"	"	1	
	Land	28	3	2	12	25	4	6	30	2	16	3	7
tilsammen . . .		39	3	4	15	36	4	10	34	2	16	3	8
Daglejere	By	5	"	"	2	5	"	"	1	"	3	1	1
	Land	12	1	1	5	7	"	2	4	"	7	2	4
tilsammen . . .		17	1	1	7	12	"	2	5	"	10	3	5
Maskinel Læsion:													
Tjenestetyende	By . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	
	Land	2	2	3	13	48	1	3	2	1	1	"	1
Daglejere	By	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	
	Land	"	"	1	1	2	"	"	"	"	"	"	
tilsammen . . .		2	2	4	14	50	1	3	2	1	1	"	1

Tjenestetyende (ikke dødelige).

Fractura humeri.	Fractura antibrachii.	Fractura oss. manus.	Fractura femoris.	Fractura cruris.	Fractura oss. pedis.	Luxatio humeri.	Luxatio cubiti.	Luxatio man. & digit.	Luxatio femoris.	Luxatio pedis.	Ruptura lig. patell. sup.	Dislocat. lundin. musc.	Distorsio.	Contusio.	Ambustio.	Summa.
"	1	"	2	4	"	2	1	"	"	"	"	1	4	16	4	71
8	5	6	12	24	1	8	4	1	"	2	2	"	19	48	12	290
8	6	6	14	28	1	10	5	1	"	2	2	1	23	64	16	361
"	1	"	"	6	"	"	"	"	"	2	"	1	2	10	"	40
1	2	1	2	8	"	6	"	"	1	1	"	1	"	27	"	95
1	3	1	2	14	"	6	"	"	1	3	"	2	2	37	"	135
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	6	1	2	"	"	"	1	"	1	"	"	"	3	"	91
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5
"	1	6	1	2	"	"	"	1	"	1	"	"	"	3	"	96

TABEL X.

Læsioner hos alle Arbejderne tilsammen (ikke dødelige).

	Maskinel Læsion.							Ikke maskinel Læsion.						
	Mand.			Kvinde.			Summa.	Mand.			Kvinde.			Summa.
	V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.		V.	u. P.	B.	V.	u. P.	B.	
Vulnus capitis	4	2	"	"	"	"	6	64	6	3	5	"	"	78
Vulnus trunci	2	1	1	"	"	"	4	3	1	"	1	"	"	5
Vulnus brachii & antibrachii . .	6	1	1	1	"	"	9	5	"	"	3	"	"	8
Vulnus manus	14	4	1	2	"	"	21	28	6	"	3	2	"	39
Vulnus digit. manus	56	16	3	4	4	"	83	47	9	1	6	2	"	65
Vulnus femoris	"	1	"	"	"	"	1	3	2	"	1	"	"	6
Vulnus genu	1	1	"	1	"	"	3	12	3	"	2	"	"	17
Vulnus cruris & pedis	1	1	2	"	"	"	4	25	7	3	9	"	"	44
Fractura cranii	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1
Fractura oss. faciei	"	1	"	"	"	"	1	2	1	"	"	"	"	3
Fractura scapulæ	"	"	"	"	"	"	"	5	"	"	1	"	"	6
Fractura sterni	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1
Fractura costar.	1	"	"	1	"	"	2	26	"	1	2	"	"	29
Fractura claviculæ	"	"	"	1	"	"	1	10	2	"	1	1	"	14

Fractura humeri	1	"	1	"	"	"	2	"	5	1	1	1	1	9
Fractura antibrachii	2	1	"	1	"	"	4	2	1	2	3	1	"	9
Fractura oss. manus	6	1	1	1	"	"	9	6	3	1	1	"	"	11
Fractura pelvis	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1
Fractura femoris	1	"	"	"	"	"	1	12	1	3	"	1	1	18
Fractura cruris	1	1	"	"	"	"	2	37	4	2	4	2	"	49
Fractura oss. pedis	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	2
Luxatio claviculæ	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1
Luxatio humeri	"	"	"	"	"	"	"	14	"	"	2	"	"	16
Luxatio cubiti	"	"	"	"	"	"	"	"	2	1	1	1	"	5
Luxatio digit. manus	1	"	"	1	"	"	2	1	"	"	"	"	"	1
Luxatio femoris	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1
Luxatio pedis	1	"	"	"	"	"	1	3	1	"	1	"	"	5
Distorsio	"	"	"	"	"	"	"	18	3	1	3	2	"	27
Contusio	2	1	"	"	"	"	3	84	7	2	20	"	"	113
Ambustio	"	"	"	"	"	"	"	13	2	"	9	1	"	25
Dislocatio tendin. musc.	"	"	"	"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	3
Rupt. lig. patellæ sup.	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	1	"	"	2
	100	32	10	13	4	"	159	431	66	21	80	14	2	614

TABEL XI.

Ulykkestilfælde ved Agerbrugsmaskiner.

	Mand.				Kvinde			
	V.	u. P.	B.	Summa.	V.	u. P.	B.	Summa.
Hakkelsemaskine	31	8	4	43	1	1	"	2
Tærskemaskine	14	7	3	24	3	"	"	3
Kjærneværk	1	1	1	3	5	2	"	7
Rensemaskine	"	1	"	1	"	1	"	1
Knusemaskine	1	"	"	1	"	"	"	"
Unævnt Agerbrugsmaskine	5	1	1	7	"	"	"	"
	52	18	9	79	9	4	"	13

TABEL XII.

Invaliditet efter Ulykkestilfælde under Arbejde.

	Maskinel Læsion.								Ikke maskinel Læsion.							
	Vedvarende Forringelse af Arbejdsevnen.				Vedvarende Arbejdsudygtighed.				Vedvarende Forringelse af Arbejdsevnen.				Vedvarende Arbejdsudygtighed.			
	V.	u. P.	B.	Summa.	V.	u. P.	B.	Summa.	V.	u. P.	B.	Summa.	V.	u. P.	B.	Summa.
Industrielle Arbejdere	11	3	"	14	1	"	1	2	"	"	"	"	1	"	"	1
Bygningshaandværkere	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	2	1	"	"	1
Andre Haandværksarbejdere . .	"	"	"	"	"	"	"	"	3	"	"	3	"	"	"	"
Daglejere	1	"	"	1	"	"	"	"	9	"	"	9	1	"	"	1
Tjenestetyende	8	4	2	14	2	"	"	2	12	1	"	13	1	"	"	1
	20	7	2	29	3	"	1	4	26	1	"	27	4	"	"	4

TABEL XIII.

		Tab af Tommelen.	Tab af 1 af de andre Fingre paa en Haand.	Tab af 2 Fingre paa en Haand.	Tab af 3 Fingre paa en Haand.	Tab af 4 Fingre paa en Haand.	Tab af Haanden.	Stivhed af Tommelen.	Stivh. af 1 af de andre Fingre paa en Haand.	Stivh. af flere Fingre paa en Haand.	Stivh. af Haanden	Lamhed af Haand.	Stivhed af Arm.	Svagbed af en Overextremitet.	Svagh. af en Underextremitet.	Amputeret Overarm.	Amputeret Laar.	Tab af Syn paa det ene Øje.	Summa.
Industrielle Arbejdere	Vedvarende Forringelse af Arbejdsevnen . . .	1	1	3	3	"	"	2	"	"	3	"	"	"	"	"	"	1	14
	Vedvarende Arbejdsdygtighed	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	3
Bygningshaandværkere	Vedvarende Forringelse af Arbejdsevnen . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	1
	Vedvarende Arbejdsdygtighed	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	1
Andre Haandværksarb.	Vedvarende Forringelse af Arbejdsevnen . . .	"	1	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	4
	Vedvarende Arbejdsdygtighed	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Tjenestetyende	Vedvarende Forringelse af Arbejdsevnen . . .	2	8	"	"	"	"	1	1	"	5	"	"	"	6	"	"	4	27
	Vedvarende Arbejdsdygtighed	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	1	"	"	"	"	1	"	3
Daglejere	Vedvarende Forringelse af Arbejdsevnen . . .	"	"	1	"	"	"	"	"	"	1	"	"	2	4	"	"	2	10
	Vedvarende Arbejdsdygtighed	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1
		3	10	4	3	2	2	4	1	"	9	1	"	2	12	1	1	9	64

TÆBL XIV.

Varigheden af Arbejdsudygtighed ved ikke dødelige Ulykkestilfælde.

	Maskinel Læsion.				Ikke maskinel Læsion.			
	Arbejds- udygtighed fra 8 Dage til 4 Uger.	I Gjen- nemsnit pr. tilskadek.	Arbejds- udygtighed over 4 Uger.	I Gjen- nemsnit pr. tilskadek.	Arbejds- udygtighed fra 8 Dage til 4 Uger.	I Gjen- nemsnit pr. tilskadek.	Arbejds- udygtighed over 4 Uger.	I Gjen- nemsnit pr. tilskadek.
Industrielle Arbejdere	20 tilskadek.	16,0 Dage	30 tilskadek.	41,7 Dage	22 tilskadek.	14,8 Dage	10 tilskadek.	39,6 Dage
Bygningshaandværkere	"	"	"	"	21 —	12,3 —	8 —	64,2 —
Andre Haandværksarbejdere .	"	"	"	"	31 —	11,8 —	11 —	48,2 —
Tjenestetyende {	By	"	"	"	29 —	14,0 —	14 —	49,2 —
	Land	38 tilskadek.	17,4 Dage	24 tilskadek.	47,7 Dage	136 —	14,4 —	87 —
Daglejere {	By	"	"	"	24 —	16,2 —	11 —	61,4 —
	Land	1 tilskadek.	14 Dage	4 tilskadek.	52,7 Dage	40 —	15,6 —	34 —